Serbestî
Siyasi Fikir Dergisi
Sayı: 15 • Kasım-Aralık 2003 • 7.500.000.-TL.

ULUSLARARASI HUKUK VE KÜRDİSTAN

• Naif Bezwan • Ove Bring • Hidayet Nizami
• Mesut Barzani • Leslie H. Gelb • Shlomo Avinen
• Ralp Peters • Abdullah Kıran
• Jesse Benjamin • Dindar Zebari

* * *

• Fahri Kurt
• Nejdet Buldan
• Mehmet Can

Beşikçi Hoca'dan Mektup -V-

www.serbestidi.org

www.arsivakurdi.org

İÇİNDEKİLER

Editörden 2

ULUSLARARASI HUKUK VE KÜRDİSTAN

Geçmişten Geleceğe Kürdistan Meselesini Yeniden Düşünmek **Naif Bezwan** 4

Halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı **Ove Bring** 22

Ulusların Öyküsü: Self-determinasyon Bağlamında Uluslararası Hukuk ve Kürt Örneği **Hidayet Nizami** 35

Gönüllü Birlik Temelinde Federal ve Birleşik Bir Irak, Sadece Kürtler Açısından Değil, Belki Irak İçin de En İyi Çözümdür **Mesut Barzani** 55

Üç Devletli Çözüm **Leslie H. Gelb** 59

Üç Irak Bir Irak'tan Daha İyidir **Shlomo Avinen** 62

Irak'ı Derhal Bölün **Ralph Peters** 64

Kerkük Bağdat İzlenimleri **Abdullah Kıran** 67

Kürtler Global Politikanın Ekseninde **Jesse Benjamin** 76

Bir Kimlik Krizi **Dindar Zebari** 82

DİYARBAKIR 5 NO'LU ASKERİ CEZAEVİ

Türkçe Bilmeyen Ali Dayı **Fahri Kurt** 84

Diyarbakır Zindanı Anı Olmaz **Nejdet Buldan** 88

Diyarbakır Cezaevi, Feryat ve Acı Sesinin Hiç Dinmediği Bir Yerdi **Mehmet Can** 90

Tarihi Bir Vesika "Zilan Katliamı Belgesi" 92

Beşikçi Hoca'dan Mektup -V - 93

English Summary 111

Siyasi Fikir Dergisi
Ocak 2004

Serbestî

Doz Basım ve Yayıncılık Ltd. Şti. Adına Sahibi ve Yazıişleri Müdürü: Ahmet Zeki Okçuoğlu; **İdari Müdür:** Ali Rıza Vural; **Yayın Yönetmeni:** Mehmet Sanrı; **Yayın Kurulu:** A. Zeki Okçuoğlu, A. Rıza Vural, Köroğlu Karaaslan, Halis Çanakçı. Ömer Özmen, Ümit Fırat; **Mizanpaj:** Doz Yayınları; **Baskı:** Can Matbaası; **Abone Koşulları Yurtiçi:** 90 Milyon Tl. (1 yıl); **Avrupa:** 10 Euro, 60 Euro (6 Ay), 120 Euro (1 yıl), **Amerika:** 10$, 60$ (6 ay), 120$ (1 yıl); **Posta Çeki Hesap No:** 105 10 90; **Banka Hesap No:** İş Bankası Beyoğlu Şubesi 1011 304210 142 07 94; **Adres:** Taksim Cd. 71/5-80090 Taksim-İstanbul; **E-mail:** doz@tnn.net - **Tel.** (0212) 297 25 05 - **Fax:** (0212) 297 13 73. Dergide yayınlanan makalelerden yazarı sorumludur. Makaleler, yayınlanmasa da yazarına iade edilmez.

www.arsivakurdi.org

Editörden

Uluslararası Sistemin Kürdistan Sınavı

"Prensiplerimiz, bize, her insana ve her ülkeye aynı adaleti uygulamamızı öngörüyor."

1864'te Amerika Başkanı Abraham Lincoln adına, bakan Charles Francis Adams'in Marx'a verdiği cevabi mektuptan aktaran Norman Birnbaum, Le Monde Diplomatique, 15 Ekim-15 Kasım 2002 (Türkçe)

Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan/ortaya çıkan, uluslararası sistemi legalleştiren Milletler Cemiyeti, özellikle Lozan Anlaşmasıyla (1923) birlikte Kürdistan'ı uluslararası sistemin dışına bıraktı. Milletler Cemiyetinin daha da genişletilmiş ve güçlendirilmiş bir devamı ve bugün üye sayısı 200'e yaklaşmış olan Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü de ve İkinci Dünya Savaşından hemen sonra 26 Haziran 1945 de, 51 ülkenin katılımıyla kuruldu. Bütün temel sözleşmelerde halkların kendi kaderini tayin etme hakkını esas almasını ve bu hakkın kullanılmasını uluslararası barışın sağlanmasının bir teminatı olarak görmesine rağmen, Kürdistan uluslararası sistemin dışına bırakıldı ve dolayısıyla hukuk dışı bir alana itildi. Oysa Birlemiş Milletleri var eden Antlaşmanın 1. maddesinin ikinci fıkrasında aynen şöyle yazar: *"Milletler arasında, milletlerin hak eşitliği prensibine ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin hakkına saygı üzerine kurulmuş dostane münasebetler geliştirmek ve dünya barışının sağlamlaştırılması için elverişli diğer her türlü tedbirleri almak;"*

Kürdistan'ın hukuk dışı bir alana itildiği bölgede ise hiçbir zaman hukuk egemen olamadı ve bölgede arzu edilen barış da sağlanmadı. Kürdistan'ı kendi aralarında paylaşanlar hep askeri darbelerle, "iç savaş" ve "iç temizlik" kampanyalarıyla varlığını sürdürdüler. BM'nin bütün sözleşmelerinde ırk ayrımcılığı, ırkçı doktrinlerin uygulanması suç sayılırken, BM'ye üye olan Türkiye, Irak, Suriye ve İran, Kürtlere karşı en katmerli ırkçı programları uyguladılar; Kürtlerin imhasını öngören askeri ittifaklar kurdular, siyasi anlaşmalar imzaladılar. Adı geçen dört ülkenin üçünde de, bu ırkçı programlar hâlâ bütün yoğunluyla devam etmektedir; bu ırkçı programlarını hâlâ sürdürüyor olmaları, aynı zamanda BM'nin bütün sözleşmelerinin ihlalinin de devam ettiği anlamına geliyor ve uluslararası hukuk sisteminin ne kadar "arızalı" bir işleyişe sahip olduğunun da, başka bir göstergesidir.

Son on yılda Kafkasya'da, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da çatlayan Uluslararası Sistem, nihayet, yeni bir düzenlemeyle karşı karşıyadır. Bu yeni düzenlemede, Kürdistan'ın uluslararası hukuk sistemi içinde, bir hukuk süjesi olarak yerini alıp almaması ise, kurulacak yeni sistemin istikrarı için kilit rol olarak öne çıkıyor. İsveçli Devletler Hukuku Profesörü Ove Bring, BM Sözleşmesini incelerken, Kürt halkına ilişkin bir saptamada bulunuyor: "Günümüzde yaşadıkları devletin sınırları içerisinde politik baskılara uğrayan (bir ulus), ortak dil ve kültür mirasına sahip, kendine has özel izlenimleri olan Kürt halkının, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkını ciddiye almak mecburiyetindeyiz."

Bu bağlamda; "*Self-determinasyon*", "*Uluslararası Hukuk*", "*halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkı*" gibi uluslararası entegrasyonu/sistemi şekillendiren ve oluşturan kavramlar çerçevesinde, Kürdistan'ın durumunu ele alan bir dosya hazırladık. **Prof. Ove Bring**'in "*Birleşmiş Milletler Anlaşması'nda Devletlerarası Hukuk*" eserinin "*Halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı*" bölümü, konuyla ilgili ve hâlâ kendi kaderlerine ilişkin söz sahibi olamayan Kürtler açısından da, kılavuz bir metin niteliğindedir. Ove Bring self-determinasyon konusunu incelerken, BM'nin bağlayıcı doküman ve sözleşmelerindeki lehte ve aleyhteki çelişkili durumlara da dikkat çekiyor. Ove Bring, bu değerli çalışmasındaki 'Kürdistan' başlığı altında yaptığı değerlendirmede, "*Mehabat Kürt Cumhuriyeti'nin, po-*

www.arsivakurdi.org

litik birliğinin ve bağımsızlığının yanı sıra, Devletlerarası ilişkilerde de başarılı olduğunun şüphe götüremez. Bu anlamda Kürtleri Devletlerarası Hukuk muhatabı olarak görmemek mümkün değil." tespitini yapıyor.

Dosya kapsamında yer alan diğer değerli bir çalışma da, sosyolog **Naif Bezwan**'ın "*Geçmişten Geleceğe Kürdistan Meselesini Yeniden Düşünmek*" başlıklı makalesidir. Bezwan, "*Kürtlerin 1. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan siyasal düzenlemeden tamamen ve cebren devre dışı bırakılması, Kürtdistan meselesinin çıkışının başlangıç noktası olduğu*" tespitinde bulunuyor. Kürdistan'a hükmeden bölge devletleri bağlamında ve bu devletlerin "korku ve şiddet" sarmalına dönüşen "Kürdistan politikaları"nı derinlikli bir şekilde irdeliyor, Kürdistan'ın geleceğine ilişkin projeksiyonlar sunuyor.

Hidayet Nizami, "*Ulusların Öyküsü: Self-determinasyon Bağlamında Uluslararası Hukuk ve Kürt Örneği*" üç bölümlük makalesinde, konuyu geniş bir yelpazede incelerken, uluslararası barışa ve Kürtlerin self-determinasyon mücadelesine ilişkin, şu satırların altını kalın hatlarla çiziyor: "*Kürt bağımsızlık mücadelesi bir çözüme ulaştırılamadığı sürece uluslararası barış ve güvenlik tehlikededir. Çeşitli istismarcı yabancı yöneticilerin baskıları altında geçen onlarca yıl, Kürtlerin self-determinasyon hakkını zayıflatmamış, tersine o hakkı daha da güçlendirmiştir.*"

Elbette Güney Kürdistan'ı da unutmadık. KDP Genel Başkanı **Mesud Barzani**, vilayetlere dayalı bir federasyon formülünün Kürtler açısından kabul edilemez olduğunu vurguluyor, Kürt halkının haklarının güvence altına alınması için, coğrafi, siyasi ve ulusal esaslara dayalı gönüllü birlik şeklinde, federal bir Irak'ın kurulmasının şimdilik en iyi çözüm yolu olduğunu savunuyor. Barzani'nin bu konudaki düşüncelerini detaylı bir şekilde açıklayan makalesinin yanı sıra, Irak'ın üçe bölünmesi yönünde görüş beyan eden, Siyaset Bilimcisi **Shlomo Avineri**'nin "*Üç Irak Bir Irak'tan Daha İyidir*" başlıklı makalesi ile ABD'de önemli bir siyasi analizci olan Emekli General **Ralph Peters**' in "*Irak'ı Derhal Bölün*" başlıklı yazısına ve yine ABD'de önemli bir gazeteci-yazar olan **Leslie H. Gelb**'in "*Üç Devletli Çözüm*" başlığı altındaki değerlendirmesine yer verdik. Bu üç yazar da federasyon formülünün yeni bir çatışmanın omurgası olabileceği noktasında birleşiyor, Irak'ın üçe bölünmesinin, daha makul ve gerçekçi bir çözüm yolu olduğunu düşünüyorlar. **Dr. Abdulah Kıran** arkadaşımız, Amerikalı bir sağlık ekibiyle birlikte Irak'a ve Güney Kürdistan'a yaptığı gezide "Kerkük Bağdat" başlığı altında izlenimlerini Serbestî okurları için yazdı; bu izlenimlerde Filistinliler, Kürtler ve "Türkmen"lerle ilgili çok ilginç bilgiler var. Ayrıca diğer önemli bir yazı da **Jesse Benjamin**'in "*Kürtler Global Politikanın Ekseninde*" başlıklı makalesidir.

Önceki sayıda da belirttiğimiz gibi, "*Diyarbakır 5 No'lu Askeri Cezaevi Dosyası*"nı kapatmamak üzere açmıştık. Bu sayıda, "**Mehmet Can** ve **Fahri Kurt** "vahşetin deneyimlerini" anlatıyorlar. Ayrıca **İsmail Başikçi** Hoca'nın "*5. Mektubu*" da bu sayıda yer alıyor. Hoca bu "son mektubunda" resmi devlet ideolojisinin düşün özgürlüğü üzerindeki etkilerini, yazar-yayıncı bağlamında ele alıyor; muhalif yazar ve yayıncıların karşılaştığı maddi zorlukları örnekleriyle açıklıyor. Örneğin devlet, bir yandan muhalif kitapların, yayınların dağıtımını, satışını engelleyip, yasaklıyor; yazara ve yayancıya hapis cezası veriyor, diğer yandan topluma zarar ziyan(!) verdikleri gerekçesiyle ve sözkonusu olan bu zarar ve ziyanın(!) onarılması için de muhalif yazara ve yayınca büyük meblağlarda para cezası kesiyor... Muhalif yazarın, yayıncının topluma nasıl bir zarar-ziyan verdiği ise meçhul... Hocanın yazdığı gerçekler, yürekler acısı ama, bu gerçeklerin Hoca tarafından hâlâ ısrarla yazılıyor olması ve resmi ideolojiye karşı emsalsiz bir meydan okuyuşu da elbette büyük bir moral veriyor.

Öte yandan, Irak'taki kanlı rejiminin yerle bir edilmiş olmasının ardından, katil-diktatör Saddam Hüseyin'nin de, Amerikalı Generalin ifade ettiği gibi "bir sıçan gibi" girdiği "örümcek deliğinde", nihayet yakalanması; Kürdistan'da yaptığı katliamlar, insanlığa karşı işlediği suçlar ve daha nice insanlık karşıtı uygulamaları için kurulacak özel bir mahkemede yargılanacak olması, şimdiye kadar Kürdistan'a uygulanan uluslararası adaletsizliğin bir ikrarı ve aynı zamanda Kürdistan bağlamında uluslararası barışın sağlanması için de sevindirici bir gelişmedir. Kürtlerin Saddam'ın yakalanmasından sonraki tepkilerine bakılırsa, intikamcı olmadıkları, yani Saddam'ı, hemen asalım-keselim gibi bir yaklaşıma sahip olmadıklarını da görmekteyiz. Ancak, şu da bir gerçektir ki, her Kürdün gönlünde de, adaletin tecellisi için, Saddam'ın, Halepçe'de yargılandığını görmek de vardır.

Serbestî'deki tüm arkadaşlarım adına, yeni yılınızı en içten dileklerimle kutluyor; yeni yılda, yeni sayılarla buluşmayı diliyoruz.

Mehmet Sanrı

www.arsivakurdi.org

Geçmişten Geleceğe Kürdistan Meselesini Yeniden Düşünmek

Naif Bezwan*

Giriş

Çeyrek yüzyıldan beridir Ortadoğu'da zulmün ve soykırımın simgesi haline gelen Saddam'ın Baas rejimi, başını ABD ve İngiltere'nin çektiği müttefik güçlerin askeri müdahalesiyle kısa sürede bertaraf edildi. Bu gelişmelerin devletlerarası ilişkiler ve güç dengeleri üzerindeki derin etkileri, daha şimdiden hissedilen tarihi bir momentuma tekabül ediyor; ve hiç kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı ertesinde oluşturulan uluslararası hukuk ve düzen üzerinde biçimlendirici etkilerini önümüzdeki on yıllara taşıyacak dinamiklere sahiptir.

Meşruiyetini çoktan kaybeden Baasçı totaliter sistemin alaşağı edilmesiyle, dünyamızda kanlı diktatörlüklerden biri daha eksildi. Ancak Sadam diktatörlüğünün ilga edilmesinin asıl anlamı, özellikle Irak halkları ve fakat aynı zamanda bütün bir Ortadoğu bölgesi için başlatılacak yeni bir çağın olanak ve koşullarını içinde barındırıyor olmasıdır. Baasçı rejimin ortadan kaldırılması, on yıllarını ağır yoksulluk, hukuksuzluk ve sürekli savaş şartları altında geçiren Irak halklarına, nihayet kendi siyasi geleceklerini, iktisadi ve sosyal yaşamlarını özgürce belirleme yönünde tarihi ve eşsiz bir ortam yaratmıştır.

Bugünü anlamak, meydana gelen yeni durumu anlamlandırmak, ve her şeyden önemlisi de Baas rejiminin tasfiye edilmesiyle ortaya çıkan bu tarihi fırsatı, başta kadim Kürdistan meselesi olmak üzere, bölgenin diğer temel siyasi problemlerinin çözümünde, demokratik ve özgürlükçü bir sürecin hareket noktası haline getirmek için, bölgenin son yüzyıllık siyasi tarihine dönüp bakmak, şimdi her zamankinden daha yaşamsal bir öneme sahiptir.

Başta Kürdistan meselesi olmak üzere, bölgede halen hüküm süren bir dizi yakıcı problemle, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan "yeni düzen" arasında bir nedensellik ilişkisi olduğu gerçeği, bugün siyasi tarih çalışmalarının tartışma götürmeyecek verileri arasında yer almaktadır. Savaş sonrası döneme egemen olan siyasi düzenleme anlayışı ile Kürdistan meselesinin ortaya çıkması arasındaki bağ ise, bilhassa elle tutulacak kadar somut bir nitelik taşımaktadır. Amerikalı diplomat Richard Hollbrook, "Kürtlerin bitmek bilmeyen self-determinasyon mücadelelerinden" bahsederken, doğrudan doğruya savaş sonrası döneme göndermede bulunması, bu ilişkinin öneminin uluslararası politikada da giderek kavrandığına delalet etmektedir.

Şu husus, ne kadar vurgulansa yeridir: Kürtlerin 1. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan siyasal düzenlemeden tamamen ve cebren dev-

* Sosyolog

www.arsivakurdi.org

İngiltere ve Fransa'nın siyasi ve iktisadi hakimiyet kurma esasına dayanan emperyalist düzenleme politikası, işgal edilen topraklarda kurulacak manda yönetimlerinin siyasi sınırlarının belirlenmesinde olduğu kadar, söz konusu rejimlere, hangi etnik toplulukların gözetilerek dahil edileceği ve hangilerinin dışta tutulacağı hususunda da belirleyici etken olacaktır.

re dışı bırakılması, Kürdistan meselesinin ortaya çıkışının başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu ilişki yeterince kavranmadan, "Kürt meselesi" olarak tabir edilen çok yönlü olgular dizgesinin, doğası, evrimi ve nihayet bugün kazandığı içerik ile bundan sonra izleyeceği seyri anlamak mümkün değildir.

Bu nedenle, biz bu makalede Birinci Savaş sonrası dönemi karakterize eden siyasi gelişmelerin özet bir değerlendirmesini sunarak konuya başlayacağız. Kürdistan meselesinin irdelenmesine girmeden önce, Amerikalı siyasal bilimci Carl Brown'un Ortadoğu'nun uluslararası politikada son iki asırlık konumunu irdeleyen bir çalışmasından, konumuzun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağını düşündüğümüz görüşlerini aktardıktan sonra, Kürdistan meselesinin ortaya çıkması ve evriminin belli başlı durakları - özellikle Türkiye ve Irak bağlamında - ana çizgileriyle inceleme konusu edilecektir. Ancak bu yapılırken, Kürdistan meselesini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen gelişme ve olguların dökümünü yapma yerine, sorunun ortaya çıkıp bugünkü hale gelmesinde temel teşkil ettiği düşünülen sebeplerin vurgusuna önem verilerek, meselenin halli için anahtar özelliği taşıyan kurucu olayların analiz edilmesi tercih edilecektir. Son olarak da, Baas rejiminin bertaraf edilmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni sürecin, Kürdistan meselesinin bundan sonraki muhtemel gelişimi üzerindeki etkileri değerlendirme konusu edilecektir.

I. Birinci Dünya Savaşının Sonuçları ve Farklı Düzen Tasavvurları

Birinci dünya savaşıyla birlikte çokuluslu imparatorluklar (Rus Çarlığı, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu) tarihe karışarak, yerini yeni güç ilişkilerine bırakacaktı. Osmanlı İmparatorluğu, başını Büyük Britanya ve Fransa'nın çektiği itilaf devletlerince mağlup edilerek, hegemonyası altındaki topraklar bu iki emperyal gücün askeri ve siyasi denetimine girecek; birer "halklar hapishanesi" haline gelen bu imparatorlukların yıkılması, yüzyıllarını boyunduruk altında geçiren halkların özgürleşme ve bağımsızlaşma taleplerini, kurulması düşünülen yeni bölge düzeninin siyasi gündemine taşımasına yol açacaktı.

Bu dönemde - Bolşeviklerin "bütün ezilen halkların kendi geleceklerini belirleme hakkı" olarak formüle ettikleri politikayı saymazsak - başlıca iki siyasi düzenleme tarzının uluslararası politik gündemi belirlediği bilinmektedir: Birincisi, İngiltere ve Fransa'nın temsil ettiği siyasi düzenleme anlayışı; ikincisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin temsil ettiği anlayış... İngiltere ve Fransa'nın nüfuz alanlarının paylaşılması ve/veya kolonize edilmesi esasına göre belirlenen siyasal düzenleme tarzına mukabil, Amerika Birleşik Devletleri "Wilson Prensipleri" olarak bilinen bir program çerçevesinde "yeni dünya düzeni" oluşturma politikasını gündeme getirecektir. Başka bir ifadeyle, 1. Dünya Savaşı sonrasındaki siyasi gelişmelerin asıl yönünü İngiltere ve Fransa'nın söz konusu yaklaşımı belirlerken, ABD'nin daha çok self-determinasyon ilkesini (geleceğini özgürce belirleme) öne çıkaran yaklaşımı ise etkili olmayacaktır. Nitekim çok geçmeden İngiltere ve Fransa'nın temsil ettiği 'yeni dünya düzeni' anlayışı bölgesel siyasi düzenleme sürecine damgasını vuracaktır. İngiltere ve Fransa'nın siyasi ve iktisadi hakimiyet kurma esasına dayanan emperyalist düzenleme politikası, işgal edilen topraklarda kurulacak manda yönetimlerinin siyasi sınırlarının belirlenmesinde olduğu kadar, söz konusu rejimlere, hangi etnik toplulukların gözetilerek dahil edileceği ve hangilerinin dışta tutulacağı hususunda da belirleyici etken olacaktır.

Wilson'ın "Yeni Dünya Düzeni" Yaklaşımı

Amerika Birleşik Devletleri eski başkanı Woodrow Wilson'un, Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulması gereken yeni dünya düzenine temel teşkil eden prensiplerini deklare etmesinden (8 Ocak 1918) bu yana 84 yıl geçti. Wilson 14 maddelik programını, "yeni dünya düzeni" nin kurulmasını amaçlayan Paris Barış Görüşmeleri başlanmadan, Amerika Kongresi'ne sunacaktır. Wilson, tarihe geçen konuşmasında, "zayıf ya da güçlü olsun, bütün halkların ve milliyetlerin birbirleriyle eşit özgürlük ve güvenlik koşullarında yaşama hakkının, bir adalet prensibi"[1]

www.arsivakurdi.org

olduğunu vurgulayarak, bunu mümkün kılan yeni ve adil bir düzeni, savaş sonrası kurulacak olan uluslararası sistemin siyasi aklı haline getirme çabasındaydı. Wilson anlamlı bir şekilde emperyalistlere karşı, halkların ve hükümetlerin partnerleri[2] olduklarının altını çiziyordu. Ona göre böyle bir düzenin vazgeçilmez anahtar kavramı ise self-determinasyon ilkesiydi. Wilson'a göre kalıcı bir barışın sağlanması, ancak bu ilke ışığında yeni bir uluslararası düzenin hayata geçirilmesiyle mümkün olacaktı. Bu çerçevede Wilson barış programının 12. maddesiyle özel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümranlığı altında yaşayan halkların durumuna atıfta bulunacak, Türk bölgelerinin Türklere bırakılmasını; ve Osmanlı-Türk yönetimi altında yaşayan diğer halklara da, otonom gelişme olanaklarının sağlanmasını talep edecekti.

Bu çerçevede Wilson barış programının 12. maddesiyle özel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümranlığı altında yaşayan halkların durumuna atıfta bulunacak, Türk bölgelerinin Türklere bırakılmasını; ve Osmanlı-Türk yönetimi altında yaşayan diğer halklara da, otonom gelişme olanaklarının sağlanmasını talep edecekti.

İlginçtir; Wilson'un self-determinasyon ilkesine, yani işgal edilen bölgelerde milliyet esası - ya da aynı anlama gelmek üzere - çoğunluk prensibine göre "state and nation building" (devlet ve millet oluşturma) anlayışına dayalı yeni düzen kurma yaklaşımı, başlangıçta Türk milliyetçileri tarafından olumlu karşılanacak, hatta onlar üzerinde büyük cazibe uyandıracaktı. İttihatçıların, Pan-Türkçü eksende "imparatorluğu kurtarma" amacıyla Almanya'nın yanında girdikleri 1.Dünya Savaşı'nı kaybetmeleri, Türk milliyetçileri arasında yeni ittifak ve hatta manda arayışlarını hızlandıracaktı. Başta o dönemde henüz "Atatürk" olarak devlet ismiyle vaftiz edilmeyen Mustafa Kemal olmak üzere, dönemin Osmanlı-Türk milliyetçi elitleri bu yönlü arzularını dile getirecek ve İngilizlerin oluşturacağı manda yönetimi çerçevesinde görev almaya hazır olduklarını beyan edeceklerdi. Manda arayışları, Türk devletinin temel kuruluş belgeleri arasında görülen Erzurum ve Sivas kongre kararlarlarına da yansıyarak, daha sonra izlenecek siyasetin programatik ilkelerinden biri haline getirilecekti.

Ancak yukarıda kalın çizgilerle ifade edildiği gibi, bölgenin kaderini eline geçiren, başta Arabistan ve Kürdistan olmak üzere, bölgenin büyük bir kısmını denetim altında tutan Birinci Dünya Savaşı'nın galip güçleri İngiltere ve Fransa, çıkar politikaları ve jeopolitik hesapları esas alan emperyal bir mantıkla, bölgeyi dizayn etme yoluna gideceklerdi. Bunun sonucunda Kürtler, bölgesel siyasi düzenleme sürecinin dışına itilecek; kendileri gibi yurt bütünlükleri de, emperyal reorganizasyon siyasetinin devlet oluşturma ve cetvelle suni sınırlar çizme operasyonlarının kurbanı haline getirilecekti.

Amerikalı sosyal-liberal filozof Micheal Walzer'ın, Irak'ın yeniden düzenlenmesinde, "Kürtlere ihanet edilmemesi" uyarısı (16 Nisan 2003 Frankfurter Rundschau), bu tarihi arka-plândan bakıldığında daha bir anlamlı hale gelmektedir.

II. Genel Olarak Kürdistan Meselesi

Kürdistan meselesinin nasıl ortaya çıktığı konusuna geçmeden önce, aşağıda Amerikalı siyasi tarih bilimcisi Carl Brown'un Ortadoğu bölgesinin uluslararası politikadaki konumunu irdeleyen International Politics and the Middle East adlı kayda değer çalışmasından konumuza ışık tutacağını düşündüğümüz temel görüşleri özetleyerek aktarmak istiyoruz.

Brown, çalışmasını uluslararası yapı ile, Ortadoğu'nun son iki asırlık siyasi düzeninin belirlenmesinde rol oynayan etkenler arasındaki karşılıklı ilişki ve çatışmaların incelenmesine hasreder. Ona göre, bölgede süregelen bir dizi temel problemin nedeni, tarihsel bağlamın bölgesel sorun yapısı üzerinde bıraktığı derin etkilerin analizi yapılmadan anlaşılması mümkün değildir. Bu yüzden Brown, 1984 te yayımladığı çalışmasının analitik eksenine, siyasi tarihe "Eastern Question" (Şark Meselesi) olarak geçen uzun vadeli tarihsel hadiseyi koyar. Burada Şark Meselesi'yle anlatılmak istenen, kendi döneminde bir bölge gücü olan Osmanlı İmparatorluğu ile aynı dönemin batılı büyük güçleri Fransa, Büyük Britanya, Rus Çarlığı vd. arasında, Balkan'lardan Ortadoğu'ya, oradan Kuzey Afrika'ya yayılan geniş bir coğrafyada farklı milletlerin siyasi gelecekleri, toprak ve kaynakları üzerinde çatışma, uzlaşma ve denge ekseninde geliştirilen hegemoniyal politikalardır.

Rus Çarlığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında akdedilen ve siyasi tarih çalışmalarında Osmanlının batılı büyük güçler karşısında gerileyişinin hareket

www.serxwakurdi.org

noktasını işaretleyen 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması ile başlayan dönem, ona göre, aynı zamanda belirleyici etkileri günümüze kadar süregelen Şark Meselesinin ortaya çıkmasında da başlangıç oluşturmaktadır.

Şark Meselesinin verili siyasi ilişkiler bütünü üzerindeki sistemsel etkisinin altını çizmek amacıyla Brown, bağımsız bir değişken olarak gördüğü Eastern Question System (Şark Meselesi Sistemi) kavramını geliştirir. Yazar bir sistem olma niteliğiyle Şark Meselesinin, bölgedeki yapısal siyasi sorunların çözümlemesinde ve izahında "değişkenlerin etrafında organize edilebileceği istikrarlı ve sabit bir faktör"[3] olduğu tezini ileri sürer.

Ancak Brown'a göre, "Şark meselesi" olarak bilinen tarihi olgular dizgesinin biçimlendirici etkisi altında bulunan bölgenin verili siyasi yapısı, bütün süreklilik arz eden özelliklerine rağmen, doğal olarak değişimden muaf değildir. Ona göre, "beklenmedik bir müdahale olayı, oyunculardan birinin parlak bir performans göstermesi veya diğerinin beceriksizce bir oyun sergilemesi durumunda, kuvvetler arası dengenin eğilmesi"ni mümkün hale getirir.[4]

Brown, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'nun uluslararası politikadaki ana hatlarında radikal değişiklikler yaşandığını teslim etse de, son çözümlemede eski Şark Meselesinin tarihi uzantıları olarak gördüğü aşağıdaki sorun yumağının, politik ajandayı belirlemeye devam ettiğini kaydeder: "Kırılgan devlet yapıları, karışık politik ideolojiler, bölgenin petrol zenginliğinin daha ziyade bölen etkisi yaratması ve bir çok bölge devletinin askeri güç elde etme konusunda akıl almaz arayışları[5]..."

Bölgenin siyasi çatışma ve uzlaşma ilişkilerinin Şark Meselesi gibi yapısal bir sorun ekseninde geliştiği tezinden hareket etmesine rağmen, Brown, süreklilik savını nüansa etme ihtiyacını duyarak, bir sistem özelliğini kazandığını düşündüğü bu tarihi süreci iki temel evreye ayırmayı yeğler. Ona göre, Küçük Kaynarca Anlaşması'nın tarihi olan 1774 ile Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1923 senesine kadar uzanan süreç, bölgede Eski Şark Meselesinin dinamiklerinin belirleyici olduğu dönemdir. Bunu izleyen dönemin siyasi gündeminin ise, Yeni Şark Meselesi olarak adlandırdığı süreç tarafından belirlendiğini öne sürer.

Böylece birincisi, devlet yapıları Kürdistan'ın bölünmesi ve devlet politikaları, Kürtlerin sistematik olarak elimine edilmesi üzerine bina edilen Irak, Türkiye, Suriye ve İran devletleri, Kürtlere karşı yürüttükleri bütün eliminatör politikalara rağmen, - daha doğrusu bundan dolayı - kırılgan olarak kalmaya devam edecek.

Brown'un özetleyerek sunduğumuz değerlendirmelerinden hareketle şu sonucu elde bulundurmak yerinde olacaktır: Çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla, bölgenin Eski Şark Meselesi ekseninde belirlenen dengelerinde radikal bir kayma yaşanacak; ancak yukarıda genel çizgileriyle ifade edilen Birinci Savaşı sonrası bölgesel düzen oluşturma çabalarına damgasını vuran emperyal mantık ve ölçüler, bölgede yeni yapısal problemlerin ortaya çıkmasına koşullanacaktı.

Bize göre, bölgesel düzeydeki bu yapısal problemlerin başında Kürdistan meselesi yer almaktadır. Başka bir deyişle, Kürtlerin, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan siyasi paradigmadan dışlanması, yalnızca Kürdistan meselesinin ortaya çıkmasında hareket noktası teşkil etmekle kalmayacak; aynı zamanda Kürtlerin ülkesi ve millet olarak kaderlerinin yeni kurulmakta olan "ulus-devlet" elitlerine teslim edilmesi, nihayet bölgesel düzeyde devletlerarası yapısal bir meselenin ortaya çıkmasına neden olacaktı.

Böylece birincisi, devlet yapıları Kürdistan'ın bölünmesi ve devlet politikaları, Kürtlerin sistematik olarak elimine edilmesi üzerine bina edilen Irak, Türkiye, Suriye ve İran devletleri, Kürtlere karşı yürüttükleri bütün eliminatör politikalara rağmen, - daha doğrusu bundan dolayı - kırılgan olarak kalmaya devam edecek; ikincisi, adı geçen devletlerin, devletin varlık sebebi haline getirdikleri Kürtleri ve Kürdistan'ı siyasi haritadan silmeye dönük tedbirleri; süreç içinde de, bu devletlerde adına - ister teokratik ister seküler densin- "führer" (lider) kültünün yerleşmesine zemin hazırlayarak, totaliter devlet ile ırkçı millet anlayışlarına dayalı karışık resmi devlet ideolojilerinin, devlet aklı (raison d'état) haline gelmesini sağlayacaktı. Bu durum bir yandan Türkiye, İran, Suriye ve Irak'ın, Arap toplumlarında bütün biçimsel farklılıklarına rağmen, demokrasi düşmanı otoriter rejimlerin oluşmasını sağlayacak, diğer yandan, Kürtlerin 'bitmek bilmeyen' self-determinasyon savaşımlarının da ortaya çıkmasına sebep olacaktı.

www.arsivakurdi.org

Kürtlerin self determinasyon haklarının ellerinden alınması, bu hak talebine şiddet ve yok etme politikalarıyla karşılık verilmesi, Kürdistan'ın yurt bütünlüğünün parçalanması ve Kürtleri zorla Araplaştırma, Farslaştırma ve Türkleştirme politikaları, hem "Kürt meselesi" diye tabir edilen olgunun asıl nedeni, hem de on yıllardır süren savaş ve çatışmaların kaynağını oluşturmaktadır.

Bölgenin kaderi üzerinde, dolaylı veya dolaysız etkide bulunan büyük güçler ve ulusalararası toplum açısından dikkate alınması gereken hakikat şudur: Kürtlerin self determinasyon haklarının ellerinden alınması, bu hak talebine şiddet ve yok etme politikalarıyla karşılık verilmesi, Kürdistan'ın yurt bütünlüğünün parçalanması ve Kürtleri zorla Araplaştırma, Farslaştırma ve Türkleştirme politikaları, hem "Kürt meselesi" diye tabir edilen olgunun asıl nedeni, hem de on yıllardır süren savaş ve çatışmaların kaynağını oluşturmaktadır.

Kürdistan meselesinin ortaya çıkması ve bugünkü halini alması sürecini somutlaştırmak için, sorunun Türkiye ve Irak bağlamında evrimini irdeleyerek, neden ve sonuçlarını daha yakından incelemek gerekmektedir.

"Sebep sonucunu suçluyor, çağrı yankısını, neden etkisini."

Georg Büchner'in Danton'un Ölümü eserinden.

I. Türkiye Bağlamında Kürdistan Meselesi

Yukarıda Birinci Dünya Savaşı'nı müteakip bölgesel siyasi düzenleme sürecine egemen olan mantık ve ölçülerin, Kürdistan meselesinin bütünsel düzeyde ortaya çıkmasındaki rolünü vurgulamaya çalıştık. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut siyasi sınırları içinde cereyan eden Kürdistan meselesine kaynak teşkil eden olguların anlaşılması için, her şeyden evvel 1900'lü yıllardan başlayarak, 1930'larda kurumlaştırılan Türk milliyetçiliğinin temel karakteristiklerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, biz dikkatimizi bilhassa Türk milliyetçilerinin 1920'li yıllardan sonra izlediği Kürdistan politikası üzerine yoğunlaştıracak şekilde konuyu ele alacağız.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra "Kemalizm" adı altında şekillenerek, Türk anayasalarında uyulması zorunlu hale getirilen Türk milliyetçiliğinin, Kürdistan politikasını iki döneme ayırmak gerekmektedir. 1918 Mütareke döneminden başlayıp, Erzurum (1919) ve Sivas kongreleriyle devam ederek, Misak-ı Milli (1920) ve Lozan Anlaşması'na kadar (1923) geçen tarihsel kesiti birinci dönem, Lozan Antlaşmasından günümüze kadar devam eden süreci de ikinci dönem olarak tasnif etmek mümkündür. Bu İttihatçı Reelpolitik'in önemi şuradadır: Birinci dönemde, Kürdistan'a yönelik, "Osmanlıcılık/İslamcılık" çerçevesinde geliştirilen politikaya paralel olarak, Türkleştirme politikasının görece arka planda tutulduğu gözlenmektedir. İkinci dönemde ise, Osmanlıcılık/İslamcılık arka plâna itilecek; buna mukabil "Türkleştirme", devlet politikasının temel doğrultusu olarak yürürlüğe konulacaktı.

İttihatçılar, esas itibariyle pan-türkist olmalarına rağmen, 1. Dünya Savaşı nedeniyle bir tür reelpolitik yürüteceklerdir ve bu reelpolitik savaş boyunca gerek farklı siyasal seçeneklerin (Osmanlıcılık, Pan-İslamcılık, Pan-Türkçülük) terkibinde, gerekse bu akımların göreli ağırlıklarının belirlenmesinde tayin edici bir rol oynayacaktır. Bu nedenle Yusuf Akçura'nın daha 1904'te yayınladığı "üç tarz-ı siyaset" adlı makalesinde teorik olarak formüle ettiği "Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük" opsiyonları, özellikle savaş boyunca ittihatçı reelpolitik'in temel kategorileri olarak karşımıza çıkacaktır. Ancak İttihatçılar, Akçura'nın sözkonusu ettiği bu akımları pratikte farklı sentezler yoluyla siyasal bir programa dönüştürmeye özel bir önem vereceklerdir. Bunun sonucunda "gayrimüslim" unsurlara karşı Osmanlı/İslam, 'gayritürk' unsurlara karşı da Türkçü/Pan-Türkçü bir siyasal program, Lozan'a kadar sürdürülen İttihatçı reelpolitik'in doğrultularını oluşturacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan kadroların da içinde yer aldığı İttihatçıların, Kürt ve Kürdistan özelinde izledikleri politika, bahis konusu yaptığımız İttihatçı reelpolitik'in çifte istikametiyle tamamen örtüşmektedir. Şöyle ki: Daha çok araçsal karakter taşıyan din ekseniyle (aşağıda analiz edeceğimiz Misak-ı Milli belgesinde de ifadesini bulan 'Osmanlı-İslam' sentezi) Kürtlere, "kader ortaklığı" telkin edilirken, bu politikanın asıl yönünü oluşturan Türkçü/Pan-Türkçü eksenle, Kürdistan'ı ele geçirme ve Kürtlerin kaderine el koyma hedeflenmekteydi.

Ancak şavaş yenilgisinin zorunlu bir sonucu olarak, İttihatçıların Türkçülük politikası, dışarda "pan"

www.arsivakurdi.org

boyutunu terk etmek zorunda kaldıkça, içerde daha kesif ve saldırgan bir tarzda yürürlüğe konulacaktır. Böylece ittihatçı politikanın "reel" boyutu "değişen şartlara göre" terk edilirken, bunun yerine tedricen, ancak sistematik olarak geliştirilen Türkleştirme politikası uygulamaya konulacaktır. Başka bir deyişle, Lozan'la birlikte 'Osmanlıcılık ve İslamcılık' opsiyonları etkili birer araç olma işlevlerini kaybedecek, hatta giderek Akçura'nın 'Irka dayanan siyasi bir Türk milleti teşkil etme' stratejisi olarak tarif ettiği Türkçülük politikası önünde ciddi birer engel olarak algılanacaktır. Nihayet Takrir-i Sükun ile (1925), sözkonusu ittihatçı reelpolitik'in Osmanlı-İslam doğrultusu, araçsal düzlemde de terk edilerek, "ırk üzerine müstenit bir Türk siyasi milliyeti"ni[6] teşkil etme programı, Kemalist 'ulus-devlet'in ana ekseni ve resmi ideolojisi olacaktı.

Peki neden "devletin vatanı ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" (ya da, "Türk milletinin devleti ve ülkesiyle bölünmez bütünlüğü"), bugün Türk devletinin Kürtlere ve Kürdistan'a dair ideolojik ve politik söyleminin en can alıcı argümanı; Kürtlerin milli ve sosyal varlıklarının yok sayılması da, devlet siyasetinin temel çizgisi olmaktadır?

I. 1. Kemalist Resmi İdeoloji ve Kürdistan Meselesi

Her siyasi rejim, doğası gereği bazı temel kuruluş ve işleyiş prensiplerine dayanmaktadır. Bir devletin varlık sebebi ve meşruiyet kaynağı olarak kabul edilen bu türden temel prensipler, genellikle o devletin anayasasında normatif bir niteliğe kavuşturulur. Kamu hukuku filozofları, herhangi bir devletin, temel politikalarını yürütürken rehber haline getirdiği, tasarruflarını meşrulaştırmak amacıyla başvurduğu, korunması ve geliştirilmesini anayasal bir zorunluluk haline getirerek özel bir önem atfettiği bu türden ilkeleri, genellikle "devlet aklı" (Staatsräson) veya "devlet amaç öğretisi" (Staatszwecklehre) kavramlarıyla kodlandırırlar. O halde bir devletin karakterinin- mesela demokratik olup olmadığının- anlaşılması için, analizi buradan başlatmak iyi bir hareket noktası olacaktır.

Herhangi bir siyasi rejimin kendi konteksti içinde verili olan siyasi bir meseleyle ilişkisini bahis konusu yaparken, işe, o rejimin sözkonusu sorunu hangi kavramlarla algıladığı, bu soruna hangi düşünce kalıp veya kalıpları çerçevesinde baktığı, giderek bu meseleye yaklaşırken sergilediği temel davranış biçimlerinin neler oldukları sorularıyla başlamak zorunludur.

Meseleyi konumuzun tartışma bağlamı açısından daha da somutlaştırmak için şöyle bir soruyla işe başlayabiliriz: Kemalist rejimin, Kürtlere dair ideolojik söyleminin kurulmasında ve Kürdistan'a ilişkin politikalarının belirlemesinde vazgeçilmez referans kaynağı haline getirdiği ideolojik ve politik kriterler nelerdir?

Bu soru, bizi, tabiatıyla kuruluşundan bugüne kadar Türk devletinin Kürtlere yaklaşımı ve Kürdistan politikasının ayırdedici özelliği haline gelen kategorilerin teşhis edilmesi problemine götürür. Konuya buradan girmek, hem tartışma konusu meselenin iyi bir yerden açımlanmasına yardımcı olacaktır; hem de, Kemalist rejimin Kürdistan meselesi ile kurduğu ilişkinin doğasının daha iyi kavranmasını sağlayacaktır.

Biz burada "devletin vatanı ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" kavramının, Türk resmi devlet ideolojisinin temellerinden biri haline geldiği; Kürtlerin toplumsal ve milli varlıklarının yok sayılması yaklaşımının da, Türkiye'de devlet politikalarının ruhunu oluşturduğu tezlerinden yola çıkacağız. Hem ideolojik, hem de politik olanı ve alanı belirleyen bu iki önermenin - bir madalyonun iki yüzü gibi - ayrılmaz bir şekilde iç içe geçtiğinden hareketle konuyu ele alacağız.

Peki neden "devletin vatanı ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" (ya da, "Türk milletinin devleti ve ülkesiyle bölünmez bütünlüğü"), bugün Türk devletinin Kürtlere ve Kürdistan'a dair ideolojik ve politik söyleminin en can alıcı argümanı; Kürtlerin milli ve sosyal varlıklarının yok sayılması da, devlet siyasetinin temel çizgisi olmaktadır?

Birbirini mantıki olarak koşulladığını ve tamamladığını düşündüğümüz bu soruları doğru bir zeminde yanıtlamak için, sırasıyla önce Misak-ı Milli, ardından Lozan Antlaşması'nı mercek altına almak gerekmektedir.

I. 2. Misak-ı Milli ve Kürdistan Meselesi

Misak-ı Milli'nin, Osmanlı Mebussan Meclisi`nde kabul edildiğinden (17 Şubat 1920), bugüne kadar çok yönlü tartışmalara ve çelişik tefsirlere konu olduğu bilinmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki Misak-ı Milli, siyaset tarihinde, resmi ideolojilerin ters-yüz etme işleminden geçirildikten sonra, lafzı ve ruhu bu kadar zıddına çevrilerek dolaşıma sokulan ender metinler-

www.arsivakurdi.org

Misak-ı Milli belgesini önemli kılan ikinci yön ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kuruluş belgelerinden biri olarak kabul görmesidir. Kemalist rejimin anayasal metinlerinde bizzat adlandırılarak zikredilmediği halde, Misak-ı Milli belgesinin Türk hükümetleri tarafından adeta "anayasa-üstü" bir metin olarak algılanması dikkat çekicidir.

den biridir. Oysa Misak-ı Milli belgesinin metin çözümlemesi, belgenin gerçek içeriğiyle, ona devlet zoruyla yüklenen anlam arasında taban tabana bir zıtlık ilişkisi bulunduğunu göstermektedir.

Ancak ne tür propagandatif yorumlara konu edilirse edilsin ve hangi araçsal amaçlarla kullanılırsa kullanılsın, Misak-ı Milli, biri daha çok siyasal, diğeri ise hukuksal olmak üzere iki açıdan belirleyici önemini korumaktadır.

Birincisi, Misak-ı Milli belgesi, başlangıçtan beri resmi siyaset dünyası üzerinde belirleyici ağırlığını muhafaza etmektedir. Bu yönüyle, belgenin gerek Türk devletinin uzun vadeli politikalarının belirlenmesinde, gerekse Türk hükümetlerinin iç ve dış politik tercih ve önceliklerinin saptanmasında bir "rehber metin" işlevi gördüğü bilinmektedir.[7]

Misak-ı Milli belgesini önemli kılan ikinci yön ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kuruluş belgelerinden biri olarak kabul görmesidir. Kemalist rejimin anayasal metinlerinde bizzat adlandırılarak zikredilmediği halde, Misak-ı Milli belgesinin Türk hükümetleri tarafından adeta "anayasa-üstü" bir metin olarak algılanması dikkat çekicidir.[8]

Misak-ı Milli[9] belgesi toplam olarak altı maddeden oluşmaktadır.[10] Bir irade beyanı niteliğini taşıyan belgenin birinci maddesi, kurulması tasarlanan yeni devletin kurucu hukuk öznesi ve sınırlarını belirlerken, diğer maddeleri ise, başta Boğazlar olmak üzere, Trakya, Kars-Ardahan-Batum ve dini azınlıklara ilişkin meselelerin çözümünde uygulanılması gereken esasları dile getirmektedir. Bu itibarla Misak-ı Milli belgesinin birinci maddesi, aynı zamanda metnin ruhu ve temel kategorisi olan "Osmanlı-İslam çoğunluğuna"[11] göndermede bulunarak, bu çoğunluğu oluşturan sentezin bileşenlerini, kurulması öngörülen yeni devletin "kurucu unsurları" (les éléments constitutifs) olarak tayin etmektedir. Aynı maddeyle ayrıca sözkonusu 'Osmanlı-İslam' çoğunluğunu oluşturan unsurların yaşadıkları, Mondros Mütareke (30 Ekim 1918) hattının 'dahili ve haricindeki' toprakların toplamı, kurulması tasarlanan devletin coğrafik sınırları olarak tespit edilmektedir. Alman Kamu Hukuku filozofu Jellinek'in devlet teorisine dayanarak, bir devleti oluşturan üç temel unsur olan, devletin halkı (Staatsvolk), devletin ülkesi (Staatsgebiet) ve devlet erkini (Staatsgewalt) belirlemesi sıfatıyla, Misak-i Milli belgesinin, temel kuruluş belgesi olma niteliği gösterdiğini söyleyebiliriz.

Wilson Prensipleri'ne uyum gösterme çabasıyla hazırlandığı kuvvetle muhtemel olan belgenin birinci maddesi ayrıca, 'Osmanlı-İslam çoğunluğu' kavramını sınırlayarak Mondros Mütarekesine (30 Ekim 1918) kadar, Birinci Dünya Savaşı'nın galip güçleri olan İngiliz ve Fransızların işgali altında bulunan topraklarda yaşayan Arap çoğunluğunun - self-determinasyon gereği- geleceklerini 'serbestçe beyan edecekleri oylara göre' tayin edebileceklerine vurgu yapılmaktaydı.

Şimdi eğer Misak-ı Milli belgesinde, İslam olmayan Osmanlı unsurların kapsam dışı bırakıldığını biliyor; Osmanlı-İslam unsuru olan Araplara da, kendi geleceklerini tayin hakkının teslim edildiğini saptıyorsak, o zaman şu soruyu sormak durumundayız: Peki belgede kuruluşu tasarlanan devletin, kurucu öznesi olarak adlandırılan "Osmanlı-İslam çoğunluğu" kavramıyla acaba hangi unsurlar kastedilmekteydi?

Misak-ı Milli metninde sözkonusu edilen "Osmanlı-İslam çoğunluğu" terkibi, teorik ve tarihi olarak başka halkları içerse de (mesela Çerkezler), özü itibariyle Kürt ve Türk toplumlarını kapsadığı gerçeğinden kuşkuya düşmek için hiç bir inandırıcı delil bulunmamaktadır. Erik J. Zürchner Modern Türkiye Tarihi adlı kitabında haklı olarak, Misak-ı Milli'nin (national pact) bütün Müslüman Osmanlıları kapsamasına rağmen, 'gerçekte Türk ve Kürtleri' kastettiğini vurgulamaktadır[12] Aynı şekilde belgeyle kurulması amaçlanan devletin sınırlarının da, yine Osmanlı bakiyesi olan bu iki halkın yaşadığı topraklar esas alınarak belirlendiği, sadece tarihi, coğrafik ve sosyolojik olarak aksinin mümkün olmamasından öğrenmiyor; aynı zamanda, bir çok bilim adamı ve uzmanın yanı sıra[13], Türk milliyetçiliğinin babası sayılan Ziya Gökalp[14] ve Türk devletinin kurucu babası sıfatını taşıyan Mustafa Kemal'in sözlerinden de öğreniyoruz.[15]

Şimdi belgenin Kürdistan meselesiyle olan ilişkisini biraz daha yakından inceleyelim.

www.arsivakurdi.org

Uygulamada egemenlik, özgür yurttaşlar topluluğu olarak milletten alınıp, onun 'bölünmez bütünlüğü' ideolojisi adına orduya devredilirken, yurttaşların temel hak ve özgürlükleri ile evrensel hukuk prensipleri dokunulur kılınarak, hukuk kurumunun işlevi, ideolojinin buyruklarını yerine getiren bir ceza-infaz aygıtına indirgenmektedir.

Misak-ı Milli belgesinde 'devletin ülkesi ve milleti' (muhtemelen Jellinek'in 'Staatsgebiet' ve 'Staatsvolk' olarak adlandırdığı kavramların Türkçeleştirilmiş ve Türkçüleştirilmiş halidir) olarak tasarlanan bütünlük (Osmanlı-İslam çoğunluğu), şiddet yoluyla bileşenlerinden birine indirgenmek[16] suretiyle (Türk-İslam), önce bölünür hale getirilecek; daha sonra da siyasi olarak sadece bir unsurun (Türk) mutlak egemenliğine, - dolayısıyla diğer unsurun (Kürt) mutlak yadsınmasına dayalı - Türkçü-Kemalist bir rejim inşa edilecekti. Başka bir ifadeyle, gerçekte Osmanlı-İslam ekseriyeti kavramı, deyim yerindeyse bir fırça darbesiyle Türk kavramına eşitlendirilmek suretiyle, önce belgede tasarlanan 'bütünlük' parçalanacak (üstelik belgede Türklükle ilgili hiç bir kavram geçmemesine karşın), sonra da bu şekilde 'bölünen bütünlük', adeta bu ilk bölünme günahını içinde taşıyarak, bir yandan sürekli kırılgan bir hal almaya devam edecek, diğer yandan da her tür demokratik açılımın önüne engel haline getirilerek, kerameti kendinden menkul bir "bölünmez bütünlük" ideolojisinin üretilmesine ve kamu hayatının temel ölçüsü haline getirilmesine çalışılacaktı.

Oysa Misak-i Milli belgesinin "hakikatten ve hükmen hiç bir sebeple ayrılık kabul etmez bir bütün" olarak tasarladığı vatan, Osmanlı-İslam çoğunluğunun vatanı, "dinen, irfanen ve emelen birlik olmuş, birbirine karşı hürmet ve fedakârlık duygularıyla dolu ve birbirlerinin sosyal ve ırki haklarına ve çevre şartlarına saygılı" olmasını tasarladığı "devlet halkı" ise, yine Osmanlı-İslam çoğunluğuydu. Başka bir ifadeyle, bu belgeden sadece "Türk vatanı" ve "Türk milleti" kavramlarını türetmek, ondan hareketle "Türkiye Türklerindir" biçiminde ırkçı bir yargıya ulaşmak, belgeyi "hakikatten ve hükmen" yok saymanın ötesinde bir anlam ifade etmemektedir.

Bu noktadan sonra kanımca, Misak-i Milli belgesinin analizi ışığında elde edilen sonuçların, bölümün girişinde formüle edilen tezlerle içsel bağıntısını daha sarih bir şekilde izah edecek durumdayız. Türk resmi devlet söyleminin temellerinden birini teşkil ettiğini defalarca vurguladığımız "devletin bölünmez bütünlüğü" kavramı, esasen devlet sınırlarının Kürdistan'ın parçalanması üzerine programlanmasının ifadesi olmasından, "milletin bölünmez bütünlüğü" kavramı ise, gerçekte devletin millet ideolojisinin, Kürtlerin yok sayılması üzerine kurgulanmasına kanıt teşkil etmekten başka hiç bir anlam taşımamaktadır. Bu bağlamda Türkçü-Kemalist rejim, Kürtlerin toplumsal ve milli varlığını yadsıdığı oranda, "bölünmez bütünlük" söylemini devlet hayatının temel ideolojik kurmacası haline getirmekte; bu kurmacayı egemen kıldığı oranda da, Kürt ve Kürdistan'ı haritadan silme politikasını, Türkiye Cumhuriyeti devletinin "amaç öğretisi" seviyesine çıkarmaktadır.

'Bölünmez bütünlük' ideolojisinin Kürt varlığına referansla[17] siyasi alanın temel kriteri haline getirilmesi, en belirgin şekilde iki alanda demokrasiyi sürekli tehdit ederek, siyasi rejim sorununu Türkiye'nin gündeminde aralıksız olarak canlı tutmaktadır: Bunlardan birincisi, egemenlik konsepti; ikincisi ise hukuk kurumu olmaktadır. Uygulamada egemenlik, özgür yurttaşlar topluluğu olarak milletten alınıp, onun 'bölünmez bütünlüğü' ideolojisi adına orduya devredilirken, yurttaşların temel hak ve özgürlükleri ile evrensel hukuk prensipleri dokunulur kılınarak, hukuk kurumunun işlevi, ideolojinin buyruklarını yerine getiren bir ceza-infaz aygıtına indirgenmektedir.

Sonuç olarak, Misak-i Milli belgesinde, aksinin ispatını mantıklı hale getirecek hiç bir rasyonel argüman tarafından desteklenmeyecek kadar açık bir biçimde ortaya konulduğu gibi, kurucu iki temel unsurdan biri olarak tarif edilen Kürtlerin, bu kimlikleriyle (kurucu unsurlardan biri olma) inkâr edilmesi, ve kamusal hayatın tamamen dışına itilmesi sonucunda, bu kez Kürt meselesinin bizzat kendisi, Türkiye Cumhuriyeti devletinin dayandığı asli bir kuruluş ilkesi (staatskonstitutiv) haline getirilecektir.

I. 3. Lozan Antlaşması ve Kürtler: Kurucu Unsurdan, Kurucu Meseleye

"Bir halkın kendisi hakkında vermediği bir hükmü, hiç bir yasa koyucu veremez."

Kant

www.arsivakurdi.org

Yukarıda vurgulandığı gibi, Misak-ı Milli'de 'Osmanlı-İslam sentezi bağlamında 'kurucu unsur' sıfatıyla Kürt-Türk eşitliği pozitif bir şekilde teminat altına alındıktan sonra, Lozan Antlaşması'yla birlikte Kürt varlığı, kamu hayatının mutlak negatifi ve Türk varlığının anti-tezi olarak gösterilmeye başlandı.

Yukarıda vurgulandığı gibi, Misak-ı Milli'de 'Osmanlı-İslam sentezi bağlamında 'kurucu unsur' sıfatıyla Kürt-Türk eşitliği pozitif bir şekilde teminat altına alındıktan sonra, Lozan Antlaşması'yla birlikte Kürt varlığı, kamu hayatının mutlak negatifi ve Türk varlığının anti-tezi olarak gösterilmeye başlandı. Başka bir deyişle, Misak-ı Milli belgesinde temel ayrım çizgisi olarak benimsenen dinsel kriter, Lozan Antlaşması çerçevesinde yalnızca 'gayrı müslim' kesime azınlık statüsü belirleme işleviyle sınırlandıracaktır. Kürtler ise, Cumhuriyete eşit bir taraf olarak dahil oldukları argümanıyla[18] Lozan'ın azınlıklar düzenlemesinin dışında tutulduktan sonra, ardından hiç bir hakkı ve statüsü olmayan pariah* konumuna mahkum edileceklerdir.

Bundan böyle 'Kürtler yoktur' denilirken, Lozan Antlaşması hep referans kaynağı olarak gösterilecektir. Devlet, Erik Zürcher'in ifadesiyle 'çift uluslu'[19] karekterini yok sayacak ve Kürt varlığını yadsıdıkça da, yok etme politikaları uygulayacaktır. Başka bir deyişle, resmi ideoloji Lozan'ı inkâr politikasının 'hukuki' gerekçesi olarak algılayacaktır. Böylece Lozan Antlaşması, tarihte hiç bir sözleşmeye 'nasip' olmayan bir fonksiyon izafe edilecek: Bir milletin varlığını inkarının 'meşruiyet' belgesi...

Lozan sonrası Kürt karşıtı devlet uygulamalarının[20] detaylarına girmeden, yalnızca Lozan'dan beri Türk devletinin "hikmeti hükümet" haline getirerek başlattığı sürecin adını koymak amacıyla, 'Milli Şef' İsmet İnönü'nün 27 Ocak 1925'te Türk Ocakları merkezinde söylediği şu sözleri aktarmakla yetineceğiz:

"...Vazifemiz, Türk vatanı içinde bulunanları behemehal Türk yapmaktadır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf her şeyden evvel o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır."[21]

İnönü'nün Lozan'dan sonra bir devlet programı biçiminde uygulamaya konan Kürt politikasının açık bir ifadesi olan bu sözleri, bize göre, Türkiye'de Kürt meselesinin temelini teşkil ettiği gibi, Türk devlet ve millet anlayışının 'genetik kodlar'ının çözülmesinde anahtar işlevi görebilecek özelliklere de sahiptir.[22]

İnönü bu sözleriyle, türkçülük politikasının Cumhuriyet döneminde izleyeceği yolun koordinat sistemini tayin etmekteydi. Buna müteakip, bir ekseni cebren asimilasyon (Türk olmayan unsurları 'Türkçü' yapma), diğer ekseni eliminasyon ('kesip atma') tedbirleri üzerine oturtulan bir sistem kurumsallaştırılacaktır. Asimilasyon yoluyla Türkçülük (çünkü İnönü'ye göre, Türk olmayanlar tabiatıyla ancak 'Türkçü' olabilirlerdi) egemen kılınırken, eliminasyon tedbirleriyle homojenleştirme sağlanacak, ve böylece her iki metot birbirini tamamlayıp koşullanarak, aynı stratejik amaca hizmet edecekti: Türkleştirmek... Zira, daha sonra Kemalizm adı altında biçimlenecek olan bu ideolojiye göre, 'Türk ve Türkçü' olmayanlar, vatana hizmet evsaflarını kaybederek, "Türk vatanı ve milleti" için en büyük tehlike olmakta, dolayısıyla varolma hakları tartışmalı hale gelerek, yok edilebilir bir varlık derekesine düşmektedir. Bugün devletin asıl anayasası olarak bilinen Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nin, Kürtleri, hem en büyük iç düşman, hem de - Güney Kürdistan örneğinde olduğu gibi- dış düşman olarak göstermesi, ancak total düşmanlık konseptiyle izah edilebilecek ırkçı ve saldırgan milliyetçilik anlayışının açık bir tezahürüdür.

Özetlersek; Lozan'dan sonra resmen yürürlüğe konan devlet politikasının temel amacı ve hedefi: Kürtlerin kendi başına ve kendileri için toplumsal, siyasal ve kültürel bir varoluş biçimi oluşturma olanaklarını bütün zamanlar için ortadan kaldırmaktır. Cebri asimilasyon, yani Kürtleri zor yoluyla Türkleştirme, nasıl ki homojenleştirme politikasının vazgeçilmeyen bir unsuru ise, devletin doğrudan jenosidial yöntemlere başvurması da aynı politikanın gereği ve mantıksal uzantısıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, her iki tarzın da (asimilasyon aracılığıyla türdeşleştirerek, yani Türk-leştirerek yok etmek ile doğrudan jenosidial politikalarla yok etmek), uyulması anayasal bir zorunluluk haline getirilen Kemalist milliyetçilik ideolojisiyle olan birebir ilişkisidir. Bu milliyetçilik anlayışının en özlü tarifini Mahmut Esat Bozkurt'un, 1930' lu yıllarda Kemalist doktrini temellendirmek amacıyla ve bizzat Atatürk'ün talimatı üzerine verdiği konferanslardan derlenerek yayınla-

* Parya, toplum dışı bırakılmış kimse.

www.arsivakurdi.org

Kemalist milliyetçiliğin merkezi kategorisi ve temelini, tahayyül edilen "Türk ırk'ı" oluşturmaktadır; ve bu nedenle de Kemalizm bir 'ırk' ideolojisidir, ırkçıdır. "Dil, kültür, ülkü, siyasi inanç" ve benzeri momentler, bu ırkın suretleri, nitelikleri, 'öz'ün uzantıları ve yansımaları işlevi görmektedir. Türk dili ve kültürü 'Türk ırk'nın 'haslet'leridir.

nan Atatürk İhtilali adlı kitabında bulmaktayız. Kemalizm'in en önemli ideologlarından biri olan Mahmut Esat Bozkurt, kitabında, 'Türk milli sosyalizmi' olarak nitelendirdiği Kemalist rejimin milliyetçilik anlayışını, "her şey ve her şey önce Türk milleti içindir. İslamlık, insanlık bundan sonra gelir" sözleriyle tarif ettikten sonra, 'Türk milli sosyalizmi'ni Hitler'in 'nasyonal sosyalizm'i ile karşılaştırarak şu sonuca varır:

"Türk ve Alman rejimleri, her ikisi milliyetçi olmakla beraber, aralarında küçücük bir fark vardır. Alman rejimi, milliyetçilikte Raciste, yani ırkçıdır. Türk rejimi ise, ırkçı değildir. Daha çok kana değil, kültüre ve dile önem verir. Bununla beraber, Atatürk büyük nutkunda 'kanını taşıyandan başkasına inanma' demiştir. Fakat bu tavsiye uygulamada, kültür, dil birliği halinde ortaya çıkmıştır. "[23]

Dikkat edilirse M. Esat Bozkurt, Türkiye'de Kemalizm'e kısmen eleştirel yaklaşan bazı akademisyenlerin aksine, Kemalist milliyetçiliğin, Hitlerci milliyetçilikten özde farklı veya ayırdedici bir özelliğe sahip olduğunu iddia etmiyor. Bozkurt'un 'küçücük' olarak nitelendirdiği 'fark' niteliğe dair bir fark değil, nicelik farkıdır. Hitler rejiminin ırk prensibini baz alması, nasıl hiç bir şekilde bu rejimin adeta kutsadığı Alman dili ve kültürünü önemsemediği anlamına gelmiyorsa, Bozkurt'un mimarlarından biri olduğu Türk nasyonal sosyalizminin 'daha çok kültüre ve dile' önem verdiği sözü de, onun kan ve ırk prensibine göre hareket etmediği anlamına gelmiyor. Yukarıda Bozkurt'tan yaptığımız alıntının ikinci cümlesinde geçen 'Türk rejimi ırkçı değildir' ibaresini, geçer akçe kabul etmek yerine, Bozkurt'un kafa karışıklığını sorgulamak daha doğru olacaktır. Eğer rejimlerden biri ırkçı, diğeri değilse, o zaman bu iki rejim arasındaki fark 'küçücük', yani derece farkı değil, niteliksel olmak zorundadır. Yok eğer bu 'fark' 'küçücük' nitelemesiyle ifade edilebilecek kadar önemsizse, o halde sözkonusu iki rejim arasındaki 'fark', ihmal edilebilecek kabildedir. Bozkurt'un da 'küçücük' sıfatıyla anlatmak istediği, kurucu prensiplere ilişkin bir 'fark' olmayıp, nüansa dairdir, bir vurgu farkıdır. Kaldı ki Türk 'milli sosyalizmi' ile Alman 'milli sosyalizmi' arasındaki farkın, esasa dair olmayıp 'küçücük' bir fark olduğu, hem Bozkurt'un bizzat birinci derecede yürütücüleri arasında yer aldığı Kemalist rejimin pratiği, hem de şu sözleriyle de sabittir: "...Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da düşman da dinlesin ki, bu memleketin efendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır..."[24] Ancak Bozkurt'un 'dil ve kültür' vurgusu yine de dikkat çekicidir. Burada 'dil ve kültür milliyetçiliği', hiç bir suretle ırk prensibine dayalı milliyetçilik anlayışının yerine ikame edilmiyor, tam tersine onu tamamlayan bir işlev görüyor. Bozkurt'un ifadesiyle Atatürk'ün kan prensibi lehindeki 'tavsiye' sine rağmen, Osmanlı'dan devralınan çok-milliyetli demografik yapı, söylem düzeyinde dil, din ve kültür kavramlarının öne çıkarılmasını zorunlu kılacak; ancak ne 'Türk' kavramının tanımlamasında ne de Türk milliyetçiliğinin şekillenmesinde kan ve ırk kıstaslarından vazgeçilmeyecektir. Başka bir ifadeyle, 'Atatürk milliyetçiliğinin, dil ve kültür milliyetçiliği ' olarak telkin edilmesi, ırkçı olmadığına kanıt teşkil etmiyor; daha çok ırkçı karakterinin başka söylemlerle teçhiz edildiğine delalet ediyor.[25]

Kemalist milliyetçiliğin merkezi kategorisi ve temelini, tahayyül edilen "Türk ırk'ı" oluşturmaktadır; ve bu nedenle de Kemalizm bir 'ırk' ideolojisidir, ırkçıdır. "Dil, kültür, ülkü, siyasi inanç" ve benzeri momentler, bu ırkın suretleri, nitelikleri, 'öz'ün uzantıları ve yansımaları işlevi görmektedir. Türk dili ve kültürü 'Türk ırk'nın 'haslet'leridir. Zaten bütün bu elemanların özel bir suretle milliyetçilik gibi ideolojik bir referans sistemine dayandırılması, bu çerçevede kavranması, bununla izah edilmesi ve bunun gereği olarak, devlet tarafından baskı yöntemleriyle farz kılınması, kaynaktaki ırk prensibinin potansiyelini göstermekte, ifadesi olmakta ve devletin resmi ideolojisi açısından bağlayıcılığını ortaya koymaktadır. Bu milliyetçilik anlayışı tanım gereği (per defitionem) demokrasiyi, eşitliği ve özgürlüğü dışlamaktadır. Kaldı ki 'dil ve kültür milliyetçiliğine' yapılan özel vurgu, Türk dil ve kültürünü geliştirme amacından önce, başka milletlerin dil ve kültürünü yoketme hedefini

www.arsivakurdi.org

taşımaktadır. Milyonlarca Kürdün anadille eğitim hakkının gasp edilmesi, dil yasakları, homojenleştirme politikasının ancak ırkçı-faşist rejimlerde görülebilecek tarzda baskı ve zulüm yöntemleriyle uygulanmaya konulması, 'Kemalist dil ve kültür milliyetçiliğine' rağmen değil, onun gereği olarak hayata geçirildi. Bu bağlamda devlet söyleminde yer yer ifadesini bulan 'Türk-Kürt et ve tırnak gibidir"[26] yaklaşımını da irdelemek gerekmektedir. Birbirinin varlığını tanımayı ve haklarına karşılıklı saygı göstermeyi ifade etmenin çok ötesinde bir anlam yüklenen bu söylem, 'bölünmez bütünlük' ideolojisinin bir başka karikatürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla 'et-tırnak' retoriği, bırakınız herhangi bir eşitlik ilişkisini temellendirmeyi, böyle bir ilişkinin, tasavvur dahi edilmemesi gerektiğini adeta bir tabiat kanunu gibi lanse etmektedir. Bu totaliter mantığa göre Kürtler, 'Türk milli bünyesi' nden ayrı düşünülmeyecek kadar ona absorbe olmuş; böyle oldukları için de kendi başlarına bir varlık teşkil etme sebepleri ortadan kalkarak, otonom bir varlık olarak yaşama hakları kaybolmuştur. Bu yüzden Kürtler, keyfiyete göre tasarruf edilebilecek bir nesne, amorf bir yığın, deforme edilmesi, parçalanması, yok edilmesi mubah sayılan etnolojik bir ham maddedir; ve ancak Türk 'milli bünyesi'nin güçlendiricisi olarak işlev gördükleri ölçüde bir "anlam" taşımaktadırlar. Beşikçi'nin ifadeleriyle bu yaklaşım; "Türk varlığının yücelmesini isterken, Kürt varlığının yok olmasını, Türk varlığının boyunduruğu altında kalmasını ve Türk varlığının içinde erimesini istemektedir."[27] Kürtlere kendi yok oluşlarının nedeni, kendi varlıklarını ortadan kaldırmanın - deyim yerindeyse - üstelik bunun 'gönüllü katilleri' olmayı buyuran Kemalist Türk milliyetçiliği, direnişle karşılaştığı her durumda tek bir 'tepki' gösterir: Eliminasyon; ya da devlet yöneticilerinin ibadet haline getirerek tekrarladıkları ifadeyle "kökünü kurutma" politikası...[28]

Öte yandan gerçekte varolan bir milletin varlığını yok saymak (bu mantıken mümkün olmadığına göre, şiddet bizzat bu eylemin mantığı olmaktadır) ile o milletin varlığının tarihi ve sosyolojik manifestasyonları anlamına gelen dilini, kültürel özelliklerini, toplumsal formasyonunu ve siyasal kurumlaşmasını yok etme yoluna gitmek arasında karşılıklı bir belirlenim ilişkisi mevcuttur. Biri diğerini koşulluyor.[29] Başka bir deyişle, negasyon (olumsuzlama) eliminasyonun zemini ve nedeni oluyor. Kanımca Türk devletinin Kürtlere dönük politikası üzerine yapılabilecek araştırmalar için, elde tutulması gereken en önemli sonuçlardan biri budur. Sonuç olarak, Lozan Antlaşması Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından, Kürtlerin devlet zoruyla tamamen asimile edilerek toplumsal ve milli varlıklarının sönümlendirilmesi, bu mümkün değilse - başta askeri şiddet olmak üzere - devletin diğer zor aygıtlarını harekete geçirerek, elimine edilmesi anlamında bir 'kolonizasyona icazet belgesi' olarak okunmakta, algılanmakta ve uygulanmaktadır. Bugün dahi Lozan Antlaşması'na dayanılarak ana dilleriyle eğitim görme hakları dahil olmak üzere, Kürtlerin hiç bir kollektif haklarının olmadığı; Türk devletinin resmi devlet sınırlarının dışında da olsa, kendi geleceklerini tayin etme hakkını kullanmasının 'savaş gerekçesi' sayılacağı, devletin sivil ve asker yöneticileri tarafından her vesileyle tekrarlanılmaktadır. Lozan Antlasması'nın, nasıl Kürtler ve Kürdistan'ı yok saymanın dayanak/hareket noktası haline getirildiği konusu, tarih, siyaset ve hukuk bilimleri açısından üzerinde ne kadar durulsa yeridir. Biz şimdilik şu saptamayı yapmakla yetinelim: Herhangi bir uluslararası sözleşmeye dayanarak - ki Lozan böyle bir sözleşmedir - bir halkın, başta ana dilde eğitim hakkı olmak üzere, en temel hak ve özgürlüklerini yok saymak, esasen o sözleşmenin kendisini hukuken "geçersiz ve yok saymaktan" başka bir anlama gelmemektedir. Kaldı ki, böylesi bir diskriminasyon eylemine maruz kalan herhangi bir milletin, self determinasyon hakkını bundan daha iyi gerekçelendirecek bir argüman da yoktur.

Herhangi bir uluslararası sözleşmeye dayanarak - ki Lozan böyle bir sözleşmedir - bir halkın, başta ana dilde eğitim hakkı olmak üzere, en temel hak ve özgürlüklerini yok saymak, esasen o sözleşmenin kendisini hukuken "geçersiz ve yok saymaktan" başka bir anlama gelmemektedir. Kaldı ki, böylesi bir diskriminasyon eylemine maruz kalan herhangi bir milletin, self determinasyon hakkını bundan daha iyi gerekçelendirecek bir argüman da yoktur.

2. Irak Bağlamında Kürdistan Meselesi

Farklı dini ve milli azınlıkları içinde barındırsa da, Irak'ın hâlâ geçerli olan siyasi haritasının ölçeği, her biri yaşadıkları bölgelerde ezici çoğunluğu oluşturan Kürt ve Arap unsurlarının yerleşim birimlerine dayanmaktadır. Başka bir ifadeyle, Irak devleti, özü iti-

www.ersiyakurdi.org

Sonuçta, Kürtlerin yurt bütünlükleri ve kaderleri bir oldu-bittiye getirilerek, ulusal ve sosyal varlıkları, Arap yönetimlerinin insafına terk edildi. Bununla sadece tarihi bir haksızlık örneği sergilemekle kalınmadı; aynı zamanda o günden bugüne yaşanan, milyonlarca Kürdün hayatına ve hürriyetine malolan acılı bir sürekli savaş sürecinin tohumları da ekildi.

bariyle iki uluslu bir devlettir. Bu gerçek, yani Irak devletinin çift uluslu olduğu, 11 Mart 1970 tarihinde, Bağdat yönetimiyle Kürt ulusal hareketinin yöneticileri arasında yapılan barış müzakerelerinin sonucunda varılan bir antlaşma metninde de ifadesini bulacaktı. Anlaşma ile Irak'ın "Arap anavatanının ayrılmaz bir parçası olduğu" vaaz eden ırkçı anayasa hükmü terk edilerek, yerine "Irak halkı, Kürt ve Arap milliyetlerinden oluşmaktadır"[30] hükmü konuldu.

Ne var ki, sadece zaman kazanma üzerine politika kurgulayan dönemin Baas yönetimi, bu gerçeğin ışığında anayasal düzenlemeye giderek, siyasal sistemi yeniden ve demokratik bir şekilde yapılandırmak bir yana, arkasına bölgesel ve uluslararası büyük güçlerin de desteğini alarak, Kürtlerin milli ve sosyal varlıklarını yok etme yolunu seçecekti. Nihayet, bu devlet politikası Saddam'ın 1979 yılında darbe yoluyla iktidarı ele geçirmesinden sonra, Kürtlere karşı zamana yaydırılmış, açık, yoğun ve sistematik bir soykırım siyasetine dönüştürülmüştür.

Peki başta Musul ve Kerkük olmak üzere, yaşadıkları anayurtlarında tartışmasız olarak çoğunluk olmalarına rağmen, nasıl oldu da Kürtler 'azınlık' konumuna indirgendi ve toprakları Irak Arap devletinin egemenlik alanına terk edildi?

Birinci Dünya Savaşı'nda Mezepotamya'yı (Basra, Bağdat ve Musul vilayetleri) işgal altında tutan İngiliz Koloniyal Yönetiminin siyasi tercihleri bu durumun temel nedeni olmaktadır. Özellikle başta dönemin İngiliz Yüksek Komiseri sıfatıyla Mezopotamya'da görev yapan Percy Cox olmak üzere, kimi diğer yöneticilerin masa başında, cetvelle yapay sınırlar çizme keyfiyetinin bir sonucu olarak Kürtler, siyasi düzenleme sürecinin dışına itilecek, ve 1920'lerde Percy Cox tarafında kurulan 'Irak devletine' 'azınlık haklarının korunması' espirisiyle zorla 'entegre' edilmeye çalışılacaktı. Yaşadıkları topraklarda büyük bir çoğunluk oluşturan Kürtler, adeta aritmetik bir işlemle bir gecede azınlık durumuna düşürülerek, dönemin İngiliz sömürge yönetiminin yeni siyasi kurmacası olan 'Irak Manda Yönetimine' teslim edileceklerdi. Böylece Kürtlerin yurt bütünlükleri parçalanarak, hayatları ve kaderleri birbirini izleyen Arap yönetimlerinin tasaruffuna terkedilecekti.

Geleceklerini özgürce belirleme hakları gasp edildikten sonra bu kez de, Kürtlere, Kral Faysal'ın temsil ettiği Sünni-Arap azınlığı lehine, çoğunlukta olan Şiiler karşısında, 'çoğunluk oluşturucusu' rolü biçilecekti. Percy Cox 21 Haziran 1921 de dönemin İngiliz kolonilerini yönetmekle görevli Bakan Churchill´e çektiği bir telgrafta[31] bu konuyu gündeme getirecek ve Kral Faysal'a atfen, Kürtlerin ayrılması durumunda, kendi çizdiği senaryonun tehlikeye düşeceği yönündeki kaygısını dile getirecekti. Cox'a göre bu durumda Sünni Araplar, Irak Meclisinde, Şii Araplar karşısında azınlık konumuna düşecek, ve bunun sonucunda da, gözdesi durumundaki siyasi figür olan Kral Faysal'ın işlevsiz kalma tehlikesi doğacaktı. Robert Olson'un aktardığı kadarıyla, bu argüman, Percy Cox'un, Kürtlerin Irak'a dahil edilmemesi konusunda başlangıçta olumlu bir tutum içinde olan Churchill' i ikna etmek amacıyla kullandığı temel argüman olacaktı.

Çünkü Winston Churchill Mart 1921 Kahire Konferansı'nda[32] karar altına alındığı gibi, uzak görüşlü bir perspektifle, Kürtlerin, Arap denetimine bırakılmamasını; işgalleri altında bulunan Güney Kürdistan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ve bu topraklar üzerinde bir Kürt devletleşmesine yardımcı olmasını önermekteydi. Ancak, bu karardan kısa bir süre sonra vazgeçilecek ve malum süreç başlatılacaktı.

Sonuçta, Kürtlerin yurt bütünlükleri ve kaderleri bir oldu-bittiye getirilerek, ulusal ve sosyal varlıkları, Arap yönetimlerinin insafına terk edildi. Bununla sadece tarihi bir haksızlık örneği sergilemekle kalınmadı; aynı zamanda o günden bugüne yaşanan, milyonlarca Kürdün hayatına ve hürriyetine malolan acılı bir sürekli savaş sürecinin tohumları da ekildi.

Görüldüğü gibi, başından beri bir azınlık diktatörlüğü olarak kurgulanan Irak devleti, nihayet ırkçı Baas ideolojisi nezdinde gerçek tarihi ruhunu, Saddam'ın şahsında ise en uygun 'Başbuğ' unu bulacak; ancak, kimyasal ve biyolojik silahlar sayesinde varlığını idame ettiren bir canavara dönüşecekti.

www.arsivakurdi.org

III. Saddam Sonrası Güney Kürdistan ve Eski Irak'ta Yeni Siyasi ve Hukuki Durum

Her yeni dönem, geride bıraktığı eski dönemden farklı olan bir takım karekteristik yanlarıyla öne çıkarken; yeni durumun ortaya çıkmasına sebep olan değişim dinamiklerinin radikallik derecesine paralel olarak da, kendisinden önceki dönemde geçerli ve belirleyici olan etkenleri, kısmen ya da tümden geçersiz kılar. Irak Baas rejiminin ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanan askeri müdahale, içeriği, kapsamı ve daha şimdiden bölgenin verili siyasi kuvvet ilişkileri üzerinde yarattığı sonuçlar dikkate alındığında, hiç kuşkusuz kökten bir değişimin de nedeni olmaktadır. Bu müdahaleyle, bölgede başlatılan 'yeni siyasi düzenleme' sürecinin kendine özgü dinamiklerine, bir de bölgesel siyasi güç ilişkilerinin, genel olarak bölge bünyesinde meydana gelen değişimler karşısında takındığı, bilinen aşırı hassas konumunu eklersek; bu durumun da, ayrıca bölgenin siyasi dengeleri üzerinde, ek bir tazyik yaratacağını söylemek yerinde olur.

Bütün totaliter rejimler gibi, Saddam rejiminin de ayırdedici özelliği, 'führer' (lider) mutlak egemenliği ilkesine dayanmasıydı. Hannah Arendt'in Das Wesen der totalitären Herrschaft (Totaliter Hükümranlığın Özü) adındaki çığır açıcı çalışmasından beri biliniyor ki, bu tür rejimlerde parti-devlet gibi kurumların asıl işlevi, liderin emir ve iradesini yerine getirmekten ibarettir. Dolayısıyla böylesi sistemlerde, rejimin başındaki kişinin ortadan kaldırılması, onun iradesini icra etmekten başka hiçbir işlevi olmayan, parti-devlet ikilisinin fonksiyonlarını yitirmesiyle eşanlamlıdır.

Saddam'ın parti-devlet aygıtının imha edilmesi, hiç kuşkusuz yeni ve demokratik bir başlangıç için zorunlu bir koşul olmaktadır. Ne var ki, bundan sonra asıl sorun, eski siyasi sistemden niteliksel olarak farklı, yeni bir siyasi düzenlemenin yeterlilik şartlarının oluşturulmasında düğümlenecektir. Bunun da mihenk taşı, hiç şüphesiz, Eski Irak'ın siyasi haritası çerçevesinde yaşayan iki temel millet olan Kürtlerin ve Arapların, özgürlük ve eşitlik içinde kendi geleceklerini belirlemeleri yönünde hukuki zeminin yaratılması olacaktır.

Özellikle başta Güney Kürdistan Yönetimi olmak üzere, diğer Kürt hareketleri ve Kürt diasporası, fikri, siyasi ve diplomatik çabalarının eksenine, Güney Kürdistan'da 1991 yılından bu yana, Kürt halkının özgür iradesi üzerine kurulan, ulusal, siyasal ve sosyo-ekonomik yapılanmayı, milletlerarası hukukun öngördüğü bir kimliğe kavuşturma mücadelesini yürütme göreviyle karşı karşıya bulunmaktadırlar.

Burada, kanımca uluslararası güçlerin ve Birleşmiş Milletler'in dikkat etmek durumunda olduğu temel husus şudur: Güney Kürdistan'da, on yıllardır sürdürülen özgürlük mücadelesi sonucu elde edilmiş; ve nihayet 1991 yılından beri de, "de facto" olarak devlet işlevi gören bir Kürt siyasi yapılanması mevcut olduğu halde, Irak Baas rejiminin ortadan kaldırılmasıyla birlikte Irak devleti, fiilen son bulmuş durumdadır. Başka bir ifadeyle 'Irak devleti' halihazırda sadece "de jur" olarak mevcuttur. Hal böyle iken, fiili olarak mevcut olmayan bir devletin 'hükümranlık hakları ve toprak bütünlüğü' gerekçesine sığınılarak, böyle bir argümanın, Kürtlerin kendi siyasi statülerini özgürce belirlemelerinin önüne engel olarak çıkarmasının, uluslararası hukukla bağdaşacak bir yönü bulunmamaktadır. Zira, hükümranlık hakkının, kavramında ve kaynağında self determinasyon (kendi geleceğini tayin hakkı) vardır. Self determinasyonun reddi üzerine inşa edilmeye çalışılan her egemenlik biçiminin, kaçınılmaz olarak diktatörlük rejimine yol açtığı, Eski Irak'ın tecrübeleri ışığında çıkarılabilecek en önemli siyasi derslerden biri olmaktadır.

Kaldı ki, kendi içinde demokratik ilkeler çerçevesinde işleyen ve fiilen devlet fonksiyonlarını icra eden, Güney Kürdistan'daki Kürt siyasi yapılanmasının hak ettiği uluslararası hukuki kimliğinin tanınmamasını meşru gösterebilecek hiç bir hukuk prensibi mevcut değildir; böyle bir yaklaşımın, ne demokrasinin temel ilkeleri, ne de, uluslararası hukukun uyulması zorunlu kuralları (ius cogens) açısından izah edilecek bir tarafı olamaz.

Özellikle başta Güney Kürdistan Yönetimi olmak üzere, diğer Kürt hareketleri ve Kürt diasporası, fikri, siyasi ve diplomatik çabalarının eksenine, Güney Kürdistan'da 1991 yılından bu yana, Kürt halkının özgür iradesi üzerine kurulan, ulusal, siyasal ve sosyo-ekonomik yapılanmayı, milletlerarası hukukun öngördüğü bir kimliğe kavuşturma mücadelesini yürütme göreviyle karşı karşıya bulunmaktadırlar.

Ancak tabloyu tamamlamak amacıyla, şu hususun da vurgulanması gerekli: Kürt partilerinin mevcut kadro varlıkları, demokratik olmayan örgütsel yapıları, şimdiye kadar ortaya koydukları problematik ittifak

www.arsivakurdi.org

anlayışları, karışık siyasi fikirleri, çatışma ve soğuk savaş üzerine kurgulanan siyasi 'kültür' leri, ve özellikle ortak amaçları saptama ile onlar üzerine stratejik işbirliği yapma konusunda gösterdikleri olağanüstü basiretsizlik, bu görevi hakkıyla yerine getirmenin önünde duran başlıca engellerdir. Başka bir deyişle, başta KDP ve YNK olmak üzere, Kürt Ulusal hareketinin değişik bileşenleri, nedenleri esas olarak kendilerinden kaynaklanan, neredeyse gerçek anlamda bir 'Kürt Sorunu' olma özelliğini kazanan, bitmek bilmeyen çatışmalarını aştıkları oranda, Kürtlerin bölgede vazgeçilmez bir kuvvet, uluslararası politik sahada da, etkili birer aktör olmasının önünde hiçbir ciddi engel kalmayacaktır.

Irak Baas rejiminin ortadan kaldırılmasıyla, Birinci Dünya Savaşı'ndan beri Kürtleri kuşatma altında tutan devletlerarası statükonun en önemli sacayaklarından biri çökmüş oldu. Bu durum, güneydeki Kürt güçlerini, bir yandan bütün Irak'ın siyasi olarak yeniden yapılandırılmasında vazgeçilmez bir özne konumuna getirirken, öte yandan da, bölgedeki devletlerarası ilişkilerin eşit bir tarafı olma şanslarını artırmaktadır.

IV. Sonuç Yerine
Yeni Siyasi Sürecin Kürdistan Meselesi Üzerine Muhtemel Etkileri ve Geleceğe Bakış

Saddam rejiminin çökertilmesiyle ortaya çıkan yeni durumun, Kürdistan meselesinin bundan sonraki gelişim seyri üzerindeki olası etkilerini, uluslararası ve bölgesel düzeydeki muhtemel sonuçlarını, özetleyerek sunmak istiyorum.

a. Yazıda yaklaşık yüzyıldır sürdürülmekte olan, Kürtleri Araplaştırma, Türkleştirme ve Farslaştırma politikasının, Kürt meselesini halletmek söyle dursun; meselenin gün geçtikçe boyutlanmasına ve derinleşmesine neden olduğu vurgulanmaya çalışıldı. İnceleme daha çok Türkiye ve eski Irak örneğinde derinleştirilmesine rağmen, yazıda özellikle eski Irak, Iran, Suriye ve Türkiye'deki devlet rejimlerinin, Kürtlerin yurt bütünlüğünün parçalanmasıyla başlayan, toplumsal ve milli varlıklarının ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir sürecin üzerine oturtulduğunu; bu yüzden de, Kürt Meselesi olarak bilinen olgular dizgesinin, sözkonusu ülkelerin siyasal rejimleri için yapısal bir mesele haline getirildiği, önemle belirtilmeye çalışıldı.

Buradan yola çıkarak 'korku ve şiddet sarmalı' kavramıyla ifade edilebilecek döngüsel bir sürecin harekete geçirildiğini saptamak yerinde olacaktır.

Kürtleri hükümranlık altında tutan devletlerin yönetici sınıfları, Kürt meselesini çözümsüz bırakmayı, mevcut siyasi rejimlerini ayakta tutmanın varlık sebebi haline getirirken, Kürtlerin siyasi ve kültürel taleplerinin, bu rejimler üzerinde yarattığı değişim baskısını da, paradoksal bir şekilde en büyük "milli güvenlik" sorunu olarak algılamaktadırlar. Ancak bu kısır döngü burada bitmeden, sarmal hareketini daha dramatik bir noktaya taşıyarak, tekrar başa dönmektedir: Kürt varlığının milli güvenlik için birinci derecede 'milli bir tehlike' olarak kavranması sonucu ortaya çıkan bu durum, bir yandan 'Kürt fobisi'nin kaynağı haline getirilirken, öte yandan da bizzat bu tarzda üretilen fobinin kendisi, Kürtlere yönelik baskı politikaları ve eliminatör devlet tedbirlerinin gerekçesi haline getirilmektedir.

b. Kürt meselesi, 90'lı yıllardan bu yana uluslararası toplumun siyasi gündemine girmesine rağmen, şimdiye kadar 'rahatsızlık faktörü' ile 'hümaniter' bir sorun arasında algılandı. Ancak Saddam rejiminin yıkılmasının, bölgedeki güç ilişkileri üzerinde daha şimdiden yarattığı sarsıcı etki, 'Kürt sorunu' nun yeni bir şekilde algılanmasına ve tanımlanmasına zemin yaratmaktadır. Nitekim, ortaya çıkan yeni siyasi duruma ilişkin uluslararası basın ve diplomasi çevreleri tarafından yapılan değerlendirmelerde, Kürtlerin, 'kazançlılar hanesi'ne kaydedilmesi, bölgede yeniden şekillenen siyasi kuvvet ilişkileri içinde bir kuvvet faktörü olarak görülmesi, bu yeni algı biçiminin göstergeleridir. Bu gelişmenin, Kürt meselesinin bütünü üzerinde kayda değer etkiler yaratacağı beklenmelidir.

c. Irak Baas rejiminin ortadan kaldırılmasıyla, Birinci Dünya Savaşı'ndan beri Kürtleri kuşatma altında tutan devletlerarası statükonun en önemli sacayaklarından biri çökmüş oldu. Bu durum, güneydeki Kürt güçlerini, bir yandan bütün Irak'ın siyasi olarak yeniden yapılandırılmasında vazgeçilmez bir özne konumuna getirirken, öte yandan da, bölgedeki devletlerarası ilişkilerin eşit bir tarafı olma şanslarını artırmaktadır.

d. Irak Baas rejiminin ortadan kaldırılmasıyla birlikte eski Irak, İran, Suriye ve Türk devletinin - aralarındaki bütün çelişkilere rağmen - adına "sıcak takip" dedikleri, Kürt güçlerini kuşatma ve elimine etme politikalarını icra etme koşulları giderek zorlaşacaktır. Bu

www.arsivakurdi.org

devletlerin, şimdiye kadar Kürt düşmanlığı ortak paydası üzerine inşa ettikleri politikalarını, bundan böyle de olduğu gibi sürdürmeleri, teorik olarak bütünüyle olanaksız değilse bile, tatbik koşulları oldukça elverişsiz hale geleceği beklenmelidir. Eski Irak devlet yöneticilerinin de içinde yer aldığı bu geleneksel "dörtlü çete" politikasını, Saddam sonrası bölgede oluşan yeni keyfiyetten sonra sürdürülmesi zorlaşırken, Kürtlerle işbirliği yapmak, her durumda daha kazançlı ve rasyonel bir seçenek olarak şimdiden kendini kabul ettirmeye başladı.

Bu kördüğümün, Büyük İskender'in kılıç darbesiyle mi, yoksa birbirinin toplumsal ve milli varlıklarına saygı gösteren tarafların, eşitlik ve özgürlük temelinde yeniden inşa edecekleri ortak bir siyasi gelecek projesiyle mi çözüleceği sorusu, uluslararası siyasi gündemin ana, Türklerin ve Kürtlerin de kader sorunudur.

e. Irak'taki Baas rejiminin tasfiyesi, 20. yüzyılın başlarından beri Ortadoğu'da oluşturulan egemen "ulus-devlet" paradigmasının, yani farklı milletlerin varlığının yok sayılması ve yok edilmesi üzerine koşullanan 'tek millet', 'tek dil', 'tek kültür' üzerine bina edilen devlet ideolojilerinin, durdurulamaz bir çöküş sürecine girdiğine işaret etmektedir. Bu anlamda mevcut gelişmeler sonun başlangıcıdır.

f. Saddam rejiminin yıkılmasıyla açılan yeni siyasi süreçle birlikte, esas itibariyle Kürdistan'ın toprak bütünlüğünün parçalanması ve bundan doğan sonuçlardan başka bir anlam ifade etmeyen Kürdistan meselesinin de, yeni bir karakter kazanması kuvvetle muhtemeldir. Şimdiye kadar varlığı, Irak, İran, Suriye ve Türkiye'de totaliter siyasi bir kurumlaşmanın, otoriter ve baskıcı devlet politikaları ile ırkçı bir ulus anlayışının gerekçesi haline getirilen Kürdistan meselesi, bundan böyle sözkonusu devletlerdeki yapılanmaların çözülüşü ve niteliksel dönüşümünde daha dinamik bir işlev yüklenmeye adaydır. Meselenin Kürtler olmadığı; tam tersine, bu rejimlerin yapısı ve karakteri olduğu, her geçen gün biraz daha bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kürt meselesi, bilhassa bu rejimlere baz oluşturan eliminatör devlet kuruluş ideolojilerinin transformasyonunda bir kaldıraç işlevi görebilir ve bu işlevi gördüğü ölçüde de, bahis konusu olan toplumların arkaik hale gelmiş siyasal sistemlerinin eşitlik ve özgürlük temelinde yeniden yapılandırılmasında merkezi bir rol oynayacaktır. Yeni süreçle birlikte, uluslararası ve bölgesel koşulların da, Kürt meselesinin bu işleviyle algılanması noktasında, giderek elverişli hale geleceği beklenmelidir.

g. Bu toplumlarda bir zorunluluk haline gelen demokratikleşme ve yeniden yapılanmanın, Kürtlere kendi siyasi kimlikleriyle ve eşit bir taraf olarak kamusal hayata katılım olanakları sağlanmadan gerçekleşemeyeceği, siyasi gündemin hiç tartışma götürmeyen bir verisi olmaktadır. Bu toplumların, Kürtlerin varlığının yok sayılması, eşitlik ve özgürlük taleplerinin bastırılması ekseninde kurgulanan ve kurumlaşan "ancien régime" leri (eski rejim) birer hayalet haline gelmiş durumdadır. Bu rejimlerin devamında ısrar etmek, bundan sonraki gelişmeleri, Türkiye'de gündeme getirildiği gibi, içerde 'sürekli savaş hali', dışarda ise beşinci kol oluşturma faaliyetlerine dayalı saldırgan jeo-etnik politikalarla sürdürmek, tehlikeli bir çıkmaz sokak politikasıdır.

Baas rejiminin ortadan kaldırılmasıyla açılan yeni dönemin, Kürt meselesinin siyasi olarak çözümü bağlamında sunduğu olanakları algılamamak; bu elverişli süreci de, zaten birer hayalet haline gelen rejimlerin devam ettirilmesi yönünde 'siyaset' yaparak tüketmek, beraberinde önlenemez bir şekilde, şu soruyu uluslararası toplumun gündemine getirecektir: Mevcut koşullar veya onların devamı halinde Kürtleri, İran'ın teokratik-humeynici, Suriye'nin Esatçı-Baas ve Türkiye'nin giderek daha belirgin bir şekilde 'nasyonal sosyalist' bir karaktere bürünen Kemalist-türkçü rejimlerinin hükümranlığı altında kalmaya mahkum etmeyi, hukuk açısından meşru, demokrasi açısından gerekli, siyasi açıdan gerçekçi kılacak bir sebep var mıdır?

h. Bu yazıda doğası ve evrimini ana çizgileriyle irdelemeye çalıştığımız, temelleri yaklaşık olarak yüzyıl önce atılan ve diplomatik dilde 'Kürt meselesi' olarak adlandırılan bu kadim meselenin düğümleri, kanımca Irak rejiminin ilga edilmesinden sonra daha fazla 'kördüğüm' halinde bırakılamaz. Bu kördüğümün, Büyük İskender'in kılıç darbesiyle mi, yoksa birbirinin toplumsal ve milli varlıklarına saygı gösteren tarafların, eşitlik ve özgürlük temelinde yeniden inşa edecekleri ortak bir siyasi gelecek projesiyle mi çözüleceği sorusu, uluslararası siyasi gündemin ana, Türklerin ve Kürtlerin de kader sorunudur.

Osnabrück, Haziran 2003

www.arsivakurdi.org

Dipnotlar

1) Metnin tümü için bakınız, *Commager, Henry Steele, Dokuments of American History,* 7. baskı, New York. s. 139.
2) Aynı yerde. s. 139
3) Brown, L. Carl, *International Politics and the Middle East, Old Rules, Dangerous Game,* Princeton University Press, Tauris, London, 1984. s. 259-260
4) Aynı Eser, s. 260.
5) Aynı Eser, S. 257.
6) Akçura, Yusuf *"Üç Tarzı Siyaset" Türk Tarih Kurumu,* Ankara 1976, aktaran Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Cilt 1), Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 484-487.
7) Misak-ı Milli belgesinin, Türk dış politikasındaki önemi ve işlevi üzerine yapılan ve 'derin devletin', 'özerk anayasal' kurumlarından biri olan Atatürk Araştırma Merkezi tarafından yayınlanan çalışmalardan biri için;
Armaoğlu, Fahir, Tarihi Perspektif İçinde Misak-ı Milli'nin Değerlendirilmesi, Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikas'ında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyomu. AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, S. 109-154.
90'lı yıllardan bu yana Misak-ı Milli belgesinin Türk kamuoyunda, özellikle Güney Kürdistan bağlamında sık sık gündeme getirildiği biliniyor. Misak-ı Milli'nin Kürdistan boyutu yok sayılarak, belge, sonuçta saldırgan ve kolonyalist bir dış politikanın gerekçesi haline getiriliyor. Belgenin bu tür yayılmacı bir yorumu için;
Yalçın, E. Semih, Misak-ı Milli ve Lozan Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi, Misak-ı Milli ve Türk Diş Politikası'nda Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyomu, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s. 155-173
8) Aynı eserde 'Misak-ı Milli' başlığı altında uzun bir makalesi neşredilen Prof. İlker Alp, Mustafa Kemal'in Misak-ı Milli ile ilgili sarf ettiği sözlerine dayanarak, belgenin ilginç bir yorumunu sunmaktadır. Prof. Alp, bir yandan Misak-ı Milli'yi Türk Cumhuriyeti'in 'temeli, bağımsızlık beyannamesi, anayasası ve gerçekleşecek ülküsü' olarak nitelendirirken, öte yandan 'milli hudutların milli menfaatlere göre yeniden düzenlenebileceğini, milli çıkarların Misak-ı Milli'nin hükümlerine göre değil, 'devletin gücüne ve günün şartlarına göre' belirlenmesi gerektiği sonucuna vararak, yayılmacı ve saldırgan bir dış politika anlayışının somut bir örneğini sunmaktadır.
Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikası'nda Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s. 221.
9) Okçuoğlu, Misak-i Mill'nin 'Milletler sözleşmesi' anlamına geldiğini vurgulayarak, kavramın etimolojisiyle ilgili olarak şu yorumu yapamaktadır: "Misak-i Milli Arapça iki sözcükten oluşan bir terkip; milli 'millete ait, 'milletle ilgili', 'ulusal' anlamında. Misak ise sözleşme anlamında. Misak latince 'feodus' sözcüğüyle eş anlamlı. Latince bu sözcükten türeyen 'federalizm' ise, 'işbirliği yapmak üzere birlikte oluşturma' anlamına gelmektedir. Misak-i Milli, Milletler sözleşmesi federal sözleşme olarak yorumlanabilir."
Okçuoğlu, A. Zeki, *Türkler ile Kürtlerin Misak-ı Milli'si,* Serbestî, Kasım 1998, Istanbul, s. 25.
10) 6 maddeden oluşan belgenin yer aldığı Türkçe ve yabancı kaynaklar için; Serbestî dergisi, sayı 1, İstanbul, Kasım 1998, s. 57; Budak, Mustafa, *Idealden Gerçeğe, Misak- Milli'den Lozan'a Dış Politika,* Küre Yayınları,'2002, s.156-157;
Toynbee, Arnold J., *The Western Question In Greee And Turkey: A Study In The Contact Of Civilisations,* London/Bombay/Sydney, 1922, S. 207-210. Toynbee kitabında, belgenin İngilizce çevirisiyle birlikte, Fransızca versiyonuna da yer vermektedir. Fransızca metinde 'Osmanlı-İslam çoğunluğu' nitelendirilen sıfatlar arasında "les éléments constitutifs", yani kurucu unsurlar ibaresi de yer almaktadır.
11) Misak-ı Milli'nin 1. maddesinde kurucu unsurlar olarak tayin edilen 'Osmanlı-İslam ekseriyeti' terkibini resmi tarih yazımında Türk kavramıyla özdeşleştirilmektedir. Ancak metnin kavram seti, semantik yapısı, mantıksal örgüsü, tarihi ve sosyolojik konteksi, belgenin içeriğini, ırkçı bir mantıkla kolonize etme çabalarına aşılmaz bir sınır koymaktadır. Bu kavramlardan en tümel ve temel olanı ise, esasen metnin özünü oluşturan „Osmanlı-İslam Ekseriyeti" kavramıdır. Tek başına bu bireşim bile, metnin kurucu unsurlar olarak tayin ettiği unsurlardan sadece birine (Türk) indirgenmesinin, onun tümünü geçersiz saymadan mümkün olmayacağının bizzat kanıtı olmaktadır.
12) Zürcher, Erik J., *Turkey: A Modern History,* I.B. Tauris, London/New York, 1997, s. 144.
13) Serbestî dergisinin "Misak-i Milli ve Kürtler" konulu özel sayısı, hem belgenin Kürt boyutunu inceleyen son derece aydınlatıcı bir dizi makaleyi içermekte, hem de onu tarihi ve siyasi açıdan tamamlayan diğer bazı önemli vesikalara yer vermektedir. Konuyla ilgili derli-toplu bir değerlendirme için, Serbesti dergisinin Kasım 1998 de yayımlanan birinci sayısının incelenmesini burada önemle salık vermek istiyoruz.
Serbestî, sayı 1, Kasım 1998. Belgeler bölümü. s. 49-59.
Ayrıca konuyla ilgili karşıt görüşlerin özeti için,
Budak, 2002, s. 159-166.
14) Ziya Gökalp'in konuyla ilgili makalesi için bakınız, Serbesti, Kasım 1998, s. 47.
15) Mustafa Kemal'in Misak-ı Milli ile ilgili görüşleri bir çok kitap ve resmi belgede yer almaktadır. Mustafa Kemal'ın bu konuya ilişkin bazı saptamaları ve analizi için,
Başkaya, Fikret, *Kimin Misak-i Millisi'ydi?,* Serbesti, 1998, s. 29-32.
16) Belgenin gerek Türk ve Kürt ilişkileri açısından taşıdığı tarihi ve siyasi anlam, gerek gerçek içeriği ile ona izafe edilen Türkçü "içerik" arasındaki ilişkinin analizi için,
Okçuoğlu, Ahmet Zeki, *Türkler ile Kürtlerin Misak-i Milli'si,* Serbestî, Kasım 1998, s.15-32.
17) Kürt varlığı, resmi ideoloji tarafından inkâr stratejisinin bir gereği olarak bilhassa adı konulmadan, negatif bir mecazlar kümesi halinde özel bir referans sistemi içerisinde kodlanarak, deyim yerindeyse yadsınmak suretiyle, yansıtılır. 'Bölünmez bütün-

www.arsivakurdi.org

lük' bu mecazlar silsilesi içinde giderek birinci sırada yer almaktadır. Sonuçta her mecaz gibi doğrudan ifade edilmeyen bir şeyi temsilen kullanılan bu ve benzer şablonlar, Kürt varlığını olumsuzlayarak yansıtan birer gösterge niteliğindedir.

Kürt meselesinin, devletin ideolojik söylemindeki yeri konusunda hazırladığı doktora çalışmasında Mesut Yeğen, devlet söyleminde Kürt meselesinin 'kürdi mahiyetine yönelik' suskunluğa dikkati çekerek, bunun nedenini söyle izah eder:

"Kürtlerin hem kavmi hem de fiziksel mevcudiyetlerinin inkâr edilmesine uygun olarak, Kürt sorunu, devlet söylemi içerisinde her zikredilişinde, 'irtica', 'aşiret direnci', 'eşkiyalık', 'ecnebi kışkırtması' ya da 'bölgesel geri kalmışlık' meselesi olarak anıldı; asla etno-politik bir sorun olarak değil."

Yeğen, Mesut, *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İletişim Yayınları, Istanbul 1999, s. 222.

18) Lozan görüşmeleri sırasında 'Türk-Kürt Cumhuriyeti kurulacağını deklare eden İnönü, buna istinaden hem 'ulusal azınlık' kriterini reddedecek hem de Musul vilayetinin ezici çoğunluğunu oluşturan Kürt nüfusuna dayanarak Musul üzerine hak iddia edecekti. Ancak aynı İsmet İnönü, Temsil Heyeti'nin diğer iki üyesi Dr. Rıza Nur ve Hasan Bey'le birlikte 27 Ocak 1923 Ankara'ya çektiği telgrafta, bu ' eşitlik'ten ne anladığını gayet açık bir biçimde ortaya koyacaktır:

"Musul, memleketin neşvu neması için pek elzem olan petrolleri ile bize pek lazımdır. Keza elden çıkması ise başımıza bir Kürdistan belası çıkarmak demektir ki, bizi böğrümüzden vurur. Ermenistan'la birleşir. Hem de istikbalimiz olan Şark ile aramızı keser."

Bügüne kadar katmerleşerek sürdürülen bu anlayış, bir yandan Kürt varlığı ve Kürdistan'ı, Türk varlığının mutlak karşıtı olarak sunarken, öte yandan bu ırkçı algının bizzat kendisini yayılmacı ve saldırgan bir anti-Kürt politikasının gerekçesi haline getirmektedir.

Aktaran; Budak, Küre Yayınları, İstanbul 2002, s. 348.

19) Zürcher, Türkiye'nin 'çift uluslu' gerçeğini kabul etmesi ve buna uygun olarak 'bi-national state' (iki uluslu devlet) kimliğiyle yapılandırılmasının, Kürt meselesinin çözümünde en uygun yol olacağına işaret eder.
Zürcher, 1998, s. 341.

20) İsmail Beşikçi, Kemalist Türk milliyetçiliğinin homojenleştirmeye dönük eliminatör tedbirlerini konu ettiği çalışmasında, bu uygulamaları "mecburi iskân kanunları" çerçevesinde incelemektetir. Çığır açıcı çalışmasında Beşikçi, Lozan Antlaşması'nı konu ederek şu saptamada bulunmaktadır:

"Lozan emperyalist bölüşümünde, Kürdistan bölünmüş, Kürt ulusu parçalanmıştır. Dört devletin siyasi otoritesi (İngiltere, Fransa, Türkiye, İran) müşterek siyasi ve askeri eylemleri ile bunu gerçekleştirmişlerdir. Kürdistan üzerine böl ve yönet politikası uygulayan emperyalist devletler, Kemalistlere de bazı imtiyazlar vererek, onları da politikalarına ortak etmişlerdir."

Beşikçi, İsmail, *Kürtlerin Mecburi İskânı, Bilim Yöntemi Türkiye'de Uygulama I*, Yurt Kitap-Yayın, Ankara 1991, s. 96.

21) Aktaran, Dözgören, Koray, *Yanlış Yanlıştır, aradan 70 geçse bile...* Serbesti, Kasım 1998, s. 35.

22) Bu ve buna benzer ifadelerin geçmişte olduğu gibi günümüzde Türk devletinin bir çok sivil ve asker yöneticisi tarafından sık sık kullanıldığı; hatta Halepçe'de Saddam'ın kimyasal silahlar kullanarak Güney Kürtlerine karşı uyguladığı soykırım politikasına atfen, Türkiye'deki Kürt meselesinin de bu tarzda halledilmesi gerektiğini vurgulayan ve uygulayan sivil ve asker zevatın varlığı da bir sır değildir.

23) Bozkurt, Mahmut Esat, *Atatürk İhtilali* (ilk baskı 1940), Kaynak Yayınları (3.baskı), İstanbul 1995, s. 228.

24) *Hakimiyeti Milliye*, 19.09.1930, Aktaran Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Kaynakları* (3.cilt). Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 208.
Mahmut Esat Bozkurt'un bu sözlerini aktardıktan sonra, kitabında Kemalist Türk milliyetçiliği üzerine yaptığı değerlendirmede Taha Parla, Kemalist milliyetçiliğin biri 'hukuki-kültürel, defansif', diğeri irki-etnik şoven' olmak üzere iki yüze sahip olduğunu belirterek, Kemalist milliyetçiliğin, 'etnik egemenlik' amacını taşıyan, dıştalayıcı-tekelci' olarak da nitelendirdiği bu ikinci boyutu ile Kürt meselesi arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Parla'nın bu bağıntıyı kurması ne kadar yerindeyse, Kemalist milliyetçiliği nitelendirirken kullandığı sıfatların birbiriyle çelişen içerikler (contradictio in adjecto) taşıması, o kadar eleştiriye muhtaçtır.

Kanımca, 'ırki-etnik şoven' sıfatlarıyla nitelendirilebilecek kadar dıştalayıcı, etnik egemenliğe matuf bir milliyetçilik anlayışının, aynı zamanda hukuki-kültürel, veya 'etnik-kültürel çoğulculuk' gibi bir boyut taşıdığını iddia etmek, en hafif deyimiyle bir paradokstur. Parla'nın değerlendirmesinde, doğası gereği tekil bir referans içeren milliyetçilik ideolojisi ile sonuçta bir hukuk kategorisi olan yurttaşlık anlayışı arasındaki ayrımı vurgulamaması, herhalde bu paradoksa neden teşkil etmektedir. Gerçekte 'hukuki-siyasi, kültürel çoğulculuk' gibi kavramlar (yani kan bağına dayanmayan kriterler) etnik temele dayanmayan bir yurttaşlık anlayışının ölçütleri olarak anlam ifade ederken, ırki-etnik şoven özellikler taşıyan bir milliyetçilik ideolojisinin sıfatları olarak kullanılması, sadece kavram karışıklığına neden olmaktadır. Ancak bu kavram karışıklığının asıl nedenini hiç kuşkusuz Kemalist söylemin, bütün ırkçı söylemler gibi iç tutarlılıktan yoksun ve çelişkili tabiatında aramak gerekmektedir. Bu yüzden de Kemalist milliyetçiliğin, Parla'nın deyimiyle 'yeniden çok ciddi olarak araştırılıp değerlendirilmesi' gerekmektedir.

25) Sevan Nişanyan Kemalist ideolojide milet anlayışı konusundaki son derece kayda değer makalesinde, 'Türk' kavramının tanımlamasında 'din, siyasi inanç ve ırk unsurlarının' belirleyici olduğuna işaret ederek, bu unsurların içiçe geçtiğini ve birbirinden soyutlanamayacağı sonucuna varır. Ne var ki Nişanyan, 'Türk' kavramının tanımlanmasında kurucu prensip işlevi gören bu elemanlardan teşekkül eden bütünlüğü (milliyetçilik anlayışını), kendi bütünsel bağlamı içerisinde kavramsallaştırma meselesine doğrudan bir cevap vermeden, bunun yerine dini, siyasi ve ırkçı unsurları 'üç tarz-ı milliyet' başlığı altında ayrı ayrı ele alarak irdelemeyi tercih etmektedir. Nişanyan kavramsal açıdan kendisiyle tutarlı kalarak 'millet' kavramından yola çıkar, 'miliyet tarzlarının' analiziyle devam eder ve en sonunda Cumhuriyet döneminde 'Türk' tarifini belirleyen elemanlara işaret ederek makalesini bitirir. Nişanyan makelesinde, baştan sona Kemalist milliyetçilik ideolojisini analiz etmesine rağmen, bu miliyetçiliğin kurucu elemanları ve bunların tezahürü olan hadiseleri millet (nation), milliyet (nationality) ve anayasal

www.alevikurdi.org

metindelerde nihayet vatandaşlık bağlamında da kullanılan 'Türk' kavramı gibi daha ziyade hukuki bir kavramsal çerçevede ele almak suretiyle, kanımca (eğer ironik bir kasıt yoksa) yanlış anlaşılmalara meydan verdiği gibi metnin analitik keskinliğine de halel getirmektedir. Öte yandan bizzat Nişanyan'ın sunduğu malzeme ve buna dair mülahazaları, Kemalist milliyetçiliğe olumlanarak izafe edilen 'hukuki-siyasi' unsurun sonderece problematik olduğunu ortaya koymaktadır. Eğer bununla, 'Türkiye'de vatandaşlık kanunu da vardır' ifadesinin dışında bir şey demek isteniyorsa, mesala Kemalist milliyetçiliğin bir tür 'demokratik muhteva' taşıdığı ileri sürülüyorsa, o halde kanımca şu noktaların irdelennmesi gerekmektedir: Birincisi, Kemalist milliyetçiliğin ırk prensibine neden vazgeçilmez kurucu bir eleman olarak ihtiyaç duyduğu; ikincisi, Kemalist milliyetçiliğe içkin kabul edilen farklı unsurların, bilhassa ,hukuki' ve ırkçı unsurun birbiriyle nasıl bağdaştığını; üçüncüsü, bu kurucu unsurların birbirlerine göre konumlarının ne olduğu, ne tür bir fonksiyonal ilişki içinde oldukları; ve nihayet dördüncü bir unsur olarak; bunların bireşimimde ne gibi bir ,bütün' ün teşekkül ettiği?

Ancak bize göre Kemalizm 'ırk esasına müstenit bir Türk milliyeti' oluşturma projesi olarak hiç bir ,demoktatik' içerek taşımamaktadır; ve bu nedenle ,farklı unsurlar' meselesi Kemalist milliyetçilikle ilgili yapılacak herhangi bir araştırmanın sonucundan ziyade araştırmanın hareket noktasını, yani bizzat araştırma problemini teşkil etmelidir.

26) Nişanyan, Sevan, *Kemalist Düşüncede 'Türk Milleti' Kavramı, Türkiye Günlüğü*, sayı 33, Mart/Nisan 1995, s.127.141.
Yayın organlarında Kürt meselesinin, Hitler'in Yahudilere uyguladığı ,nihai çözüm' (Endlösung) konseptiyle ortadan kaldırılması talep edilen bir partininin (MHP) Genel Başkanı ,Başbuğ' A. Türkeş'in de ölümünden bir süre önce katıldığı 'Türk-Kürt et ve kemik gibidir' retoriği dikkat çekicidir. ,Et-kemik' söyleminin hareket noktası somut, kendisi için varolan bir Kürt değil, tam tersine, varlık nedeni Türk milli bünye'sine endesklenmiş, onun güçlendirdiricisi olarak icat edilmiş bir anti-Kürt'tür.

27) Beşikçi, 1991, s. 43.

28) İnönü'nün yukarıda aktardığımız sözlerinde ifadesini bularak, dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un „Benim fikrim, kanaatim şudur ki, bu memleketin kendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, oda hizmetçi olmaktır, köle olmaktır." şeklindeki sözleriyle yeniden ifadenlendirilen milliyetçilik anlayışı ile, 1982 Anayasanın giriş bölümünde farklı kavramlarla bezenerek formüle edilen milliyetçilik anlayışı arasında, zorunlu uslup farklılıklarını bir yana bırakırsak, esas itibariyle bir fark olmadığı ortaya çıkacaktır. 1982 Anayasasının, ,Atatürk inkilap ve ilkeleri' ile 'Türklüğün tarihi ve manevi değerlerine' uymayı, devletin en temel fonksiyonlarından biri olan ,koruma' fonksiyonunun kriteri haline getirmesi, ve bu hükmü üstelik Anayasanın ,değiştirilmesi teklif dahi olunamaz' hükümleri arasında sayması, bu yaklaşıma sadece bir örnektir. 1982 Anayasası, Kemalist ve Türkçü ideolojik ölçülere uygunluğu, koruma hakkının ölçütü haline getirmekle, esasen buna uymayanların yaşama hakkını da tartışmalı-koşullu hale getirmektedir. Artık buradan, yaşama hakkını ortadan kaldırmaya giden noktaya varmak için, büyük bir yol katetmek gerekmez, küçük bir adım atmak yeterlidir ve her şeyden önce uygun koşulların oluşması veya üretilmesine bağlıdır. Her halukarda İnönü'nün ,kesip atma'yı hedeflediği, Bozkurt'un köle olmaya mahkum ettiği, 1982 Anayasasının ,koruma' görmeyeceğini değişmez bir anayasal norm olarak ilan ettiği varlık ve varlıklar hep aynıdır: Türk ve Türkçü olmayanlar...

1920'lerden beri bir devlet programı olarak kurumsallaştırılmaya çalışılan ve farklı olanın (İnönü'nün ifadesiyle ,Türk ve Türkçü' olmayanların) elimine edilmesi üzerine inşa edilen Kemalist Türk milliyetçiliği ile Hitlerist Alman milliyetçiliği arasındaki farkın, Bozkurt tarafından ,küçücük' olarak nitelendirilmesi de bundandır. Daniel Goldhagen'ın ,eliminatör nasyonalizm' kavramıyla karakterize ettiği Hitlerist Alman milliyetçiliği ile Kemalist Türk milliyetçiliğinin aynı mahiyeti taşımasının sebebi ise, her iki milliyetçilik anlayışının da, prensipte başka haklara karşı eliminatör bir karekter taşımasından ileri gelmektedir. Aralarındaki fark ise, farklı zaman ve mekan koşullarından kaynaklanan radikallik derecesiyle ilgilidir.

Kürt mevcudiyetini yok sayma mantığı ile onu yok etme pratiklerine cevaz veren yaklaşım arasında varolduğuna işaret ettiğimiz diyalektik ilişkinin çarpıcı ifadelerinden birini Prof. Orhan Türkdoğan'ın aynı üniversitede görev yapmakta olan meslektaşi Dr.İsmail Beşikçi' hakkında Ocak 1968'te Erzurum Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na gönderdiği bir ihbar raporunda bulmaktayız. Derslerinde Kürtlerin ,farklı dil ve kültür ortamı' içinde olduklarına dikkati çekerek, konuyu sosyolojik araştırma problematiği olarak gündeme getirmeye çalışan Dr. İsmail Beşikçi'ye karşı, bilim tarihinin en utanç verici jurnalleme faaliyetlerinden birini gerçekleştiren Türkdoğan, bakınız raporunda bu ilişiyi nasıl dile getirmektedir:

Milli menfaatlerimiz bakımından Kürtlerin Türk dilinden ve kültüründen olmadıklarını ifade etmek hıyanettir. Çünkü kabul edelim ki, Kürtler Türk değildir. Ne yapacağız? Onları dış propagandalara dayanarak Rusya'nın, Amerikan'ın siyasi emellerine alet mi edeceğiz? Memlekette durup dururken kanlı tasfiyelere mi gideceğiz?"

29) Devlet politikasıyla da harfiyen örtüşen bu yaklaşıma göre, Kürtleri yok saymamak, olumsuzlamamak, mutlak suretle 'dış propagandalara dayanmak' anlamına gelir ki, bu da sonuç olarak 'dış güçler'e hizmet, dolayısıyla vatana ihanet etmekle eş değerdedir. Türk basınında yığınla örneğine rastladığımız 'kukla Kürt devleti' ve benzeri saldırılar, hep bu ırkçı mantığın çeşitlemeleridir. Buna göre 'alet' olmak Kürt kavramına içkindir, Kürd'ün ontolojik formudur, yani Kürt varlığının bir gereği, onun varoluş biçimidir, tabii eğer varlığı tümüyle inkar edilmeyecekse. O halde onlara karşı 'memlekette kanlı tasfiyelere girişmek' tek 'çıkar yol' olarak kalmaktadır. Eliminatör nasyonalizm'le ifade etmek istediğimiz de budur. Bilimsel Yöntem, Üniversite Özerkliği ve Demokratik Toplum Açısından İsmail Beşikçi Davası I, Yurt Kitap-Yayın, Ankara 1993, s. 33.

30) Bu anlaşmanın metni için bakınız: *Mc Dowall, David, A Modern History of The Kurds*. Tauris, London/New York, 1997, s. 327-328.

31) Olson, Robert, *The Churchill-Cox Correspondence And the `Battle` Over Kurdistan: Its Consequences For British Policy Towards Turkey, 1921-1923, Imperial Meandering And Republican By-Ways: Essays on Eighteenth Century Ottoman and* Twentieth Century History of Turkey, The ISIS Press, İstanbul, 1996, s.163.

32) Olson, 1996, s. 157-158.

www.arsivakurdi.org

Birleşmiş Milletler Anlaşması'nda Devletlerarası Hukuk

Halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı

Ove Bring*

Son birkaç yılda, Dünya politikasındaki dramatik gelişmeler, Devletlerarası Hukuku, hukuk kavram ve prensiplerini, tüm canlılığıyla tekrar gündeme getirdi. Birleşmiş Milletler Anlaşmasında Devletlerarası Hukuk kitabı, hukuki kavramları ve prensipleri detaylarıyla incelerken, Halkların Kendi Kaderlerini Kendi Tayin Etme Hakkı, Saldırganlık, Müdahale ve Sanksiyon (Yaptırım) gibi başlıklar altında, Devletlerarası Hukuk perspektifinde incelemektedir. Biz çok kapsamlı bu yapıtın sadece Anlaşma maddelerinin Milletlerin Kendi Kaderlerini Kendi Tayin Etme Hakkı hakkındaki bölümü ve Kürdistan örneğini sunuyoruz.

Giriş

Milletlerin kendi kaderleri hakkında karar verme düşüncesi, Fransız devrimi günlerine kadar uzar. Paris'teki anayasal meclis, mayıs 1790 tarihinde bir kararnameyle, insanlığın bir kurum oluşturduğunu ve bu kurumda halkın ve aynı zamanda devletin bazı tabii haklardan faydalandığını belirtir. Bu münasebetle "Les droits des peuples" tezi Avrupa'da sadece politik gündemde stabilize oldu[1]. Büyük devletler Viyana Kongresinden sonra, prensip olarak kendi kaderini tayin hakkına, önem vermediler, ilerletmediler. Ancak İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Türkiye'nin Yunanistan'dan vazgeçmesini talep etmeleri bir istisna idi; ve bu da, 1830 Londra Konferansında Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olmasıyla gerçekleşti.

Devrim yılı 1848, Alman, İtalyan, Macar ve Polonyalılar arasında milli düşünceyi güçlendirdi ve giderek kapsamlı sonuçlara yol açtı. Kendi kaderini tayin hakkı prensibi bundan sonra, milli devlet birliği doktrini ile iç içe yürüdü. Moldavyen ve Valakyen beyliklerinde yaşayan halkların istemleri göz önünde tutularak 1856 Paris Barış Anlaşmasıyla (Kırım savaşından sonra), günümüz Romanya'sının temeli atıldı. Ancak ilk olarak 1873 Berlin Kongresinde Romanya'nın bağımsızlığı resmen kabul edildi. Bundan böyle, kendi kaderini tayin hakkı prensibi politik süreçte rolünü oynadı; 1861'de İtalya'nın birliği ve 10 yıl sonra da Alman Krallığının temeli atıldı. Prensipler, aynı zamanda da Aland Adaları'nın* tarihlerinde büyük rol oynadı 1917-1921[2].

Kendi kaderini Tayin Etme Hakkı prensibi, sadece burjuva milliyetçiliğinin bir ürünü değildir. 1913'te Josef Stalin "Marksizm ve Milli mesele" adlı bir broşür yayımladı. "Ulus" kavramından hareket eden Stalin, olayı bir kültür tarihi olarak görüyor ve Kendi Kaderini Tayin Hakkının, bir ulusa, Ana devletten otonomi veya tam ayrılma hakkı verdiğini savunuyordu. Ertesi yıl V.I. Lenin'in "Ulusların Kendi Kade-

* Stockholm Üniversitesinde Devletlerarası Hukuk Profesörlüğü yapmaktadır. Daha önce Dışişleri Bakanlığında uzun bir dönem Bakanlık müşavirliği yapmıştır.

*) Aland Adaları, Güneybatı Finlandiya'da Ahvenanmaa Özerk Bölgesi'ni oluşturan takımadalar. (*Serbestî*)

www.arsivakurdi.org

rini Tayin Hakkı" makalesi yayımlandı[3]. Aynı prensiplere, 1917 "Rusya'da Ulusların Hakları Deklarasyonu"nda ve 1918'de yayımlanan Rus Anayasası'nda da tekrar rastlanır. Rusya'da Rus olmayan uluslararasında ulusal bir devrim başladı. Finlandiya 1917'de bağımsızlığını ilân etti. Bunu, 1918 yılında Estonya, Litvanya, Letonya, Polonya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan takip etti. Yeni ulusal devletler daha sonra Sovyet Rus birliklerinin önünde boyun eğdiler, teslim oldular.

Bütün sömürge dönemi taleplerinin hür, açık fikirli ve gerçek anlamda tarafsız düzenlenmesinde bağımsızlıkla ilgili tüm sorunların cevaplandırılması esasında ilgili halkların çıkarlarının, görevleri tarif edilerek hükümetin benzer şekildeki talepleri ile eşit ağırlıkta olması gerektiği prensibi mutlak şekilde dikkate alınmalıdır."

İttifak Devletleri, Birinci Dünya Savaşında, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkını, kendi propagandalarında belirgin bir şekilde kullanmışlardır. Bunun, Habsburg ve Osmanlı İmparatorluklarının sınırları içinde bulunan ulusal grupların milliyetçi duygularını kabartmakta ve onları kullanmakta çok büyük rolü olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'un ocak 1918'de yayınladığı "14 maddelik" ünlü deklarasyonunda, "War Aims and Peace Terms" (Savaş Amaçları ve Barış Koşulları) mesajı şeklinde, sömürge halkların bağımsızlık sorunu vurgulanıyordu:

"Gördüğüm kadarıyla Dünya barış programı aşağıdaki gibidir:

V. Bütün sömürge dönemi taleplerinin hür, açık fikirli ve gerçek anlamda tarafsız düzenlenmesinde bağımsızlıkla ilgili tüm sorunların cevaplandırılması esasında ilgili halkların çıkarlarının, görevleri tarif edilerek hükümetin benzer şekildeki talepleri ile eşit ağırlıkta olması gerektiği prensibi mutlak şekilde dikkate alınmalıdır."[4]

Wilson, devamla, Avusturya-Macaristan ve Türkiye'deki halklara da "Opportunity of outonomous development" (Özerk gelişme imkanı) hakkının da kayıtsız şartsız verilmesini belirterek, mesajını aşağıdaki sözlerle tamamlıyor:

"Tarifini yaptığım programın her safhasında açık bir prensip hâkimdir. Bu, bütün halklara ve milliyetlere adalet prensibi, ve birbirleri ile eşit bazda hür ve emniyet içinde yaşama hakkıdır".[5]

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya 1919 ve Türkiye 1920 ile İtilaf Devletleri arasındaki barış şartları, sömürge imparatorluklarının likidasyonunu ve Milletler Cemiyeti NF'nin imtiyazında manda sisteminin kurulmasını içeriyordu. Manda devletler, Milletler Cemiyeti'nin kontrolünde seçilecekti ve eski sömürgelerdeki halkların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik düzeyleri göz önünde bulundurularak idare edileceklerdi. Bu Manda sistemine göre, Büyük Britanya ve Fransa, kendi aralarında Orta Doğu'da Türk bölgelerini, aynı zamanda Belçika ve Güney Afrika Birliği'yle de birlikte Afrika'daki Alman sömürgelerini idare edeceklerdi. Almanların Pasifik Okyanus'u Adalar Dünyası da, aynı şartlarla, Avusturalya, Büyük Britanya, Yeni Zelanda ve Japonya arasında taksim ediliyordu.

Milletler Cemiyeti, manda sistemindeki sömürgeleri de, A, B ve C diye bağımsızlık derecelerine göre kategorilere ayrılmıştı. İlk kategorilere giren sömürgeler nispeten bağımsızdılar, son kategoride yer alanlar ise zamanla tam politik bağımsızlıklarına kavuşacaklardı. Irak, Suriye, Lübnan ve Trans-ürdün'de böyle olmuştur. İngilizlerin Filistin üzerindeki A kategorisindeki manda hakkı, 1948'de Birleşmiş Milletlerin kuruluşuyla son bulmuş, ancak bu, Filistin halkının bağımsızlığıyla sonuçlanamamıştır.

B ve C kategorindeki sömürgelere gelince; Milletler Cemiyeti buralarda ataerkil bir tavır takınıyordu. Afrika ve Pasifik'teki eski Alman sömürgelerinin durumu böyleydi. Mandacı güçler, yerli halkın menfaatlerini koruyacak ve sosyal gelişmelerinde onlara yardımcı olacaktı. Bu, Birlik belgesinin 22. maddesinde şöyle ifade edilmişti: "sacred trust of civilisation."[6] (uygarlığa duyulan kutsal güven)

Birleşmiş Milletler Anlaşması* ve Pratiğinde Halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı

Anlaşma

Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın I.Bölüm, 1(2) maddesinde, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının prensipleri olan amaç ve hedef, madde 55'te ise Birleşmiş Milletlerin ekonomik ve sosyal çalışmalarındaki amaç belirtilmektedir. Aynı zamanda kendi kendi-

*) Charter of the United Nations"
Charte des Nations Unies" (*Serbestî*)

www.arsivakurdi.org

"Özgür idareyi geliştirmek, halkların politik gayretlerine saygılı kalmayı her zaman göz önünde tutmak, bağımsız politik kurum ve kuruluşların oluşum ve gelişiminde yardımcı olmak, bunun bölge halklarının şartlarına uygun ve uyum içinde yapmaya, gelişim evrelerine özen göstermek."

ni yönetmekten yoksun bölgeler ve Uluslararası idare sisteminin yetkisi altındaki bölge halklarının Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme hakları da tüzüğün değişik maddelerinde ele alınmaktadır (XI. ve XII. Bölümler).

Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın amaç maddesi 1(2)'de, halklar arasında kardeşlik münasebetlerin gelişiminde "Halkların hak eşitliği ve kendi kaderini kendi tayin hakkı prensibine riayet ve saygı temeli üzerinde" kararlaştırılmıştır. Ön çalışmalarda "Halk" kelimesiyle ne kastedildiği ve bu ifadenin "Uluslar" veya "Devletler" ilişkisinde hangi manaya geldiği açıklık kazanmamıştır. Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 1(2) maddesinin esas temeli olan, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, öncelikle, sadece coğrafi olarak idare eden devletten uzak bölgelerde yaşayan ve Ana Devletten kültürel ayrılıkları olan halkları kapsar gibidir. Yani, tam ayrılma hakkı geleneksel olarak Deniz aşırı sömürge (Overseas territories) bölgelerine uygulanır bir şekilde tercüme edilmiştir.

Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibinde, bu coğrafi esas 1960'larda Batılı devletler tarafından tartışma konusu olmuştur. Bu, şu anlama geliyordu; Sadece "mesafeli" sömürgeler Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı'ndan faydalanacaklardı. Ancak, bir Devletin sınırları içinde yaşayan ve baskı altında olan ulusal azınlıklar, "Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibini" güncelliğe çıkaramazlardı (mesela: Türkiye İran ve Irak sınırları içinde kalan Kürdistan'daki Kürtler). Bunu şu şekilde ifade edebiliriz: Batılı ülkelerde "Tuzlu Su sömürgeciliği" suç anlamına gelirken, diğer tip sömürgeciliğe "göz yumma" anlamında ele alınmaktaydı. Hatta (Kongo krizi döneminde) Belçika, bu çifte standardın tüm hukuk devletlerinde düşünceye ters düştüğünü müdafaa ediyordu.

Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibi, Anlaşmanın IX. Bölümü, Uluslararası Ekonomi ve Sosyal İşbirliği başlığının altında da, Anlaşmanın esas temel sistemini oluşturduğu belirtilmektedir. Ayrıca aşağıdaki ifadeler Anlaşmanın 55. maddesinde yer almaktadır:

"Birleşmiş Milletler, uluslararası planda Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibine riayet etmek şartıyla, barış ve kardeşlik için gerekli olan kararlılık ve refahı gerçekleştirmek amacıyla, kararlaştırılmış münasebetleri yaşatmak için şu doğrultuda uğraş verir:

a) Hayat şartlarını yükseltmek ekonomik ve sosyal gelişmeye önem vermek;

b) Ekonomik, sosyal, sağlık,eğitim ve buna benzer uluslararası problemleri çözmek ve;

c) Kişi hak ve özgürlüklerine, ırk, cins, din ve dil farkı gözetmeksizin kabul etmek ve saygı göstermek,"

Anlaşmanın XI. Bölümü, kendi idaresine sahip olmayan bölgeler hakkındadır. Bu bölgeleri idare eden Birleşmiş Milletlerin üyesi devletler, bu bölgelerde yaşayan halkların, vatandaşlarının istemlerini her zaman göz önünde tutmak ve onların refahlarını geliştirmede yardımcı olmaları kararlaştırılmıştır. Madde 73'te, İdareci Devletlere şu sorumluluklar yüklenmiştir:

"Özgür idareyi geliştirmek, halkların politik gayretlerine saygılı kalmayı her zaman göz önünde tutmak, bağımsız politik kurum ve kuruluşların oluşum ve gelişiminde yardımcı olmak, bunun bölge halklarının şartlarına uygun ve uyum içinde yapmaya, gelişim evrelerine özen göstermek."

Yukarıdaki metinde, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı kelime olarak geçmemektedir ama, Hakkın varlığı da vurgulanmaktadır. Burada, coğrafi olarak ayrı bölgeler kastedildiği aşikârdır ve bundan, bölge halkının, Ana Devlet halkından etnik ayrılığı belirtiliyor.

XII. Bölümde, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı yine kelime olarak yer almıyor ama bölüme dahil edilen, Milletlerarası yöresel idare sisteminde, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibi ele alınmaktadır. Bölüm XI de, kendi idaresinden yoksun bölgeler ele alınırken, bölüm XII'de ise Milletlerarası yöresel yönetim sistemi için esas belirlemeler yer almaktadır. Milletlerarası yöresel yönetim sistemi eski Milletler Cemiyeti'nin Manda sisteminin yerini almaktadır. Milletlerarası yöresel yönetim uygulanan bölgelerde ise, idare eden Devlet, yönetimini Birleşmiş Milletlerin antlaşmalarına ve kayıtlarına uygunluk içinde sağlar. Bu esasa göre üç bölge mevcuttur.

www.arsivakurdi.org

Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının nasıl gerçekleşeceği iki şekli belirtilmektedir. Kendi kendini yönetmeye doğru gelişim "Self Government" ve; tam politik bağımsızlık "Independence". Metinde bu iki seçenek üzerinde durulmakta; ancak politik ve Anayasal olarak; Otonomi, Federasyon ve bağımsız Devlet gibi seçeneklerle, söz konusu halka kabul edilebilir çözümler olarak sunulmaktadır.

Eski Milletler Cemiyeti Manda yönetimindeki bölgeler, İkinci Dünya Savaşı'nda düşman devletlerde alınan bölgeler ve kendi rızasıyla Birleşmiş Milletlerin kontrolünde İdareci Devlet yönetimine bırakılan bölgeler. Madde 76'da Milletlerarası yöresel yönetim sisteminin amaç ve gayelerinin temelini belirlemekte ve Birleşmiş Milletlere ve üye devletlere, vesayet altındaki halkın gelişimi için, şu yükümlülükler öngörülmektedir:

"Her bölgede, bölge halkının somut şartlarına ve serbest istemlerine saygılı kalmak ve riayet etmek; kendini yönetmede tam bağımsız olmada, politik ekonomik ve sosyal ilerlemede ön ayak olmak desteklemek."

Anlaşmanın 76. maddesinde, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının nasıl gerçekleşeceği iki şekli belirtilmektedir. Kendi kendini yönetmeye doğru gelişim "Self Government" ve; tam politik bağımsızlık "Independence". Metinde bu iki seçenek üzerinde durulmakta; ancak politik ve Anayasal olarak; Otonomi, Federasyon ve bağımsız Devlet gibi seçeneklerle, söz konusu halka kabul edilebilir çözümler olarak sunulmaktadır.

Madde 2(7)'de, Birleşmiş Milletleri örgüt olarak Devletlerin "Kendi salahiyetleri" veya iç meselelerine müdahale etmede men eder. Pratikte bu madde, Birleşmiş Milletleri, Avrupa sömürgeciliğinden kurtarmak için sömürge halkların yanında yer almada alıkoymadı, fakat diğer yanda kendi ulusal azınlıklarını baskı altında tutan az gelişmiş ülkelerde bu madde toprak bütünlüğü için bir garanti (Status quo) görevini görüyor ve öyle de anlaşılmaktadır. Aynı şekilde madde 2(1) deki, Devletlerin bağımsızlık hakkı (Devletlerin toprak bütünlüğüne saygılı kalma) aynı şekilde işlev görmektedir. Yani ayrılma hakkı, ayrılışa karşı da bir güvencedir.

1950 Sömürgeler Deklarasyonu

Sömürgeler Deklarasyonu, başka bir deyişle, Genel Kurulun 14.Aralık.1960 tarih ve 1514 (XV) sayılı "Sömürge Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Tanıma Bildirgesi*" Resmi kararı, Anlaşmanın 1(2) maddelerinde ifade edilen prensipleri daha da geliştirmektedir. Deklarasyonun 7 maddelik talepler dizisinin 2. maddesi şöyledir:

"Bütün halklar Self-Determinasyon hakkına sahiptir. Bu hakkın tabii sonucu olarak politik statülerini tayin ve ekonomik sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe takip ederler."

Deklarasyonda, anlaşmanın 1. ve 55. maddelerinde Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibine karşın, hakların hakkı olan Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı saptanmakta ve kesinlik kazanmaktadır.

Genel Kurulda çoğunluğun kararıyla alınan Deklarasyon, Hukuki herhangi bir bağlayıcı yönünün olmamasına rağmen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda hakim olan genel anlayışı aksettirmektedir ve birçok kez verilen önergelerle gerçekleştirilmiştir. Halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, Başkan Wilson döneminde politik bir prensip iken, Birleşmiş Milletler döneminde, Anlaşma ile milletlerarası Hukuki bir statü kazanmıştır[7]. Sömürgeler Deklarasyonundaki 6. maddenin de hukuki doğruluğu su götürmez bir değer taşımaktadır:

"Bir ülkenin milli birliğini ve ülke bütünlüğünü kısmen veya tamamen bozmaya yönelik davranışlar Birleşmiş Milletler kuruluş yasası (Carter of the United Nations) amaç ve prensiplerine ters düşer".

Bu hüküm, dış ülkelere yöneliktir (Ulusal kurtuluş hareketlerine değil). Birleşmiş Milletler Anlaşması, başkalarının iç işlerine müdahale etmeme talebiyle uygunluk içindedir. 6. madde ve onun prensipleri, Birleşmiş Milletler çoğunluğu tarafından, toprak bütünlüğü dokunulmazlığını koruma, yani mevcut Devletlerden ayrılmamayı müdafaa anlamında yorumlanmaktadır. 1963'te OAU, «Afrika Devletleri Birliği» kurulunca, organizasyon Tüzüğü'nün 3(3) maddesinde üye Devletlerin toprak bütünlüğü ve bağımsızlıklarına saygı ve sömürge Devletler tarafında belirlenen sınırların dokunulmazlığı belirtilmiştir[8].

*) "Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples" *(Serbestî)*

www.arsivakurdi.org

Deklarasyona göre, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı "her Halkın" hakkıdır. Bu hakkın sonucu, hür ve hiç bir dış müdahale olmadan, kendi politikasını kendisi belirlemelidir ve "her devlet" bunu korumalıdır. Anlaşma maddeleriyle uygunluk içinde olmalı ve saygı göstermelidir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1966 yılında, İnsan haklarını teminat altına almak için 2 "Convenant" bildirge kaleme alınmıştır. "Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi**)"ve "Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesine (Ek) Seçmeli Protokol"***). Bunlardan birincisi, insanın, vatandaşlık ve politik haklarını, diğeri ise ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını teminat altına almaktadır. 1976 yılında yürürlüğe giren bu Bildirge, İnsan haklarını koruma konusunda bağlayıcıdır. Günümüzde geçerli olan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları evrensel Bildirgesi, 95 üye Devlet tarafından kabul edilmekte, onları bağlamakta ve 1. noktası hemen elen müşterek Sömürgeler deklarasyonunun bir tekrarından ibarettir:

"1) Tüm halklar kendi Kaderlerini Kendi Tayin Etme Hakkına sahiptirler. Bu haktan ötürü, kendi politik statülerini kendileri özgürce belirlerler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerine kendileri karar verirler.

2) Tüm halklar, karşılıklı yarar ilkesine dayalı uluslararası ekonomik işbirliği ve uluslararası hukuktan doğan herhangi bir yükümlülüğü zedelemeksizin kendi doğal kaynaklarını, kendi geleceklerini için özgür olarak kullanabilirler. Bir halk, hiçbir koşulda kendi geçim kaynaklarından mahrum edilemez.

3) Üye Devletler, kendini yönetemeyen ve vesayet altında olan ülkelerin yönetiminden sorumlu olanlar da dahil, halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkını gerçekleşmesini aktif olarak teşvik eder. Uygulamada Birleşmiş Milletler Anlaşma maddelerine saygı gösterir."

İnsan Hakları Bildirgesine böylesi bir metinin yerleştirilmesi ilgi çekicidir. Çünkü bu hak talebi, ister sömürge karakteri idare ve yönetim olsun, ister olmasın genellikle merkezi idare veya Devletlere yönelik bir istemdir. İnsan Hakları Bildirgesi, geniş uygulama alanından dolayı Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı hukuki ve politik konsepti ile kapsamlı ve dinamik bir çalışma gücü kazandırmıştır. Genel anlamda kelime olarak madde 1'den çıkarılan netice hiç olmazsa bu yöndedir. Diğer yandan, Bildirgenin ön çalışmalarına katılan delege Devletler çoğunlukla "Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, ayrılma hakkını kararnameli fikrinde birleştikleri görülmektedir"[9]. Ancak, bir defasında Sovyetler Birliği tarafından yapılan bir açıklama, bunun tam tersini savunmuştur.

Kardeşlik Bağları Deklarasyonu

1970'lerde, Genel kurul tarafından Kardeşlik Bağları Deklarasyonu (KBD) kabul edildiği sıralarda, Anlaşmada, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının eskiye nispeten geliştirildiği ve hassasiyet gösterildiği göze çarpmaktadır. Deklarasyona göre, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı "her Halkın" hakkıdır. Bu hakkın sonucu, hür ve hiç bir dış müdahale olmadan, kendi politikasını kendisi belirlemelidir ve "her devlet" bunu korumalıdır. Anlaşma maddeleriyle uygunluk içinde olmalı ve saygı göstermelidir. Bu esasa bağlı kalarak, Devletler hiç bir zaman ve durumda, kendi haklarını kısıtlamada güç kullanmayacaktır. Buna maruz kalan ezilen halklar "direniş gösterme hakkına sahiptirler ve Anlaşma temel amaçlarına uygun olarak yardım hakkı talep edip almalıdırlar."

"Kardeşlik Bağları Deklarasyonu'ndaki, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı ve yardım hakkı talebi, halkların eşitlik ve Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibine riayet eden bağımsız Devletlerin sınırlarını ihlal etmek ve politik birliklerini eritmek anlamında müsaade veya cesaret verme manasında değildir."

Merkezi güçten, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibine saygı göstermede dikkatli olma talebi; kendi iç siyasetlerinde bu prensibi tamamen veya kısmen göz ardı eden, kendi toprak bütünlüğü ve dokunulmazlığını gerçekleştiren veya başka bir deyişle: Kendi toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı hakkını kullanarak tüm Dünya devletlerinde hoşgörü ve saygı bekleyen devletler hakkında ilginç sorunlar söz konusu olmaktadır. Böyle bir durumda, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibine angaje

**) Intenatinal Covenant on Civil and Political Rights" (*Serbestî*)

***) Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights" (*Sesbestî*)

www.arsivakurdi.org

olmuş diğer Devletlerin müdahalesi gayri kanuni bir olay değildir. KBD (aynı şekilde Anlaşmanın 76. maddesi), olay vuku bulmadan önce tüm zorunlu kabuller göz önüne alınarak, gerçekler önceden sezilmek kaydıyla, bir halk grubu tam politik bağımsızlık yerine birden fazla çözüm çeşitleri düşünebilir. Tabii ki, sonuç gerçekleşmeden önce, dikkatle önlemler alınmalıdır. Sorunu çözmeye açık hassas merkezi devlet, çözüm beraberinde hakiki bir otonomiyi getiriyorsa, toprak bütünlüğü hakkını kullanma idaresinde zaten bulunmaz.

Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının Birleşmiş Milletler Anlaşması'nda ve diğer dokümanlarda kazandığı statü, bir yandan Halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, diğer yandan Devletlerin toprak bütünlüğü ve bağımsızlık hakkı ile çelişip güçleşmektedir: Biri diğerini engellemektedir.

Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının Birleşmiş Milletler Anlaşması'nda ve diğer dokümanlarda kazandığı statü, bir yandan Halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, diğer yandan Devletlerin toprak bütünlüğü ve bağımsızlık hakkı ile çelişip güçleşmektedir: Biri diğerini engellemektedir. Eğer sömürge baskısı söz konusu değilse, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı koruma hakkı, kişi hak ve özgürlükleri ve aynı şekilde politik sebepler göz önünde bulundurularak, mevcut devletten ayrılma hakkından daha yüksek belirginliğe sahiptir ve öncelik taşır. Aksi halde, mevcut devlet, varlığını ve bağımsızlığını ve kalıcı barışı tehlikeye düşürmektedir. Diğer yandan, mevcut devletin toprak bütünlüğü ve bağımsızlık hakkı, kendi sınırları içindeki diğer halkların haklarına saygı göstermesi ve onları hor görmemesi de, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkına riayet etme şartı ile söz konusudur. Mevcut devlet, söz konusu olan halk grubunun istemlerine politik çözümlerle ve hoşgörü ile yaklaşmalıdır.

KBD'nu sonuç olarak bilinen başka bir temayı da son nokta olarak ele almaktadır:

"Her devlet, başka devletlerin milli beraberliğini ve toprak bütünlüğünü tam veya kısmen yok etmeye yönelik hareket ve amaçlardan kendini alıkoymalıdır."

Yukarıdaki paragraf Halk olma öznesini taşıyan uluslararası örgüt veya Halk olma öznesini taşıma statüsüne yükselen örgütlere yönelik değil, devletlere yönelik öğüt ve tembihlerdir. Burada şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü KBD başlık itibariyle "Devletlerarası" ilişkileri kapsamına almaktadır. Fakat kaleme alınış şekli, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibi kapsamına giren ulusal azınlıkların tam ayrılma hakları için kapıyı açık tutmaktadır.

"Halk" ve Ulusal Azınlıklar

Birleşmiş Milletler metinlerinde "Halk" kavramı kullanılmaktadır. Buna göre hangi gruplar kanuna uygunluk içinde, Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkını talep edebilir? O halde, "Halk" nedir? Veya başka bir deyişle: Bir grup insan arasında ne gibi birleştirici özelliklerin olması gerekli ki, "Halk" diyebilelim. Kavram, alelade bir yorum ötesinde, gerçekten halk belirtilerini taşımalı; yani ortak etnik menşe, müşterek bir dil, müşterek kültür mirası ve müşterek bir tarih vb. Bu özellikler, Birleşmiş Milletler pratiğinde yüksek bir nitelik taşımaktadırlar. 1800'lü yıllarda, keyfi olarak çekilmiş olan ve bölgenin etnik yapısıyla yakından uzaktan alakası olmayan sınırlar, sömürgelerin kurtuluş döneminde, gelecekte var olma ve değiştirilmemelerinin dışında herhangi bir tartışma söz konusu olmamıştır. Bu bölgelerdeki halkların sömürge olma geçmişlerinin dışında ortak herhangi bir yönleri yoktur.

Birleşmiş Milletlerin 1966'da imzaladığı kişi hak ve özgürlükleriyle ilgili konvansiyon "Bütün halklar Self-determinasyon hakkına sahiptir" gibi deyimler içermektedir. Elbette bazı değişikliklerle; fakat bununla beraber bu bir gerçektir de. Gerek Başkan Woodrow Wilson'un başkanlığı döneminde (O zaman Britanya ve Fransa sömürge dünyaları henüz tehdit altında değildi) veya 1960'larda sömürgecilikten arınma süreci döneminde (O zaman da, Irak'ın, Etopya'nın, Sovyetler Birliği'nin veya Çin'in toprak bütünlükleri tehdit edilmiyordu), Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibi tüm istemleri karşılar görünümdeydi. Yani tüm halkın bu haktan faydalanması veya sahip olma sorunu söz konusu değildi. Politik realizm iki durumda da kesin sınırlar belirliyordu.

Bunun dışında, gerek 1918-1919 yıllarında ve gerekse 1960-1970 yıllarında sınır koymada "Halk" kavramının yorumu bir işlev görüyordu. Wilson dönemimde "Halk", müşterek kültür ve tarihe sahip olan etnik grup ve cemiyetler "Ulusları" ifade etmekteydi. Daha sonraları 1960'lı yıllarda sömürgecilikten

www.arsivakurdi.org

Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı talebi, eğer ulusal birlik teşkil eden bir halk için söz konusu ise, günümüzde önemli bir sağlamlık kazanmıştır: Yukarıda söylenenler buna engel teşkil etmez. 1950'lerin insan hakları tartışmaları sırasında, kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibinin uygulanmasında, ulusal azınlıklar ayrımı yapılmaktadır.

arındırma döneminde ise, etnik kimlik geçersizdi. Geçerli olan faktör, politik ve bölge bütünlüğü birliği, sömürge idaresinin altında olmasıydı. Sadece politik birliğe sahip olan bu bölgelerde yaşayan halkların (veya vatandaşların), Kendi Kaderlerini Kendi Tayin Etme hakları vardı ve bunun dışındakilerin bu hakkı yoktu. Mevcut Devletten ayrılma hakkı, Wilson Konseptinde etnik azınlıklar için mevcut iken 1960'ta Birleşmiş Milletler çoğunluğu tarafından, sömürgeler ile alakası olmayan ulusal azınlıkların ayrılma hakları inkâr edilmiştir.

Birleşmiş Milletler uygulamalarında, sömürge idaresindeki bölgeler ve o bölgelere sınır teşkil eden mıntıkaların politik bağımsızlıkları için çalışması, burada belirtelim ki, tamamen tabiidir. Fakat etnik öz istemlere saygı gösterilmemiştir. Örneğin; Afrika'da çok sayıda etnik grup mevcuttu ve bunların çoğu kendi başına bir Devlet cihazını taşıyacak kapasitede değildi.

Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı talebi, eğer ulusal birlik teşkil eden bir halk için söz konusu ise, günümüzde önemli bir sağlamlık kazanmıştır: Yukarıda söylenenler buna engel teşkil etmez. 1950'lerin insan hakları tartışmaları sırasında, kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibinin uygulanmasında, ulusal azınlıklar ayrımı yapılmaktadır. Aynı dönemde, "Halk" ve "Ulus" terimlerinin, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibinde, eşanlamlı olduğu belirtilmektedir. O dönem toplantısında bulunan Suriyeli bir delege şunları söylemiştir:

"Self-determinasyon hakkı prensibi maddesinin temeli olan 'Halk' kelimesi bir milleti oluşturan insan kümesini veya tek otorite tarafından yönetilen muhtelif milli gruplar karışımını ifade eder."

Bazen "Halk" ve "Ulus" kavramları arasında ayrılık belirlemeleri yapıldığında, kavramların gelişkin bir birliği temsil ettikleri görülür.

Birleşmiş Milletlerin dokümanlarında "Halk" kavramı hukuki münasebetlerde olduğu gibi (bazen harf yorumu bile çok önemlidir) tabii olarak ağır basmaktadır.

"Halkın" Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibinin hukuksal yorumu, bir halkı belirleyen özellikleri (ırk, dil, kültür ve tarih) göz ardı edemez. Söz konusu halkın "Self-determinasyon" talebi, tarihte daha önceleri bir devlet veya politik bir birlik oluşturmuşlarsa daha da güçlü bir nitelik kazanır.

Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkına aday olan bir halk, kural olarak kendini güç bir durumda bulur. Söz konusu halk, bir yandan Dünya Devletlerini Kendi Kaderini Kendi tayin hakkına laik bir toplum olduğuna ikna etmek, diğer yandan da, Ana devletin toprak bütünlüğünün korunmasının gerekli olmadığına (çünkü Ana devlet sömürgeci durumundadır, çünkü Ana devlet mutabıktır, veya merkezi idarenin baskıcı politikası diğer güçlerin desteğini engellemektedir) çalışır. Ana devletin toprak bütünlüğü ve bağımsızlık talebi pratikte öncelik hakkı ile yorumlanır.

Buradan çıkarılacak netice şudur: Bazı hukuki durumlarda, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, mutlak bir hak değildir. Bağımsız Devlet anlamında, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, Devletlerarası hukuki kurallarla korunan (toprak bütünlüğü, milli birlik ve çelişkilerin barışçıl çözümü gibi) değerlerden önce gelemez ve akla uygun hükümler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibinin aleyhinde ve lehinde olan olguları göz ardı etmemek gerek.

Diğer bir yanda, bir Devletin sınırları dahilinde Otonomi ile ilgili Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, bir önceki duruma karşın o kadar da komplike değildir. Bu durumda merkezi devlet, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü talebinde bulunamaz, yalnız otonomi talebinin lehinde veya aleyhindeki olguların karşılaştırılması ve talebin geçerliliği de söz konusudur.

İsyan Hakkı (Başkaldırı Hakkı)

Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Birleşmiş Milletlerin pratik uygulamaları, bilhassa azgelişmiş ülkelerce (geri bıraktırılmış ülkelerce) sömürgeci Devletin baskısına karşı serbest olmada (kurtuluşta) sadece prensipte değil aynı zamanda fiziksel hakkın; diğer bir değişle, isyan hakkının olduğu yorumlanır.[11]

www.arsivakurdi.org

Bir halk haksız olarak işgale uğrarsa, silahlı mücadele hakkından men edilemez; aynı şekilde devletlerarası hukuki muhatap statüsüne sahip ulusal kurtuluş hareketleri, devletlerarası hukuk sistemi içindeki sorumluluğundan kaçınarak, mevcut sorunun barışçıl çözümüne engel olamazlar.

Devletlerarası hukuk, bir hukuk düzeni olarak, Devletler ve devletlerarası hukuki temsile sahip gruplar arasında, değişik devlet sınırları içerisindeki bölgelerde politik gelişim düzenleyemez. İsyan hakkı veya devrim hakkının potansiyel olarak mümkün olmasını, devletlerarası hukuki kurallar takip etmez, tam tersine, merkezi devlet ve muhalefet gruplarının bir iç meselesi olarak, devletlerarası hukuk kurallarının yokluğunda cereyan eder. Devrim hakkını, genellikle "yüksek hukuki prensip çağrısı" takip eder.[12]

Bir kurtuluş hareketi, Devletlerarası arenada, gerek örgütsel yapısıyla ve gerekse statüsüyle, Devletler ve devletlerarası organlar tarafında kabul edilirse, De Facto (ve belki de De Jure) devletlerarası hukukta muhatap olarak itibar görür. İnformel olarak, kendi halkı üzerinde politik yetkiye sahip (kendi topraklarını kontrol etmelerine rağmen), devletlerarası camiada kabul edilen ve Birleşmiş Milletlerde gözlemci statüsü olan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), buna iyi bir örnektir.[13]

Devletlerarası hukuk kurallarının beraberinde getirdiği karakter ve statüde (tabii ki, bir devletinki kadar belirleyici değildir), kurtuluş örgütünün, en azından devletler için geçerli, devletlerarası hukuki prensipleri kabul ve riayet etmesi de gereklidir. Örneğin; şiddetten men ve sorunları barışçıl yollardan çözme yükümlülüğü gibi. Devletlerarası hukuki normlar sistemine göre, yalnız sömürge çelişkileri ve ulusal azınlıkların sorunları değil, aynı zamanda yabancı işgalci güçler ve o ülke halkı arasındaki sorunlar da dahil, barışçıl yollarla çözülmesi esası doğrultusundadır. Bir halk haksız olarak işgale uğrarsa, silahlı mücadele hakkından men edilemez; aynı şekilde devletlerarası hukuki muhatap statüsüne sahip ulusal kurtuluş hareketleri, devletlerarası hukuk sistemi içindeki sorumluluğundan kaçınarak, mevcut sorunun barışçıl çözümüne engel olamazlar. Fakat buna rağmen mevcut sorunlar silahlı çatışma durumuna dönüşürse, kurtuluş hareketleri de, savaş kanunlarına göre hak ve sorumluluklar esasına göre muhakeme edilir ve aynı zamanda silaha davrandığı için de devletlerarası prensiplerle uygunluk içinde eleştirilir.

Devletlerarası hukuki temsilci statüsü olan ulusal kurtuluş örgütleri, Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın, şiddetten men kapsamına girmesine rağmen, bu görüş, Üçüncü Dünya ülkeleri tarafından destek görmemektedir. Birleşmiş Milletler, 1974'te oybirliği ile kabul ettiği bir karar metninde, saldırganlık kavramı tanımlanırken (consensus tekste), şöyle denmiştir:

"Bu tariftekiler hiç bir şekilde ... zorla bu hakları ellerinden alınan ve Dostça ilişkiler ile ilgili Uluslararası Kanun Prensipleri üzerine Deklarasyon'da (Decleration on principles of International Law concerning Friendly Relation) kendilerine atıfta bulunulan halkların, özellikle sömürgeci halkların Self-determinasyon, özgürlük (freedom) ve bağımsızlık (independence) ve yasada (carter) ifadesini bulduğu şekli ile, haklarını ortadan kaldırmaz, yine aynı şekilde, yasa'nın prensipleri doğrultusunda ve yukarıda bahsedilen deklarasyona uygun olarak, bu insanların haklarını elde etmek için mücadele etmeleri ve destek arama ve alma haklarını etkileyemez[14]"

Ezilen halklar, mücadelelerinde haklı olarak, gerek politik ve gerekse silah kullanma hakları açık olmazsa da, kapalı olarak yukarıdaki metinde belirtilmektedir. Burada şiddet, idare eden gücün silahlı baskısına karşı, sadece nefsi müdafaada, tabii bir reaksiyon olarak yorumlanabilir. Devletlerarası Hukuk prensibi, Kurtuluş örgütlerine devletlerarası temel ölçüler hakkını uygulama ihtimalini beraberinde getiriyorsa, Birleşmiş Milletler Anlaşmasında söz konusu şiddet yasağı ve genel anlamda kendini müdafaa etme hakkı, hareketin tüm çalışmalarında geçerlilik kazanır.

Savaş kanunları hakkında 1977'de düzenlenen bir konferansta, diplomatlar inatla Cenevre Konvansiyonuna, savaş kurbanlarını kapsayan bir ek protokol imzaladılar. Protokol 1'in uygulama sahasına şunlar girmektedir:

"4... Birleşmiş Milletler Anlaşmasında belirtilen Devletlerarası beraber çalışma ve kardeşlik bağları yasası, yine Birleşmiş Milletler Anlaşma ve açıklamalarında yer alan Devletlerarası Hukuk prensibine uygunluk içinde, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı için, sömürgeci baskı, işgalci güç ve ırkçı rejimlere karşı güdülen silahlı çatışmalarda[15]".

Savaş Kanunları veya İnsani Yasa'lar, silahlı çekişmelerde, savaşta silah kullanma hakkı olan bir ve-

www.arsivakurdi.org

Merkezi devlet/Ana devlet, başka halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkını silah zoruyla elinden almamakla yükümlüdür. Bu konuda silah kullanmama prensibine de, şartsız saygılı olmalıdır. Yükümlülüğe rağmen bir Devlet zor kullanıyorsa, böylesi bir durumda, Kardeşlik Bağları Deklarasyonu, zora maruz kalan halka, Dünya Devletlerinden yardım talep etme ve alma olasılığını öngörür.

ya bir diğer gücün yanında prensip olarak yer alıp taraf tutmaz. Bu, şu anlama gelir; savaş devam etmektedir ve bu durumda standart bazı insani ölçüler geçerlidir.

Savaş, Devletlerarası hukuk yasasına uygunluk içinde, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı için ise, Ek protokol, kurtuluş hareketlerini savaşta, savaş yasalarına göre hakları ve sorumlulukları olan bir güç olarak kabul eder. Kendi Kaderlerini Kendi Tayin Etme Hakkı için burada silahlı mücadele hakkı belirlenmektedir. Ancak bunun kapsamı, Protokol'de kurallarıyla belirlenmemektedir. Şu kadarı açıkça belirlenmektedir ki, sömürgeci devlet veya silahlı saldırıya karşı, nefsi müdafaada silah kullanma hakkı, devletlerarası modern hukuk prensibinde açıkça yer almaktadır. Her türlü sömürgeci baskı, az gelişmiş ülkelerce (hatta silah kullanılacak bir durum sözkonusu olmazsa bile) saldırganlık olarak yorumlanıp, buna karşı kendini koruma belgesi ileri sürülmektedir. Bu yorum olduğu gibi Ek protokol 1 de, madde 1(4)'de yazılıdır. "Halklar, sömürgeci dominans (hakimiyetine) ve yabancı işgaline" karşı mücadele etmelidirler deyimi, kendini müdafaada şiddeti de kapsamına almaktadır. Fakat aynı karar, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı eriminin (menzilinin), Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Kardeşlik Bağları Deklarasyonunun kurallarına uygunluk içinde olmasını da açıkça yorumlamaktadır. Burada, yine barışçıl çözümler, Kurtuluş Hareketlerinin potansiyel uygulamalarında odak teşkil etmektedir.

Yardım (Assistance) Etme Hakkı

Merkezi devlet/Ana devlet, başka halkların Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkını silah zoruyla elinden almamakla yükümlüdür. Bu konuda silah kullanmama prensibine de, şartsız saygılı olmalıdır. Yükümlülüğe rağmen bir Devlet zor kullanıyorsa, böylesi bir durumda, Kardeşlik Bağları Deklarasyonu, zora maruz kalan halka, Dünya Devletlerinden yardım talep etme ve alma olasılığını öngörür.

"Self-determinasyon hakkının elde edilmesi sürecinde, hakim harekete karşı, harekette bulunan ve direnç gösteren halklar, yasa'nın prensiplere ve gayelere uygun olarak, devlet arama ve alma hakkına sahiptir[16]".

1974'te "Şiddet" kavramını tarif eden Genel Kurul, yardım hakkını tasdik etmiştir. Bir önceki satırda görüldüğü gibi tarifte sözkonusu halkların, haklarına olumsuz tesir edecek bir şey yoktur. "Yasa'nın prensipleri ve gayelerine uygun olarak destek arama ve alma hakkına sahiptirler."

Bir Devletin, Kurtuluş Hareketlerine, silahlı yardım vermesi sözkonusu olunca, sorun gündeme gelebilir. O zaman büyük bir olasılıkla 77'ler Grubu diye tanımlanan Devletler (Birleşmiş milletlerdeki az gelişmiş ülkeler grubu), soruna olumlu cevap vereceklerdir. Şiddete açık bu tavır Anlaşmanın 2(3) maddesiyle bağdaşmamaktadır. Bundan böyle, günümüzde tüm üye Devletlerin "Kendi uluslararası sorunlarını, barışı, güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeden barışçı yollarla çözerleri" prensibi öngörülmektedir.

Kurtuluş hareketlerine askeri yardımda bulunan bir Devlet, diğer Devlet ile Kurtuluş hareketi arasında sorun yaratır ve eğer varsa, mevcut sorunu daha da derinleştirebilir. Böylesi durumlarda, Devletlerarası ilişkilerde askeri boyut yerine, diplomatik nüfuz ve barışçıl metotlar denenmelidir. Bu tip davranış ve düşünce tarzı, sadece Birleşmiş Milletler Anlaşmasına ters düşmemekte, aynı zamanda mizacına da ters düşmektedir. Birleşmiş Milletler Anlaşması maddeleri 2(3) ve 33'teki, barışçıl çözüm talebi, Dünya politikasında, kiminin haklı, kiminin haksız olduğunu anlatmak için değildir. Aynı şekilde, sömürgeci veya başka türden işgalci sorunlar da, yine barışçıl yolda çözülmelidir. Bu belirlemeler de, bir halkın Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkını kısıtlama anlamına gelmez. Sözkonusu halka yönelik olarak yapılan politik yardım, tüm Dünyada ve Birleşmiş Milletler' de dikkate alınmalı ve yapılmalıdır da. Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, sadece bir iç sorun olmadığı gibi Devletlerarası bir husus ihtiva ettiğinden, Birleşmiş Milletler Anlaşmasının 2(7) maddesi, onu, angaje olmaktan alıkoymaz. Eğer Ana devlet ve ezilen Halk arasındaki sorun, Dünya barış ve güvenini tehdit eder bir düzeye gelirse, o zaman Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Anlaşmanın VII. Bölümüne

www.arsivakurdi.org

dayanarak, askeri müdahalede bulunabilir.

Dünya politikasında, silah yardımıyla müdafaa edilmesi gereken Sömürgeci baskı altındaki bir halka yardım, aşırı bir örnek olarak 1961'de vuku buldu. Aynı yılın Aralık ayında, Portekiz'in sömürgesi, Hindistan'ın batısındaki Goa mıntıkası, Hint kuvvetleri tarafından işgal edildi. Yeni Delhi'deki Hint makamları, Goa'nın Hindistan'ın bir parçası olduğunu ve Goa halkına, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının yasaklandığını iddia etmekteydi. Hintliler, Portekiz sömürgesini, Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 2(4) maddesi'ne aykırı olmasına rağmen, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibi esasına dayanarak işgal ettiler. Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı elinden alınan bir halkı, silah zoruyla kurtarma, Yeni Delhi'de, Birleşmiş Milletlerin şiddet yasağının dışında kaldığı görüşü hâkimdi. Burada, Goa için Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, Hindistan'a bağlanmasının ötesinde bir başka anlama gelmedi (yani Hindistan'ın yanı sıra bağımsız bir Devlet olmadı). Israrla, her Hintli'nin, kendi ülkesinin tam bağımsızlığı için mücadele etme hakkına sahip olduğu iddiası ileri sürülüyordu ve o düşünce de hakimdi. Diğer yandan, Yeni Delhi'de karar vermeye yetkili merciler, madde 2(4)'de karşı, iki açık durum dışında daha fazla istisnaları iddia etmenin zorunlulukların farkındaydılar. Bunlar şunlardı: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, silahlı yaptırım hakkı madde 42 ve üye devletlerin nefsi müdafaa etme hakkı madde 51. Bundan böyle, resmi açıklamalarda, Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının, delil ispatı iddiasında Anlaşmanın 51. maddesiyle açıklanıyordu. İlk bakışta, Goa'yı 1510 yılından bu yana sürekli işgal altında tutan Portekiz'e karşı, Hindistan'ın nefsi müdafaada bulunması gibi görünen bu müzakere şekli, temelde hukuki zorunluluklarla karşı karşıyadır ve belirtmek gerekir ki dayanaksızdır.

Burada ilk sorunumuz, "ara zamanla ilgili Hukuki hak" sorunudur. Bir kere devletlerarası Hukuk gereği, işgalci savaşlara 1920'den evvel yasak konmamıştı, aynı şekilde bu tip sorunların çözümünde, barışçıl yaklaşımlar ancak 1945'te ilk olarak yerine oturtuldu. Bu durumda, modern Devletlerarası Hukuk kuralları, bir devlete, daha evvel olmuş olayları kapsayan bir durumda, devletlerarası saldırganlık yasağına dayanarak, bir bölgeyi kurtarma tedbirlerinde, zor kullanma hakkı tanınamaz.

İçsel Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı ise, mevcut devlet içindeki bazı münasebetlerde, meşru talepleri kapsamaktadır. Sözkonusu halkın Otonomiye adaylığı veya (eğer kendi Devletini kurmuş ve yerine oturtmuşsa), başka Devletlerin etki ve nüfuzu ile idare edilmemek Hakkı. İçsel Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkında kasıt, son söylenen görüş kastedilmektedir.

İkinci sorunumuz, devletlerarası hukukun etkinlik gücü prensibidir. Gerçek şu ki, Portekizliler, yüzyıllardan beri Goa'ya etkili bir şekilde hükmediyorlardı. Aynı zamanda bu bölgeye, geçerli bir hukuki hüviyet de vermişlerdi. Bu durum 1945'te Birleşmiş Milletlerin Tüzük esaslarına uygunluk içinde son bulacaktı. 1947'de Hindistan'ın Ulusal bağımsızlığından sonra "de Facto" bir ateşkes barış antlaşması mevcuttu ve Anlaşmaya göre bu, zor kullanarak kesilemezdi.

Hintlilerin, 1961 Goa müdahalesinde karşılaştıkları kapsamlı üçüncü esas sorun, Birleşmiş Milletler Anlaşmasında Devletlerarası Hukuki düzenlemelerindeki engellerdi. Bunlar, sorunların barışçıl çözüm esası ve, nefsi müdafaada silah kullanma talebindeki sınırlılık prensibiydi. Yalnız, "sömürgeci baskıya ve işgale" karşı kendini korumada ona müstakil hak verip hariç tutar.

Dışsal ve İçsel, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı

Tartışmalarımızın şimdiye kadar olan bölümünde, Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının dışarıyla ilgili bölümünü işledik. Yani Devletler arasında, daha önceleri politik bağımsızlıklarından men edilmiş uluslaın durumuyla ilgiliydi. Bu sorun dış/devletler arası bir sorundur, çünkü bir halkın, uluslararası statüye erişme adaylığı üzerine kuruludur ve gayretleri de dışa yöneliktir.

Diğer yanda, İçsel Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı ise, mevcut devlet içindeki bazı münasebetlerde, meşru talepleri kapsamaktadır. Sözkonusu halkın Otonomiye adaylığı veya (eğer kendi Devletini kurmuş ve yerine oturtmuşsa), başka Devletlerin etki ve nüfuzu ile idare edilmemek Hakkı. İçsel Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkında kasıt, son söylenen görüş kastedilmektedir. Yani dışardan müdahale etmeme talebi, dışsal, Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkını gerçekleştiren bağımsız bir devlet, kendi politik yolunu seçme hakkına sahiptir ve diğer Devletler o

www.arsivakurdi.org

halka saygı göstermekle yükümlüdürler. Son sömürgelerde, Kaderini Kendi Tayin Etme ile bağdaşan bu talep, aynı şekilde daha önce işlenen başka devletlerin iç siyasetlerine müdahale etmeme prensibi ile de bağdaşmaktadır.

Dışsal Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı, yapı itibariyle farklılıklar göstermektedir; bu bapda, tüm dünya devletlerine sorunu çözmede aktif rol olma yükümlülükleri düşer. Yani bir halkın bağımsızlığa kavuşma talebine, Ana devlet kolaylık sağlamalı ve diğer Devletler de, bu talebi desteklemelidirler.

Dışsal Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı, yapı itibariyle farklılıklar göstermektedir; bu bapda, tüm dünya devletlerine sorunu çözmede aktif rol olma yükümlülükleri düşer. Yani bir halkın bağımsızlığa kavuşma talebine, Ana devlet kolaylık sağlamalı ve diğer Devletler de, bu talebi desteklemelidirler. Öte yandan, İçsel Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı talebinde, Dünya Devletlerinin pasif bir tavır takınmalarının yanı sıra, o devletin iç işlerine müdahale etmemek ve sözkonusu halkın, kendi gelişim sürecine kendi karar verme talebi de sözkonusudur(18). Bu görüşe göre, dışsal Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, aynı zamanda otonomi hakkını da kapsamaktadır. Tüm Dünya ülkeleri, Halkların Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı ve İnsan hak ve özgürlüklerinin gelişiminde yardımcı olmakla yükümlüdürler (Birleşmiş Milletler Anlaşması madde 56). Bu da, ancak halkların bağımsız ve Otonomi hakkını desteklemekle gerçekleşebilir.

Dışsal Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı tarif edilirken, 1974'te saldırganlık kavram tarifine göre üç ayrı Halk tipini kastetmektedir: Sömürgeci baskı altında olanlar, ırkçı bir rejimin baskısı altında olanlar (burada Güney Afrika'daki bir beyaz azınlığın siyahlar üzerindeki tahakkümü kastedilmekteydi), ve yabancı hakimiyeti (dominance) altındaki halklar (burada İsrail tarafından işgal edilen bölgelerde oturan Filistinliler kastedilmektedirler). Burada anlaşıldığı gibi, Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkının anti-koloniyal prensibi, bir yerde değerini yitirmiş durumdadır. 1955'te 11 nispi idare bölgesi, Birleşmiş Milletlerin kaydında mevcut iken, 1991'in başında sadece Mikronesia'da küçücük bir ada olan Palau, Amerika Birleşik Devletleri'nin nispi idaresi altında görünerek, bu idari bölgelerin sayısı bire inmiştir. Diğer nispi idari bölgeler şu veya bu şekilde özerklik kazanmışlardır. Eski İngiliz ve Fransız sömürgelerinden ancak birkaç ada veya ada grupları mevcuttur (İngiliz Bakire Kadınlar Adası, Pitcaim, Mayotte, Yeni Kaledonie, Fransız Polinesiyası, Wallis & Ftauna). Günümüzde, Halkların Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibi için, uygulamada yeni tip halk kuşakları ve bölgeleri sözkonusudur: Geleneksel Sömürge Devlet ve Sömürgeci Devlet karaktere sahip olmayan devletlerin sınırları dahilinde yaşayan, baskı altında tutulan Halklar veya Ulusal azınlıklar söz konusudur.

Kürdistan

Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkı, mevcut Koloniyal içeriğinin dışında, sözkonusu halkın bilhassa kendisi ve diğer Devletler tarafından bir devlet olma varsayımının kabul edilmesi gerekir. Günümüz Dünya politikasında, aktüel adaylardan Filistinliler/FKÖ, gerek devlet, gerek ulus ve gerekse devletler arası bir aktör olarak kabul edilmeleri için, özel bir korum taşımaktadır. Diğer uluslara gelince, Dünya Devletleri daha hassas tutumlu ve dikkatlidirler.

Günümüzde sayılan 20 milyonu aşkın insan kendini Kürt olarak kabul etmektedir. Kürtler aşağı yukarı 500.000 km ^{2}'lik bir alanda yaşamaktadırlar. Bu alan Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'sunu Suriye'nin Kuzeyini, Irak'ın Kuzey ve Kuzeydoğusu'nu, İran'ın kKuzeybatısını ve eski Sovyet sınırları içinde bir kaç ufak bölge bu alanın kapsamına girmektedir. Bu alan tarihte çok eskilerden bu yana Kürdistan diye adlandırılmaktadır.

Tarihine göre Kürtler, bölgede M.Ö. 3-4000 yıllarından beri yerleşik, çeşitli Hint-Avrupa halklarının uzantılarıdır. Yüzyıllardan beri, bölgedeki başka halklarla da karışan Kürtlerin, etnik ilintilerini, ilişkilerini kestirmek oldukça güçtür.

Hint-Avrupa dilerinden olan Kürtçe, Farsça ve Afganca ile İrani diller grubuna girer. 600'lü yıllarda, bu dillerde edebi metinlere rastlanır. Kürt edebiyatında ustaca bir çalışma olan Mem û Zîn' de 1600'lü yılların ürünüdür.

Zamanla bölgede yaşayan diğer halklar, coğrafik olarak onlara sınır teşkil eden halklarla kaynaşıp kaybolmalarına rağmen, Kürtler kendi kültürel kimliklerini korumuş ve kendi bağımsızlıklarını sürekli olarak talep etmişlerdir. 1898'de tarihte ilk olarak bir Kürt basını gün ışığını görmüştür. Kürtler herhangi bir ortak alfabe kullanmamaktadırlar. Türkiye ve Suriye

www.arsivakurdi.org

Kürtleri Latin alfabesini, Irak ve İran Kürtleri Arap alfabesini ve Trans-kafkasya Kürtleri kiril alfabesi kullanmaktadırlar.

İslam'ın yayılışı 600'lü yıllarda Kürdistan'a da yetişti ve ondan sonra Kürtlerin çoğunluğu Müslümanlığı kabul ettiler.

Kürt toplumunu, güçlü aile bağları ve aşiret reisliği idaresi teşkil eder; toplumda, Aşiret ve Kabile yapısı sosyal yaşamda belirleyicidir. Aşiret yapısı ve Aşirete bağlılık, gelişen Kürt milliyetçiliğinde karmaşık bir durum yaratmıştır. Çağlardan beri, gelişerek şekillenen bir çeşit ulusal karakter, edebi eserlerle güçlenerek, Kürt (Aşiret emirliklerin) Aşiret beyliklerinin birliği, bir ulusu oluşturma fikri doğrultusunda neticelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğunu zayıflatmak için, Rus Çarı, Kürtler arasındaki bu gelişime kendi menfaatleri doğrultusunda destek vermiştir. Fakat Kürtler arasında, birleşik bir Kürdistan'a olan inanç, İslam'a olan inançtan ve bağlılıktan daha ağır basmayınca, bu düşünce de neticesiz kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda, Türkiye savaştan yenik çıkan Devletler arasında idi. Başkan Wilson Deklarasyonu 12. maddesi, dağılan Osmanlı İmparatorluğundaki azınlık ve Milletlere, Otonomi verilmesi hakkındaydı. 1920'de Sevr (Versay'ın yakınında) barış antlaşmasıyla Türkiye'nin büyük güç olması tasfiye edildi. Antlaşmanın 3. bölümü "KÜRDİSTAN" başlığını taşıyordu ve Kürtlere, Kürdistan'da bölgesel Otonomi hakkını şart koşuyordu[19]. Hatta, savaşı kazanan güçler, bağımsız bir Kürt Devletini tanıyacaklarını beyan ettiler; fakat gelişmeler o yönde olmadı. Türkiye'deki inkılap hareketlerinden dolayı, Sevr Antlaşması hiç bir zaman uygulamaya geçemedi. Ancak Irak'ta, İngiliz Manda sisteminin çerçevesinin içinde 1922'de bir Kürt Otonomisi gündeme geldi. Ahalisinin %85'i Kürt olan eski Musul Vilayetine, kendi idaresini oluşturma teklifi yapıldı. Resmi olarak, bu hususta Milletler Cemiyeti'nin Genel Kurulunda, Manda idaresiyle yükümlü İngilizlere bir Deklarasyon verildi.

1925'te (Türkiye ve Irak arasındaki sınır kesinlik kazanınca), Musul sorunu da karara bağlandı. Bölgedeki Kürt halkına bölgesel Otonomi hakkı verildi ve İngilizlere, bu plânı nasıl uygulayacakları hakkında Genel kurula devamlı bilgi verme tembihinde bulundu. Netice itibariyle, 1929'a kadar nispi bir Otonomi vardı. Ancak, 1932'de tam bağımsızlıklarına kavuşan Irak'ın Bağdat yönetimi dışında, Kürtlere teklif edilecek, ikinci bir seçenek artık kalmamıştı. Fakat Iraklılar, Milletler Cemiyetine, Irak sınırları içerisinde, Kürtlerin özel azınlık haklarından faydalanacaklarını taahhüt ettiler[20].

Savaşı kazanan güçler, bağımsız bir Kürt Devletini tanıyacaklarını beyan ettiler; fakat gelişmeler o yönde olmadı. Türkiye'deki inkılap hareketlerinden dolayı, Sevr Antlaşması hiç bir zaman uygulamaya geçemedi. Ancak Irak'ta, İngiliz Manda sisteminin çerçevesinin içinde 1922'de bir Kürt Otonomisi gündeme geldi. Ahalisinin %85'i Kürt olan eski Musul Vilayetine, kendi idaresini oluşturma teklifi yapıldı.

Kürt Ulusal Kurtuluş hareketi, Kuzey Irak'ta efsanevi lider Mustafa Barzani'nin liderliğinde, İkinci Dünya Savaşı döneminde, tekrar bir isyan şeklinde başladı. Barzani, kuvvetleriyle İran topraklarına geçmeye mecbur edildi. İran'da 22 Ocak 1946'da Mehabad Kürt Cumhuriyeti ilân edildi. Yeni Cumhuriyet, kuruluş döneminde Sovyetler Birliğinden politik ve askeri yardım gördü. İran birlikleri 17 Aralık 1946 da bölgeye zorla girerek hükümeti düşürdüler ve Cumhuriyete son verdiler. Haziran 1947'de Barzani seçkin askerlerle (Permerge), sınırı aşarak Sovyetlere giriyor. Kürt ulusal tarihinde "Beş yüzlerin dönüşü" efsanevi bir yer almaktadır. Barzani maiyetindekilerle birlikte Sovyetler'de siyasi mülteci olarak 11 yıl kalır. Barzani 1958'de Irak'a döndü ve daha sonra Peşmergeleriyle (ölümü hiçe sayan) tekrar bağımsız Kürdistan için silahlı mücadele başlattı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, Halkların Kendi Kaderlerini Kendi Tayin Etme Hakkı prensibi, Kürtlerin durumuna ve tarihi gelişmenin şu ana kadar gösterdiğine göre, bir yönüyle uygulanmak istenmiş gibi görünmektedir (Sevr barış antlaşmasıyla ve Milletler Birliğinin 1925 kararıyla). Diğer yandan pratikte bu prensibin vasıtasıyla bazı otonomi girişimlerin (Irak'taki bölgesel idare) dışında başka bir anlam taşımadığını da görüyoruz. Buna bağlı olarak daha 1926'da, Bağdat'ta yayımlanan bir bildirgede, azınlık halkların, kendi dillerinde serbest olma hakkı taahhüt ediliyordu. Ancak bu da, daha sonra politik gelişmelerin sonucu baskıyla sonuçlanıyordu. Bu tür baskıların en büyüğü de Türkiye'de olmuştur.

Kurumlaşmış Devletler Birliği, Sevr Barış Antlaşması hükümlerini hayata geçirmediğinden, bölgedeki

www.ersivakfi.org

Kürtlerin, Devletlerarası Hukukun muhatabı olarak, statüsünün varlığının gündem dışında kalması, Kürtlere yönelik herhangi geliştirici faaliyet güdülmesine imkân sağlamamıştır. Yani Kürtler, kabul edilir bir politik birlik sağlamada veya dışarıya karşı dayanıklılığını ispatlamada ve aynı zamanda Devletlerarası ilişkiler sağlamada yoksun kalmıştırlar. Eğer öyle bir durum olmuş olsaydı, bugün Kürt Ulusal Hareketi, şöyle durup geriye bakabilecek bir perspektife sahip olacaktı. Diğer yandan Mehabad Kürt Cumhuriyeti bir yıl yaşamıştır (Ocak-Aralık 1946). Fakat gelgelim ki, bir Devletin, göstereceği dayanıklılığı ve politik bağımsızlık talebini gösterebildi mi?... Bu husus tartışmaya değer. Bu esastan hareket ile bu gün yaptığımız araştırmalarda ve gözlemlerde, Mehabad Cumhuriyeti'nin, politik birlik ve bağımsızlığın yanı sıra Devletlerarası ilişkilerde de başarılı olduğu şüphe götürmez. Bu anlamda Kürtleri Devletlerarası Hukuk muhatabı olarak görmemek mümkün değil. Kürt Milliyetçiliğinin bu somut ifadesi, legal bir perspektifi göz ardı edilmeyecek derecede önem taşımaktadır.

Bu esastan hareket ile bu gün yaptığımız araştırmalarda ve gözlemlerde, Mehabad Cumhuriyeti'nin, politik birlik ve bağımsızlığın yanı sıra Devletlerarası ilişkilerde de başarılı olduğu şüphe götürmez. Bu anlamda Kürtleri Devletlerarası Hukuk muhatabı olarak görmemek mümkün değil. Kürt Milliyetçiliğinin bu somut ifadesi, legal bir perspektifi göz ardı edilmeyecek derecede önem taşımaktadır.

Eğer bir ulus tarafından, bölgesel kontrol ve kendini idare etme vakaları, kendi devletleri veya Otonomi kurma taleplerinin, daha evvelki tarihlerde olduğu ispatlanır ise, istem, sağlam temel üzerine olur.

Günümüzde yaşadıkları Devletin sınırları içerisinde politik baskılara uğrayan (bir ulus), ortak dil ve kültür mirasına sahip, kendine has özel izlenimleri olan Kürt halkının, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkını ciddiye almak mecburiyetindeyiz. Devletlerarası hukuksal hakkın minimal talebi doğrultusunda, Kendi Kaderini Kendi Tayin Etme Hakkını, bölgesel Otonomi şeklindeki Kürt istemi, aynı zamanda Milletler Cemiyeti'nin 1925 bildirgesi ve Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 76. maddesiyle aynı doğrultudadır. Böylesi bir çözümü beklerken, Merkezi idareden, Birleşmiş Milletler 1966 Konvansiyonu'nun 27. maddesine istinaden, vatandaşlık ve politik hak ve özgürlüklerini kesinlikle isteme talebinde bulunmalıdırlar[21]. Yani Kürt ulusal azınlıkları, yaşadıkları çeşitli ülkelerde, kendi Dil, Kültür ve Dini haklarını kullanmada tamamen serbesttirler ve ülkedeki diğer vatandaşların sahip oldukları, kişi hak ve özgürlükler hakkının korunması garantisine şartsız sahiptirler.

İsveççe'den Çeviren: Bilal Görgü

Kaynaklar

1) I*an Browline,* An Essay in the History of the principel of Self-Determination, Grotian Society Papers, 1968, The Hafie, s. 92.
2) *Johannees Eriksson & Wilhelm Virgin Ilandefnger* 1917-1921, Stockholm 1961, s. 29-34.
3) *Browlie* a s. 93. Eyassu Gayim, The United Nations Law on Self-Determination an Indigenous Peopels, 51 nordiek Tidskrift för International Red 1982, s. 53.
4) The Fourteen Points, Wilson's Address to Congress January 8, 1918, Documents of American History, New York 1949, s. 318.
5) İbid, s. 319.
6) *Brita Skottsberg,* FN och Kolonialproblemen, Vşridapolitikens dagefriger 1956, Nr. 8-9, s. 6-18.
7) *Rosalyn Higgins,* The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations, London/New York/ Toronto 1963, s. 90-103. Rige Sureda, Teh Evolution of the Right of Self Determination, s. 26.
8) *Feliç Chuks Okoye,* International Law and teh New Afrika States, London 1972, s. 106.
9) *Manoucher Ganji,* International Protection of Human Rights, Geneve 1962, s. 197.
10) *Cit av Ganji,* a a, s. 198.
11) *Roselyn Higgins,* a a, s. 211.
12) *Rupert Emerson,* Self-Determination, 65 American Journal of International Law 1971, s. 474.
13) Yüz devleti aşkın, Türkiye'de dahili olmak şartıyla, Filistinleri Birleşmiş Milletler nezdinde Devlet statüsüyle kabul ettiler.
14) General Assembly esolution 3314, December 1974.
15) Genève-konventionerna 12 augusti 1949, artikel 1(4), SOU 1979; 73, s. 265.
16) General Assembly Resolution 2626, Oktober 24, 1970.
17) *Guincy Wright,* The Gao Incident 56.
18) *Lee C Buchheit,* Secession, The Legitimacy of Self-Determination, Neü Haven & London 1976, s. 14. Rupert Emerson, 65 Ajil 1971, s. 465. Patrick Thornberry Self-Determination, Minorities, Human Rights, 38 ICLG 1989, s. 869.
19) *Lee C. Buchheit,* Secession, The Legitimancy of Self-Determination, New Haven 1978, s. 153-162. (Official Dokuments).
20) 13 League of Nations Official Journal 1932, s. 1342-60.

www.arsivakurdi.org

Ulusların Öyküsü: Self-determinasyon Bağlamında Uluslararası Hukuk ve Kürt Örneği

Hidayet Nizami*

– I –

"Kendi ülkeleri olmaksızın, bağımsızlık cesareti olmaksızın, Kürtlerin kaderi daha büyük güçlerin kaprislerine bağlı olacaktır."

Jeffrey Fleishman

"Farklılıklarla birlikte yaşamak bütün toplumların başlıca ilkesi olmalıdır, ama bu ilke tekrarlanan soykırımlara neden olduğunda da, terk edilmelidir."

Makau Mutua

Birinci Bölüm
ULUSLARIN ÖYKÜSÜ

Tarih boyunca, halklar kendi geleceklerini belirleme hakları için mücadele etmişlerdir. Bu demokratik hakka karşı çıkış, şiddet ve istikrarsızlıklara yol açmıştır. Kürtler, seksen yılı aşkın bir süredir yabancı yönetimlerin baskısı altında yaşamaktadır. Dünya toplumlarının, Kürtlerin içinde bulunduğu durumu görmesinin ve bu halkın kendi kaderinin efendisi olmasına izin vermesinin zamanı gelmiştir.

Irak'ın ABD öncülüğünde işgal edilmesiyle birlikte, Kürtlerin self-determinasyon mücadelesi de, dünya basınında daha önce eşi benzeri görülmedik biçimde manşetlere taşınmaktadır; bu olgu, bize, ulusal baskının ve etnik çatışmaların, uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler bakımından sürekli bir kararsızlık yarattığını bir kez daha hatırlatmaktadır.

Kürt meselesi, eski Yugoslavya, SSCB ve Endonezya'da 1990'lı yıllarda cereyan eden ve günümüzde de, Sri Lanka'da devam etmekte olan birçok büyük etnik çatışmadan yalnızca en sonuncusudur. Dünya, İkinci Dünya Savaşından sonraki en korkunç soykırıma, 500.000'i aşkın insanın etnik çatışmalarda katledildiği Ruanda soykırımıyla tanık oldu. Elbette ki, yerkürenin daha pek çok yerinde sayısız etnik kargaşa örneği de bulunmaktadır. Eskiden bir denge unsuru olan Soğuk Savaş mekanizmasının artık olmadığı böylesi bir dönemde, bu sorunun daha da şiddetli bir şekilde patlak vermesi beklenebilir. Bunun bir sonucu olarak, uluslararası hukuk düşünürleri tarafından bu on yıl içinde konu üzerine yapılan bilimsel araştırmaların sayısında, ciddi bir yükseliş yaşanmış ve bunlar geniş çeşitlilik içeren görüşler ifade etmişlerdir.

Self-determinasyon hakkı üzerine yapılan bölük pörçük bir liberal tartışma, ağırlıklı olarak uluslararası barış ve güvenlik üzerinde yoğunlaşırken, milli ve etnik çatışmadan kaynaklanan baskıların, insanlara yaşattığı muazzam acılar da, yasal uluslararası İnsan Hakları yapıları bu disipline yansımıştır.

* Araştırmacı-yazar

www.arsivakurdi.org

Bunu yapmakla, BM doktrininin ve bazı liberal self-determinasyon teorilerinin bir portresini çizmiş olacağız. Bu makale, liberal görüşü esas alan bir BM yaklaşımı ile sınırlıdır; BM self-determinasyon konusunda üst organ, ya da tek hakem olduğu için değil, tersine liberal değerler uluslararası hukukun ve ulus-devlet sisteminin normatif temelleri olduğu için.

Paradoksal biçimde, self-determinasyon hakkının inkârı, liberal düşünce mantığı tarafından desteklenmiyormuş gibi görünmüyor; ama tartışma, ağırlıklı olarak bu hakkın uygulanabilirliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Şimdilik, self-determinasyonun yalnızca bazı sınırlı durumlarda bir hak olduğu konusunda, liberal disiplin içinde bir konsensüse varılmış gibi görünüyor. Geleneksel uluslararası hukuk, hem iç hem de uluslararası hukuki yapılar ve BM anlaşmalarına dayalı yasalar da bu görüşü desteklemiştir.

Bu makalede, self-determinasyon hakkına getirilen yorumlar konusundaki görüş ayrılıklarını ve dünyanın geri kalan kısmıyla kıyaslandığında, bu hakkın Batıdaki çelişkili uygulanışını aydınlığa çıkarmak üzere, tarihsel bağlamları içinde uluslaşmanın ve milliyetçiliğin izini sürülecektir. Bunu yapmakla, BM doktrininin ve bazı liberal self-determinasyon teorilerinin bir portresini çizmiş olacağız. Bu makale, liberal görüşü esas alan bir BM yaklaşımı ile sınırlıdır; BM self-determinasyon konusunda üst organ, ya da tek hakem olduğu için değil, tersine liberal değerler uluslararası hukukun ve ulus-devlet sisteminin normatif temelleri olduğu için.

Liberal uluslararası hukukun, yalnızca sınırlı bir self-determinasyon hakkına izin verdiği olgusu, her bir durumun kendi niteliklerine göre değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu analizin sonunda, Kürtlerin self-determinasyon elde etmek üzere verdiği mücadeleyi konu alan bir değerlendirme yapılacaktır ve bu değerlendirme, self-determinasyon hakkı yönündeki iddiaların ve karşı iddiaların üzerinde ele alınabileceği sağlam bir zemin sağlayacaktır. En önemlisi de, böyle bir çalışma, bu hakka yönelik mevcut yaklaşımın liberal demokratik normları göz ardı ettiğini ve konuya kaynaklık eden demokratik ilkelerin tarihsel gelişimine aykırı olduğunu açıkça gösterecektir.

Bu alanda uluslararası yasal normların bulunmayışı, aynı zamanda güçlü devletlerin uluslararası politikaları istismar etmelerine de izin vermektedir. Bununla birlikte, Kürt örneğinin, dar anlamdaki self-determinasyon hakkı sınavından geçtiği de not edilmelidir. Dolayısıyla bu çalışma belirsiz durumlar için uygun olan bir çalışma değildir.

Stratejik çıkarlar, bu dar ve istisnai self-determinasyon hakkını kolaylıkla istismar edebilmektedir; zira bu hak, hali hazırda uluslararası hukukta yalnızca insan haklarına dayandırılmış olarak mevcuttur. Tabii burada, insan hakları paradigmalarının bu alanda bir rol oynamaması gerektiğinden söz etmiyoruz. Açıkçası, dışsal bir self-determinasyon hakkının uygulanabilir olmayacağı birçok durum olacaktır. Böylesi durumlarda insan hakları değerleri hayati bir rol oynayacaktır.

Örneğin, azınlık haklarını konu alan BM Bildirgesinin 27. Maddesi, böylesi koşullarda çok etkilidir. Ancak, aşağıdaki analizde de göreceğimiz gibi, self-determinasyon hakkı, kendi başına pozitif bir hukuk yasası olarak, liberal teorik ve pratik temellerin tarihsel gelişimiyle daha uyumludur. Etnik çatışmalar, ancak bu şekilde uluslararası barış ve güvenliğe giden yolu döşeyebilir. Daha da önemlisi, böyle bir yaklaşımı benimsemekle, hâlâ uluslararası ilişkilerdeki başlıca oyuncular olan Batılı güçler, kendi baskı miraslarından bir kısmının sorumluluğunu almaya başlayabilirler.

1. Ulus Nedir?

Bugüne kadar "ulus"un içeriğini yeterince açıklayan hiçbir açık seçik ulus tanımı yapılmamıştır. "Ulus", en iyi ihtimalle yanıltıcı bir kavramdır. Jozef Stalin'in bu kavrama getirdiği tanım birçok disiplin için bir hareket noktasını teşkil etmektedir. Stalin şöyle der;

"Ulus, dil, toprak, ekonomik yaşam ve ortak kültür biçiminde ortaya çıkan ruhsal biçimlenme birliğiyle tarihsel süreçte oluşan insan topluluğudur" (8 Stalin). Ne var ki, bu tanım da, beraberinde bazı ciddi sorunları getirmektedir.

Bu tanım, ulusun doğal bir öze sahip olduğunu ve objektif niteliklerle tanımlanabileceğini farz etmektedir. Başka araştırmacılar da Stalin'in bu tanımına subjektif bir unsuru enjekte etmeye çalışmışlardır. Örneğin, Diane F. Orentlicher de ulusu, "Dil, soy, etnisite, kültür ve/veya din ve kendi grup kimliklerinde

www.arsivakurdi.org

kök salmış bir siyasal cemaat anlayışı temelinde belli bir grup dayanışması duygusunu paylaşan gruplar" olarak tanımlar *(Orentlicher 7)*. Buradaki sorun da, bu tanımın "ulus"u durağan bir kavram olarak varsaymasıdır.

Çoğu araştırmacının günümüzde ulusun anlamının betimlenmesi olarak kabul edeceği şey, şu terimlerle tanımlanabilir; dil, toprak, kültür gibi objektif karakteristikleri olan; bireysel üyelerindeki ait olma duygusu gibi subjektif öğeleri olan; görece ortak bir siyasi hedefi ve çok ağır bir dinamik yapısı olan bir insan topluluğu.

Ulusların değişken yapısını tanımlamaya çalışan Otto Bauer gibi kimi diğer araştırmacılar da, ulusu "ortak tarihi yazgı" olarak tanımlamışlardır. Bauer şöyle devam eder; "evrensel değişkenliğin orta yerinde, o [ulus] artık süreklilik arzeden bir varlık değildir, tersine sürekli bir oluş ve kayboluş sürecidir" *(Lowy, P.47)*. Böylesi bir ulus tanımı beraberinde bir dizi pratik zorluk getirmektedir. Tarih içinde ulusların oluşumunun izi sürdürülerek bu iddia desteklenebilir. Ne var ki, böyle bir tanım pratikte kendi öznesini daha başından göz ardı etmektedir.

Ulusların sosyal yapılanmalar olduğu ve uluslar ilk kez ortaya çıktıklarında "oluş" sürecinin görece çabuk olduğu doğrudur. Ne var ki, bugün "ortak tarihsel yazgı" olarak var olan şey, önümüzdeki birçok yüzyıl içinde "kaybolmayabilir". Böylece, milliyetçilikten kaynaklanan çatışmaların ifade ettiği tehlikeler, hemen yanı başımızda ve uzun erimlidir ve bu yüzden, gerektiği gibi ele alınmak durumundadır. Bauer tarafından dile getirilen ulus tanımında da örtülü olarak görüldüğü üzere, oldukça gerilere giden köklülük eleştirileri, baskının toplumsal realitelerini ve etnisiteden kaynaklanan demokrasi inkârını göz ardı etmektedir.

Çoğu araştırmacının günümüzde ulusun anlamının betimlenmesi olarak kabul edeceği şey, şu terimlerle tanımlanabilir; dil, toprak, kültür gibi objektif karakteristikleri olan; bireysel üyelerindeki ait olma duygusu gibi subjektif öğeleri olan; görece ortak bir siyasi hedefi ve çok ağır bir dinamik yapısı olan bir insan topluluğu. En önemli sorun, bu toplum biçimlerinin ya da milliyetlerin, adına ulus-devlet denilen şey içindeki siyasal bir örgütlenme biçimi olarak nasıl ve niçin bir devletin dayandığı temel haline geldikleridir. Bu sürecin gün ışığına çıkarılması önemlidir, zira kendi ulus-devletlerini kurma imkânı tüm uluslara tanınmamış, bazı uluslar başka ulusların geri plânında kalmışlardır. Öyleyse sorun, bazı ulusların niçin kendi siyasal yapılarını kurmadıkları ve onların yabancı bir devletin geri plânında kalmalarının, niçin bu kadar çok ve sık biçimde çatışma ve savaş kaynağı olduğudur. Etnik veya ulusal çatışmalara, ancak bu şekilde geçerli bir yasal çözüm bulabiliriz.

2. Milliyetçilik ve Tarihte Ulus-Devletler

Burada modern devletlerin ortaya çıkışına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Modern devletlerin kökeni, ortaçağdaki Kutsal Roma İmparatorluğu'nun dağılmasına tanık olan 1648'deki Westfalya Barışı'na dayandırılabilir. Bu dönemde Avrupalı güçlerde bir kutuplaşma yaşanıyor ve İngiltere, Fransa, İspanya, İsveç, Rusya, Macaristan ve Hollanda topraklarının temelini oluşturan merkezi siyasal ve yasal yönetimler ortaya çıkıyordu.

Bazı tarihçiler İtalya'nın kuzeyindeki şehir-devletlerde ticaretin yoğunlaşmasını, bu büyük Avrupa savaşının nedeni olarak sunmuşlardır. Aynı zamanda İtalyan şehir-devletlerinin de yöneticileri olan erken dönem kapitalist tüccarları muazzam servetler biriktirmişler ve böylece, toprakların küçüklüğüne rağmen büyük bir güç sahibi olmanın mümkün olduğunu kanıtlamışlardı.

Kuzey İtalya'daki servete ortak olmaya çalışan hanedan devletler arasındaki uzun çatışma, ordu kurma ve savaşma tekniklerinde büyük değişikliklere de yol açmıştı. Aynı çatışma, tüm Avrupa güçlerini içine çeken ve Westfalya Anlaşmasından önce, 30 yıl süren bir savaşa yol açmıştı.

Hanedan yönetimlerinin en güçlüsü olan İspanya, "Papalık ve Habsburg Kraliyet Sarayı ile koordineli olarak" *(Gill 152)*, yeni gelişmekte olan servet biriktirme yöntemlerini ve güç mantığını tersine çevirmeye ve Fransızların, İngilizlerin ve İsveçlilerin gücüne son vermeye çalışıyordu. İspanya'nın bu girişimi ortaçağ yönetim sistemini yenilememiş, yalnızca çatışmayı daha da yoğunlaştırmıştı. Savaşma çabaları halk açısından büyük sonuçlar doğuruyordu. Savaşın yoğunlaşması aynı zamanda, tüccarların ekonomik faaliyetlerde bulunma ve siyasal yapılar arasında ticaret

www.arsivakurdi.org

imkânı bakımından da daha büyük engeller ortaya çıkarıyordu.

Savaşın ekonomik maliyeti hem yönetenler hem de yönetilenler açısından önemli sonuçlar doğurmuştu. Arrighi, yöneticilere savaş araçları sağlayan ticaretin aynı zamanda kulların yaşam araçlarının temin edilmesi bakımından da vazgeçilmez bir öneme sahip olduğuna işaret etmektedir *(Gill 160)*. Bu maliyetler "kullar üzerindeki mali baskılarda keskin bir yükselişe yol açtı ve bu da on yedinci yüzyıldaki birçok ayaklanmada yankısını buldu" *(Gill 160)*.

Köylü ayaklanmalarına paralel olarak, savaş ve ortaçağ sisteminin çöküşü, din ve devlet uygulamalarının rolü bağlamında farklı ideolojilerin ortaya çıkmasına yol açtı. Din artık bir "evrensel dayanışma ilkesi" olarak algılanmıyordu *(Cox 113)*. Yöneticilerin, dini, aralarında karşılıklı güç mücadelesinin bir aracına dönüştürmeleriyle birlikte, kullar da buna uygun olarak, dini, yöneticilere yönelik ayaklanmaların aracı haline getirdiler. Protestanlar, Katolikler, Presbiteryenler, Anabaptistler ve diğer dinsel kesimler arasındaki mezhepçilik devam ederken, bu dinlerden birine mensup kralların dahil olduğu çatışma durumu, Avrupa'nın her tarafında sivil düzensizliğin ve savaşın yoğunlaşmasına katkıda bulundu. İşte devletlerin laikleştirilmesi nosyonu böylesi bir kaos içinde siyasal düzen için cazip olmaya başladı.

Protestanlar, Katolikler, Presbiteryenler, Anabaptistler ve diğer dinsel kesimler arasındaki mezhepçilik devam ederken, bu dinlerden birine mensup kralların dahil olduğu çatışma durumu, Avrupa'nın her tarafında sivil düzensizliğin ve savaşın yoğunlaşmasına katkıda bulundu. İşte devletlerin laikleştirilmesi nosyonu böylesi bir kaos içinde siyasal düzen için cazip olmaya başladı.

Savaşın, sosyal ve ekonomik yaşamdaki yeniliklerin yarattığı kaos, ortaçağ sisteminin kendini düzeltme mekanizmasının sınırlarının ötesindeydi. Ortaçağ yönetim sisteminin çöküşünden en çok faydalananlar Hollandalı yöneticiler oldu. Bunun nedeni, Hollandalıların değişikliklere direnmek yerine, esasen şimdi, en azından düşünsel olarak, Avrupa'nın geri kalan kısımlarını etkilemek bakımından, işe yarayabilecek kapitalist bir ticari mantığı benimsemelerinden kaynaklanıyordu.

Hollanda ekonomisinin yönetimi birkaç açıdan kuzey İtalya'daki kapitalist devletlerden ayrılıyordu. Hollandalıların gücü ve serveti "ticari ağlardan ziyade, onların dünyanın finanssal ağları üzerinde kurdukları kontrole dayanıyordu" *(Gill 163)*. Bu yüzden Hollandalılar, kâr getireceği zaman, kolayca yatırımlarını bir finanssal spekülasyondan çekip bir diğerine yöneltebiliyordu. Hollandalılar böylelikle "rekabette öne geçerek, rekabeti kendileri için bir avantaja dönüştürecek güce sahip olmuşlardı" *(Gill 163)*. Nihayet, kendi siyasi faaliyetlerini "maliyet-kâr" hesapları ile sınırlandırmış olan kuzey İtalya'daki yöneticilerden farklı olarak, Hollandalılar, Avrupa'yı bir bütün olarak etkileyen siyasal ve sosyal konularda etkin bir rol oynadılar.

Hollandalılar, kendilerini İspanya'dan kurtarabilmek için, Avrupalı devletlerle ittifaklar kurmaya mecbur olmakla kalmadılar, ama aynı zamanda içerdeki sosyal çatışmaları da azaltmak zorunda kaldılar. Bu sürecin işleyebilmesi için Hollandalılar, yöneticilere karşı girişilecek devrimleri meşrulaştıran Kalvinizm türü ideolojileri de başlarından savmışlardı.

Hollandalılar, müttefik devleri yeni teknikleri benimsemeye teşvik ederek, düşünsel ve ahlaki liderliği ellerinde toplamayı başarmışlardı. Böylesi tekniklerin müttefik güçler tarafından benimsenmesi, söz konusu devletler arasında "gelecekteki Westfalya sisteminin dayanak noktasını teşkil eden" bir güçler eşitliği durumunun oluşmasına da yardımcı olacaktı *(Gill 163)*.

Westfalya Anlaşmasından önce, Avrupa'da var olan sosyal ve siyasal yapı şu şekilde açıklanabilir: "Ortaçağ yönetim sistemi şartlı mülkiyet ve özel otorite karışımına dayanan efendi-köle ilişkilerinden oluşuyordu" *(Gill 152)*. Sahiplik hakkı ve kişisel otorite, kutsal hakka veya doğal yasaya ilişkin ideolojik inançlar aracılığıyla meşrulaştırılıyordu. Yönetici bir elit farklı siyasi yapıları dışardan yönetme gücüne sahipti. Toplumların yasalarını din ve gelenekler oluşturuyordu. Din ve gelenekler, aynı zamanda, aralarındaki coğrafi ayırımlara rağmen, farklı birimleri ve kesimleri de birbirine bağlıyordu. Yöneticinin kamusal otoritesi böylelikle birçok farklı coğrafi ve siyasi yapıyı içeriyordu. "Yönetici elitler, üst üste binen bu siyasi yapıların alanları içinde hızlı bir hareket halindeydi" *(Gill 152)*.

Barış Anlaşmasından sonra ortaya çıkan şey, yöneticilerin farklı siyasal yapılar arasındaki hareketli-

www.arsivakurdi.org

liğine son verdi. Yönetim hakkı, mülkiyet sahipliğinden ayrıldı. Hükümran bir yönetim konsepti geliştirildi ve bu konsept yöneticiyi tüm yerel efendilerin ve geleneklerin üstünde bir yere koydu. Yönetici, aynı zamanda kendisini dinin otoritesinden de bağımsızlaştırdı. Bu noktadan itibaren, ulusal kurumlar kavramı, yasa ve gelenekler, mutlak bir hükümdarın otoritesi altında gelişmeye başladı. Servet, toprağa zıt bir şekilde, devletin gücünün kaynağı haline geldi.

Ulusa dayalı devletleşme, daha başlangıcından itibaren barışçıl bir süreç değildi. "Modern Batılı Avrupa ulusları, hiç de düşük miktarda olmayan zorlamalarla, birbirlerinden tamamen farklı halklardan yaratıldı" . Ne var ki, bu süreç, birbirleriyle ilişkili olan ve olmayan halkların bir araya getirilip kaynaştırılmalarını bile içermesine rağmen, yine de sınırlı bir süreçti.

Devletin ustalaşmasına yol açan süreç, aynı zamanda Avrupa uluslarını da parçaladı. Yeni devletlerin birer siyasal varlık olarak daha başka siyasal örgütlenme biçimleriyle rekabet etmesi gerekecekti. Aşiretler, efendiler, prenslikler ve imparatorluklar gibi siyasal bağlılık biçimleri, devlet inşasının önündeki engellerden bazılarıydı ve bunların yerine yeni ekonomik oluşumlara imkân verebilecek, daha merkezi bir sistemin geçirilmesi gerekiyordu. Böylece uluslaşma bu tür bir merkezi siyasal yapının yaratılması için bir zemin sağladı.

Ulusa dayalı devletleşme, daha başlangıcından itibaren barışçıl bir süreç değildi. "Modern Batılı Avrupa ulusları, hiç de düşük miktarda olmayan zorlamalarla, birbirlerinden tamamen farklı halklardan yaratıldı" *(Orentlicher 10)*. Ne var ki, bu süreç, birbirleriyle ilişkili olan ve olmayan halkların bir araya getirilip kaynaştırılmalarını bile içermesine rağmen, yine de sınırlı bir süreçti. "Belli bir bölgedeki halklar arasındaki kültürel yakınlık ve doğal coğrafi sınırların varlığı gibi faktörler, belli bir bölgenin bir devlet olarak ortaya çıkıp çıkamayacağına ve varlığını koruyup koruyamayacağına karar vermek bakımından hiç kuşkusuz ki dikkate alınması gereken faktörlerdi" *(Orentlicher 10)*.

Söz konusu dönemdeki duruma tekabül eden ekonomik dönüşüm olmasaydı, ulus-devlet inşası da elbette ne mümkün ne de gerekli olurdu. Diğer bağlılık biçimlerinin kırılmasında ve böylelikle ulusal kimliğe giden yolun açılmasında kilit rolü oynayan şey, kapitalist temele dayalı yeni ekonomik gelişmeydi. Bir yandan, pazar ekonomisi toprağın kullanım şeklini değiştirerek, feodal efendilerin ekonomik gücünü zayıflatıyordu; diğer yandan ise, pazara endeksli toprak kullanımı söz konusu toprak üzerinde yaşayan halkı zorluyor ve böylece artık yeni istihdam biçimleri arayışı içinde olan büyük yoksul köylü kitleleri yaratıyordu. Bu köylülerin bir kısmı, giderek yükselen sanayileşme nedeniyle, ihtiyaç duyulan ücretli emekçilerin saflarına katılıyordu.

Ernest Gellner'e göre, sanayi toplumunun gerektirdiği kitlesel sosyal yeniden örgütlenme, karşılığında ancak devletin altından kalkabileceği, tek biçimli veya ortak bir siyasal, kültürel, linguistik ve eğitsel sistem ihtiyacını yaratıyordu. Böylece, yönetim ekonomik kalkınma koşullarını hazırladığı ölçüde meşruiyet kazandı *(Gellner 53-56)*. İşte ulusal kimliğin yaratılmasını önemli kılan şey, ekonomik koşulların gerektirdiği kohesiv (birbirini tutan) sosyal bir köken yaratma ihtiyacıydı.

Devletlerin "standartlaştırılmış yurtseverce bir kültür" aracılığıyla etkin bir şekilde "adanmış ve siyasi olarak bilinçli bir yurttaşlar topluluğu" arayışı içinde olduğu 18.yüzyılda, ulusal kimlik de, Avrupa'da siyasal bir nitelik kazanıyordu *(Orentlicher 12)*. Milliyetçiliğin siyasallaştırılması, ikili bir karaktere sahipti. Bir taraftan, standartlaştırılmış kültür pazarların korunması ve büyütülmesi için gerekli olan devlet mekanizmalarının yaratılmasını kolaylaştırıyordu. 1830 ile 1878 yılları arasında siyasal milliyetçilik "yeni milli kapitalizm merkezleri yaratmak ve geri kalmış Avrupa'daki üç hakim gücün bu süreci engelleme kapasitesini nötralize etmek üzere kullanılmıştı. Bu üç hakim güç; çarlar, Hapsburg İmparatorları ve Prusya Hükümdarlarıydı *(Harris 41)*.

Diğer taraftan, siyasal olarak bilinçli olan bir yurttaşlar topluluğu, kişisel özgürlüklerin ve demokratik normların monarşik yapılar karşısındaki hareketini de güçlendiriyordu. Böylece milliyetçilik, modern devletlerin bir yaratımı olmasına ek olarak, aynı zamanda aşağıdan gelen ve aydınlanma hareketinin etkisi altında olan bir demokratik hareketin de kaynağı oluyordu. Horace Davis bu dönemdeki milliyetçiliği "duygusal olmaktan ziyade rasyonel olan" bir milliyetçilik olarak tanımlar" *(Davis12)*.

www.arsivakurdi.org

Milliyetçiliğin kurtarıcı öğeleri adım adım milliyetçiliğin şovenist eğilimlerine teslim oldu. Milliyetçi ideoloji olarak ortaya çıkan şey, tüm diğer siyasal ve sosyal değerleri "ulusal kimlik duygusunun, ulusal bir kültüre bağlı olmanın, kendi tarihsel geçmişine sahip olan ulusal bir topluluğa ait olma bilincinin" gerisine koydu".

İşte self-determinasyon kavramına dönüşen şey, Fransız ve ABD milliyetçiliği liderliğindeki bu demokratik teşvik olmuştur. Fransız Devrimi esnasında "halk, devlet egemenliğini monarşinin elinden alarak, bu egemenliği 'halka' verdi" *(Davis 12)*. Bu kolektif tercihin siyasal ifadeye kavuştuğu bir uygulamaydı. Devrim Çağının içinden çıkan şey, bir uluslararası hukuk ilkesi olarak kabul edilmemiş olsa bile, beraberinde getirdiği siyasal örgütlenme ve aynı zamanda ayrılma biçimiyle, doğal olarak halkın kolektif bir tercihi olmanın çok daha ötesine geçti. Cobban bu süreci aşağıdaki biçimde tanımlar:

Halk kendi anayasasını yapma ve kendisi için kendi yönetimini seçme hakkı, kolayca, halkın şu veya bu devlete bağlanmaya ya da kendi başına bağımsız bir devlet kurmaya karar verme hakkına sahip olduğu iddiasına dönüştü. Devrimci ideolojinin etkisi devletleşmede inisiyatifi yönetimden alıp halka veriyordu. *(Cobban 41)*

Bununla birlikte, 19.yüzyılın sonuna gelindiğinde, bu siyasal kolektif kendini-kurtarıcı milliyetçilik tanımı, ona paralel olarak ortaya çıkan kültürel milliyetçilik ile birleştirilmişti. Bu noktadan itibaren, "her ülkede kalkın egemenliği doktrininin önde gelen havarileri olan milliyetçiler ortaya çıkmaya başladı ve bu milliyetçiler söz konusu doktrinden siyasal demokrasi pratiğini ve self-determinasyon hakkını çıkardı" *(Davis 30)*.

Milliyetçiliğin kurtarıcı öğeleri adım adım milliyetçiliğin şovenist eğilimlerine teslim oldu. Milliyetçi ideoloji olarak ortaya çıkan şey, tüm diğer siyasal ve sosyal değerleri "ulusal kimlik duygusunun, ulusal bir kültüre bağlı olmanın, kendi tarihsel geçmişine sahip olan ulusal bir topluluğa ait olma bilincinin" gerisine koydu" *(Lowy 52)*.

Bu şovenist eğilim aynı zamanda milliyetçilik ile emperyalizmin kaynaşmasının başlangıcına da işaret etmektedir. 1880 ile 1918 arasındaki dönemde "Avrupalıların, herhangi bir ulus-devletin, eğer küresel güç politikasında başarılı bir şekilde rekabet edecekse, sömürgeci bir imparatorluk olmaksızın kendisini idame ettiremeyeceğine inanması genel geçer bir gerçek haline gelmişti" *(Orentlicher 14)*. Böylece, Avrupalı güçlerin, Avrupa'da gelişmiş olan haliyle, ne demokrasiyi ne de benzer bir uluslaşmayı dünyanın geri kalan kısmı için öngörmedikleri daha bu erken dönemden itibaren açıkça görülüyordu.

Uzun mücadele: Ulusal Self-Determinasyon ve Erken Dönemdeki Uluslararası Hukuk

– II–

Self-determinasyon kavramı uzun ve değişken bir tarihe sahiptir. Bu terim, günümüzde de Batılı güçler tarafından istismar ve maniple edilmekte, uluslararası hukuk yapıları tarafından tartışılmaktadır.

Self-determinasyon ilkesi ulusal anlamda bir devlet kurma hakkı olarak yalnızca Birinci Dünya Savaşı esnasında uluslararası hukukta yeralmıştır. Ulusal self-determinasyon kavramı 1919 yılında müttefik devletler arasında imzalanan Versailles Barış Anlaşmasının özünü teşkil ediyordu. Bu kavram, çoğu zaman Başkan Woodrow Wilson'ın, barış konferansında yaptığı konuşmada geçen On Dört prensibe dayandırılır; Wilson, söz konusu konuşmada tüm halkların self-determinasyon hakkına sahip olduklarını ilân etmişti. Ne var ki, bu hatalı bir sonuçtur ve böyle bir hakka ilişkin iddialar, 1919 yılından çok daha önce gündeme getirilmişti.

Versailles Anlaşmasından üç yıl önce, Lenin'in 1917'deki yeni Rus hükümeti, "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" ilkesi temelinde kurulmuştu *(Cobban 52)*. Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasasının 17. Maddesi, söz konusu ilkeyi şu şekilde ifade ediyordu: "SSCB'den özgürce ayrılma hakkı, Birliğin tüm Cumhuriyetleri için saklıdır" *(Blaustein ve Flanz)*.

Lenin'in ve Batılı güçlerin self-determinasyon kavramları, iki farklı ideoloji üzerine kurulmuştu ve farklı politik hedeflere hizmet ediyordu. Ancak her iki ideolojik kamp da, self-determinasyonun, içsel ya da dışsal (ayrılma) demokratik nosyonu üzerinde görüş birliği içinde olacaktı. Self-determinasyon hakkı, ortak bir siyasal yapının, kolektif bir şekilde seçilmesinde, kurucu her bir üyenin subjektif seçeneğini kolaylaştırıyordu.

www.arsivakurdi.org

Görüş birliği bu noktada sona eriyordu. Lenin, SSCB'de yaşayanlar, içsel ya da dışsal anlamda, self-determinasyon hakkını özgürce kullandıktan sonra, ulusal kimlik kavramının, siyasal bir varlık olarak o ülkede ortadan kalkacağını umuyordu. Lenin'in eşitlikçi bir toplum ve mutlak bir demokrasi öngören vizyonu, kimlik merkezli bir politika etrafında şekillenecek her türlü siyasi yapı ihtiyacını ortadan kaldıracaktı.Buna karşılık, Avrupa'da ulusal self-determinasyon aracılığıyla oluşturulan kimlik politikası, devletin kohezyonu bakımından kalıcı bir temel olmaya devam edecekti. Eşitsizliğin Pazar ekonomisi için bir ön koşul olduğu yerlerde bu özellikle doğruydu. Bunun yanı sıra, güç politikalarının, ilişkilerin dengesini biçimlendirdiği uluslararası düzeyde, yurtsever yurttaşlar topluluğu, gerek ekonomik gerekse de askeri güç açısından en hayati rolü oynayacaktı.

Belli başlı Batılı güçlerin siyasal ve stratejik hedefleri arasında cereyan eden rekabetten çıkan şey, "ulusal grupların kendi devletlerini kurma hakkını değil, tersine, (ne kadar küçük olurlarsa olsunlar) kurulu devletlerin korunmasını" amaçlayan bir self-determinasyon nosyonu oldu. Böylece, self-determinasyon, Batılı güçler için aslında onların kendi çıkarlarına hizmet eden bir araçtı.

Belli başlı Batılı güçlerin siyasal ve stratejik hedefleri arasında cereyan eden rekabetten çıkan şey, "ulusal grupların kendi devletlerini kurma hakkını değil, tersine, (ne kadar küçük olurlarsa olsunlar) kurulu devletlerin korunmasını" amaçlayan bir self-determinasyon nosyonu oldu *(Orentlicher 31)*.

Böylece, self-determinasyon Batılı güçler için, aslında onların kendi çıkarlarına hizmet eden bir araçtı. Başkan Wilson'ın da doğrudan itiraf ettiği gibi, self-determinasyon ilkesi evrensel bir ilke değildi. Örneğin, Wilson Müttefiklere "bağımlı olan topraklara" bu hakkı tanımayacaktı (31). "Bağımsızlık" kavramı Avrupa için önemli bir kavramdı. Bağımsızlığı, devlet olmanın bir gereği olarak hükümranlığa eklemek, sömürgelerin uluslararası ilişkilere ve yasal yapılanmalara katılmaktan dışlanmasını güvence altına alacaktı. Üstelik bu, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasından sonra bile, Avrupalı halklar için bazı demokratik normlara saygı gösterildiği olgusuna rağmen böyleydi.

Self-determinasyon ilkesi, Avrupa'da sınırların yeniden düzenlenmesi ve ulusal hatları yansıtması için, mümkün mertebe, bir nüfus transfer edilmesi pratiği yarattı. Bu süreç, bazı toprakların ve orada yaşayan nüfusun kaderinin belirlenmesi için aynı zamanda ulusal gruplara danışılmasını ve halk oylamasına baş vurulmasını da içeriyordu.

Yeni devletlerin kurulmasının, sınırların düzenlenmesinin veya nüfus transferinin, milliyet ile devlet toprağı arasında bir uygunluk yaratmadığı durumlarda, ulusal gruplar, Milletler Cemiyeti'nin garanti ettiği belli korumalar altında yeni bir devlet içinde bir azınlığı oluşturacaktı. "Azınlık haklarını koruyan hükümler, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye gibi kimi ülkelerin barış anlaşmalarına dahil edilmişti" (33). Bu gelişmeler, Avrupa'nın daha önceki tarihini karakterize etmiş olan devletten-ulusa yaklaşımını tersinden formüle ediyordu.

Ne var ki, belli başlı Avrupa güçlerinde barış ve güvenliğin sağlanmasıyla birlikte, ulusal self-determinasyon hareketini kısıtlayan bir eğilim, en sonunda ağır bastı. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu hamle şu veya bu şekilde Müttefik güçlerin siyasi ve stratejik çıkarlarının bir sonucu olarak gerçekleşti. Avrupa, görece sakinleştikten sonra, ortaya çıkan ilk yasalar da self-determinasyona getirilen bu kısıtlamaları yansıtıyordu.

Self-determinasyonun yorumlanmasını konu alan ilk resmi karar iki farklı komisyondan çıkmıştı: 1920 yılında Hukukçulardan ve 1921 yılında Raportörlerden. Komisyonlar, Aaland Adası halkının geleceği üzerine karar vermişti. O sıralar bu ada, Finlandiya'nın hakimiyeti altındaydı. Aaland Adası ile İsveç arasındaki ulusal ve linguistik yakınlıktan dolayı, self-determinasyon ilkesi çerçevesinde İsveç ile birleşmeye çalışan Aaland temsilcileri, sorunu Milletler Cemiyetine taşımışlardı. Finlandiya, Milletler Cemiyetinin, toprak hükümranlığı ilkesi çerçevesinde sorunu çözüme bağlama hakkına itiraz etmişti.

Her iki komisyon da, self-determinasyon hakkının genel bir hak olmadığını teyit etmişti. Ne var ki, bu iki komisyon, self-determinasyonun ne tür durumlarda ve koşullarda meşru olacağı noktasına yaptıkları vurgular bakımından, keskin bir görüş ayrılığı içindeydi. Hukukçular, bizzat self-determinasyon isteyen grubun kendisini vurgu yapıyor ve bu hakkı hem bölücü ve geçici dönemlerde, hem de hükümran gücün "bir devletin nüfusunun bir kesiminin aleyhine" ola-

www.arsivakurdi.org

cak biçimde "açıkça ve sürekli olarak istismar edildiği" durumlarda tanıyorlardı *(Steniner ve Alston 1258)*. Bununla, hakları ihlal edilen azınlıkların, ayrılma hakkı için, yasal araçlara başvurabilecekleri ima ediliyordu. Öte yandan, Raportörler ise, yegâne uluslararası hukuk öznesi olarak hükümranın kendisine vurgu yapıyordu.

Ulusal gruplar, self-determinasyon iddialarını hayata geçirme gücüne sahip değildi. Ne var ki bu, hükümranın hükümranlığının mutlak olduğu anlamına gelmiyordu. Raportörler, uluslararası toplumun, devletlerin içindeki azınlıklara yönelik tutumu izleme gücüne hep sahip olacağını ve "aşırı" ihlallerin yapılması durumunda, hükümran güçlere, azınlıkların ayrılmasına dek varabilecek kısıtlamalar getirileceğini savunuyordu (1258). Her iki komisyon da, azınlık haklarının ihlal edildiği durumlarda ayrılma hakkı üzerinde görüş birliği içindedirler.

Buradan da anlaşılacağı gibi, Versailles Barış Anlaşmasına yol açan savaş ve savaşın hemen sonrası bağlamında ortaya çıkan Batılı devletler, ulusal kimlik tarafından karakterize edilmişti. Aynı zamanda, yeni dünya düzeni, Avrupa'nın geleceğe yönelik stratejik ihtiyaçlarına cevap vermek üzere, ulusal self-determinasyon hakkının yasal ve siyasal düzlemde, esnek terimlerle yorumlanmasını garanti ediyordu. Bu yüzden, "*bundan en çok yarar sağlayanlar Avrupa uluslarıydı*" *(Orentlicher 39)*.

Devlet olmanın bir gereği olarak bağımsızlık kavramı, hükümran uluslararası otorite ve muğlak bir self-determinasyon hakkı nosyonu, sömürgeci hakimiyeti ebedi hale getiriyordu. Bu nosyon, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasını ve Milletler Cemiyeti saflarına eklemlenmesini de kolaylaştırıyordu.

Yeni uluslararası düzen, dünyanın çoğunluğunun sesini dışlıyordu. Rekabetçi Batı, git gide yapay bir şekilde, Milletler Cemiyetine yeni ve Batılı olmayan üyeler kattı.

Demokratik bir düşünce olarak self-determinasyon hakkı kaybolmadı. Aslında, dünyanın önemli bir kısmının Batının egemenliği altına girmesiyle birlikte, bu hak konusundaki iddialar daha da yoğunlaştı. Self-determinasyon hakkı için yürütülen mücadele, hem otokratik devlet yönetimleri altında ayrımcılığa maruz kalan farklı halklar tarafından verilen iç mücadeleleri, hem de Batılı egemenlerle kurulan sömürgeci ilişkilere meydan okuyan dış mücadeleleri yansıtan, iki boyutlu bir nitelik kazandı. Böylece, ulusal hareketler sayı ve yoğunluk olarak yerkürenin her tarafında büyüdü ve ayrımcılık ile baskıdan kurtulmanın bir aracı olarak self-determinasyona sarıldı. Aynı zamanda, Birleşmiş Milletlerin kendi tezlerinde ve kararlarında bu terimi giderek daha fazla kullanması da, bu süreci yansıtır.

Birleşmiş Milletler Yönetiminde Ulusal Self-Determinasyon

Aaland Adası örneği, uluslararası anlaşmalarda self-determinasyon ilkesine herhangi bir referansın yapılmadığı koşullarda karara bağlanırken, günümüzde konu hakkındaki neredeyse tüm tartışmalar, uluslararası anlaşmalarda terimin kullanıldığı yerleri çıkış noktası olarak almaktadır. Konuyla en yakından ilintili olan referanslar aşağıdadır:

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Amaç ve İlkeler

[Birleşmiş Milletlerin Amacı] Madde 1 (2): uluslar arasında, eşit haklar ilkesine ve halkların self-determinasyon haklarına saygı temelinde dostane ilişkileri geliştirmek ve evrensel barışı güçlendirmek için diğer gerekli önlemleri almaktır. Madde 55: Eşit haklar ilkesine ve halkların self-determinasyon haklarına saygı temelinde uluslararası barışçıl ve dostane ilişkilerin bir gereği olan istikrar ve refah koşullarının yaratılması düşüncesinden hareketle, Birleşmiş Milletler [daha yüksek yaşam standartlarını; ekonomik ve sosyal sorunların çözümünü; ve insan haklarına evrensel ölçekte saygı gösterilmesini ve bu haklara riayet edilmesini] teşvik edecektir.

Sömürge Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Tanınması Deklarasyonu

Genel Asamble, Karar no 1514 (XV), 14 Aralık 1960

Genel Asamble şu hususları ilân eder: 1. Halklara boyun eğdirilerek onların yabancı boyunduruğuna, egemenliğine ve sömürüsüne tabi kılınması, temel insan haklarının inkârı anlamına gelmektedir. Birleşmiş Milletler Sözleşmesine aykırıdır ve dünyada barışın ve işbirliğinin teşvik edilmesi önünde engeldir.

2. Tüm halklar self-determinasyon hakkına sahiptir; böyle bir hakka sahip olmalarının bir gereği ola-

www.arsivakurdi.org

rak, kendi siyasal statülerini özgürce belirler ve kendi ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini özgürce sürdürürler.

4. Bağımsızlığa sahip olma haklarını barışçıl bir şekilde ve özgürce kullanmalarına olanak vermek üzere, bağımlı halklara yönelik her türlü silahlı eylem ve her türlü baskıcı önlem sona erdirilecek ve ulusal toprak bütünlüklerine saygı gösterilecektir.

7. Tüm devletler, her devletin eşitliği, iç işlerine müdahale etmeme temeli üzerinde ve tüm halkların toprak bütünlüğüne ve hükümran haklarına saygı temelinde, Birleşmiş Milletler Sözleşmesine, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesine ve mevcut deklarasyona eksiksiz ve titiz bir şekilde bağlı kalacaktır.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Uygun Olarak Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği Hakkındaki Uluslararası Hukuk İlkeleri Deklarasyonu

Genel Asamble, Karar no: 2625 (XXV), 24 Ekim 1970.

Genel Asamble

1. Aşağıdaki ilkeleri resmen ilân eder:

Sözleşmeye uygun olarak, hiçbir devletin iç işlerine müdahale etmeme sorumluluğuna ilişkin ilke:

Halkları kendi ulusal kimliğinden yoksun bırakmak üzere başvurulan güç kullanımı, onların vazgeçilmez haklarının ve müdahale etmeme ilkesinin ihlali anlamına gelir. Her devlet, her ne şekilde olursa olsun başka bir devletin müdahalesi olmaksızın, kendi siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemlerini seçme konusunda vazgeçilmez bir hakka sahiptir.

Eşit haklar ilkesi ve halkların self-determinasyon hakkı:

Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde belirtilen eşit haklar ilkesi ve halkların self-determinasyon hakkı gereği, tüm halklar, bir dış müdahale olmaksızın, özgürce, kendi siyasal statülerini belirleme ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini sürdürme hakkına sahiptir ve sözleşme hükümlerine uygun olarak bu hakka saygı göstermek her devletin görevidir. Sözleşme hükümlerine uygun olarak, eşit haklar ilkesinin ve halkların self-determinasyon hakkının, müşterek ve ayrı faaliyetler aracılığıyla hayata geçmesini teşvik etmek her devletin görevidir.

Hükümran ve bağımsız bir devletin kurulması, bağımsız bir devlet ile özgür ilişki veya entegrasyon ya da bir halk tarafından özgürce belirlenmiş herhangi bir diğer siyasal statüye geçilmesi, söz konusu halkın kendi self-determinasyon hakkını kullanmasının biçimlerini teşkil eder.

Yukarıdaki paragraflardaki hiçbir şey, yukarıda tanımlanan eşit haklar ilkesi ve halkların self-determinasyon hakkı ile uyumlu bir şekilde yönetilen ve böylece, ırk, inanç ve renk ayırımı yapmaksızın, söz konusu topraklarda yaşayan tüm insanları temsil eden bir yönetime sahip olan, hükümran ve bağımsız devletlerin toprak bütünlüğünü veya siyasal birliğini, bütünüyle ya da kısmen bozacak ya da zayıflatacak, herhangi bir eyleme izin verecek şekilde, ya da böylesi bir eylemi teşvik edecek şekilde yorumlanmayacaktır.

Her devlet, herhangi bir başka devletin veya ülkenin ulusal birliğini, ya da toprak bütünlüğünü kısmen ya da tamamen bozmayı amaçlayan her türlü eylemden kaçınacaktır.

3. Ayrıca şunları ilân eder: Bu deklarasyonda cisimleşen sözleşme ilkeleri, uluslararası temel hukuk ilkelerini teşkil etmektedir ve bu itibarla, tüm devletlere, uluslararası tutumlarında bu ilkeleri kılavuz edinme ve karşılıklı ilişkilerini, bu ilkelere eksiksiz bir şekilde riayet edilmesi temelinde geliştirme çağrısında bulunmaktadır.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

(Genel Asamble trafından 1966 yılında onaylanmış, 1976 yılında yürürlüğe girmiştir)

Madde 1: 1. Tüm halklar self-determinasyon hakkına sahiptir. Bu hakka sahip olmaları itibarıyla, halklar, kendi siyasal statülerini özgürce belirler ve kendi ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini özgürce sürdürürler.

2. Tüm halklar, kendi amaçları doğrultusunda, karşılıklı yarar ilkesi ve uluslararası hukuk temelinde, uluslararası ekonomik işbirliğinden doğan zorunluluklar konusunda herhangi bir önyargı olmaksızın, kendi doğal zenginliklerinden ve kaynaklarından vazgeçebilir. Bir halk, hiçbir durumda kendi geçim kaynaklarından yoksun bırakılamaz.

3. Mevcut Sözleşmede taraf olan Devletler... self-determinasyon hakkının hayata geçmesini teşvik edecek ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi hükümleri ile uyum içinde, bu hakka saygı gösterecektir.

www.arsivakurdi.org

Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

(Genel Asamble tarafından 1966 yılında onaylanmış, 1976 yılında yürürlüğe girmiştir)

Madde 1 yukarıdaki Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 1. Maddesi ile aynıdır. Bu tezler uluslararası hukuk araştırmacıları ile uluslararası ilişkiler düşünürleri arasında yoğun tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Tartışmaların kaynağı, özü itibariyle çok yönlü ve ideolojiktir ama, kimi zaman yasal argümanlar sanatı ile gizlenmektedir. Yukarıdaki tezlerde ortaya konulduğu haliyle, self-determinasyon hakkının yasal olarak yorumlanmasındaki zorluk (gerçek ya da gösterişteki zorluk), hükümlerin çoğunda bu terimin kendisine karşıt olan terimlerle, örneğin "toprak bütünlüğü" terimiyle birlikte yer almış olmasıdır. Bunun yanı sıra, "halklar" hiçbir uluslararası enstrümanda tanımlanmamıştır. Bu nedenlerden dolayı, en azından 1990'lı yıllara kadar, self-determinasyonun karşıtları, bu hakka ilişkin her türlü nosyonun inkâr edilmesinde başarılı olmuşlardır. Self-determinasyonun, hükümran devletlerin dışsal müdahaleden bağımsız olma hakkı olduğu söylenmişti.

Self-determinasyon kavramı, sömürge olmaktan çıkarılmış halklara uygulanış haliyle, çoktan geride kalmış olan Westfalya nosyonlarının uygulanmasıyla birlikte, daha da karmaşık hale getirildi. Afrikalı liderler uti possidentis, yani sömürge sonrası dönemde, sömürge sınırları statükosunun korunması ilkesini benimsediler. Burada amaç, istikrarı korumak ve kıtanın etnik hatlar doğrultusunda yeniden karmaşık bir şekilde bölünmesini engellemek olmasına rağmen, söz konusu ilke gerçekçi bir dayanaktan yoksundu. Malcolm Shaw tarafından da açıklandığı üzere, Afrika'da "ulus-devlet nosyonunun yerini teritoryal devlet kavramı almıştır" (186); bu ise kapitalizm öncesi tarihsel döneme ait bir olgudur. Teoride kusurlu olan bu yapılanmanın, pratikte de istikrarsız olduğu, kısa süre içinde ortaya çıktı. Etnik azınlıklara yapılan baskılar ekonomik baskılarla da birleşerek, bir çok eski sömürgenin sömürge sonrası dönemlerini karakterize eden şiddetli çatışmaların patlak vermesine yol açtı *(Freeman 358)*. Afrika'daki uti possidentis deneyi başarısızlığa uğramasına rağmen, uluslaraarası toplum, self-determinasyonun yasal bir hak olarak yalnızca sömürgecilikten kurtulma bağlamında geçerli olduğunun bir kanıtı olarak, bu "teritoryal devlet" örneğini çabucak benimsedi. Yukarıdaki Sömürge Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Tanınması Deklarasyonunun 2. Maddesindeki "hakkın", BM tarafından, BM Sözleşmesinin 1. Maddesinde (2) kullanılan self-determinasyon ilkesine aykırı bir şekilde uygulanması, devlet-altı ulusal gruplara bu hakkı tanımayanlara güç vermiş oldu.

Bu uygulama, bağımsızlık için mücadele eden, baskı altındaki halklar tarafından benimsenen self-determinasyon hakkının, kurtuluş için bir araç olduğu olgusunu gözardı etmektedir. Bu yaklaşım, self-determinasyon kavramının Fransız Devrimi esnasında ve ABD bağımsızlık hareketinde başvurulanlara benzeyen demokratik boyutlarına dayanıyordu. Böylece, sömürgelere ve bağımlı ülkelere bağımsızlık getiren, fakat kurtuluştan ve demokrasiden yoksun olan bir süreç, ulusal ya da etnik çatışmaların ortadan kaldırılması bakımından hiçbir işe yaramıyordu.

1990'lı yıllarda cereyan eden olaylar, devlet-altı ulusal grupların self-determinasyona yaklaşımları bağlamında bir dönüm noktasıydı. Belli başlı ulusal çatışmalar, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki güç merkezlerinin uzağında yaşandığı sürece, baskı altındaki halkların içinde bulundukları kötü durum büyük ölçüde gözardı ediliyordu. SSCB ve onun Doğu Blokundaki eski müttefiklerinin çöküşü, bu durumu kökünden değiştirdi. Soğuk Savaşın sona ermesi, Stalin'in komünizm anlayışı nedeniyle, kimlikleri uzun süreden beridir bastırılmış halkların başlattıkları kitlesel self-determinasyon hareketlerinin önünü açtı. Bu hareketler doğrudan doğruya devletlerin toprak bütünlüğü nosyonuna meydan okudu.

Batılı güçler Doğu blokuna mensup devlet-altı ulusları, birer bağımsız devlet olarak resmen tanıma ve onları uluslararası toplumun saflarına kabul etme hususuna artık daha istekli ve sıcak bir şekilde yaklaşıyordu. Böylece eski SSCB'den birçok yeni devlet doğdu. Eski Yugoslavya tamamen parçalanarak altı yeni ulus devlete bölündü. Bu yeni devletlerin resmen tanınması, daha ziyade Batının stratejik tercihlerinden kaynaklanmasına rağmen, bu durumun self-determinasyon açısından doğurduğu yasal sonuçlar, uluslararası ilişkiler tarihindeki diğer bütün dönemlerden çok daha büyüktü.

Doğu Avrupa ve Rusya'da ortaya çıkan bazı devletlerin tanınmasının self-determinasyon (ayrılma) hakkı için bir teamül oluşturduğu noktasında, artık uluslararası hukuk araştırmacıları arasında bir konsensüse ulaşılmıştı. Kendisi dış self-determinasyonun

www.arsivakurdi.org

güçlü muhaliflerinden biri olan John Dugard, uluslararası toplumun, eski sosyalist bloktan doğan devletleri kabul edişinin örnek teşkil eden bir olduğunu kabul etmektedir. Dugard şöyle yazar;

Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerin tanınması, dünyanın pek çok yerinde esas alınacak olan bir teamüldür. Daha önce, kendi self-determinasyon haklarının, uluslararası hukuk tarafından bir miktar özerklikle, yaşadıkları Devletin onları tanıması ve koruması ile sınırlandırıldığına inandırılmış olan etnik azınlıklar, artık bu hakkın tam teritoryal ayrılmayı kapsadığını da savunuyorlardı (171).

Bu dönemde self-determinasyon konusunda yaşanan çok daha çarpıcı diğer iki gelişme de, iki hukuk heyetinin bu konuya getirdiği yorumdur. Her iki yorum da, dar ve olağanüstü koşullarda yapılmış olmasına rağmen, böyle bir hakka meşruiyet kazandırmaktadır. Afrika İnsan ve Halk Hakları Komisyonu'nun V. Katanga Halkları Kongresi (75/92 nolu Bildiri, 3 Uluslararası İnsan Hakları Raporunda yeniden basıl-

Özetle, bir halka baskı yapılan durumlarda, örneğin yabancı orduların askeri işgalleri altında; ya da, tanımlanabilir bir gruba, kendi siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini sürdürmek üzere anlamlı bir yönetim imkânının tanınmadığı durumlarda, uluslararası self-determinasyon hukuku, en iyi ihtimalle, yalnızca bir dış self-determinasyon [ayrılma] hakkı doğurmaktadır.

nımlanabilir bir gruba, kendi siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini sürdürmek üzere anlamlı bir yönetim imkânının tanınmadığı durumlarda, uluslararası self-determinasyon hukuku, en iyi ihtimalle, yalnızca bir dış self-determinasyon [ayrılma] hakkı doğurmaktadır. Her üç durumda da söz konusu halklar dış self-determinasyon hakkına sahiptir, çünkü onlara kendi self-determinasyon haklarını içeride kullanma imkânı verilmemiştir (Güvenlik Konseyi Kararları)

Mahkemenin kararı böylelikle iki öğe etrafında şekillenmektedir: İnsan hakları ve siyasal temsile, yani demokrasiye sahip olma hakkı. Self-determinasyon hakkının dar anlamda kabul edildiği bu istisnai durumda, 1991 yılının öncesinde, uluslararası hukuk çevrelerine hakim olan toprak bütünlüğü konusundaki uzlaşmazlık ve dış self-determinasyon gibi argümanlara verilecek cevap da ortaya çıkmaktadır. Mahkemenin esas aldığı Dostane İlişkiler Konusunda

www.arsivakurdi.org

nulan görüşü tartışma konusu haline getirdi. Mahkeme bu terime bağlamsal bir şekilde yaklaşarak "halk" terimini, yalnızca bir devletin tüm nüfusunu kastetmekle kalmayıp, aynı zamanda mevcut bir devletin nüfusunun bir kısmını kastedecek şekilde tanımlamıştır (S.C.R 217, 35'te).

Devlet-altı bir grubun şiddetli bir kötü muameleye tabi tutulduğu bir yerde, "toprak bütünlüğü bizzat devletin kendisine bile zarar verecektir". Bunun nedeni, bir devletin nüfusu, aynı zamanda psikolojik olarak da keskin bir bölünme içine girdiğinde, bu tür durumlarda sıklıkla rastlanıldığı üzere, söz konusu devletin toprağı fiziksel olarak bütün kalabilir ama gerçek anlamda hiçbir şekilde "bütün" olmayacaktır.

Karar, siyasal meşruiyetin önemini kabul etmekte ve self-determinasyonun, bir araya gelme özgürlüklerini kullanan, bireylerin kolektif tercihleriyle kullandıkları demokratik bir hak olduğunu kabul eden görüşü desteklemektedir. Bunun da ötesinde, insan hakları analizi Allen Buchanan ve diğer uluslararası hukuk araştırmacıları tarafından savunulan Adalet İlkesi Teorisi ile uyum içindedir. Bu faktörlere rağmen, daha güçlü ve genişletilmiş bir self-determinasyon hakkı olmaksızın, en güçlü Batılı devletler, etnik çatışmaları, kendi stratejik ihtiyaçlarına uygun şekilde maniple etmeye devam edecekler, uluslararası güvensiz ortamı ve halklara yapılan baskıları kalıcı hale getireceklerdir.

Açık Sırlar:
Kürt Bağımsızlık Mücadelesinin İncelenmesi

- III-

Kürt bağımsızlık mücadelesi bir çözüme ulaştırılamadığı sürece, uluslararası barış ve güvenlik tehlikededir. Çeşitli istismarcı yabancı yöneticilerin baskıları altında geçen onlarca yıl, Kürtlerin self-determinasyon hakkını zayıflatmamış, tersine o hakkı daha da güçlendirmiştir.

Ulusal haklar doğrultusundaki Kürt mücadelesi üzerine yapılacak ampirik bir çalışma, demokrasi ile stratejik çıkarlar arasındaki ayrılığın daha iyi anlaşılması bakımından iyi bir örnek olacaktır. Kürtlerin self-determinasyon mücadelesi, bu hareketin demokratik içeriğini gözler önüne serecektir. Bu mücadele her defasında, ilgili hakim uluslar tarafından dayatılan baskıya, sömürüye ve alçalmaya karşı bir koruma olarak ortaya çıkmıştır.

Böylece, self-determinasyon hakkı için yapılan çağrı, Kürtler için bir demokrasi çağrısı olmasına rağmen, Batı tarafından bölgeye dayatılan uluslaştırma bağlamında, demokrasinin ilkeleri hemen hemen hiçbir zaman hayata geçmemiştir. Aynı zamanda, Kürt meselesi, self-determinasyona açık seçik bir tanım ve güvence kazandırılmadığı sürece, en azından Kürtlerin yaşadığı bölgede, uluslararası barış ve güvenliğin eksikliğinin kalıcı bir realite haline geleceğini açıkça gözler önüne sermektedir, zira hem bölge içindeki, hem de bölge dışındaki büyük güçler, "stratejik çıkarlar" için birbirleri ile yarışmaktadır.

Kürtler, Türkiye'nin güneydoğusundan kuzey Irak'a ve doğu İran'a dek uzanan, Ermenistan ve Suriye'nin bir kısmını da içeren yaklaşık olarak 409.650 binkilometrekarelik bir alanı (kabaca Fransa büyüklüğünde) kapsayan dağlık bir bölgede yerleşiktir. Kürt nüfusu üzerine yapılan çeşitli hesaplamalar, Kürtlerin nüfusunu 35 ile 42 milyon arası bir sayıda göstermektedir.

Kürt milliyetçi hareketi iki aşamaya ayrılabilir. İlk etnik bilinç anlayışı 1900'lü yılların başında, Osmanlı İmparatorluğunun parçalandığı ve bölgenin Batılı güçler tarafından işgal edildiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. İkinci aşama, ya da Kürt milliyetçiliğinin ilk dalgasının uzantısı, yeni kurulmuş modern devletlerin baskıcı tutumlarına karşı bir direniş biçimi olarak ortaya çıkmıştır; zira bu devletler etnik farklılıkları ve aşiretsel bağlılık biçimlerini ortadan kaldırarak uluslar yaratmaya çalışıyorlardı. Bu milliyetçilik uzun bir olgunlaşma sürecinden geçerek, nihayet bugün Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de tanık olduğumuz kitlesel hareket içinde kendisini ortaya koymuştur.

1900'lü yılların başlangıcına gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğunun topraklarının çoğu, çeşitli Batılı güçlerin işgali altındaydı. Bu aynı zamanda, Kürtler de dahil olmak üzere, birçok etnik grubun bir kimlik krizi yaşadığı bir dönemdir. Kendisine sadık yerel güçler peşinde koşan Batı, dinsel ya da linguistik kanalları kullanarak etnik azınlıkların dostluğunu kazanmaya çalışıyor ve bağımsız devletler için destek vereceği vaadinde bulunuyordu. 1908 Yılına gelindiğinde, Araplar, Kürtler ve Ermeniler hariç olmak üzere, Osmanlı İmparatorluğunun Doğu Avrupa'daki

www.arsivakurdi.org

tüm diğer üyeleri ayrılmış ve ulusal ya da etnik kimlik temelinde bağımsızlıklarını kazanmışlardı.

Türk milliyetçiliğinin ilk unsurları 1902 yılında yapılan Jön Türk kongresinde ortaya çıkmıştı. Bu grup, Batılı ülkelerin prensiplerini ve tarzlarını esas alarak, Osmanlı topraklarının elde kalan kısımlarını modernize etmek ve laikleştirmek üzere oluşmakta olan kapitalistler ve müteşebbisler tabakasını temsil ediyordu. Ankara'da (İstanbul olması lazım! Çev.n) anayasal bir hükümet kuran 1908 yılındaki Jön Türk devriminden kısa bir süre sonra, Jön Türk Hareketi, dışlayıcılığa ve şövenizme dayalı bir Türk etno-milliyetçiliğini benimsedi. Çabucak, "etnik ya da ulusal grup isimleri taşıyan veya çağrıştıran siyasi derneklerin kuruluşunu yasaklayan"' Dernekleşme Yasası'nı çıkardı *(McDowall, 94)*.

Ermeniler ve Kürtler yeni hükümetin başlıca hedefi haline geldiler. Yeni Türk hükümeti, sürgünler ve katliamlar aracılığıyla Ermeni nüfusu fiziksel olarak yok etmek üzere bir saldırı kampanyası başlattı. Bir değerlendirmeye göre, Türk ordusu "kırsal alanı silip süpürüyor, erkekleri, kadınları ve çocukları katlediyor ve onların evlerini yakıyordu. Bebekler annelerinin kollarında vuruluyor, küçük çocuklar korkunç bir şekilde sakat bırakılıyor ve kadınlar soyulup dövülüyordu"(104). Kürtler de, tıpkı Ermeniler gibi, yeni Türk ordusu tarafından dayatılan soykırım saldırılarına maruz kalıyordu. "Diğerlerinin" soykırıma uğratılması politikası üzerine kurulu bu erken uluslaşma sürecinde, 1 milyonu aşkın Ermeni ile 800.000'i aşkın Kürt öldürüldü (109).

Bebekler annelerinin kollarında vuruluyor, küçük çocuklar korkunç bir şekilde sakat bırakılıyor ve kadınlar soyulup dövülüyordu". Kürtler de, tıpkı Ermeniler gibi, yeni Türk ordusu tarafından dayatılan soykırım saldırılarına maruz kalıyordu. "Diğerlerinin" soykırıma uğratılması politikası üzerine kurulu bu erken uluslaşma sürecinde, 1 milyonu aşkın Ermeni ile 800.000'i aşkın Kürt öldürüldü.

İngilizler bazı Kürt liderlerin bağımsız bir Kürt devleti yönündeki taleplerini başlangıçta hoşgörü ile karşılamışlar, hatta kimi durumlarda, bunları teşvik etmişlerdi; kendisini [1920 yılında] Kürdistan hükümdarı (yöneticisi) olarak ilan eden Kürdistan'daki Kadiri tarikatının başı olan Şeyh Mahmut Berzenci böylesi liderlerden biriydi *(Berberoğlu 39)*. Ne var ki, bu dönemde İngilizler henüz Mezopotamya'nın kaderi üzerine belli bir politika geliştirmemişti.

Birinci Dünya Savaşındaki müttefikler 1920 yılında, Sevr Anlaşmasında belirtilen, bölgede özerk bir Kürt devletinin kurulmasına izin vereceklerini vaat etmişlerdi. 1922 yılına gelindiğinde, bu anlaşma çoktan hükmünü yitirmişti. Müttefikler, Türkiye ile Rusya hükümeti arasındaki olası bir ittifaktan çekiniyorlardı ve işte bu yüzden Avrupalı güçler Atatürk'ü memnun etmek için, 1922 yılında Lozan'da, bölgenin bölünmesini görüşmek üzere yapılan toplantıya onu da dahil etmişti. Bu toplantıda bölgenin kaderi üzerine nihai bir karara varıldı. Batılı güçler tarafından çizilen yapay sınırlar, kelimenin tam anlamıyla aileleri birbirlerinden kopardı. Bu süreç tüm Ortadoğu'yu kapsamakla birlikte, bundan en acı biçimde etkilenenler Kürtler oldu.

Diğer bölgelerde yaşayan halklar, tümüyle olmasa bile, ağırlıklı olarak Arap halklardı. Yeni bölge haritası, artık Kürdistan'ı kalıcı olarak 5 parçaya bölüyordu. Parçalardan biri, İngiltere'nin sömürgesi olarak yeni kurulmuş olan Irak Arap devletine dahil edilmişti. Suriye'de kalan bir diğer parça ise Fransız mandası altına girmişti. Kürdistan topraklarının en büyük kısmı Türkiye yönetimi altına girerken, İran da, 1639 yılından beri Fars İmparatorluğunun hakimiyeti altında olan toprakları elinde tutmaya devam etti. Bu arada, bugünkü Ermenistan da, eskiden SSCB kontrolünde olan topraklar üzerinde hakimiyet kuruyordu. İngiltere'nin, Kürt bölgesinin tam ortasından geçecek şekilde sınırlar açma kararının ardında, büyük ölçüde stratejik çıkarlar yatıyordu. Kürdistan'ın dağlık bölgelerine yerleştirilmiş bir sınır hattı, bir İngiliz sömürgesi olan Irak'ın savunmasını hem kolaylaştırıyor, hem de daha az maliyetli hale getiriyordu *(McDowall 121-122)*.

Yeni bölünme ve modern devletlerin kuruluşu, Kürtler, Türkler, Araplar ve Farslar arasındaki ilişkilerde yeni bir başlangıca da işaret ediyordu. Ulusal hegemonyanın yaratılması, bu devletlerin resmi politikası haline gelmişti. Kürt nüfusunun önemli bir kısmı, bu yeni ulus-devletler, için büyük bir korku kaynağı haline gelmişti. Bu devletler gelecekte bir Kürt milliyetçiliğinin gelişme olasılığını hoş göremiyordu. Kürtler, gittikleri her yerde iki seçenekle karşı karşıyaydılar: Asimilasyon, ya da soylarının yok olması. Bir önceki on yıl içinde Kürt toplulukları arasında gelişmiş olan her türlü milliyetçi ögenin bastı-

www.arsivakurd.org

rılmasına ön ayak olanlar İngiliz güçleriydi.

Bu devletler gelecekte bir Kürt milliyetçiliğinin gelişme olasılığını hoş göremiyordu. Kürtler gittikleri her yerde iki seçenekle karşı karşıyaydılar: asimilasyon ya da soylarının yok olması. Bir önceki on yıl içinde Kürt toplulukları arasında gelişmiş olan her türlü milliyetçi öğenin bastırılmasına ön ayak olanlar İngiliz güçleriydi.

İngiliz ordusu, self-determinasyon amacı güden her türlü Kürt hareketini bastırmak üzere, çabucak Kürdistan'daki başlıca sanayi merkezlerini işgal etti. İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri, milliyetçi hareketin kalesi olan ve "Kürt kent sakinleri, tüccarları ve işçileri" tarafından yapılan gösterilere ve grevlere ev sahipliği yapan Süleymaniye'ye yönelik olarak yoğun bir hava bombardımanı gerçekleştirdi (O'balance 20). Irak hükümetinin İngiltere'den resmi bağımsızlığını kazandığı 1931 yılına gelindiğinde Kürt başkaldırıları iyice yoğunlaşmıştı.

Bu süreç ve bu bağımsızlığa yol açan tartışmalar esnasında, Kürt dili ve yerel yönetim alanlarındaki sınırlı haklar doğrultusunda yapılan talepler tamamen gözardı edilmişti. Türkiye, İran ve Irak, Kürtlerin herhangi bir siyasal örgütlenme oluşturmalarını engellemek üzere 1937 yılında Sadabad Paktı'nı imzalıyordu. Kürtler aynı zamanda İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinin devam eden saldırıları ile karşı karşıyaydı ve bu kez büyük insan zayiatı veriyorlardı. Bombalanan 79 köyde, toplam 1,365 ev tamamen ortadan kaldırılmıştı *(McDowall 180)*. Ne ironiktir ki, uzun bir zaman diliminin ardından ve dünya gücünün İngiltere'den ABD'ye kaymasıyla birlikte, Kürtler yanlış yola sapmış, aynı iç ve dış güçlerle karşı karşıya bulunmaktadırlar. Kürtlerin İkinci Dünya Savaşından sonra içinde bulundukları durum üzerine yapılacak bir değerlendirme bunu gösterecektir.

Kürtler neredeyse yaşadıkları tüm ülkelerde benzer düşmanca politikalara maruz kaldılar. Sırak'ta Kürtler, onların kimliklerini ortadan kaldırmayı amaçlayan "Araplaştırma" politikalarına maruz kaldılar. Acımasızlığın ölçüsü farklı hükümetlere göre değişiyordu. 1960'lı yıllardan beri Irak ve Suriye'de yönetimi ele geçiren Baas Partisi silahlarını Kürtlere çevirdi. Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak Baas Partisi Kürt okullarını kapattı, Kürt dilini yasakladı ve tüm Kürtçe isimleri Arapça isimler ile değiştirdi.

Irak'taki Kürtlere karşı işlenen en büyük acımasızlıklar herhalde 1980'li yıllarda yaşandı. Bağdat hükümeti, kötü bir üne sahip olan Enfal kampanyası ile birlikte, Kürt sivillerine karşı vahşi bir soykırım operasyonu başlatarak, Kürt köylerini tahrip etti, kitlesel idamlar gerçekleştirdi, meskun mahallerde kimyasal ve zehirli gazlar kullandı ve başka birçok zalimlikler yaptı. 16 Mart 1988 günü, Irak güçlerinin Halepçe şehrine düzenlediği kimyasal bombardıman sırasında, yalnızca birkaç dakika içinde 5.000 kişi hayatını kaybetti. Bu soykırım kampanyası esnasında, sadece iki yıl içinde 200.000 Kürdün yok olması olgusu artık genel bir bilgi haline gelmiştir. Ve bu olgu ancak Saddam Hüseyin, ABD de dahil olmak üzere, Batılı destekçilerinin gözünden düştüğü zaman bilinir oldu.

ABD ve Avrupa'nın en sadık müttefiki olan Türkiye'de, Kürtler, Irak, İran ve Suriye'deki kardeşlerinin yaşadıklarından çok daha kötü bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye'deki Kürtlere yönelik acımasızlıklar çok daha yaygın ve derine işleyen türdendi.

Türkiye Cumhuriyeti kurulur kurulmaz, Kürtler, Atatürk'ün politikalarının oportünist doğasını fark etmişlerdi. Türkiye'yi laikleştirme hamlesiyle birlikte, din bir ortak birleştirici olarak cazibesini kaybetmiş ve onun yerini Türk milliyetçiliği almıştı. Atatürk'ün ideolojisinin veya Kemalizm'in getirdiği mono-etnik (tek-etnisiteli) Türk kimliği, "Türk ırkının" "doğuştan" gelen üstünlüğünü ortaya koymak ve Kürt kimliğini ortadan kaldırmak üzere hızlı ve soluksuz bir kampanya başlatan yeni rejimin başlıca motor ilkesini teşkil ediyordu. Atatürk'ten sonra devletin başına geçen İsmet İnönü de 1925 yılında şunu ilân ediyordu;

Biz açıkça milliyetçiyiz... ve milliyetçilik bizim yegâne birleştirici faktörümüzdür. Türk çoğunluğu karşısında diğer unsurların hiçbir etkisi yoktur. Ülkemizde yaşayanları ne pahasına olursa olsun türkleştirmeliyiz. Ve 'le turquisme Türklerine karşı çıkanları yok edeceğiz *(Meiselas 124)*.

Aradan 70 yıl geçmesine rağmen, bu şövenizm ve dışlayıcı milliyetçilik, Türk devletinin resmi politikası olmaya devam ediyor.

Türkiye'nin yeni sınırları güvence altına alınır alınmaz, Atatürk, hükümetin Kürt üyelerini üyelikten atmaya ve Kürt nüfusunu asimile etmeye başladı. "1924 gibi erken bir tarihte, tüm Kürt okulları, dernekleri, yayınları, dinsel ocakları ve medreseleri bir

www.arsiyakurdi.org

İsmet İnönü 1925 yılında şunu ilan ediyordu;

Biz açıkça milliyetçiyiz... ve milliyetçilik bizim yegâne birleştirici faktörümüzdür. Türk çoğunluğu karşısında diğer unsurların hiçbir etkisi yoktur. Ülkemizde yaşayanları ne pahasına olursa olsun türkleştirmeliyiz. Ve 'le turquisme Türklerine karşı çıkanları yok edeceğiz.

kararname ile yasaklanıyordu" (İsmet 9). Sonraki yıllarda Kürtler Türkçe öğrenmeye zorlandı ve Kürt dili yasadışı oldu. Kürtçe isimler Türkçe isimler ile değiştirildi. Sözlüklerdeki Kürtçe sözcükler, sözlüklerden silinip çıkarıldı. Kürtler resmiyette "dağ Türkleri" olarak damgalandı.

Atatürk, Kürtlerin bir Türk boyu olduğunu kanıtlamak üzere, tarih okulları kurdu. "Türk ırkı"nın üstünlüğü düşüncesini bir inanç haline getirme ve böylelikle Türk milliyetçiliğini güçlendirme çılgınlığı çerçevesinde, kısa bir süre sonra tarihçiler ve aydınlar (Türklerin dünyadaki tüm uygarlığın kurucusu olduklarını iddia eden) *Türk Tarih Tezi* ve (tüm dünya dillerinin Türkçe'den doğduğunu iddia eden) *Güneş Dil Teorisi* gibi kavramlar geliştirmeye başladılar (*Beşikçi 19*). 1930'lu yıllarda Adalet bakanı olan Mahmut Esat Bozkurt, Atatürk'ün milliyetçi niyetini özetleyen çu açıklamada bulunuyordu:

Biz adına Türkiye denilen, dünyanın en özgür ülkesinde yaşıyoruz. Sizin vekiliniz olarak, gerçek inançlarımı hiç çekinmeden ifade edebileceğime inanıyorum: Türklerin bu ülkenin biricik sahipleri, biricik efendileri olmaları gerektiğine inanıyorum. Saf Türk soyundan gelmeyenler bu ülkede yalnızca tek hakka, hizmetçi ve köle olma hakkına sahip olabilirler (Chaliand 56).

Irkçı ve dışlayıcı yönelimlerle zorla dayatılan "Türkleştirme" kampanyası karşısında dehşete kapılan Kürtler ayaklanmalara başvurdu. 1925 ile 1939 yılları arasında gerçekleştirilen üç temel Kürt ayaklanması ve köylü ayaklanmaları, acımasız bir şekilde bastırılmış, geride binlerce ölü ve milyonlarca sürgün bırakarak sona ermişlerdi (53-56). Ayaklanmaların en şiddetlisi, 1937 yılındaki Dersim ayaklanması olmuştu. Kürt direnişine karşı bu kez gerçekleştirilen vahşetin derecesi inanılmaz boyutlardaydı. "Aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu binlerce Kürt vahşice öldürüldü; diğerleri, ki bunların önemli bir kısmı çocuktu, Fırat Nehrine atıldı; daha az düşman olan diğer bölgelerdeki binlerce Kürt ise, önce hayvanlarından ve mallarından edildi, ardından da orta ve batı Anadolu'daki vilayetlere sürgün edildi" *(McDowall 209)*. Uygulanan baskı yöntemleri arasında gaz bombalarının kullanılması ve ormanların yakılması gibi yöntemler de vardı. Toplam 40.000 kişi katledilmişti (209).

Türk devletinin politikaları böyle kampanyalarla da sınırlı değildi. Devlet ayrıca, Bozkurt hareketi türünden aşırı sağcı ve faşist çetelerin kurulmasını teşvik eden şövenist ideolojilere de başvuruyordu. Bu tür çeteler, "Türkçe dışında herhangi bir dil konuşmasa bile, damarlarında Türk kanı taşımayan biri Türk değildir" yaftası altında, Kürt halkını, ayırım gözetmeksizin terörize ettiler. Öte yandan Kürtler aynı zamanda, devlet destekli akademik kurumların ve medyanın uyguladığı sürekli bir küçümsemenin ve önyargının öznesi haline gelmişti. Tarih profesörleri de, Kürtleri, kendi "Türkçe dillerini ve giysilerini" unutarak, geri kalmış olan Türk kökenli bir halk olarak ilân etmekte gecikmediler. En büyük günlük gazete olan Hürriyet gibi gazeteler, her gün ön sayfalarına "*Türkiye Türklerindir*" gibi cümle şeritleri koydular. Atatürk'ün ünlü "*Ne mutlu Türküm diyene*" sözü Kürt köylerine ve şehirlerine bakan dağların yamaçlarına kadar kazındı.

1980 yılındaki askeri darbeyle birlikte Türkiye'deki Kürtlerin durumu kayda değer biçimde kötüleşti. 1980 ile 1982 yılları arasında 81. 000 Kürt tutuklandı ve Türk ordusunun üçte ikisi Kürdistan'da konuşlandırıldı (414). Aynı dönemde yalnızca Diyarbakır (Türkiye'deki en büyük Kürt şehri) cezaevinde "40'ı aşkın Kürt tutuklu sırf 'Ne mutlum Türküm diyene' demeyi reddettikleri için işkence ile öldürüldü" *(Beşikçi 5)*. Bunlar Kürdistan'ın her tarafında yaygın olan uygulamalardı.

Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) 1984 yılında başlattığı savaştan bu yana, Türkiye'deki Kürt bölgelerde 38.000'i aşkın insan öldürüldü ve bunların çoğu Kürt sivillerdi. Aynı dönemde yaklaşık 3.000 Kürt köyü ve binlerce dönümlük tarım arazisi yakılarak tahrip edildi. Yaklaşık olarak 3 milyon Kürt, köylerinden zorla çıkarılarak batıdaki Türk şehirlerine sürgün edildi. Buna rağmen Türkiye, Kürtlerin ulusal ve kültürel özgürlükleri için verdikleri mücadeleye karşı

www.arsivekurdi.org

1980 yılındaki askeri darbeyle birlikte Türkiye'deki Kürtlerin durumu kayda değer biçimde kötüleşti. 1980 ile 1982 yılları arasında 81. 000 Kürt tutuklandı ve Türk ordusunun üçte ikisi Kürdistan'da konuşlandırıldı (414). Aynı dönemde yalnızca Diyarbakır (Türkiye'deki en büyük Kürt şehri) cezaevinde "40'ı aşkın Kürt tutuklu sırf 'Ne mutlum Türküm diyene' demeyi reddettikleri için işkence ile öldürüldü"

sürdürdüğü kampanyalarda yalnız değildir. Batılı güçler, özellikle de ABD Türk hükümetini ve silahlı kuvvetlerini açıkça ve kapsamlı bir şekilde desteklemiştir. Türkiye, PKK liderinin yakalandığı 1999 yılına kadar, ABD silahlarının ve yardımlarının başlıca alıcısıydı. Üstelik de, ABD yapımı silahlarla Kürtlere baskı yapıldığı yönünde, neredeyse tüm insan hakları gruplarının ellerinde bulgular olmasına rağmen.

Tıpkı Irak ve Türkiye'deki Kürtler gibi, İran Kürtleri de, modern ulus-devlet ilkesini temel alan bir merkezi hükümet kurmaya çalışan Şah Rıza hükümeti tarafından dayatılan şiddetli baskılara maruz kalmışlardır. Şah Rıza hükümeti de benzer yöntemler kullanarak Kürtlere "Fars" kültürünü dayatmaya çalışmıştır.

İngiliz ve Rus orduları 1941 yılında İran'ı işgal ederek Şah Rıza rejiminin yerine geçti. Kürtler bu fırsattan yararlanıp yeniden örgütlendiler ve Ocak 1946 yılında, İran Kürdistan Demokrat Partisi'nin (KDPİ) bayrağı altında ve Rusya'nın da yardımıyla bağımsız Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni kurdular. Ama bu kırılgan Kürt devleti uzun ömürlü olamadı. Mehabad Kürt Cumhuriyeti İngiltere ve Tahran hükümetinden bazı tavizler elde ettikten sonra, Aralık 1946'da Ruslar Kürtlerden desteğini çektiler ve böylece Mehabad Kürt Cumhuriyeti İran ordusunun işgali ile birlikte yıkıldı *(Chaliand, 1978, p.121)*. Batı bir kez daha, Kürtlerin kendi siyasal istemlerini belirleme hakkının inkâr edilmesine doğrudan karışmış oldu.

Kürtlere yapılan baskılar, sonraki yıllarda, CIA destekli SAVAK (İran Gizli Polisi) acımasız denetimi altında daha da yoğunlaştı. KDPİ ve Devrimci Kürt İşçileri Örgütü (Komela), Şah'ı deviren 1979 yılındaki devrime kadar silik bir profil sergilediler. Ulusal baskıya karşı mücadele etmiş olan Kürtler, İran Devriminde önemli bir rol oynadılar. Kürtler Şah yönetimine karşı ayaklanan ilk halk olmakla kalmayıp, aynı zamanda "Kürdistan, bölgeyi devrimci coşkunun yayılabileceği siyasal bir merkez olarak gören İranlı ilerici güçler için bir çekim merkezi oldu" *(Malek 84)*.

Ne var ki, Ayetullah Humeyni liderliğindeki yeni hükümet, iktidara gelir gelmez, daha önce Kürtlere özerklik sözü vermiş olmasına rağmen, Kürtler baskının başlıca hedeflerinden biri haline geldiler. Kürt özerkliği yönündeki talepler reddedildi ve Eylül 1979 yılına gelindiğinde, Tahran'daki yeni hükümet, Kürdistan'a yönelik olarak yoğun bir savaş başlatmıştı. Hükümet, Kürt köylülerine karşı soykırıma başvurmuş, Kürt aktivistlerini dağa çıkmak zorunda bırakmış, devrim esnasında yeniden yayına başlamış olan tüm Kürt yayınlarını kapatmıştı, Kürt tutukluları kurşuna dizmiş ve siyasi liderlere suikastlar düzenlemişti (O'balance 62). Devrimden neredeyse iki yıl sonra, yeni rejimin kuvvetleri tarafından öldürülen Kürtlerin sayısı 10.000 gibi yüksek bir rakama ulaşmıştı. Yeni rejim, iktidarını sağlamlaştırdıkça, Kürtlere yönelik baskı da yoğunlaşarak devam ediyordu.

Yaşadıkları tüm ülkelerde Kürtlere yapılan baskı, yalnızca ırkçı uygulamalar ve askeri kuvvet kullanımı ile sınırlı değildir; bu baskının aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir boyutu da vardır. Kürtlerin demokratik haklar için çeşitli taleplerde bulundukları ülkelerin neredeyse tümünde, Kürt bölgelerini ekonomik olarak geride bırakmak için kasıtlı politikalara başvurulmuştur. Bu tür politikalar, muazzam miktardaki Kürt işgücünün sömürülmesini kolaylaştırmış, Kürtleri yoğun bir ayrımcılık ve ırkçı saldırılarla yüz yüze bırakmıştır. Bu devletlerin resmi politikalarından dolayı ve de bölgede devletleşmenin ortaya çıkmasından bu yana onların Batılı müttefiklerinin onayıyla birlikte, demokrasi ve eşit yaklaşımlar, Kürtler için adeta bir lüks haline gelmiştir.

Kendi ulusal ve demokratik haklarının inkâr edilmesinden dolayı, Kürt halkının son 85 yıl içinde büyük acılar çektiği ve marjinalize edilerek dünya politikasına iştirak etmekten alı konulduğu açıktır. Ancak en az bunun kadar önemli bir husus da şudur; bu inkârın ulusal ve uluslar arası barış ve güvenliğe katkıda bulunması şöyle dursun, tamamen ters bir etki yaratmıştır. Yukarıda da ortaya konulduğu gibi, Kürtlerin yaşadığı her ülke bir çatışma ve kargaşa durumu içinde olmuştur. Bu çatışmalar, Kürtler için muazzam bir insan kaybına mal olmasına ek olarak,

www.arsivakurd.org

Yaşadıkları tüm ülkelerde Kürtlere yapılan baskı, yalnızca ırkçı uygulamalar ve askeri kuvvet kullanımı ile sınırlı değildir; bu baskının aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir boyutu da vardır. Kürtlerin demokratik haklar için çeşitli taleplerde bulundukları ülkelerin neredeyse tümünde, Kürt bölgelerini ekonomik olarak geride bırakmak için kasıtlı politikalara başvurulmuştur.

başka sosyal ve ekonomik sonuçlar da doğurmuşlardır. Örneğin yalnızca Türkiye'de, 1990 yılı ile günümüz arasında, Kürtlere karşı sürdürülen savaşta 100 milyar ABD Dolarını aşkın bir para harcanmasına ek olarak, Türk hükümeti Kürt meselesini, kendi Kürt olmayan yurttaşlarının demokratik haklarını gasp etmenin gerekçesi olarak kullanmıştır.

Türkiye'de 1940'lı yıllarda çok partili sisteme geçilmesinden bu yana, nihai karar mercii olan ordu üç kez darbe yaparak parlamenter sistemi geçici olarak askıya almıştır, mevcut Anayasanın yazarı da yine ordudur. Kürt meselesi her defasında, Türkiye'nin her tarafında demokratik özgürlüğü askıya almak üzere ordunun müdahalesi için bir neden olarak kullanılmıştır. Kürt sorununun bir gerekçe olarak kullanılması, derinlere kök salmış milliyetçi duygulara hitap ettiği için başarı getirmektedir. Böylesi kampanyalar, "sanayi ile ilgili bir tartışmada, etnik boyuttan dolayı Batman'daki kendi yerel görevlilerini desteklemeyi reddeden" Petrol-İş gibi demokratik Türk sendikaları içinde bile başarılı olmuştur *(McDowall 440)*.

Kürdistan'ın jeopolitik yerleşimi ve onun beş ülke arasında paylaşılmış olması, aynı zamanda Kürdistan'ı işgal eden ülkeler arasında uluslararası çatışma riskini arttırmaktadır. İran, Irak, Suriye ve Türkiye tarihten beri aralarındaki ihtilaflarda Kürtleri bir rehine gibi kullanmışlardır. Pakistan ile Hindistan arasında iki savaşa neden olan Keşmir sorunundan farklı olarak, Kürdistan'ın durumu şu ana kadar onu işgal etmiş olan devletlerden hiçbiri arasında bir savaşa yol açmamıştır. Buna rağmen, ikisi de Keşmir'in ortak işgalcileri olan Pakistan ve Hindistan'a benzer şekilde, Kürdistan'ı işgal eden ülkeler de, birbirlerine karşı, kimi zaman sıcak çatışmanın eşiğine gelen bir soğuk savaş içinde olmuşlardır. Türkiye'nin ordusunu Suriye sınırına yığdığı ve Suriye'yi PKK'ye verdiği desteği kesmezse onu işgal etmekle tehdit ettiği 1998 yılı, bu sıcak çatışma olasılığı örneklerinden biriydi.

Ne var ki, gelecekte Kürtlerin kayda değer bir askeri güç elde ettikleri ve bu güçten vazgeçmeyecekleri, yeni hükümete sahip gelecekteki bir Irak ile Türkiye arasındaki bir savaş aynı kolaylıkla önlenmeyebilir. Şu ana kadar, ABD'nin Irak'taki varlığı ve Türkiye'ye uyguladığı yoğun baskı, bu NATO üyesinin Irak Kürdistanı'nı işgal etmesini engellemiştir. Irak'ta bir hükümet işbaşına geldiğinde ve Irak Kürtleri, artık ABD'nin herhangi bir işine yaramadıklarında, bu durum hızla değişebilir. Böylece, Kürtlerin self-determinasyon hakkının inkâr edilişi, bölgenin sürekli olarak çatışma ve istikrarsızlık içinde olmasını güvence altına almaktadır. Uluslararası toplum, self-determinasyona, kavramın ilk ortaya çıktığı zamanki demokratik prensipleriyle daha uyumlu olan yeni bir yorum getirip, bu ilkeye hayatiyet kazandırmadığı ve bu ilkenin farklı kıtalarda eşit bir şekilde uygulanması doğrultusunda irade ortaya koymadığı sürece, uluslararası barış ve demokrasinin yaygınlaştırılması doğrultusundaki çabalar beyhude kalacaktır.

Sonuç

Modern devletler 1648 yılında imzalanan ve 30 yıllık bir kaos ve çatışma dönemini sona erdiren Westfalya barışının ardından yegâne siyasal örgütlenme biçimi olarak ortaya çıkmalarına rağmen, devletleşme doğrultusundaki uluslaşmanın siyasallaşması ancak 1800'lü yıllarda başladı. Devletlerin mi ulusları yarattığı, yoksa tersinin mi söz konusu olduğu noktası çokça tartışılmış olmasına rağmen, uluslar toplumların ekonomik ve sosyal dönüşümü için gerekli bir unsur oldu.

Aynı zamanda, bu dönüşümü uygun bir şekilde gerçekleştirebilmek için, *ulus-devlet formasyonu, Fransız Devriminde de görüldüğü üzere, halkın feodal ve dinsel odaklardan bağımsızlaşıp, Kralların hükümranlığını ellerinden aldıkları bir süreç olarak demokratik bir içeriğe de sahipti. Ne var ki, bu demokratik içerik, sağlam bir şekilde kurulmuş devletlerin ihtiyaçlarına hizmet ettiği için, kültürel bir temele dayalı dışlayıcı bir yurtseverlik tarafından biçimlendiriliyordu.*

1919 Yılına gelindiğinde self-determinasyon hakkı tüm halklar için demokratik bir hak olarak, bir dünya

www.arsivakurdi.org

savaşına sürüklenmiş olan Avrupa'da barışı sağlamanın temel bileşeni haline gelmişti. Bu süreç, Milletler Birliği'nin yanı sıra, Avrupa ve Balkanlarda bir çok yeni devletin kurulmasına yol açtı. Ancak, Avrupa'da barış güvence altına alındıktan sonra, self-determinasyon nosyonu da, geri plâna düştü. Batılı güçler, sömürgeler ve büyük devletlerin koruması altındaki küçük devletler üzerine cereyan eden çatışmalar boyunca, üzerinde yaşayan halkların bileşimini ve o halkların istemlerini dikkate almaksızın toprakları bölmeye devam ettiler.

Batılı güçler, kaderlerinden doğrudan sorumlu oldukları halklara yardım etmek yerine, esasen Kürtlerin verdikleri mücadele boyunca, her adımda Kürtlere baskı yapanlara yardım ederek onların işlerini kolaylaştırmışlardır. Böylesi politikalar Batılı güçlerin benimsediği liberal demokrasinin normlarına ve Birinci Dünya Savaşından önce ve savaşın hemen sonrasında öngördükleri self-determinasyona aykırıdır.

Buna rağmen, halklar kendi kurtuluşları için mücadele ettiklerinde, etnik ve ulusal örgütlenmelerin bu mücadele için hayati araçlar olduğu kanıtlanmış oldu. Ulusal kurtuluş doğrultusunda giderek artan talepler, uluslararası yasal arenada belli bir muğlaklık yarattı. Self-determinasyon hakkını ilân eden birçok BM anlaşmasına rağmen, uluslararası toplum böylesi talepleri benimseme niyetinde değildi. Ne var ki, 1990'lı yıllarda Sosyalist blokun çökmesiyle birlikte, ulusal sorun, artık gözardı edilemeyecek şekilde doruğa çıktı. Böylece, birçok yeni ülkenin BM saflarına katılmasına izin verilmekle kalmayıp, ama aynı zamanda uluslararası yasal araştırmacılar ve Kanada Yüksek Mahkemesi ve Afrika Uluslararası Mahkemesi gibi hukuki yapılar, dar anlamda da olsa, self-determinasyon hakkını tanıdılar.

Ne var ki, Kürt örneğinin de gösterdiği gibi, self-determinasyonun uluslararası plândaki kabulünün, mevcut dar ve istisnai çerçevenin dışına çıkması gerekmektedir. Kürtler, farklı halklardan tek ve uyumlu bir milliyet yaratmaya çalışan, egemen devletler tarafından kendilerine tekrar tekrar dayatılan soykırım kampanyalarına maruz kalmışlardır.

Başkalarının asimilasyonu ve ortadan kaldırılmasına dayanan böylesi bir devletleşme nosyonu, demokratik ilkelere yer bırakmayan kapalı ve aşırı milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Batılı güçler, kaderlerinden doğrudan sorumlu oldukları halklara yardım etmek yerine, esasen Kürtlerin verdikleri mücadele boyunca, her adımda Kürtlere baskı yapanlara yardım ederek onların işlerini kolaylaştırmışlardır. Böylesi politikalar Batılı güçlerin benimsediği liberal demokrasinin normlarına ve Birinci Dünya Savaşından önce ve savaşın hemen sonrasında öngördükleri self-determinasyona aykırıdır.

İnsan hakları paradigmasının ötesine geçen ve demokratik katılımı maksimum düzeye çıkarmayı amaçlayan uluslararası ölçekli, pozitif ve açık bir self-determinasyon hakkı, bugün, mevcut yasalar çerçevesinde, durumları ayrılma kriterlerini de dar anlamda uyan Kürtlerin karşı karşıya bulunduğu türden sorunların çözümü için son derece faydalı olacaktır. Mutlak demokrasi temelinde ve uluslararası yasalar çerçevesinde pozitif bir self-determinasyon hakkı, demokratik olmayan stratejik çıkarlara uyan legal yorumların zeminini de ortadan kaldıracaktır.

Batılı ve Batılı olmayan güçlü devletlerin uyguladığı çifte standartlılık, ancak bu şekilde ortadan kaldırılabilir. Kürtlerinki gibi durumları araştıran ve onlara haklarının verilmesini sağlayan tek ve zorlayıcı bir uluslararası hukuk mekanizmasının bulunmadığı koşullarda bu yöntem daha da önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra, demokratik bir norm olarak pozitif bir self-determinasyon hakkı, dışlayıcı olan ve yukarıda, Türklerin tutumuyla ilgili olarak belirtildiği üzere, "üstün ırk" gibi yanlış bir temele dayanan milliyetçiliğin nötralize edilmesi bakımından da epeyce mesafe kastedilmesi anlamına gelecektir.

Böyle bir hak, özellikle de coğrafi ve demografik farklılıklardan dolayı, her durumda pratik bir uygulama alanı bulmayabilir, ancak, insan hakları anlaşmalarının güçlü biçimde uygulandığı durumlarda ırksal ve etnik temele dayalı baskıların önlenmesinde hayati bir rol oynayabilir. Buna rağmen, günümüzde ciddi siyasal, sosyal ve ekonomik sonuçlar doğuran etnik çatışmaların önemli bir çoğunluğu, pozitif self-determinasyon hakkından faydalanabilecek bir durumda olacaktır. Böyle bir hak olmaksızın etnik çatışmalara hiçbir çözüm bulunamaz.

KurdishMedia.com, Temmuz 2003

İngilizce'den çeviren: Cemal Atila

www.serxwebun.org

Referanslar

El-Karadağı, Mustafa, Kurdistan Times No 1. Farifax: Al-Karadaghi, 1990.

Anderson, Benedict, Imagined Communities [Hayali Toplumlar]. Londra: Verso Editions, 1983.

Arrighi, G., "The Three Hegemonies of Historical Capitalism"[Tarihsel Kapitalizmin Üç hegemonyası], S. Gill, ed. Gramsci, historical materialism and international relations içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

Beiner, Ronald S., "Self-Determination: Some Cautionary Remarks Concerning the Rhetoric of Rights" [Self-Determinasyon: Haklar Retoriği Hakkında Kimi Uyarıcı Notlar], Moor, Margaret içinde. (ed), National Self Determination and secession. New York: Oxford Press, 1998.

Berberoglu, Berch, ed. The National Question [Ulusal Sorun]. Philadelphia: Temple University Press, 1995.

Beşikçi, İsmail, Selected Writings Kurdistan & Turkish Colonialism [Seçme Yazılar Kürdistan ve Türk Sömürgeciliği]. Londra: Black Rose Press, 1991.

Bromley, Simon, Rethinking Middle East Politics [Ortadoğuyu Yeniden Düşünmek]. Büyük Britanya: Polity Press, 1994.

Buchanan, Allen, "Democracy and Secession" [Demokrasi ve Ayrılık], Moor, Margaret içinde. (ed), National Self-Determination and secession. New York: Oxford Press, 1998.

Bulloch, John and Harvey Morris, No Friends But the Mountains [Dağlardan Başka Dost Yok]. New York: Oxford, 1992.

Chaliand, Gerard, ed. People Without a Country [Ülkesiz Halk]. Londra: Zed Press, 1978.

Cobban, Alfred, The Nation State and National Self Determination [Ulus Devlet ve Ulusal Self Determinasyon]. (gözden geçirilmiş baskı 1969.)

Cox R. W. Production, Power and World Order [Üretim, İktidar ve Dünya Düzeni], New York: Columbia University Press, 1987.

Davis, Horace B., Toward a Marxist Theory of Nationalism [Marksist bir Milliyetçilik Teorisine Doğru]. New York: Monthly Review Press, 1978.

Dugard, John, "Secession: is The Case of Yugoslavia A Precedent for Africa?" [Ayrılma: Yugoslavya Örneği Afrika'dakinin Habercisi midir?] (1992) 5 African Journal of International and Comparative law 163

Eagleton Jr., William. The Kurdish Republic of 1946 [1946 Kürt Cumhuriyeti]. Londra: Oxford, 1963.

Ergil, Doğu, Attitudinal Survey Among the Kurds of Turkey [Türkiye Kürtleri Arasında Davranışsal Araştırma]. Ankara Üniversitesi, 1995.

Fleishman, Jeffrey, "A Weary Readiness For War" [Yorgun Bir Savaş Hazırlığı] LA Times, 10 Mart 2003.

Fyson, George, ed. Lenin's Final Fight [Lenin'in Son Kavgası]. New York: Pathfinder Press, 1995.

Gellner, Ernst, "Nationalism and Politics in Eastern Europe" [Doğu Avrupa'da Milliyetçilik ve Politika], Left Review no 189 içinde, 1991.

Gunter, Michael M., The Changing Kurdish Problem in Turkey [Türkiye'de Değişen Kürt Sorunu]. Londra: The Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism, 1994.

Gunter, Michael M., The Kurds of Turkey [Türkiye Kürtleri]. Boulder: Westview Press, Inc., 1990.

Gunter, Michael M., The Kurds of Iraq [Irak Kürtleri]. New York: St. Martin's Press, 1992.

Harris, Nigel, National Liberation [Ulusal Kurtuluş]. Londra: I.B. Tauris & Co. Ltd., 1990.

Hobsbawm, E.J., Nations and nationalism since 1780 [1780'den beri uluslar ve milliyetçilik]. Büyük Britanya: Cambridge University Press, 1993.

İmset, İsmet G., The PKK: Freedom Fighters or Terrorists? [PKK: Özgürlük Savaşçıları mı, Teröristler mi?]

Kinnane, Derk, The Kurds and Kurdistan [Kürtler ve Kürdistan]. Londra: Oxford, 1964.

Lenin, V.I., On The National Question and Proletarian Internationalism [Ulusal Sorun ve Proletarya Enternasyonalizmi Üzerine]. Moskova: Novosti Press Agency Publishing House, 1970.

Lowy, Michael, Fatherland or Mother Earth [Anavatan mı, Yeryüzü mü]? Londra: Pluto Press, 1998.

Luxemburg, Rosa, The National Question [Ulusal Sorun]. New York: Monthly Review Press, 1976.

Luxemburg, Rosa, Rosa Luxemburg Speaks [Roza Lüksemburg Konuşuyor]. New York: Pathfinder Press, 1970.

Malek, Muhammed H, "Kurdistan in the Middle East Conflict" [Ortadoğu İhtilafında Kürdistan]. New Left Review 175 (Mayıs-Haziran 1989): 79-94.

McDowall, David, A Modern History of the Kurds [Modern Kürt Tarihi]. Londra: I.B. Tauris & Co Ltd, 1996.

Meiselas, Susan, Kurdistan in the Shadow of History [Tarihin Gölgesinde Kürdistan]. New York: Random House, 1997.

Miller, David, "Secession and the Principle of Nationality" [Ayrılma ve Milliyet İlkesi]. Moor, Margaret içinde (ed), National Self-Determination and secession. New York: Oxford Press, 1998.

Moor, Margaret, "The Ethics of Secession and a Normative Theory of Nationalism" [Ayrılık Etiği ve Nor-

www.serwakurdi.org

matif bir Milliyetçilik Teorisi]. Canadian Journal of Law and Jurisprudence Vol. XIII, No.2 içinde (Temmuz 2000).

Mutua, Makau, "Africans Have Learned the Hard Way That Ethnic Rivalries cannot be Erased" [Afrikalılar Etnik Düşmanlıkların Silinemeyeceğini Acı Biçimde Öğrendiler] The Boston Globe, 21 Nisan 1999.

O'Ballance, Edgar, The Kurdish Struggle 1920-94 [1920-94 Yılları Arasında Kürt Mücadelesi]. New York: St. Martin's Press, 1996.

Okafor, Obiora Chinedu, "Entitlement, Process, and Legitimacy in the Emergent International Law of Secession" [Gelişmekte Olan Uluslar arası Ayrılık Hukukunda Yetkilendirme, Yöntem ve Meşruiyet]. International Journal on Minority and Group Rights 9: 41-70 içinde, 2002

Olson, Robert, "The Kurdish Question Four Years On: The Policies of Turkey, Syria, Iran and Iraq" [Dört Yıl Sonra Kürt Sorunu: Türkiye, Suriye, İran ve Irak POlitikaları]. Middle East Policy Vol. III 3, 1994.

Orentlicher, Diane F, "Seperation Anxiety: International Responses to Ethno-Seperatist Claims" [Ayrılık Huzursuzluğu: Etno-Ayrılıkçı İddiara Uluslararası Tepkiler] Journal of International Law 1 (1998) 23 Yale.

Pelletiere, Stephen, The Kurds An Unstable Element in the Gulf [Kürtler Körfezde İstikrarsız bir Unsur]. Boulder: Westview Press, Inc., 1984.

Rayne, Trevor, "Kurdistan – The sstruggle for national liberation" [Kürdistan – ulusal kurtuluş mücadelesi]. The New Warlords from the Gulf War to the Recolonisation of the Middle East. Londra: Larkin Publications, 1994.

Shaw, Malcolm, Title to Territory in Africa [Afrika'da Toprak Hakkı], International Legal Issues 1986.

Stalin, Jozef, Marxism and The National Colonial Question [Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu]. International Publishers, n.d.

Steiner; Henry J, ve Alston, Philip, International Human Rights in Context Law Politics and Morals [Hukuk Politika ve Ahlak Bağlamında Uluslar arası İnsan Hakları], İkinci İlave, New York: Oxford Univers,ty Press, 2000.

www.arsivakurdi.org

Gönüllü Birlik Temelinde Federal ve Birleşik Bir Irak, Sadece Kürtler Açısından Değil, Belki Arap Halkı İçin de En İyi Çözümdür

Mesud Barzani*

Bir süredir, federal çözümün, Irak'ın ve Kürtlerin geleceğine ilişkin önemi üzerine çaba sarf etmekteyim. Bu makale çerçevesinde, demokratik, federal, çoğulcu ve parlamenter bir Irak'ın temellerinin atılması konularındaki düşüncelerimi ve önerilerimi açıklamaya çalışacağım. Ayrıca, ortak bir kanaate varmamız için, bu konu hakkındaki görüş, öneri ve eleştirisi olan herkesin, düşüncelerini açıklamalarından büyük bir memnuniyet duyacağımı da belirtmek isterim.

Öncelikle bir vatandaşlık sorunu olarak görmediğimiz Kürt davasına, demokrasi çerçevesinde, şu veya bu tarafın vatandaşlık haklarının demokratik çözümüyle hallolacak bir mesele olarak bakmamak lazımdır. Kürt meselesi, siyasi bir meseledir; ülkesel ve ulusal bir davadır. Kürtlerin ülkesi (Kürdistan), 1. Dünya Savaşı sonrasında Kürtlerin arzusu dışında birkaç devlet arasında taksim edildi. Bugün, Irak Kürdistan'ı olarak tabir edilen bölge, o parçalanmanın bir sonucudur. Bölüşüm sonrasındaki uzun dönemde, Bağdat'ta ardı ardına işbaşına gelen bütün hükümetler, Kürtler üzerinde büyük baskılar oluşturdular. Irkçı bir zihniyetle, Kürdistan'ın nüfus yapısını bozmaya çalıştılar. Varlığına, tarihine, kültürüne karşı hiçbir saygı göstermeksizin, Kürt halkının her talebini, ateş, kan, barut ve demir yumruklarla bastırmayı tercih ettiler.

Bağdat yöneticileri, özgürlük şiarlarıyla elde ettikleri iktidarlarının ilk dönemlerinde, her defasında Kürtlere bir çok vaatlerde bulunmuşlar, özgürlükler vaat etmişlerdir. Ancak iktidarlarını güçlendirdikten sonra, bu özgürlük yanlısı şiarlarını ve vaatlerini unutmuşlardır. Daha doğrusu Kürt halkına karşı katliamlara başvurmuşlardır.

Irak'ın kuruluş sürecinde de, Kürtler büyük zulümlere uğramışlardı. (Burada bu zulümlerin detayına girmek istemiyorum.) Yapılan baskılar sonucunda devamlı olarak hayat düzenleri bozulmuş, onlara hiçbir zaman bulundukları ülkenin bir ortağı ve vatandaşı gibi hareket etme imkânı verilmemiştir. Kürtler için, her geçen gün daha da artan baskılar, öylesine zorlu dönemler yaşanmasına yol açmıştı ki, bu zorluklar karşısında, varlıklarını ve ülkelerini korumak uğruna, direnmekten başka bir yolla-

* Kürdistan Demokrat Partisi Genel Başkanı

www.arsivakurdi.org

İran-Irak Savaşı ve savaşın hemen sonrasındaki Kuveyt saldırısı, Kürtlerin bazı sonuçlar elde etme sürecini olgunlaştıran iki önemli etken olmuşlardır. Bunların neticesinde, 1991 baharında halkımıza özgürlüğü getiren müdahaleler gerçekleşmiş oldu.

rı kalmamış, bir devrim ruhuyla hareket etmişlerdi. Bu devrim ruhunun şekillendiği ve vücut bulduğu, direnme hareketlerinin en kapsamlısı olan da, Büyük Eylül Direnişidir [1961] ki, bu direniş, bütün Kürdistan'ı etkisi altına almıştır.

Kürdistan halkına yepyeni bir yaşam ve özgüven sunan o büyük devrim dönemine baktığımızda; Kürt halkının özlemlerinin ifade edildiğini, acılarının dindirildiğini ve yaralarının sarılmasıyla, aydınlık sonuçlar elde edildiğini, aynı zamanda Kürdistan'da büyük bir birlik ruhunun oluşturulduğunu ve tüm bunların sonucunda da, büyük bir devrimci hareketin nasıl yaratıldığını gayet rahatlıkla görebiliriz.

Yakın tarihimizde çok müstesna bir yere sahip olan Eylül Direnişi, Kürdistan'ın bütün parçalarından destek bulmuş; din, mezhep, lehçe farkı gözetmeksizin, halkımızın büyük bir çoğunluğunun iradesini ve katılımını sağlamış; Kürt halkının özlemlerine öncülük etmiştir. Gerçekten de Kürt halkı, direnişin sonucunda bir çok rüyasının gerçek olabileceğini görmüş, çok önemli haklar elde etmiştir. Bu haklarını elde etmek için, elbette ki, büyük zorluklara katlanmıştır. O dönem de temel şiarımız, "Irak'a demokrasi, Kürdistan'a otonomi" idi. Çünkü o dönemdeki Kürt Hareketinin inancı, Kürt halkının meşru haklarının elde edilmesi için, demokrasinin iyi bir zemin olduğu yönündeydi.

Burada, Kürt ulusal önderi Mustafa Barzani'nin, devrimi daha üst noktalara taşıyarak, Kürt halkının tarihinde eşsiz bir kazanç olan 1970'teki sonuçları elde etme aşamasına kadar üstün bir gayretle, büyük bir öngörü ve dirayetle hareket ettiğini söylemek gerçeğe aykırı olmayacaktır.

Ne var ki, Bağdat rejimi bu antlaşmaya [1970 Otonomi Antlaşması] asla inanmıyordu. Baas Partisi, bu anlaşmaya bir yandan evet derken, diğer yandan da, bu anlaşmanın Kürtler lehine olan can alıcı sonuçlarını bertaraf etme çabası içindeydi. Ancak, Eylül Devriminin sonuçları o kadar yakıcıydı ki, bu devrimin ve sonuçlarının bastırılması için bütün ihtilaflı taraflar bir araya geldiler. Bu da, beraberinde 1975 ihanetini getirdi.

Bağdat rejimi ve ihanetin örülmesine katkıda bulunan ülkeler, Kürt halkının sahip olduğu çelikten iradesini ve ölümsüz Barzani'nin, hayatı boyunca Kürt ağacının daha derinlere kök salması için nasıl canı gönülden çalıştığının hesabını yapamadılar. Ve aradan fazla bir zaman geçmeden bu mücadeleci halk, Eylül devriminin devamı ve tamamlayıcısı olan Mayıs direnişini de gerçekleştirdi.

Mayıs Hareketi süresi boyunca Kürt halkı, içler parçalayan iki büyük faciayla karşılaştı; bunlardan birisi Halepçe, diğeri de Enfal facialarıdır. Dünyadaki devletlerin pek çoğu, ne yazık ki, bu katliamlara karşı sesiz kaldılar. Çok iyi hatırlıyorum: Halepçe katliamından sonra, görev icabı yurtdışına çıktım ve dünyanın Halepçe katliamına karşı tepki göstermesi için büyük bir çaba sarf ettim. Ancak hiçbir ülkeden olumlu bir cevap alamadım. Çünkü o dönem hiçbir ülke kendini taraf olarak göstermek istemiyordu. Bu nedenle, Halepçe katliamına sadece seyirci kalmayı tercih ettiler.

İran-Irak Savaşı ve savaşın hemen sonrasındaki Kuveyt saldırısı, Kürtlerin bazı sonuçlar elde etme sürecini olgunlaştıran iki önemli etken olmuşlardır. Bunların neticesinde, 1991 baharında halkımıza özgürlüğü getiren müdahaleler gerçekleşmiş oldu.

Burada, geçtiğimiz 12 yıllık süre boyunca, halkımızı korudukları için, Amerika Birleşik Devletleri'ne, Britanya'ya, Türkiye'ye ve Fransa'ya, çok teşekkür ediyorum. Bu vesileyle, halkımız da, kendisine fırsat verildiğinde, kendi kendini yönetmeyi ne kadar güzel başarabileceğini göster şansını da elde etmiştir.

Ayakta kalmak için geçen on iki yılın kazanımlarını çoğaltıp geliştirmek, kolay bir iş değildi; engelleri ve zorlukları çoktu. Bağdat rejiminin güçleri, kurtarılmış bölgeye o kadar çok yakındılar ki, her hareketimizi takip edebiliyorlardı ve halkımıza saldırmak için her an fırsat kolluyorlardı. Bu zor koşullar altında, halkımızın korumasını üstlenen ülkelerin de yardımıyla, birçok yeni gelişmeler sağladık. Bağdat rejimini, olası saldırılarından caydırmak için, uyarılarda bulunduk ve saldırdığı takdirde, anında karşılık verilmesinin söz konusu olduğunu, eğer söz konusu devletler tarafından karşılık verilmezse, kendi başımıza karşı koyacağımızı; gerektiğinde dağlarımıza geri çekilerek savaşacağımızı; eğer 1991'de yaşanan göç olayı gibi bir olayın tekrarlanması istenmiyorsa, hal-

www.arsivakurdi.org

kımızın çıkarlarının ve kazanımlarının iyi korunması gerektiğini, her defasında gündeme getirdik ve tüm bunları yapmak da çok kolay olmadı.

11 Eylül 2001 olayından sonra, Amerika Birleşik Devletleri, Bağdat rejiminin yıkılması yönünde karar aldı. Bu kararından sonra, bizi, her zamanki gibi yarı yolda bırakmama konusunda da kararlılık gösterdi. O nedenle Kürdistan Demokrat Partisi [KDP] olarak, Irak'ın kurtarılması sürecine bütün gücümüzle katıldık ve destek verdik. Bu süreçte de, çok önemli bedeller ödedik, şehitler verdik. İftiharla belirtmem gerekir ki, Musul ve Kerkük şehirleri, Kürdistan peşmergesinin etkin gücüyle kurtarıldılar.

Kürdistan peşmergesinin Irak'ın kurtarılması sürecine katılımı, sadece Baas rejiminin yıkılması için amaçlanmıyordu. Peşmergenin bu sürece katılması, esas olarak Kürt halkının gasp edilmiş haklarını elde etmesi içindi. Müstakbel Irak'ın yönetimi için açık bir destekte bulunuyordu. Mutabakata göre Kürdistan, Irak'ın birliğinin yanı sıra, millet ve ülke olarak kendi varlığını da koruyacak, birliğin içinde bu şekilde yer alacaktı. Bu prensip, taraflar için başlıca bağlayıcı bir hususdu.

Şu andaki sorumluluğumuz, bundan önceki tüm dönemlerdeki görev ve sorumluluklarımızdan birçok farklılıklar göstermektedir. Irak Kürdistanı'nın, özellikle merkezi yönetimden uzak olan önemli bir kısmı kurtarılmış, buralarda, çağdaş sosyal kurumlar oluşturulmuş, kendi kendini yönetme kabiliyeti gösterilmiş, kendi geleceğinin kuruluşunda rol almak isteyen Kürt halkı, bu sürecin içine katılmıştır. Çok önemli iki kazanım olan parlamento ve hükümet gibi kurumlar geliştirilmiş ve güçlendirilmiştir. Bugün Kürtler, bu kurumlara tamamıyla sahiplenmişler; bu kazanımların korunması, kıyımlardan uzak ve korkusuz bir geleceğin yaşanması, bundan sonra da topraklarından sürülmemek için bugüne kadar ödedikleri bedeller gibi, gerekirse her türlü bedeli ödemeye hazırdır.

Kürtler açısından, şu andaki durum fazla zor gözükmemektedir. Kürtler, on iki yıllık hükümranlık döneminden sonra, uluslararası hukukun verdiği meşru hakların gücüyle, kendi kaderini tayin etme hakkı prensibinden ve kendi kendini idare eden bir yapının daha gerisindeki bir duruma geriletilmesine de razı olmayacaklardır.

Burada amacım, yabancıların önemli bir kesiminin ve Irak'taki bazı çevrelerin, vilayetlere dayalı bir federal sistemi savunduklarına dikkati çekmektir. Bu görüşün, Kürt halkı tarafından kabul edilemez olduğu herkes tarafından bilinmelidir. Kürtler bunca yıl, kendi vilayetleri birbirinden ayrı olsun diye mücadele vermediler.

Irak'ın toprak bütünlüğüne önem çıkaranlar şunu çok iyi bilmelidirler ki, Kürtler'in, yaşadıkları bunca katliam ve zulümlerden, derbederlikten sonra Irak çerçevesinde eski biçimiyle kalmasına kanaat getirmesi çok zordur. Kürtlerin kararına bütün Arap kardeşlerimizin saygı göstermesi gerekiyor.

Burada amacım, yabancıların önemli bir kesiminin ve Irak'taki bazı çevrelerin, vilayetlere dayalı bir federal sistemi savunduklarına dikkati çekmektir. Bu görüşün, Kürt halkı tarafından kabul edilemez olduğu herkes tarafından bilinmelidir. Kürtler bunca yıl, kendi vilayetleri birbirinden ayrı olsun diye mücadele vermediler. Bu mücadele, Kürdistan'ın sınırlarını ortadan kaldıran, vilayetlere dayalı federal bir yapının oluşması için değil, Kürdistan sınırlarının korunması için verildi. Bugün vilayetlere dayalı federasyon yönündeki önermeler, Kürtler açısından bakıldığında, 1970 kazanımının daha gerisinde kalmaktadır.

Irak meselesinin halli, Kürt davasının çözümünden uzak bir şekilde ele alınmamalıdır. Kürtler, gelecekte Bağdat'ta kurulacak hükümetlerin muhtemel farklı tavırlar takınıp, Kürdistan Parlamentosunun iradesini hiçe sayabilecek bir yola baş vurmasının önlenmesi için, federasyonu en iyi çözüm yolu olarak görüyorlar.

Birbirlerinin iradesine saygı gösteren, Kürt ve Arap halklarının birleşik bir Irak'ta gönüllü birlikteliği, sadece Kürtler açısından değil, şüphesiz ki, Arap halkı için de en iyi çözüm olacaktır.

Kürtlerin talep ettiği federasyon, Kürdistan Parlamentosunun da kararıdır. Coğrafi, siyasi ve ulusal esaslara dayalı, tarafların birbirlerinin iradesine saygı gösterdiği ve Kürtlerin, Kürdistan bölgesinde her yönüyle yönetme hakkına sahip ve yönetme erkinin bütünüyle kendi elerinde olduğu, Türkmen ve Keldani kardeşlerimizin de, tüm haklarını kullanabilmesine zemin hazırladığı, bütün inançların, din ve mezheplerin özgür olduğu, ibadet özgürlüğünün bölgesel yasalar ve merkezi devletin Anayasası çerçevesinde düzenlediği bir federal çözümden söz ediyoruz.

Federal çözümden söz ederken, Kerkük sorunu ve Kürdistan'ın yeni kurtarılmış diğer bölgelerin duru-

www.arsivakurdi.org

munu da unutmamak lazımdır. Çünkü söz konusu olan bu şehir ve kasabalar, daha önceden ve şimdi de Kürtler için büyük bir önem arz etmektedir. O nedenle Kürtlerin Kerkük ile ilgili talebi, bazı çevrelerin iddia ettiği gibi, sadece Kerkük bir petrol kenti olduğu için değildir. Bizim için asıl önemli olan, bu şehir ve kasabaların tarihsel olarak Kürdistan'ın idari sınırları içerisinde olmaları ve Kürdistan tarihindeki önemleridir. Irak tarihinde de, bu şehir ve kasabalar, daima Araplaştırma politikalarıyla karşı karşıya kaldılar, büyük acılar çektiler. Merkezi hükümet, bilhassa 11 Mart Otonomi Anlaşmasından sonra da, bu şehir ve kasabaları rahat bırakmamış, bu nedenle, 1974'te Kürtlerin yeniden savaşa başlamasına yol açmıştır.

Kısa ve Kurmanci [özcesi] olarak ifade etmek isterim ki, çoğumuz Arap ve Kürt kardeşliğini savunmayı amaçlıyoruz. Her iki halkın arasını açmaya yönelik her türlü çabaya karşı dururuz. Irak'ın geleceği için hepimiz birlikte, Arap ve Kürtlerin ortaklığı için gönüllü birliği esas almalıyız. Kürdistan halkının özelliklerini göz önünde bulundurmalıyız. Kürdistan halkının talepleri, hiçbir şekilde göz ardı edilmeye gelemez. Bir kez daha tekrarlamakta fayda var; Kürtler, kendileri üzerlerinde kötü sonuçlar doğurabilecek herhangi bir baskının kurulması yönündeki hiçbir düzenlemeyi kabul etmeyeceklerdir.

Kürdistan halkının özelliklerini göz önünde bulundurmalıyız. Kürdistan halkının talepleri, hiçbir şekilde göz ardı edilmeye gelemez. Bir kez daha tekrarlamakta fayda var; Kürtler, kendileri üzerlerinde kötü sonuçlar doğurabilecek herhangi bir baskının kurulması yönündeki hiçbir düzenlemeyi kabul etmeyeceklerdir.

Demokratik, parlamenter ve federal bir Irak olması şartıyla, bizler, bütün gücümüzle birleşik bir Irak'ı savunuyoruz.

Kürdistan Demokrat Partisi Genel Başkanı Mesud Barzani'nin bu makalesi, 18 Aralık 2003 tarihli Xabat gazetesinde yayınlandı.

www.arsivakurdi.org

Üç Devletli Çözüm

Leslie H. Gelb*

Başkan Bush'un iktidarı hızlı bir şekilde Iraklılara aktarmak üzere geliştirdiği yeni stratejide ve başkanı eleştirenlerin sunduğu alternatiflerde temel ve ortak bir eksiklik bulunmaktadır: bu strateji ve alternatiflerin tümü, Amerika Birleşik Devletlerine, ayrı etnik kökene ve mezheplere mensup olan üç farklı toplumun yapay bir şekilde bir araya getirilmesiyle oluşturulan birleşik bir Irak'tan yana olma yükümlülüğü yüklemektedir. Geçmişte bu ancak inanılmaz acımasızlıkta bir güç kullanımı ile mümkün olabilmiştir.

Başkan Bush, ülkenin her tarafında demokratik seçimler düzenleyerek ülkeyi bir arada tutmak istemektedir. Ancak bu söylemin aksi doğrultusunda, günaşırı yaptığı yatıştırıcı açıklamalarla Amerika'nın Irak'tan çekilmesi gibi tehlikeli dedikoduların yayılmasına sebep olmaktadır. Bu arada, etkili senatörler, direnişin yenilgiye uğratılması için daha fazla ve daha iyi Amerikan askerlerinin bölgeye gönderilmesi çağrısında bulundular. Ne var ki, Beyaz Sarayın da Kongrenin de daha fazla asker gönderilmesini onaylaması pek olası görünmüyor.

Ve bir de, önemli kısmı Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin dışından gelen, Irak'ın işgalini uluslararasılaştırma çağrıları var. Ne var ki, çok taraflılığın zamanı çoktan geçmiş olabilir. Birleşmiş Milletler bile böylesine kabus gibi bir sorumluluk karşısında ürpermektedir.

Öyleyse uygulanabilir tek strateji tarihsel yanlışı düzelterek üç devletli bir çözüm aşamasına doğru adım atmak olabilir: Kuzeyde Kürtler, ortada Sunniler ve güneyde Şiiler.

Böyle bir adım en kısa zamanda Amerika'ya parasının ve askerlerinin çoğunu en iyi şeyleri çabucak yapabilecekleri yerlere, yani Kürtlerin ve Şiilerin bulunduğu yerlere kaydırma imkanı verecektir. Amerika Birleşik Devletleri askerlerinin çoğunu, Bağdat'ın kuzey ve batısındaki Sunni Üçgeni denilen yerden çekebilir ve böylece Amerikan askerlerini belki de kazanma ihtimalleri olmayan bu pahalı savaştan kurtarmış olur. Ardından Amerikan yetkilileri, artık petrolü ve petrol gelirlerini kaybetmiş olan belalı ve baskıcı Sunnilerin hırslarını yumuşatmalarını ya da bunun sonuçlarına katlanmalarını bekleyebilir.

Böyle bir üç devletli çözüm onlarca yıldır Washington'da düşünülemez olmuştur. 1979 yılındaki İran devriminden sonra, Amerika karşıtı bir İran'a karşı koymak üzere birleşik bir Irak'ın gerekli olduğu düşünülüyordu. 1991 yılındaki Körfez Savaşından bu yana, Türkiye, Suriye ve İran gibi komşuların çeşitli parçaları kendilerine doğru çekip daha büyük savaşları kışkırtmalarını önlemek açısından, Irak'ın toprak bütünlüğünün vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu değerlendirilmesi yapılıyordu.

Ama zaman değişti. Kürtler yıllardır büyük ölçüde özerk oldular ve Ankara bu özerklikle

* The Times'ın eski editörü ve köşe yazarı, Dış İlişkiler Konseyi emekli başkan yardımcısı

www.arsivakurdi.org

Atılacak ilk adım kuzeyi ve güneyi, sınırların mümkün mertebe etnik hatlar doğrultusunda çizildiği öz-yönetim bölgelerine dönüştürmektir. Yeniden yapılanma için Kongre tarafından onaylanmış milyarlarca dolarlık ödenek Kürtlere ve Şiilere verilmelidir. Bunun karşılığında, her bölge içinde demokratik seçimler, kadınların, azınlıkların ve medyanın korunması talep edilmelidir.

birlikte yaşadı. Kürtler dik başlılık yapıp devletleşmeye doğru gitmedikleri ya da İran ve Türkiye'de ayaklanmaları kışkırtmadıkları sürece, bu komşular Kürtlerin özerkliğini kabul edeceklerdir. Öz-yönetime dayalı bir Şii bölgesinin teokratik bir devlete dönüşebileceği ya da İran'ın kucağına oturabileceği doğrudur. Ama şimdilik bu ihtimallerden her ikisi de olası görünmüyor.

Üç devletli stratejinin ümit verici bir önceli var: İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Yugoslavya. Mareşal Tito 1946 yılında, birbirlerinden bir hayli farklı olan üç etnik grubu birleşik bir Yugoslavya içinde bir araya getirdi. Kendisi bir Hırvat olan Tito, ülkeyi, tarihsel olarak hakim olan ve çoğunluğu oluşturan Sırpların arasında, Belgrat'tan yönetti. Tito akıllıca politikaları ve kişiliği sayesinde barışı barışçıl bir şekilde sağladı.

Tito 1980 yılında öldüğünde, Yugoslavya'nın birkaç parçası çabucak bağımsızlığını ilan etti. Daha üstün silahlı güce ve geleneksel yöneticilerin küstahlığına sahip olan Sırplar acımasız bir şekilde Bosnalı Müslümanların ve Hırvatların üzerine yürüdü.

Avrupalılar ve Amerikalılar bunu protesto ettiler fakat başlangıçta şiddeti durdurmak için –affedilmeyecek bir incelikle- çok az şey yaptılar. En sonunda Bosnalı Müslümanlara ve Hırvatlara düşmanlarına karşı savaşmalarını sağlayacak araçları verdiler ve böylece Sırplar ayrılığı kabul etti. Daha sonra, Sırp vilayeti Kosova'daki Arnavutlar kendi acımasız efendilerine karşı ayaklandıklarında, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa bir kez daha müdahale etmek zorunda kaldı. Oradan çıkan sonuç ya Kosova'nın özerkliği ya da devletleşmesi olacaktır.

Tüm bunlardan çıkarılması gereken ders gayet açık: Yugoslavya'yı bütün olarak tutmanın tek yolu devasa bir güç kullanımıydı ki bu bile sonunda işe yaramadı. Bu arada, doğal devletlerin ortaya çıkmasını engellemenin korkunç bir maliyeti oldu.

Bugünkü Şiilerin, Sunnilerin ve Kürtlerin ataları modern tarihin başlangıcından beri Mezopotamya'da olmuşlardır. Arap dünyasının diğer yerlerindeki Şiilerden farklı olarak, buradaki Şiiler çoğunluğu teşkil etmektedir. Bölgedeki Sunniler ise pan-Arapçılığa meyillidir. Arap olmayan Kürtler ise kendi dillerini konuşmaktadırlar ve her zaman kendi milliyetçi duygularını beslemişlerdir.

Osmanlılar bu bölgedeki halkları oldukları gibi –yani birbirlerinden ayrı olarak yönetmiştir. Winston Churchill 1921 yılında, petrolün yüzü suyu hürmetine, üç parçayı adeta Arnavut kaldırımının taşları gibi, İngiliz silahlı kuvvetleri tarafından desteklenen bir kralın yönetimi altında, bir araya getirdi. 1960'lı yıllarda Baas Partisi yönetimi ele geçirdi ve 1979 yılında iktidarını sağlamlaştıran Saddam Hüseyin, arada bir aldığı Amerikan desteği ve terör aracılığıyla bu birliği sürdürdü.

Günümüzde birleşik bir Irak, Şiilerden ve Kürtlerden çok daha fazla Sunnilerin çıkarınadır. Orta Irak'ta hemen hemen hiç petrol ve dolayısıyla petrol geliri bulunmamaktadır; bu yüzden Sunniler kısa bir zaman içinde yoksul kuzenlere dönüşecektir.

Eğer kendi denetimlerinde olursa, Şiiler birleşik bir Irak'ı kabul edebilir –ki Bay Bush'un durmadan vaat ettiği o seçimler gerçekleşirse Şiiler bunu yapabilir. Ama Kürtlerin ve Sunnilerin, ne kadar demokratik biçimde elde edilirse edilsin, bir Şii iktidarını kabul etmeleri pek olası değildir. Kürtler, kendileri için hiçbir zaman hayırlı olmayan merkezi otoriteye en az ilgi gösteren kesimdir.

Irak'ı parçalayarak üç devletli bir çözüme doğru gitme stratejisi bu gerçekliklere dayanacaktır. Buradaki genel düşünce Kürtleri ve Şiileri güçlendirip, Sunnileri zayıflatmaktır; ardından da özerklikte durmanın mı yoksa devletleşmeyi teşvik etmenin mi daha yararlı olduğuna karar vermek için bir süre bekleyip görmek gerekecek.

Atılacak ilk adım kuzeyi ve güneyi, sınırların mümkün mertebe etnik hatlar doğrultusunda çizildiği öz-yönetim bölgelerine dönüştürmektir. Yeniden yapılanma için Kongre tarafından onaylanmış milyarlarca dolarlık ödenek Kürtlere ve Şiilere verilmelidir. Bunun karşılığında, her bölge içinde demokratik seçimler, kadınların, azınlıkların ve medyanın korunması talep edilmelidir.

www.arsivakurdi.org

Aynı zamanda atılacak ikinci adım ise, Amerikan askerlerini Sunni üçgeninden çekip Birleşmiş Milletler'den bölgede öz-yönetime geçişi izlemesi istenmelidir. Bu süreç altı ile dokuz ay arası bir zaman dilimini gerektirebilir; iktidarı ve parayı kaybeden Sunniler bela çıkarabilir.

Örneğin, ülkenin orta kesiminde kalan çok miktardaki azınlığı, özellikle de Bağdat'taki büyük Kürt ve Şii nüfusu cezalandırabilirler. Bu azınlıklar, örgütlenip durumlarını ele alabilecek veya kuzeye ya da güneye gidebilecekleri kadar bir zamana ve gerekli paraya sahip olmalıdır. Bu karmaşık ve tehlikeli bir iş olacaktır, fakat Amerika Birleşik Devletleri nüfus taşınmasının masraflarını karşılayabilir ve karşılamalıdır ve ayrıca süreci askeri kuvvet ile korumalıdır.

Sunniler ayrıca Kürt ve Şii bölgelerinde çeşitli ayaklanmaları da çıkartabilirler. Buna karşılık verebilmek için, Amerika Birleşik Devletleri zaten askerlerinin çoğunu Sunni Üçgeninin kuzeyinde ve güneyinde konuşlandırmış olacak ve kendisinden yardım istendiğinde, Kürtlere ve Şiilere askeri eğitim ve silah verebilecektir.

Amerika Birleşik Devletleri onlarca yıldan beridir, birleşik ama doğal olmayan bir Irak efsanesine tapmıştır. Bu üç toplumun bu yanlış devlet içinde en azından öz-yönetim bölgeleri olarak ortaya çıkmalarına izin vermek hem zor hem de tehlikeli olacaktır. Washington'ın bu parçalanmayı gerçekleştirebilmesi için oldukça dik başlı ve katı yürekli olması gerekecektir.

Stratejinin üçüncü kısmı bölgesel diplomasi üzerinde durulmasıyla ilgilidir. Tarafların tümü de birbirlerinin yapabilecekleri en kötü şeylerden kuşkulanacaktır –ve bunun nedenleri de yok değildir. Hepsinin de güvenlik hakkında güvencelere ihtiyacı olacaktır. Ve eğer üç öz-yönetim bölgesine devlet kurma hakkı verilecekse, bu ancak onların komşularının rızasıyla olmalıdır. Sunniler bir sürpriz yaparak iyi davranabilir ve böylece tek ve gevşek bir konfederasyonu mümkün kılabilir. Ya da onların tümü, tıpkı Tayvan'ın Çin karşısında yaptığı gibi, sadece özerklikle yaşayabilir.

Amerika Birleşik Devletleri onlarca yıldan beridir, birleşik ama doğal olmayan bir Irak efsanesine tapmıştır. Bu üç toplumun bu yanlış devlet içinde en azından öz-yönetim bölgeleri olarak ortaya çıkmalarına izin vermek hem zor hem de tehlikeli olacaktır. Washington'ın bu parçalanmayı gerçekleştirebilmesi için oldukça dik başlı ve katı yürekli olması gerekecektir. Ancak böyle bir gidişat gereklidir ve bunun üstesinden gelinebilir; çünkü bu bizim, Irak'ın geleceğini onun inkâr edilen doğal geçmişi içinde görmemizi sağlayacaktır.

New York Times, 25 Kasım 2003

www.arsivakurdi.org

Üç Irak Bir Irak'tan Daha İyidir

Shlomo Avineri*

İngiliz kraliyet plânlamacılarının yaptığı şey, Osmanlı İmparatorluğu'nun birbirinden tamamen farklı üç vilayetini birbirine yamamak ve başına da (şimdi Suudi Arabistan toprakları içinde kalan) Hicaz'dan bir prens koymaktı. Bu üç vilayetten -yani Musul, Bağdat ve Basra- her biri oldukça farklı bir karaktere ve nüfus yapısına sahipti. Musul'da Kürt bir çoğunluk ve ciddi miktarda Asuri-Hıristiyan ve Türkmen azınlıklar vardı; Bağdat ağırlıklı olarak Sünniydi; ve Basra'da Şiiler ezici bir üstünlük oluşturuyordu. Birbirlerinden böylesine farklı olan grupları tek siyasal yapı içine sokmak, yeni kurulan bu ülkeyi onlarca yıl boyunca kavgalara ve baskıya mahkum etti.

Bunun imkânsız bir iş olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Irak -Saddam Hüseyin'den önce bile- en baskıcı Arap rejimiydi. Şiilerin çoğunlukta olduğu bir ülkede, Sünniler -tüm Arap ülkelerinde, geleneksel olarak hegemonya kuran grup- kendilerini Şii yönetimine tabi kılacak bir demokratik sürece hiçbir zaman izin verme niyetinde olmamışlardır. 1920'li yıllarda patlak veren bir Şii ayaklanması, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinin yardımıyla acımasızca bastırılmıştı; İkinci Dünya Savaşından sonra, Kürtlerin özerklik doğrultusundaki girişimleri on binlerce masum sivilin yaşamına mal olan kanlı katliamlarla bastırıldı; ve -herhangi bir siyasal talebi olmayan, görece küçük bir grup olan- Asuri Hıristiyan azınlık bile 1930'lu yıllarda kanlı saldırılara hedef oldu.

Öyleyse, üç Irak devleti üzerinde düşünmeye başlamanın zamanı gelmiş olsa gerek; kuzeyde bir Kürt devleti, ortada Bağdat etrafında bir Arap Sünni devleti ve güneyde Basra civarında bir Arap Şii devleti. Toprak bütünlüğü hakkındaki nakaratı tekrarlayıp durmak ancak istikrarı sağladığı ve kaosu önlediği sürece faydalı olabilir. Bir kez daha, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nin uğradığı akıbetin de gösterdiği gibi, istikrarın yerini bir kez kargaşa aldı mı, toprak bütünlüğü anlamını ve meşruiyetini kaybeder.

ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin, Irak'ta, bırakın demokratik olanını, tutarlı bir hükümet kurmakta bile, giderek daha çok zorlukla karşılaşması, çoğu devlet adamı için düşünülmez olan bir soruyu akla getirmektedir: Irak'ı tek bir devlet olarak yeniden kurmak galiba mümkün değil ve bu yüzden, pek hoş gözükmeseler de, alternatif seçeneklerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Doğu Avrupa'da da karşılaşılan, birçok dönüşüm sorununun yaşandığı yerlerde olduğu gibi, Irak'taki zorluklar da derin tarihsel köklere dayanmaktadır. Her şeyin sorumlusu olarak, Amerikalılar'ın ellerinin ağır hareket etmesini görmek (ki, Amerikalılar bolca hata yapmışlardır), fazlasıyla basit ve yüzeysel bir tutum olur.

Irak, 1920'li yıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sonunda yenilmesiyle birlikte bölgeyi işgal etmiş olan İngilizler tarafından kurulmuştu. İngiltere'nin poli-

* Shlomo Aviner'i Kudüs İbranı Üniversitesinde Siyaset Bilimi profesörü.

www.arsivakurdi.org

tikalarına tümüyle onun emperyal çıkarları yön veriyordu ve İngiltere yerel nüfusun yapısını veya istemlerini hiçbir şekilde dikkate almamıştı.

Eski Osmanlı İmparatorluğu, bu üç vilayeti, tüm imparatorluk sömürgelerinde yaptığı gibi, tarihsel otokratik araçlarıyla yönetmişti. Yeni Irak devletinin karşı karşıya olduğu zorluk, baskıcı olmayan, görece temsili olan ve halkın tüm kesimlerinin siyasal iradelerinin ifade edileceği bir hükümet biçiminin yaratılmasıydı.

Yönetimdeki Sünni azınlığın sürekli olarak kendisini tehlikede hissettiği bu koşullar altında, Nazi yanlısı faşist rejimlere benzer bir şeyin, 1940'lı yıllarda Reşit Ali el-Haylani liderliğinde gerçekleştiği tek Arap ülkesinin, Irak olması hiç de tesadüf değildi. Bu rejim, ancak Bağdat'taki yüzlerce Yahudi, Nazi yanlısı kısa ömürlü yönetim tarafından kışkırtılan vahşi bir soykırım dalgasıyla katledildikten sonra, İngilizler tarafından bastırıldı.

Saddam, coğrafyası ve demografik yapısı dikkate alındığında, Irak'ın ancak demir yumrukla yönetilebileceği olgusunun yalnızca en uç örneğiydi. Bu ikilem, günümüzde de devam etmektedir. ABD-karşıtı şiddet ,yalnızca yabancı işgaline yönelik öfkenin ifadesi değildir; aynı zamanda, kendilerini -tarihsel olarak efendiler olan kendilerini- azınlığa düşürecek demokratik bir düzenin kurulmasını engellemeği hedefleyen bir Sünni girişimidir.

Benzer şekilde, kuzeydeki Kürtlerin, bırakın bir Şii yönetimine, Bağdat hakimiyetindeki bir Arap rejimine bile isteyerek kendilerini tabi kılacaklarını da düşünemeyiz (Kürtlerin çoğu Sünni'dir). Sünni-Şii ayrımının ne denli derin olduğu konusu Batıda yeterince anlaşılmamaktadır: 1648 öncesi Avrupa'yı aklınızda canlandırın, bunun ne demek olduğunu hemen anlayacaksınız.

Aynı şekilde federasyon da bir alternatif değildir, çünkü bizzat federasyon koşulları çatışmanın omurgasını teşkil etmiştir (Bosna ve Kıbrıs'a bakın). Pasif yapıdaki Çekler ve Slovaklar bile, çözümsüz bir evliliği sürdürmektense, olaysız bir boşanmayla, kendi demokrasilerini geliştirmeyi daha kolay buldular.

Öyleyse ne yapılabilir? Yugoslavya örneği, derin bir çatışmanın içine çekilmiş çok etnili ve çok dinli ülkelerde, istikrarın ve demokratikleşmenin güvence altına alınması için tek çıkış yolunun ne yazık ki, bölünme ve ayrılma olduğunu göstermiştir. Slovenya, Hırvatistan ve Sırbistan'ın, tüm zorluklara rağmen, her birinin, eski Yugoslavya kısır döngüsü içinde, birbirleri ile savaştıklara zamanlara oranla, günümüzde şu ya da bu ölçüde daha istikrarlı birer demokrasi olma doğrultusunda daha fazla şansa sahip olduklarına şüphe yoktur.

Aynı şekilde federasyon da bir alternatif değildir, çünkü bizzat federasyon koşulları çatışmanın omurgasını teşkil etmiştir (Bosna ve Kıbrıs'a bakın). Pasif yapıdaki Çekler ve Slovaklar bile, çözümsüz bir evliliği sürdürmektense, olaysız bir boşanmayla, kendi demokrasilerini geliştirmeyi daha kolay buldular.

Tüm bunlar evrensel bir etnik homojen devletler reçetesi önermek anlamına gelmez: Burada yalnızca, tarihte demokratikleşmenin ve uluslaşmanın, minimum bir konsensüsü gerektirdiği ve derin ayrılıkların bulunduğu toplumlarda bu konsensüse ulaşmanın zorlaştığı bazı zamanların olduğu savunulmaktadır.

Tüm bunlar geleneksel akla ters düşebilir: Ama mesela SSCB'nin çökeceği kimin aklına gelirdi? Irak konusunda da yenileyici ve yaratıcı düşünmeğe ihtiyaç vardır, öteki türlü, mevcut kargaşa daha da kötüleşerek devam edecektir.

Jerusalem Post, 24 Ekim 2003

İngilizce'den Çeviren: Cemal Atila

www.arsivakurdi.org

Irak'ı Derhal Bölün

Ralph Peters*

BAŞKAN Bush, Irak'a Özgürlük Operasyonu'ndan önce, operasyon esnasında ve sonrasında felaket tellallığı yapanları göz ardı etmekle doğru olanı yaptı. Ancak Başkan, babasının Çöl Fırtınası operasyonunun sonunda yaptığı hatayı yapma, yani işi yarım bırakma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Nasıl ki 1991 yılında Bağdat üzerinde baskı kurmamak, Irak'ı ve tüm bölgeyi kanserli bir problemlerle karşı karşıya bıraktıysa, Irak devletinin yapay ve haksız yapısını bugün kabul etmemek de, uzun erimli bir hoşnutsuzluğun habercisidir.

Sakın Amerikan askerleri başka bir on yılda, üçüncü kez Irak'a gelmek zorunda kalmasın?

Irak'tan tek, entegre bir ülke olarak söz etmek, yalan söylemenin bir başka biçimidir. Bu ülkenin sınırları neredeyse yüz yıl önce, yerel halkların arzularını -veya bu halklar arasındaki düşmanlıkları- hiçbir şekilde umursamayan, açgözlü Avrupalı diplomatlar tarafından çizildi.

Bugün ise, bizim tekrar bir arada tutmaya çalıştığımız, tek ve kan lekeleri taşıyan bir bayrak altında kafese konulmuş, üç farklı ulustan oluşmaktadır. Biz bu uluslardan yalnızca biriyle, Bağdat'ın batısında ve kuzeyinde yaşayan Sünni Arap azınlıkla sorun yaşıyoruz.

İngilizler tarafından desteklenen Sünni Araplar, Irak'ın kuruluşu esnasında iktidarı ele geçirmişler ve bu iktidarlarını, katliamlar, işkenceler ve tutuklamalar aracılığıyla sürdürmüşlerdir. Saddam Hüseyin, Irak Kürtleri ve Şiileri üzerindeki Sünni Arap zulmünün en son ifadesiydi.

Amerikan askerleri aracılığıyla Irak'ı bir arada tutmakla, bizim varlığımıza karşı çıkmaya devam eden, aşırı uç kesimleri, askerlerimize saldıran ve hâlâ tüm ülkenin denetimini yeniden ele geçirme niyetinde olan Sünni Arapları cesaretlendirmekten başka bir şey yapmıyoruz.

Bizler, dostlarımızı cezalandırıyoruz, düşmanlarımızı ödüllendiriyoruz ve tarafsızları kendimizden uzaklaştırıyoruz. Dünya hâlâ bizim başarımızdan dolayı korku içindeyken, Başkan Bush'un derhal Irak'ta radikal bir ameliyat gerçekleştirmesi gerekmektedir. Hâlâ büyük reformlar gerçekleştirmemize fırsat veren bir pencereye sahibiz. Ancak bu pencere giderek kapanmaktadır. Statükoyu savunmak ölümcül bir aptallıktır.

Irak'ın Bölünmesi İki Aşamada İlerlemelidir

Birincisi, ülkeyi geçici olarak üç devletten oluşan bir federasyona bölmeliyiz ve böylece reformları benimsemeleri konusunda, Sünni Araplara son bir şans vermeliyiz.

* Emekli bir subay olan Ralph Peter "Beyond Terror: Strategy in a Changing World" [Terörün Ötesinde: Değişen Dünyada Stratejil adlı kitabın yazarıdır.

www.arsivakurdi.org

Söz konusu devletlerden biri, güneydeki tüm petrol yataklarını kapsayan güneydeki Şii bölgeden oluşacaktır.

İkinci devlet, tarihi Kürt kentleri olan Kerkük ile Musul ve Irak'ın kuzeyindeki petrol yatakları da dahil olmak üzere, genişletilmiş bir Kürdistan'dan oluşacaktır.

Üçüncü devlet ise, diğer iki devlet arasına sıkışıp kalmış ufacık bir Sünni Arap devleti olacaktır.

Bağdat İse Özerk Bir Bölge Olacaktır

Şii aşırılık konusunda kaygılanmaktan vazgeçmeliyiz. Demokrasi konusunda söylediklerimizde samimiysek eğer, Şiiler kendi liderleri olarak görmek istedikleri kişileri, -hatta kökten dincileri bile seçmekte özgür olmalıdırlar. Irak'ın güneyinde teokratik bir yönetimin ortaya çıkması veya ortaya çıkarsa bunun uzun ömürlü olması ihtimali, medyanın yansıttığından çok daha düşük olmasına rağmen, uzunca bir zamandır baskı gören ve kovuşturmalara uğramış olan Şiiler, kendi geleceklerini kendileri belirleme hakkına sahip olmalıdırlar.

Demokrasi insanlara kendi hatalarını yapma şansı tanımak anlamına gelir. Biz kendimiz de, birkaç hata yaptık. Üzerinde ısrar etmemiz gereken tek husus, dürüst bir seçimin güvence altına alınmasını sağlayacak sağlam bir yönetim olmalıdır.

Bununla birlikte, ortalığı karıştırıp duran İran'a, bunun hoşgörülemeyeceğini açıkça ifade etmeliyiz.

Bu köşede hep işaret edildiği üzere, Kürtler özgürlüğü ve kendilerine ait bir devleti hak etmektedir. Yahudilerden ve Ermenilerden sonra, Kürtler, geçtiğimiz yüzyıl boyunca en çok baskı gören, bağımsız bir vatana sahip olmaları hep engellenen, kurşuna dizilen, kimyasal gazlarla saldırılan, yurtlarından sürülen, ve hatta kendi anadillerini kullandıkları için katledilen bir etnik gruptur. Dünyanın, Kürt halkının bu uzun trajedisini görmezden gelmeye yeltenmesi affedilmezdir.

Üstelik de, ABD'nin askeri güvencelerine bağımlı olacak bir Kürt devletinin stratejik olarak ne kadar yararlı olacağını bir düşünsenize. Kürt halkı kendi topraklarında askerlerimizi bulundurmayı kabul ettiğine göre, Türkiye'deki üslerimizi terk edebiliriz; zaten getirilen kısıtlamalar nedeniyle bu üslerin herhangi bir kullanım değeri de kalmamıştır. Bize sıcak bir şekilde yaklaşan bir halkın ortasındaki yeni hava üsleri, bölgede oldukça büyük değişiklikler yaratacaktır. Suudiler ve Körfez Arapları bile tetikte olacaktır.

Kazandığımız hızlı zaferden ürken Türkler, çabucak bizi her şeyin küçük bir yanlış anlamadan ibaret olduğuna ve Türkiye'nin bizim en iyi dostumuz olarak kalmayı arzuladığına inandırmaya çalıştı. Ne var ki, kökü bir türlü kurutulamayan, yolsuzluklar içinde yüzen, İslami radikalizmin giderek büyüdüğü ve ordunun kendi kendisine zarar verdiği Türkiye bir kez daha "Avrupa'nın hasta adamı" olmaktadır.

"Uzun Vadeli Müttefikimiz" Olan Türkiye Ne Olacak?

Türkiye'ye karşı kişisel bir kin beslemiyorum. Tam tersine, bu ülkeyi pek çok kez ziyaret ettim ve hatta, eşimle birlikte oraya balayına gittim. İstanbul en çok beğendiğim şehirlerden biri olmaya devam ediyor. Türkiye'nin hayati önem taşıyan bir müttefik olduğunu yıllarca savundum.

Ama Zaman Değişiyor Son savaştaki Türk İhaneti Küçümsenemez

Kazandığımız hızlı zaferden ürken Türkler, çabucak bizi her şeyin küçük bir yanlış anlamadan ibaret olduğuna ve Türkiye'nin bizim en iyi dostumuz olarak kalmayı arzuladığına inandırmaya çalıştı. Ne var ki, kökü bir türlü kurutulamayan, yolsuzluklar içinde yüzen, İslami radikalizmin giderek büyüdüğü ve ordunun kendi kendisine zarar verdiği Türkiye bir kez daha "Avrupa'nın hasta adamı" olmaktadır.

Peki yenilenmiş dostluğumuzdan ne sonuç çıktı dersiniz? ABD askerleri geçtiğimiz hafta kuzey Irak'ta gizli bir Türk askeri operasyonunu ortaya çıkararak, Ankara'nın özel operasyon askerlerinden bir düzinesi gözaltına aldı. Türklerin misyonu mu neydi? Kerkük'teki üst düzey Kürt lidere suikast düzenlenmesi. Bu liderin suçu? Amerikalılarla işbirliği yapması.

Türk Genel Kurmay Başkanı General Özkök, kamuoyu önünde bir tepki göstererek, bizim onun suikastçılarını suçüstü yakalamakla büyük bir kriz yarattığımızda ısrar ediyordu. Üzgünüm ahbap. Bu kri-

www.arsivakurdi.org

zi siz yarattınız. Ve böylelikle, sizin ve sizin hükümetinizin Washington ile gerçek bir ağırlığı taşıyabilecek köprüleri yeniden kurma konusundaki tüm şansları havaya uçurdunuz.

Türkiyenin bizim işgalimizi boşa çıkarmak üzere çevirdiği entrikalar, Bush yönetiminin, iş bir ülke kurmaya gelince küçük düşünmekten vazgeçmesi gerektiğinin altını çiziyor.

Eski depoya yeni yakıt koymak yerine, yeni arabalardan oluşan bir filo kurmanın zamanı gelmiştir.

Bağımsız bir Kürdistan Öncelikle İlişki Sırasını Değiştirmelidir

Eğer Sünni Araplar işbirliği yapmamaya devam ederse, Irak'ın bölünmesinin ikinci aşamasına gelinmiş olacaktır: O zaman biz de geçici Irak Federasyonunun lağvedildiğini, onun yerine üç bağımsız devlet kurulduğunu ilân edeceğiz; Kürtlere, kendi petrollerini, gazlarını ve ticaretlerini denize taşıma şansı verecek bir koridor açmak üzere, Kürt ve Şii devletlerinin uçları İran sınırında buluşacaktır.

Eğer Sünni Araplar işbirliği yapmamaya devam ederse, Irak'ın bölünmesinin ikinci aşamasına gelinmiş olacaktır: O zaman biz de geçici Irak Federasyonunun lağvedildiğini, onun yerine üç bağımsız devlet kurulduğunu ilân edeceğiz; Kürtlere, kendi petrollerini, gazlarını ve ticaretlerini denize taşıma şansı verecek bir koridor açmak üzere, Kürt ve Şii devletlerinin uçları İran sınırında buluşacaktır.

Ardından da Sünni Araplar çürümeye terk edilebilir

Haa, bu yolda atılması gereken üçüncü bir adım daha olabilir. Avrupa tarafından dayatılan sınırların arkasında Türkiye, Suriye ve İran'da baskı tutulan on milyonlarca Kürdün özgürlük özlemlerini destekleme konusundaki hiçbir fırsatı kaçırmamalıyız. İnsan hakları ve özgürlük konusunda ciddi düşünen Amerikalılar için Büyük Kürdistan uzun vadeli bir hedef olmalıdır.

Ortadoğu yalnızca askeri operasyonlarla değiştirilemez. Avrupa'dan miras kalan yapay sınırlar, Irak'tan başlayarak, ortadan kaldırılmalıdır. İşi bir kez daha yarım bırakarak, askerlerimize ihanet edip düşmanlarımızı sevindirmeyin.

New York Post, 10 Temmuz 2003

İngilizce'den çeviren: Cemal Atila

www.arsivakurd.org

Kerkük-Bağdat İzlenimleri

Abdullah Kıran*

İstanbul'dan Diyarbakır'a doğru yola çıktığımızda, daha önceki ziyaretlerde olduğu gibi kafamı kurcalayan en önemli sorun Habur Sınır Kapısında karşılaşabileceğimiz zorluklardı. Çünkü daha önce de bir kaç kez Irak Kürdistanına giderken, kapıda hayli zorluklarla karşılaşmıştık. Hatta Haziran ayında, bir buçuk gün Habur'da bekledikten sonra ancak gerekli izni alabilmiş ve kapıdan geçmiştik.

Habur Sınır Kapısından giriş yaptığımızda ilk uğrayacağımız yerin, köprünün çıkışında yer alan Özel Kuvvetler olduğunu biliyorduk. Eğer buradan yeşil ışık yakılırsa, sınırı geçmemiz için gerekli evrakların hazırlanması ve bürokratik işlemlerin tamamlanması çalışmalarına başlayabilirdik. Aksi taktirde Habur'dan geri dönmek zorundaydık.

Bizler, bölgede tıbbi yardım olanaklarını araştırmak ve sağlık hizmetleri sunmak üzere, Amerika'lı bir heyetle ziyarette bulunuyorduk. Heyet, Birleşmiş Milletler'de Kayıtlı birkaç Hükümet Dışı (NGO) Hıristiyan kuruluşu temsil ediyordu. Heyetin amacı Irak Kürdistan'ında ve mümkünse Bağdat'ta sağlık hizmetleri alamayan fakir insanlara doktor götürmek ve bunlara ilaç sağlamaktı. Ayrıca Irak Kürdistanı Sağlık Bakanlığı'yla bir koordinasyonun sağlanması durumunda, Amerika'da kendi alanlarında uzman olan, dünyaca ünlü kimi bilim adamları da bölgeye getirilerek, tıptaki son gelişmeler hakkında Üniversitelerde dersler ve seminerler düzenlenecekti. Heyet bu konularda gerekli zemini oluşturduktan sonra, bir iki ay içinde harekete geçebilecekti.

Benim görevim 7 kişilik heyete rehberlik yapmaktı. Önceki gidişimizde, kapı sadece gündüz mesai saatleri içinde açıktı. Ancak bu kez, daha girişte kapının 24 saat açık olduğunu öğrenince sevindik. Gerçi daha Cizre'de iken, Silopi'ye doğru yol kenarına dizilmiş kamyonları görünce kapıdan geçişimizin kolay olmayacağı hissine de kapılmıştım. Kamyon kuyruğu daha Cizre'de başlayıp Habur kapısına kadar uzuyordu.

Habur kapısındaki ilk güvenlik noktasından geçiş yaptıktan sonra, doğrudan Jitem olarak bilinen Özel Kuvvetlere gittik. Bütün pasaportlarımızı toplayıp köprünün çıkış noktasındaki Jitem yetkililerine verdik. "Kimsiniz?", "Neden gidiyorsunuz?" "Kiminle görüşeceksiniz?", "Hangi şehirlere uğrayacaksınız?" gibi her zaman sorulan soruların ardından dışarıda beklememiz istendi.

Habur kapısı girişinde bize,"Ankara'dan sizin için Özel Kuvvetlere faks gelmişse gidebilirsiniz" denmişti. Biz de hiç duraksamadan, "Evet Ankara'dan bizim için faks gönderildi" demiştik. Ancak faksın gönderilip gönderilmediğini bilmiyorduk. Geçen defa, Ankara'daki

* Dr. Uluslararası İlişkiler Uzmanı

www.arsivakurdi.org

yetkililer, "Sizin için sınıra faks gönderildi" demişlerdi, ancak biz Özel Kuvvetlere gittiğimizde de, herhangi bir faksın gelmediği söylenmişti.

İlaçtan söz edince, gümrükteki görevli, müdürüyle konuşması gerektiğini, çünkü Türkiye üzerinden çok miktarda son kullanım tarihleri geçmiş ilaç ve gıda maddesinin ülkelerine sokulmak istendiğini belirtiyor. Ben ilaçların Amerika'dan getirildiğini, böyle bir şeyin mümkün olmayacağını belirtince, çok özür dileyerek, bu tür olaylarla sık sık karşılaştıkları için bazı önlemler almak durumunda kaldıklarını belirtiyor.

Prosedür olarak faksın Ankara'daki Dışişleri Bakanlığına bağlı Ortadoğu masasından gönderilmesi gerekiyordu. Bu, bir anlamıyla Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na gidişlerde, tek yanlı bir "çıkış vizesi" uygulaması niteliğindeydi.

Yaklaşık bir saat kadar Özel Kuvvetlerde bekledikten sonra, yasal işlemlerinize başlayabilirsiniz denildi. Yine bize anlatıldığına göre, yeni uygulamada, Türkiye vatandaşlarının artık Ankara'dan izin almasına gerek yoktu. Üstelik bu kez sınır 24 saat açıktı. Kulaklarımıza inanamamıştık. Akşam saat altıdan sonra Habur'u geçebilecektik. Jitem bize geçiş için yeşil ışık yakmıştı. Artık sıra yasal işlemlere gelmişti. Çok çabuk hareket ederek, polis, gümrük, harç, sağlık ve arabanın triptiği gibi işlemleri yaklaşık bir saatte tamamladık ve yine çıkış noktasında yer alan Jitem'e uğradık. Sıkı bir aramadan sonra, akşam saat 19.00'da Habur'un öte yakasına, Irak Kurdistanı'na giriş yaptık. Her zamanki gibi köprü'nün öte tarafındaki tabeleda "Welcome to Iraqi Kurdistan- Irak Kurdistanına Hoş Geldiniz" yazıyordu.

Sıcak Karşılama

Köprünün başındaki silahlı Kürt Pêşmergelere selam verip hallerini sorunca, hep bir ağızdan, "Başımız, gözümüz üzerine geldiniz" diyorlar. Onlara veda edip, Kürt bölgesindeki ilk kontrol noktasına giriyoruz. Duvarda efsanevi Kürt önderi Mele Mustafa Barzani ve oğlu Mesut Barzani'nın resimleri asılmış. Pasaportlarımızı verip bekleme salonuna geçiyoruz. Karşıdaki televizyonda Kürtçe bir program var. Bu kanalın Kürdistan TV olduğunu fark ediyorum. Etrafı gözden geçirirken masamıza sıcak çaylar bırakılıyor ve ayrıca soğuk su ikram ediliyor.

Heyet üyeleri bu içten ve sıcak karşılama karşısında şaşırıyor, ancak ben daha önce de burada bu uygulamayla karşılaştığım için pek şaşırmıyorum. Türk tarafında yorgun düşen bizler, ikram edilen çaylarla dinleniyoruz. Pasaport işlemlerimiz yapılırken bizler birer çay daha alıyoruz. Kalkışta, Amerikalı arkadaşlarımız ellerini ceplerine attıklarında, oradaki görevliler, "Hayır, bunlar Kürdistan hükümetinin ikramıdır" diyor. Bu sıcak karşılama ve küçük ikram, heyet üyelerini o kadar çok memnun ediyor ki, heyetin Mısır kökenli üç üyesi Arapça olarak defalarca, "Allah sizi korusun, Rab sizi bereketlesin" diyorlar.

Pasaport kontrol işlemlerimiz bitince gümrüğe giriyoruz. Burada bizde herhangi bir şeyin olup olmadığı soruluyor. Ben şahsi eşyalarımız ve yardım için getirdiğimiz birkaç koli antibiyotik ve aspirin olduğunu söylüyorum. İlaçtan söz edince, gümrükteki görevli, müdürüyle konuşması gerektiğini, çünkü Türkiye üzerinden çok miktarda son kullanım tarihleri geçmiş ilaç ve gıda maddesinin ülkelerine sokulmak istendiğini belirtiyor. Ben ilaçların Amerika'dan getirildiğini, böyle bir şeyin mümkün olmayacağını belirtince, çok özür dileyerek, bu tür olaylarla sık sık karşılaştıkları için bazı önlemler almak durumunda kaldıklarını belirtiyor.

Müdür, sınırdaki sağlık ocağından ilaçlardan bir numune alınmasını talep edince, ilaçların olduğu çantaları onların arabasıyla hemen yakındaki sağlık ocağına götürüyoruz. Ancak bu kez ilaçlardan örnek alacak doktor yerinde yok. Birkaç dakika oyalanınca, "Sizi alıkoyduk, çok özür dileriz. Size güveniyoruz. Yolunuz açık olsun. Tekrar Kürdistan'a hoş geldiniz" diyerek bizi uğurluyorlar.

Jiyan Otel'de Konaklama

Zaho'dan Duhok'a doğru yolla çıktığımızda, Türkiye'den bir saat ileri olan Kürdistan saatiyle artık saat dokuzu geçiyor. Yolda Türkiye'den gelip Musul'a ucuz petrol almaya giden onlarca kamyon görüyoruz. Yolun dönüş tarafında bazı yerlerde adeta petrol gölcükleri oluşmuş.

Irak Kürdistanı'nda şehirlerarası yollarda, bölgeyi iyi bilmeyenler ve dışardan gelenler için en zor şeylerden biri de yollardaki trafik işaretleri sorunudur.

www.arsivakurdi.org

Beş yıldızlı otelin restoranı, yüzme havuzu, saunası, toplantı odaları, hatta hediyelik eşya dükkânları bile vardı. Restorana indiğimizde bir kaç masadaki Amerikalı askerler dikkatimizi çekiyor. Heyet üyeleri hemen onlarla sohbet etmeye başlıyor. Çoğunun daha Mart ayında Irak'a geldiğini öğreniyoruz. Oteldeki bütün Amerikalıların silahsız oluşu da dikkatimi çekiyor.

Birçok şehirlerarası yolda adeta hiç bir trafik ışığı yoktur. Takip ettiğiniz yol bazen kollara ayrılır, ancak siz hangi kolun nereye çıkacağını bilemezsiniz. Diyelim ki, Musul'dan Erbil'e doğru yola çıktınız. Musul ve Erbil arasındaki yolun kaç km olduğunu gösteren hiç bir panoyla karşılaşmazsınız. Ben bu eksiğin sadece Kürt bölgesinde olduğunu düşünürdüm. Ancak, Kerkük'ten Bağdat'a gidince, 250 km'lik Kerkük-Bağdat karayolunda da, hiç bir yol işaretiyle karşılaşmadım. Böylece bu sorunun bütün Irak için geçerli olduğu sonucuna vardım.

Zaho ve Duhok arasındaki yaklaşık 60 km'lik yolun bir kaç yerinde güvenlik noktalarının oluşu, bu yolun gece-gündüz güvenli olduğunun en önemli işaretlerinden biridir. Özellikle şehir girişlerindeki güvenlik tedbirleri, dikkati çekmekteydi.

Duhok'a vardığımızda Jiyan Otel'e doğru yol alıyoruz. Beş yıldızlı otelin restoranı, yüzme havuzu, saunası, toplantı odaları, hatta hediyelik eşya dükkânları bile vardı. Restorana indiğimizde bir kaç masadaki Amerikalı askerler dikkatimizi çekiyor. Heyet üyeleri hemen onlarla sohbet etmeye başlıyor. Çoğunun daha Mart ayında Irak'a geldiğini öğreniyoruz. Oteldeki bütün Amerikalıların silahsız oluşu da dikkatimi çekiyor.

Biraz sohbet ettikten sonra, Amerikalıların Duhok'a dinlenmeye geldiklerini anlıyoruz. Özellikle Tikrit ve Bağdat gibi tehlikeli noktalarda görev yapan ABD askerleri Duhok'ta savaş yorgunluklarını atıyor ve buradan aileleriyle haberleşiyorlar.

Ertesi gün Duhok şehir merkezine indiğimizde, halkın Amerikalı askerlere çok dostça davrandıklarını görüyoruz. Aynı günün akşamı Duhok Yazarlar Birliği'nde Dr. Arif Hito ve Hesen Amedi ile görüşüyoruz. Heyet üyeleri, bölgede yapmayı düşündükleri sağlık faaliyetleri hakkında görüş alışverişinde bulunuyor.

Otele döndüğümüzde heyet üyelerinin Amerika'dan tanıdıkları Yusuf Metê ile karşılaşıyoruz. Yusuf Metê, Irak Kürdistanı'nda 8 kitapevinin sahibi ve Hıristiyan topluluğunun önde gelen şahsiyetlerinden biri. Bölgedeki gelişmelerden söz açılınca, bir ara şöyle diyor: "Ben, Saddam döneminde Irak Kürdistanına kaçtım. 1991'den beri bölgedeki gelişmeleri takip ediyorum. Kürtler, son dönemde gerçekten büyük ilerlemeler kaydetti. Bu ulus deli bir ulus. Öyle çalışıyorlar ki, sanki yitirdikleri yılların intikamını almak istiyorlar. Göreceksiniz, Irak Kürdistanı bir kaç yıl içinde Ortadoğu'nun en gelişmiş yeri olacak."

Jiyan Otel'de kaldığımız ilk iki günde, otel lobisi ve restoranında silahla (tabancayla) dolaşan tek kişi, kara bıyıkları ve omzundaki üç yıldızıyla bir Kürt askeri idi. O da, otelde sürekli durmuyor, zaman zaman uğruyordu. Otelden ayrılacağımız gün ben yanına yaklaşıyorum ve kendisiyle konuşmaya başlıyorum. Kısa bir sohbetten sonra kendisinin Yüzbaşı Fadıl Cemal olduğunu öğreniyorum. Fadıl Cemal Duhok'taki Kürt ve Amerikan askerlerinden sorumlu olduğunu belirtiyor. Şu an işi olduğunu, ancak akşam beni yemeğe davet edebileceğini söylüyor. Bugün otelden ayrılacağımızı söyleyince, o zaman Cuma günü diyor. Cuma günü otele geç geldiğimizden kendisini göremiyorum.

Duhok'ta iki gece daha geçirdikten sonra Erbil'e doğru yola çıkıyoruz. Savaş'tan önce Erbil'e gitmek için Şeqlewa ve Salahaddin üzerinden gitmek gerekiyordu. Bu yol dağlık ve engebeliydi. Şimdi Musul üzerinden Erbil'e gidiliyor. Musul yolu Şeqlewa ve Salahaddin kadar güvenli değil, fakat daha kısa ve daha güzel bir yol. Duhok-Musul arası yaklaşık 65 km, Musul- Erbil arası da 90 km civarındadır. Geçen defa biz Musul'da iken, Musul'un bir Arap semtinde ABD askerleri ve Saddam taraftarları arasında bir çatışma olmuştu.

Musul'un Kürt bölgesi, Arap yerleşim yerlerine nazaran daha güvenli sayılır, ama diğer Kürt illeri kadar güvenli değil. Arabamız Türkiye plakalı olduğundan, Musul'da kalmak istemiyoruz; içinden geçip doğrudan Erbil'e doğru hareket ediyoruz. Henüz Musul içindeyken bir yerde Kerkük tabelası gözümüze çarpıyor. Aramızda önce Kerkük'e mi, yoksa Erbil'e mi gidelim yönünde konuşuyoruz. Çünkü Erbil'den sonra hemen Kerkük'e hareket etmemiz gerekir. Oradan Hıristiyan cemaatin bazı üyeleri ile görüşülecek. Heyetin Arap kökenli üç üyesi Bağdat'ta gidecekler.

www.arsivakurdi.org

Kerkük'teki bir çok Kürdün de az çok Türkmence bildiğine şahit oldum ve doğrusu bu durum karşısında şaşırdım. Hemen şunu da belirtmekte yarar var: Kerkük'te sokakta konuşulan Türkmence ve Irak Türkmen Cephesinde konuşulan "Türkmence" arasında farklar var. Kerkük Türkmen'i çok doğal bir Türkmence konuşurken, Irak Türkmen Cephesinde, Türkiye Türkçe'si, İstanbul Türkçe'si konuşuluyor.

Biz doğrudan Kerkük'e gidelim mi, gitmeyelim mi diye tartışırken, yol ayrımı gerilerde kalıyor ve doğru bildiğimiz yoldan devam ediyoruz.

Erbil'e varınca, Musul üzerinden Kerkük'e giden yolun Tikrit üzerinden geçtiğini ve bu yolun çok tehlikeli olduğunu öğreniyoruz.

Erbil'de, beş yıldızlı oteller Çarçıra ve Hewreman da yer bulamıyoruz. Aynı sırada yer alan ve bitmek üzere olan Sheraton henüz açılmamış. Hewreman otel'de biraz dinlenip, Tower otelde akşam için yerimizi ayırıp, Kekük'e doğru yola çıkıyoruz. Erbil ve Kerkük arası yaklaşık 110 km.

Şehrin dışında, yanan bir iki petrol kuyusundan Kerkük'e yaklaştığımızı anlıyoruz. Haziran ayında Kerkük'e gittiğimizde dikkatimi çeken en önemli şey, her tarafın Kürdistan bayraklarıyla donatılmasıydı. Ancak bu kez Irak bayrakları çoğunluktaydı. Şehrin girişindeki bütün direklere Irak bayrakları asılmıştı. Bazı yerlerde Kurdistan bayrağı da vardı, ama Hazirandaki kadar değil. Oysa Haziran ayında, Irak bayrağını sadece Irak Türkmen Cephesi binasında asılı görmüştüm.

Kekük'te dikkatimi çeken diğer bir şey de, şehrin merkezindeki büyük bir panoda, ünlü Kürt yazarı Ahmedê Xanî'nin posterinin asılmış olmasıydı. Şehrin bir başka yerinde, geçtiğimiz aylarda Basra'da suikasta kurban giden Al- Hakim'in bir posteri vardı.

Kerkük'te heyet üyesi üç kişiyi Bağdat'a gönderdikten sonra akşam üzeri şehri dolaşmaya çıkıyoruz. Şehrin cadde ve sokaklarında yüksek güvenlik önlemleri herkesin dikkatini çekiyor. Hemen hemen her sokak ve caddenin giriş ve çıkışında güvenlik noktaları var. Kürtler şehrin güvenliğine büyük bir önem veriyor.

Kekük'ün ünlü lokantası Met'am Abdullah'da yemek yedikten sonra tekrar şehri dolaşıyoruz. Bu arada ben sokaktaki bir kaç Türkmen'le konuşmak istiyorum. Türkmenlerin yeni durumla ilgili tavırlarını öğrenmek için, bir siyasetbilimci olarak sokağın sesinin önemli olduğuna inanıyorum. Elektronik eşya satıcısı Hasan'la sohbet ediyoruz. Hasan hem Kürtçe hem de Türkmence konuşuyor. Saddam rejiminin devrilmesine çok sevinmiş. Kerkük'teki Kürt- Türkmen diyalogundan oldukça hoşnut. Dışardan müdahaleler olmadıkça bu kardeşçe ilişkinin hep süreceğinden emin. Kendisiyle sohbeti biraz ilerletince, "Gelin özümün misafiri olun" diyor. Hasan gerçekten çok candan.

Kerkük Türkmenleri genellikle Kerkük kalesi civarında otururlar. Sokakta sarraflık yapan birkaç kişiyle konuşuyoruz. Konuştuklarımızdan üç kişinin Türkmen olduğunu anlayınca onlara, "Kürtlerle aranız nasıl?" diye soruyorum. Üçü bir ağızdan, "Kürtler bizim kardaşımız" diyorlar.

Kerkük'teki Türkmenler hem Arapça, hem de Kürtçe konuşabiliyorlar. Ancak ben, Kerkük'teki bir çok Kürdün de az çok Türkmence bildiğine şahit oldum ve doğrusu bu durum karşısında şaşırdım. Hemen şunu da belirtmekte yarar var: Kerkük'te sokakta konuşulan Türkmence ve Irak Türkmen Cephesinde konuşulan "Türkmence" arasında farklar var. Kerkük Türkmen'i çok doğal bir Türkmence konuşurken, Irak Türkmen Cephesinde, Türkiye Türkçe'si, İstanbul Türkçe'si konuşuluyor.

Haziran ayında Irak Türkmen Cephesini ziyaret ettiğimde, oradaki tüm yetkililerin benden daha iyi Türkçe konuştuklarını görünce, kedimi tutamamış ve "Siz bu Türkçe'yi nereden öğrendiniz?" demiştim. Aldığım cevap, Türkçe'yi Ankara'da öğrendikleri yönündeydi.

Sağlık Bakanıyla Görüşme

Kerkük'ten Erbil'e doğru yola çıktığımızda artık akşam olmuştu. Kerkük'ü yaklaşık 10 km geçmiştik ki, yolda güvenlik noktasında durdurulduk. Arabamızın Türk plakalı oluşu gözlerine çarpınca, birdenbire bütün dikkatler üzerimize yoğunlaşmıştı. Kontrol noktasındaki Kürt polis şefi, elindeki el feneriyle arabanın içini ve içindeki şahısları inceledi. Ardında da arabadan inmemizi istedi. Çünkü arabanın içini ve üzerimizi arayacaklar. Baktım iş ciddi, hemen araba-

www.arsivakurd.org

dan indim ve polis şefine, "Bizim Amerikalı bir heyet olduğumuzu, Erbil'de Sağlık Bakanı'yla görüşeceğimizi" söyledim. Bu arada heyetin Amerikalı üyeleri de pasaportlarını uzattılar ve İngilizce olarak, güvenlik görevlilerinin hallerini sordular.

Bunun üzerine polis şefi, "Arabada silah var mı?" diye sordu. Arabada hiç bir silah olmadığını, isterlerse arayabileceklerini söyledim. Açıklamalarımızdan tatmin olan polis şefi, "Buyurun, yolunuz açık olsun" dedi. Erbil'e kadar bir-iki yerde daha durdurulduk ve aynı açıklamalarla güvenlik noktalarından geçtik.

Geceyi Erbil'de geçirdikten sonra, sabah Sağlık Bakanı'yla görüşme girişiminde bulunduk. Önceki gün Erbil'de olmayan Sağlık Bakanı'nın akşam saat 7.00'ye randevu verdiğini öğrendik. Ancak bu saat bizim için geç idi. Çünkü akşam üzeri Bağdat'a gitmek ve oradaki arkadaşlarla görüşmek istiyorduk. Erken saate almak istedik, fakat bir sonuca ulaşmadık. Bunun üzerine ben arkadaşlara, "Gelin Ortadoğu usulü yapalım. Şimdi kalkıp Bakanlığa gidelim. Eğer bakan ordaysa herhalde görüşürüz."

Böylece hep birlikte kalkıp Bakanlığa gittik. Bakan'ın sekreteriyle görüşüp kendimizi tanıttık. Gittiğimizde Bakan'ın içerde misafirleri vardı. 5 dakika geçtikten sonra, Bakan bizi içeri kabul etti. Sağlık Bakanı Dr. Cemal Abdulhamid bizi karşısında görünce, hemen şu şakayı yaptı, "Ben sizin için akşam 7.00 için randevu vermiştim. Ama siz beni istila ettiniz." Herkes kahkahayla gülmeye başladı.

Ziyaretin nedenini anlattıktan sonra, heyet üyelerinden Marvin: "Sn. Bakan, ben yıllarca Afganistan'da yardım hizmetinde bulundum. Amerika'dan Afganistan'a bir çok kez sağlık heyetleri götürdüm. En küçük doktor heyeti grubumuz 9 kişi iken, büyük gruplarımız 150 kişiye kadar çıkmaktadır. Günde binlerce hastaya bakıp ilaçlarını bedava verebiliyoruz. Ameliyat gerektiren hastaları ameliyat ediyoruz. Afganistan'da 140 yataklı tam teşkilatlı bir hastane kurduk. Benim, hükümet dışı bir kuruluş olarak BM'de kaydım var. Ama inanın, Afganlara yardım etmek için gerekli olan yasal izin için 15 gün uğraştım. Kürdistan'da böyle bir durumla karşılaşmak istemiyoruz. Sizden bürokratik işlemler konusunda bize zorluk çıkarmamanızı istiyoruz."

Bu arada Bakan yardımcısı Dr. Lezgin içeri giriyor. Dr. Lezgin Ahmed İran'da Tıp eğitimini tamamlamış genç bir hekim. Mükemmel bir İngilizcesi var. Farsça'yı İranlılar gibi doğal konuşuyor. Arapça'sı var. Kürtçe'nin hem Kürmanci hem de Sorani lehçelerini çok iyi kullanıyor. Türkçe'nin de %90'nını anlıyor. Heyetimizin üyelerinden biri İran kökenli. Dr. Lezgin onunla Farsça konuşuyor.

Bu açıklamalar üzerine sağlık Bakan'ı Dr. Cemal şöyle dedi:" Sizi ülkemizde görmekten ve burada ağırlamaktan büyük mutluk duyduğumu belirtmek isterim. Büyük acılar yaşamış bir halkın bir bireyi olarak, şunu belirtmek isterim ki, bize dostça yaklaşan ve yardım etmek isteyen herkese, değil zorluk çıkartmak, ancak ve ancak yardım etmek isteriz. Burada çalışmanız için İnsan Hakları Bakanlığı'nda bir kayıt formu doldurmak gerekiyor. Bu kaydınızı bir günde de yapabilirsiniz. Ben şu anda yardımcımı çağıracağım ve kendisi size bu konuda yardım edecek. Eğer aceleniz varsa, biz formu sizin için alacağız ve Cuma günü Bağdat dönüşünde size vereceğiz. Gerekirse siz döndükten sonra da bize gönderebilirsiniz."

Bu açıklamalardan sonra Bakan cep telefonundan hemen yardımcısını çağırıyor. Kürt halkının Saddam rejimi dönemindeki acılarından söz ederken şöyle diyor, " Batı dünyası Halepçe katliamıyla Kürtlerden haberdar oldu. Halepçe bir anlık toplu bir kıyım olduğu için dünya ayağa kalktı. Sadece Enfal operasyonlarında, çoğu da Arap çöllerinde diri diri gömülerek, 182 000 Kürt öldürüldü. 4000 köyümüz yıkıldı. Ama Allah'a şükür artık yavaş yavaş yaralarımızı sarıyoruz. Yıkılan köylerimizin çoğunu tekrar imar ettik."

Bu arada Bakan yardımcısı Dr. Lezgin içeri giriyor. Dr. Lezgin Ahmed İran'da Tıp eğitimini tamamlamış genç bir hekim. Mükemmel bir İngilizcesi var. Farsça'yı İranlılar gibi doğal konuşuyor. Arapça'sı var. Kürtçe'nin hem Kürmanci hem de Sorani lehçelerini çok iyi kullanıyor. Türkçe'nin de %90'nını anlıyor. Heyetimizin üyelerinden biri İran kökenli. Dr. Lezgin onunla Farsça konuşuyor.

Bakanlıktaki görüşmemizi bitirince, Bakan yardımcısı Dr. Lezgin kendi arabasıyla bizi otele kadar getiriyor. Heyet üyeleri harita ve bazı kitaplar almak istediklerini belirtince, bizi kitap, dergi ve kırtasiye malzemelerinin satıldığı dükkânlara götürüyor. Heyet üyelerinden Marvin, bir Kürdistan haritası satın almak istiyor. Ben dahil diğer üyeler birer Irak haritası alıyoruz. Fakat Marvin ısrarla bir Kürdistan haritası istiyor.

www.arsivakurdi.org

Birkaç dükkâna soruyoruz, bulamıyoruz. Ancak bir dükkânda çerçevelenmiş bir Kürdistan haritası görüyoruz. Bakan yardımcısının ricasıyla harita duvardan indiriliyor. Bu arada ben Marvin'e yaklaşıyor ve kendisine bu haritanın Türkiye'ye girerken başımıza iş açacağını, eğer mümkünse bu harita işinden vazgeçmesini istiyorum. Marvin bunu anlamakta zorlanıyor. Bu harita benimdir. Türkiye'ye ne oluyor? diyor. Bu artık benim şahsi bir eşyam deyip haritayı rulo şeklinde çantasına yerleştiriyor.

"Irak'ta saldırılar düzenleyenlerin çoğunluğu Müslüman-Kâfir çatışması ekseninde hareket ediyor. Dolayısıyla saldırıları düzenleyen, yolları kesenlerin büyük çoğunluğu oruç tutuyor. Oruçlu olanlar da en az iki saat iftar sofrasında vakit geçirecekler. Bizim yolculuğumuzun önemli bir kesimi bu iftar saatine denk düştüğü için, daha az tehlikeyle karşı karşıyayız."

Bağdat'a Yolculuk

Otel önünde Dr. Lezgin'le vedalaşıyoruz. Kerkük'e gideceğiz, ama ben bizim arabayla gitmeyi doğru bulmuyorum. Heyet üyeleri de benimle aynı fikirde olduklarını belirtiyorlar. Arabamızı parkta bırakıp bir taksi tutuyoruz. Fazla vakit kaybetmeden Kerkük'e doğru yola çıkıyoruz. Saat üçte Kerkük'e varıyoruz. Daha önce bize, eğer Bağdat'a gideceksek, en geç saat 3.00'te yola çıkmamız gerektiği söylenmişti. Dün Kerkük'ten Erbil'e gitmeden önce, öğlen civarında tekrar Kerkük'te olacağımızı söylemiştik. Bunun üzerine Kerkük'te görüştüğümüz Papaz Hüsam, bizim için bir araba ayarlayacağını söylemişti. Biz Papaz Hüsam'ın evinin önüne varıca, onun arabayla ayrılmak üzere olduğunu gördük. Kendisiyle selamlaştık, bize acilen doktora gitmesi gerektiğini, en geç yarım saate kadar döneceğini söyledi.

Papaz Hüsam, saat 4,30'a kadar dönmedi. Yarım saat sonra ezan okunacak ve hava kararmaya başlayacaktı. Duhok'ta heyeti ziyaret eden Yusuf Metê, ben arabamı size verebilirim dedi. Kilisede çalışan ve Bağdat'ı iyi bilen Netan adındaki bir genç arabayı sürecek.

Tam yola çıkacakken, Hüsam göründü. Bize, artık vaktin çok geç olduğunu ve bu saatte Bağdat yoluna düşmenin çok tehlikeli olacağını, bu gece burada kalıp kendisine misafir olmamızı istedi. Ancak heyet artık kararını vermişti.

Saat 5.20'de Kerkük'ten Bağdat'a doğru yola çıktığımızda artık hava karamıştı. Yaklaşık 50-60 km gittikten sonra bir yerde durup arabanın deposunu doldurduk. Yol üzerinde benzin satan genç, şoförümüze bu gece nereye gidiyorsunuz diye soruyor? Şoförümüz "Bağdat a" deyince çok şaşırıyor. "Bu gece gitmeyin, Kerkük'e dönün, çok tehlikeli" diyor. Arapça yapılan bu konuşmayı diğer arkadaşlara aktarıyorum. Ancak bir kez karar verilmiş. Aslında, ben de bu gece Bağdat'a gidilmesine karşı olduğumu belirtmişim. Bana göre de yaptığımız iş mantıklı değil. Ama herkes gitmek isteyince, ben de onlara uymak durumunda kalmıştım.

Bu tehlikeli yolculukta, beni teselli eden tek şey yola çıkış vaktimizin iftar saatine denk gelmesiydi. Arapları tanırım, Bağdat tembelliği olgusunu da biliyorum. Bu nedenle kendi kendime: "Irak'ta saldırılar düzenleyenlerin çoğunluğu Müslüman-Kâfir çatışması ekseninde hareket ediyor. Dolayısıyla saldırıları düzenleyen, yolları kesenlerin büyük çoğunluğu oruç tutuyor. Oruçlu olanlar da en az iki saat iftar sofrasında vakit geçirecekler. Bizim yolculuğumuzun önemli bir kesimi bu iftar saatine denk düştüğü için, daha az tehlikeyle karşı karşıyayız."

Irak Kürdistanı sınırlarını aşıp Arap topraklarına girdikten sonra herhangi bir güvenlik kontrol noktasıyla karşılaşmıyoruz. Şoförümüz öyle hızlı gidiyor ki, gecenin bu karanlığında bazen saatte 200 km'yi aşıyor. Yol tamamen karanlık; yol boyunca hiç bir aydınlatma lambası yok. Yolda trafik işaretlerinden de bir eser yok.

Yaklaşık 150 km gittikten sonra bir güvenlik noktasıyla karşılaşıyoruz. Şoförümüz bize dönerek şöyle diyor, "Artık tehlikeli yerleri geçtik. Bundan sonra tehlike yok. Bağdat'a 40-50 km kaldı." Hepimiz derin bir nefes alıyoruz. Birden önümüze bir Amerikan tankı çıkıyor. Tankı geçmeye çalışıyoruz, ancak üzerindeki asker, el feneriyle işaret ederek, geriden gelmemizi itiyor. Bir süre sonra tank karşı yola geçerek oradan devam ediyor.

Bağdat Kendi Havasında

Akşam saat 8.00 civarında Bağdat'a giriyoruz. Şehrin sokakları cıvıl cıvıl insanlar ve arabalarla dolu.

www.arsivakurdi.org

Bağdat'ı görünce Kürt yönetimi altındaki yerlerin ne kadar düzenli ve güvenli olduğunu anladım. Irak Kürdistanında, kırmızı ışıkta herkes duruyordu ve hemen hemen her trafik kavşağında trafik polisi vardı. Erbil'de, polisin işaret ettiği bir araba durmayınca, polisin hemen plakasını yazdığını gördüm.

Televizyonlarda gördüğümüz manzaralardan bir eser yok. Bağdat kendi havasında. Oralıkta ne bir Amerikan askeri ne de bir Amerika tankı var. Bazı noktalarda polis var, fakat kimsenin polisi taktığı yok. Trafik işaretleri kimsenin umurunda değil. Arabayla Bağdat'ı dolaşmaya başlıyoruz. Şoförümüz, trafiğin akışkan olduğu bazı yerlerde 120 ile kırmızı ışıkta geçiyor.

Bağdat'ı görünce Kürt yönetimi altındaki yerlerin ne kadar düzenli ve güvenli olduğunu anladım. Irak Kürdistanında, kırmızı ışıkta herkes duruyordu ve hemen hemen her trafik kavşağında trafik polisi vardı. Erbil'de, polisin işaret ettiği bir araba durmayınca, polisin hemen plakasını yazdığını gördüm.

Bağdat'ta bir süre arabayla dolaştıktan sonra, bizden bir gün önce gelmiş arkadaşlarla buluştuk. Akşam yemeğini, heyetin Arap kökenli bir arkadaşının evinde yedikten sonra, ev sahiplerinin bütün ısrarlarına rağmen bir otel bulmaya karar verdik.

Henüz evden ayrılmadan, televizyondaki kanal çokluğu dikkatimi çekti. Irak halkı, en azında iletişim anlamında, Saddam sonrası sınırsız bir özgürlük yaşıyordu.

Konu TV ve kanal çokluğundan açılınca, evdeki bir Arap arkadaş şu hikâyeyi anlattı: "Saddam döneminde yurt dışında yaşayan bir Arap Bağdat'a gelir. Irak'ta sadece iki TV kanalı var. Haber dinlemek için Sabah TV'yi açar ve bakar ki, bütün Haberler Saddam üzerine. Öğlen tekrar TV'yi açtığında, bakar ki, yine her iki kanalda da Saddam'dan başka bir şey yok. Akşam yine öyle. Gece yine öyle. Buna dayanamayan Arap, "En iyisi ben bu gece artık uyuyayım ve Saat 00.5'te uyanıp şu televizyonu bir açayım" der. Sabah saat beşte uyanıp TV'yi açtığında, bir bakar ki Saddam horlayarak televizyonda uyumaktadır."

Otele gitmemizde kararlı olduğumuzu anlayan ev sahipleri, bize kalınabilecek en güvenilir yer olarak Hamurabi Otel adını verdiler. Hamurabi'ye vardığımızda, otelin gerçekten dışardan çok iyi korunduğunu gördüm. Bir kaç silahlı adam sürekli otelin önünde dolaşıyordu. Sokakları insanlarla dolu olan Bağdat'ta, bu derece yüksek korumaya neden ihtiyaç duyulduğunu anlayamadım.

Duhok'ta, 5 yıldızlı Jıyan Otel'de tek kişilik yer 35 dolar iken, burada 70 dolardı. Otel'e yerleştikten sonra, dışarı çıkıp dolaşmak istediğimizi söyleyince, başta güvenlik görevlileri olmak üzere, herkes gece dışarı çıkmanın yabancılar için güvenli olmayacağını söyledi. Çaresiz otelde kalıp, otelin internet salonuna indik. Bilgisayarı açınca, Saddam adlı bir resim dosyası masa üzerinde duruyordu. Hemen bu dosyayı tıkladım. Karşımda, dudakları ojeli, tırnakları boyalı, travesti kıyafetli Saddam, bir defilede podyumda görünüyordu. Saddam'ın bu vaziyeti karşısında ani bir kahkaha patlatınca, herkes dönüp bana baktı.

Sabahleyin heyetin Arap kökenli üyeleri bizi otelden aldılar. Bağdat'ta yeni açılmakta olan bir kaç kilise dolaşıldı. Irak Kürdistanı'na ek olarak, Bağdat'ta da sağlık hizmetleri verilmesinin imkânları araştırıldı. Kiliseler dolaşılırken, Bağdat'taki mimari yapı ve yerleşim plânları hakkında da bir fikir edinebildik. Genellikle evler çok büyük, oldukça geniş bahçeli ve en çok iki veya üç katlı idiler.

Kaldığımız otel, ünlü Saddam heykelinin yıkıldığı Firdews meydanına bir kaç yüz metre uzaktaydı. Önce buraya yaya yürüyüp resim çektikten sonra, bir araba kiralayarak şehri dolaşmak istedik. Ancak otel görevlileri yine bizi uyardılar. Onların tanımadığı bir taksiye binmek bile tehlikeli olabilirdi. Bunun üzerine, otel görevlilerinin temin ettiği taksiyle şehri gezmeye çıktık.

Taksi şoförüne, Arapça olarak "Eş ınte ismek?"(Adın ne?) diye sorunca, "Ehne Ebu Meyrem" (Ben Ebu Meyrem (yani Meryemin Babası) dedi. İçimden, ben de "Ebu Serhat" diyeceğim geçti, ama sonra kendimi toparladım ve "Ene Evdella" (Ben Abdullah) dedim. Yıllardır konuşmadığım kıt Arapça'mla, Ebu Meryem'le sohbet etmeye, anlaşmaya çalıştım. Sıkıştığımda İngilizce'ye baş vurdum, ancak Ebu Meryem'im İngilizce'den hiç hoşlanmadığını çok çabuk anladım.

Ebu Meryem'le Bağdat'ın en önemli yerlerini arabayla dolaşmaya başladık. Savaş sırasında vurulan hedeflere baktık. Bunların arasında en çok dikkati çeken İletişim Bakanlığı ve Uday'ın yeriydi. Her iki ko-

www.arsivakurdi.org

"İnan ki, Araplar Musul nüfusunun dörtte birini ancak oluştururlar. Ama halen bir çok Kürd, eski rejimin korkusunu üzerinden atamadı. Biz buradaki Araplardan çok Saddam uşağı Filistinlilerden çekiyoruz. Dün akşam burada KYB ofisine, ABD askerlerine ve polise saldırdılar. KYB'liler ateşe karşılık verdi.

ca yapının sadece iskeletleri ayakta kalabilmişti. Hava komutanlığı ve Cumhuriyet muhafızlarının kaldığı yerler ağır hasarlar görmüşlerdi.

Ebu Meryem'e Saddam'ın devrilmesine sevinip sevinmediğini sordum. Ebu Meryem dudak bükerek," Saddam gitti, ABD geldi, bizim için pek değişen bir şey yok" dedi. Bir meydanda, Basra'da bir suikasta kurban giden Al- Hakim'in büyük bir posteri asılmıştı. Ebu Meryem'e, "Bu Al- Hakim" deyince, "Evet, Saddam'ın yerine şimdi de onunkini astılar" dedi. Anlaşılan Ebu Meryem hem Amerika'dan ve hem de Şiilerin Bağdat'ta bir varlık göstermelerinden rahatsızdı. Sonradan konuştuğum bir kaç Sünni daha aynı tavrı sergilemişti.

Akşam yine Bağdat'ı gezmeye çıktığımızda, Şiilerin çoğunlukta olduğa bir semte gittik. Her taraf Al-Hakim ve Hz. Ali fotoğraflarıyla donatılmıştı. Görünen o ki, Saddam sonrası Bağdat'ta Şiiler çiçek gibi açmıştı. Yaklaşık bir milyon Kürdün yaşadığı Bağdat'ta, Kürtlerden pek bir ses yoktu. Onların, gelişmeler karşısında temkinli olmayı seçtiklerini his ettim.

İftardan sonra on binlerce insan ve on binlerce aracın adeta birden daldığı Bağdat'ın kaos ve karmaşık trafiğinde otele dönmeye çalışırken, birden patlayan silah sesleriyle irkildik. Bizden 20-30 metre ilerde silahlar patlıyordu. Karşı yola bakınca, damat ve gelinin içinde oturdukları araba ve onları izleyen diğer arabalar dikkatimizi çekti. Meğer düğün konvoyundan silahlar patlatılıyormuş. Kendi kendime, böyle bir manzaraya ancak Bağdat'ta rastlanır dedim.

Bağdat'ta iki gece geçirdikten sonra Kerkük üzerinden Erbil'e geldik. Daha önce anlaştığımız üzere, Dr. Lezgini aradık. Biraz sonra Dr. Lezgin bizim için hazırladığı forumla geldi. Israrla bütün heyeti, akşam yemeği için kendisine misafir olmaya davet etti. Ancak biz, bir- iki saat öce Kerkük'te yemek yemiştik ve fazla gecikmeden Duhok'a dönmek istiyorduk. Dr. Lezgin'i ikna ettikten sonra Duhok'a dönmeye hazırlandık. Artık ezan okunmuş ve hava kararmaya başlamıştı.

Duhok'a gideceğimizi söyleyince, Dr. Lezgin, Musul üzerinden değil, Selahattin üzerinden gitmemizin daha güvenli olacağını söyledi. Ancak ben Selahattin üzerinden Dukok'a gitmenin, üç-dört saat alacağını bildiğim için Musul yolunu tercih ettik.

Musul'a vardığımızda yolun sağındaki bir benzinlikte durduk. Benzinliktekiler benim Kürt olduğumu anlayınca, orada çalışan Abdullah adındaki yaşlı bir Kürdü çağırdılar. Abdullah ile ayaküstü bir sohbete daldık. Abdullah konuşmasında, hava kardıktan sonra buraların, yabancı plakalı bir araba ve yabancılar için pek güvenli olmadığını söyledi. Bunun üzerine ben, "Musul'un yarısı Kürt, herhalde Kürtler bize saldırmaz" deyince, Abdullah şöyle devam etti, "İnan ki, Araplar Musul nüfusunun dörtte birini ancak oluştururlar. Ama halen bir çok Kürd, eski rejimin korkusunu üzerinden atamadı. Biz buradaki Araplardan çok Saddam uşağı Filistinlilerden çekiyoruz. Dün akşam burada KYB ofisine, ABD askerlerine ve polise saldırdılar. KYB'liler ateşe karşılık verdi. Bir Filistinli öldürüldü ve diğer ikisi Bağdat'a kaçtılar. Onun için yolda, birileri size el kaldırsa dahi sakın durmayın. Daha bir kaç gün önce bu yol üzerinde iki Kürt şoför öldürdüler."

Abdullah, ayrılmadan önce, benden bir ricada bulunuyor. Bir dahaki gelişimde kendisine Diyarbakır'ın bir fotoğrafını getirmemi istiyor.

"Kürdistan" Kelimesi Krizi

15 Kasım 2003'de Duhok'tan Habur'a doğru yola çıktığımızda, bu kez sınırda fazla oyalanmayacağımızı düşünüyoruz. Kürt tarafından işlemlerimizi bitirip Türk tarafına geçtiğimizde, her zamanki gibi sıkı arama dikkatimi çekiyor. Sıra bize geldiğinde, çantaları istenilen yere koyup açıyoruz. Aramayı askerler, sorguyu Jitem mensupları yapıyor. Ben, bir yandan sorulan soruları yanıtlarken, bir yandan da tercümanlık yapmaya çalışıyorum.

Tam bu esnada, aramayı yapan bir asker, "Komutanım, bak ne buldum!" dedi. Bir de baktım ki, Sağlık Bakan Yardımcısının Erbil'de bize verdiği, yardım kuruluşu olarak bölgede faaliyet göstermek için doldurulması gereken form, askerin elinde. Meğer formda "Kürdistan" geçiyormuş.

Formun ele geçirilmesiyle, bize karşı olan tavır birden değişti. Bir Jitem mensubu, parmağını "Kür-

www.arsivakurdi.org

distan" kelimesi üzerine koyarak, "Ne bu?", "Burada ne yazıyor?" deyince, heyet üyelerinden Marvin, "Kürdistan" dedi. Buna oldukça sinirlenen Jitem üyesi, "Ne Kürdistanı, Kürdistan neresi? Kürdistan diye bir yer yok!"

Jitem üyesinin kızıp bağırmasına sinirlenen Marvin, parmağını köprünün öte tarafına doğru uzatarak," İşte burası Kürdistan" dedi. Araya giren diğer bir Jitem üyesi, "Kürdistan asla olamaycak" deyince, Marvin, "Orası da Kürdistan, burası da Kürdistan" dedi.

Bu arada Jitem üyeleri ikide bir bana, "Bu ne diyor, bu ne diyor, tercüme et!" diyorlar. Onlar bağırdıkça, Marvin de bağırıyor. Marvin, "Ben şimdi ABD konsolosluğunu arayacağım. Sizin bu belgeyi benden almaya hakkınız yok. Bu benim şahsi bir eşyam" diyor.

Heyetin diğer üyeleri Marvin'i sakinleştirmeye çalışırken, biri "Kürdistan" kelimesinin geçtiği yeri yırtarak belgeden çıkarıyor ve Jitem üyelerine dönerek, " Eğer sorun bu ise, buyrun, işte ben çıkartım" diyor. Jitem üyeleri, "Eğer böyle davranırsanız bir daha sizi bu kapıdan içeri sokmayız" diyorlar.

Haburdan ayrılınca Marvin bana dönerek şöyle dedi:" Gördün mü, benim haritamı görmediler. Bunların aksine, ben bir dahaki gelişimde BM uçağıyla Kürdistan'dan ayrılacağım ve tam bir çanta dolusu Kürdistan haritası alarak. Amerika'da dağıtacağım. Evet bir çanta dolusu. Söz veriyorum."

Askerlere çantaların çok daha dikkatlice aranması emri veriliyor. Ben arama yapanlara yaklaşıyor ve çantalarda bir şey yok, üstelik bizim uçağa yetişmemiz gerekir diyorum. Bunun üzerine bir Jitem üyesi kızarak, "Sen nerden biliyorsun. Çantada bir şey yok dedin, bak ne çıktı. Sıkıca arayın çantaları!" diyor.

Benim korkum, Marvin'in çantasındaki Kürdistan haritasının bulunması. Kürdistan kelimesi için böyle bir tepki gösterenler, Kürdistan haritasını yakalayınca Allah bilir ne yapacaklar. Bu korkuyla ben çantaları gözden geçiriyorum. Birden sıra Kürdistan haritasının olduğu çantaya geldi. Marvin haritayı rulo şeklinde sarmış ve çantanın bir köşesine dik olarak yerleştirmiş. Asker çantayı aradı, ancak Kürdistan haritasını görmedi. Çantayı aranmış çantalar yanına koyunca derin bir nefes aldım.

Haburdan ayrılınca Marvin bana dönerek şöyle dedi:" Gördün mü, benim haritamı görmediler. Bunların aksine, ben bir dahaki gelişimde BM uçağıyla Kürdistan'dan ayrılacağım ve tam bir çanta dolusu Kürdistan haritası alarak. Amerika'da dağıtacağım. Evet bir çanta dolusu. Söz veriyorum."

www.arsivakurdi.org

Kürtler Global Politikanın Ekseninde

Jesse Benjamin*

ABD bir soykırımı kullanarak bir diğerini meşrulaştırıyor

Kürtler, kısa süreli de olsa, bir kez daha, haberlerde karşımıza çıktılar. Ne var ki, Kürtler için ve Kürtlere ilişkin konuları kaygıyla takip edenler için, yeniden canlanan bu ilgi hem sorumluluk hem de analitik derinlik bakımından yüzeysel kalmaktadır. Savaşın ilk saldırılarıyla birlikte tekrar kendilerini hedef alabilecek kimyasal saldırı tehditlerinden kaçan Kürtlerin oluşturduğu renkli görüntüler Kürtlerin kurban olduğunu gösterirken, ABD bahriyelilerinin yanı başındaki renkli peşmerge savaşçılarının fotoğrafları tipik oryantalist klişelerin diğer boyutlarını teyit ediyordu.

Gerçek şu ki, 20. yüzyılın en kötü etnik temizlik ve soykırım olaylarından birine bulaşan ABD ve Batının aleyhine olan Kürtlerin öyküsü ana medyada yer alamayacak kadar aykırı bir öyküdür. Kürt tarihinin gerçeği, mevcut ABD yönetiminin Irak'a açtığı savaşın ve ABD'nin Ortadoğu çapındaki neo-sömürgeci niyetlerinin yoluna taş koyardı. Şimdi savaş sonrasında bölgede oluşan güç dengesiyle birlikte Kürtler özellikle zor durumda olacaktır, zira birçok şeyi hakkeden bu halk, bir kez daha bölgenin kaderini belirleyecek olan süpergüç politikalarının dışında bırakılacaktır.

Kürtler, nadiren de olsa yer aldıkları Batılı söylemde, devletlerin ve jeo-güçlerin orta yerinde, cansız tarih-öncesi (ya da tarih-dışı) varlıklarmış gibi ifade edilirler. Kürtler, kendisi ABD ve Batı emperyalizminin ırksallaştırılmış kurbanı olan "Ortadoğu'nun önemli bir kısmının ırksallaştırılmış kurbanlarıdır. Bu halleriyle, iki kez marjinalleştirilmiş olan, iki kez baskı gören ve ortadan kaldırılan bu halk, dünyanın en muammalı ve anlaşılmaz toplumlarından biri olmaya devam ediyor.

ABD ile Türkiye arasında kısa bir süre önce yaşanan uzaklaşma ve bu uzaklaşmanın kaynağı olan NATO ve BM'deki bölünme tarihi bir öneme sahiptir. ABD ile Türkiye arasında yapılan görüşmelerin ilk raundu her şeyi açıkça gösteriyordu. ABD Irak'ta bir kuzey cephesi açmak üzere Türkiye topraklarından askerlerini geçirmenin karşılığı olarak Türkiye'ye önce 5, sonra 15 ve en sonunda 30 milyar dolar tutarında "yardım" ve askeri destek vaat ediyordu. ABD askeri planlamacıları bunu hayati bir plan olarak görüyorlardı zira burası, ne de olsa asıl stratejik hedef olan Irak'taki ana petrol yataklarına en yakın olan sınırdır. Yine bu hususlar gibi müzakere edilen ama çok daha az tartışılan konulardan biri de, yalnızca sınırdaki mülteci kamplarını denetlemek için değil, ama aynı zamanda Irak'ın derinlerine kadar girip petrol yataklarını ele geçirme konusunda açıkça ifade edilen arzuları gerçekleştirmek üzere de orada bulundurulan Irak'taki Türk askeri varlığı meselesiydi.

ABD başlangıçta Türk askerlerini savaş esnasında şok birlikleri olarak daha sonra da ida-

* Minnesota St. Cloud State Üniversitesinde İnsan İlişkileri ve Çok Kültürlü Eğitim Bölümünde yardımcı profesör

www.arsivakurdi.org

Türkiye'nin Türkiye'deki ve dünyanın başka yerlerindeki Kürtleri bastırma konusundaki saplantısı Türkiye'yi, hem ABD ve İsrail ile arasındaki ittifakı hem de Avrupa Birliğine girme hazırlıklarını tehlikeye atmaya sürüklemektedir. Kimileri ise doğrudan doğruya Türkiye'nin, Soğuk Savaş sonrası dünyada artık hayati bir müttefik olmadığını ve bu yüzden ekarte edilmekte olduğunu savunmaktadır.

ri tampon güçler olarak kullanmayı istiyormuş gibi görünüyordu. Ancak ABD Türkiye'nin bundan daha büyük olan hırslarından dolayı anlaşmaya yanaşmadı. Türkiye burada yalnızca ABD ve Avrupa Ekonomik Konseyi arasında sıkışmakla kalmayıp, aynı zamanda Batı ile Arap dünyası arasında da sıkışıp kaldı. Beirut Daily Star gazetesinden Muhammet Nurettin'in de işaret ettiği gibi, Türkiye "Amerika ile Avrupa arasındaki kayalıkta sıkışıp kalmıştır."

Buna rağmen, Türklerin kimi zaman tuhaf olan politika kararlarının itici gücünün kendi ülkelerinin güneydoğu kesimindeki devletsiz Kürtler olduğu anlaşılıyor. Türkiye'nin başlıca kaygısının, Saddam Hüseyin'in iktidardan düşmesi ve Irak Kürtlerinin bağımsız bir Kürt devleti kurması durumunda, Türkiye'deki Kürtlerin de daha sağlam haklar elde etme ve hatta böyle bir devletle birleşme arayışına girebileceği hususu olduğunu medyada tekrar tekrar okuduk, ki görünüşe bakılırsa bu pek de yabana atılacak bir olasılık değildir. Savaşın arifesinde "Bazen savaş ve barış anahtarları, Washington ile Bağdat'tan ziyade Ankara'nın elindeymiş gibi görünüyor" diyen Nurettin haklıydı. Ankara'nın kararlarının Kürtler hakkında yapılan hesaplara dayandırıldığı anlaşılıyor. Çoğu Batılı gözlemci, Türkiye'deki kitlesel gösterilerin, Türkiye'nin ABD planına verdiği desteği değiştirmeyeceğini düşünüyordu; hele de işin içinde bunca para varken. Böylece, Türkiye Parlamentosunda ABD işgal planları için gerekli olan yetki tezkeresini onaylayacak çoğunluk sağlanamadığında pek çok kişi afalladı. Bu gelişme üzerine çılgına dönerek kontrolden çıkan Bush yönetimi çeşitli B Planı senaryoları üzerinde durdu, bir yandan nakit para tekliflerini neredeyse tümüyle geri çekerken diğer yandan da, çok sayıda askeri personel ve mühimmattan oluşan ve sıkıntılı bir bekleyiş içinde olan donanmayı Türkiye'nin Akdeniz'deki limanlarından çekti. Planlanan ikinci Parlamento oylaması hiçbir zaman gerçekleşmedi ve savaşın kararlı bir şekilde başlamasıyla birlikte Türkiye, kendi hava sahasının ABD askeri uçuşları için kullanılması iznini önce verdi, sonra geri çekti, en sonunda tekrar verdi. Bu zaman zarfında, ABD'ye, Birinci Körfez Savaşında ABD için merkezi bir rol oynayan İncirlik hava kuvvetleri üssünü kullanma izni bile verilmeyecekti. Bush yönetimi geçtiğimiz yıl, gelecekte bu tür sorunları yaşamamak için İncirliği kendi özel kullanımı için satın almaya çalışmış ama pazarlık başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

ABD Türkiye'yi bölgedeki kilit müttefiklerden biri haline getirmek üzere elli yıl boyunca milyarlarca dolarlık yatırım yapmıştır, işte bu yüzden, Türkiye'nin tam da böylesine hayati bir anda en önemli ortağından uzaklaşması oldukça tuhaf. ABD tarafından verilen askeri "yardım" ile birlikte gelen bir başka şey de, Türkiye'nin içerde sürdürdüğü etnik temizlik kampanyasına ve muhtemelen Öcalan'ın Kenya'da yakalanmasına yardımcı olan güçlü İsrail desteği ve ilişkileriydi. Türk hakimiyetine karşı mücadele eden başlıca gerilla grubunun (PKK) lideri olan Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla birlikte, herhalde Türkiye 1990'lı yıllar boyunca garantiye aldığı ABD yardım paketine artık ihtiyacı olmadığını düşünüyordu. Bu teori şimdilik bir kenarda dursun, peki Türkiye niçin, Filistinlilerin bastırılmasında "değerli" dersler veren ABD-İsrail ilişkilerinden vazgeçmeyi arzuluyordu? Belki de Türkiye bu kez şansını, ABD ile arası açıkça bozulan Avrupa ile deniyordu ve belki de burada Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Konseyi üyeliği bir denge unsuruydu. Ya da belki de Türkiye'nin Türkiye'deki ve dünyanın başka yerlerindeki Kürtleri bastırma konusundaki saplantısı Türkiye'yi, hem ABD ve İsrail ile arasındaki ittifakı hem de Avrupa Birliğine girme hazırlıklarını tehlikeye atmaya sürüklemektedir. Kimileri ise doğrudan doğruya Türkiye'nin, Soğuk Savaş sonrası dünyada artık hayati bir müttefik olmadığını ve bu yüzden ekarte edilmekte olduğunu savunmaktadır.

Türkiye'nin ABD ile olan yakın ilişkileri, Türkiye (Kürtlerin yaşadığı) kuzey Irak'ta açıkça askeri bir rol talep ettiğinde, buradaki birkaç medya uzmanının bunu not etmiş olmasını iyi açıklamaktadır. Türkiye "Irak Kürtlerini silahsızlandırmak", petrol yataklarının kontrolünü ele geçirmek, kuzey Irak'ı, tamamen kendi topraklarına katamasa bile, işgal etmek ya da yönetmek konusundaki niyetlerini açıkça dile getirdi. Büyük ölçüde abartılmış bir Türkmen azınlıktan ve

www.arsivakurdi.org

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşının sonunda bölündüğünde, kendilerine bir ülke verilmeyen Kürtlere, Başkan Woodrow Wilson esasen bir ülke vaat etmişti ama ardından, eski sömürgeci güçlerin (Fransa ve İngiltere) bölgedeki kaynakları ve emek gücünü gelecekte kendi neo-sömürgeci emelleri doğrultusunda talan etmek üzere yapay sınır hatları çekmeleriyle birlikte Kürtler tekrar ortalıkta bırakılmıştı.

bu azınlığın karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri vesile ederek kuzey Irak'a müdahale etmekten söz eden Türkiye liderliğinin sesi yakın bir zamana kadar duyuluyordu. Oysa tüm bu saçmalıkların ABD'nin ciddi bir tepkisine yol açması gerekiyordu. Irak Kuveyt'i işgal ettiği zaman, ABD'nin Birinci Körfez Savaşı için kullandığı nazik gerekçe sözde ihlal edilemez olan hükümranlık yasalarının ihlali değil miydi? Hükümranlık nasıl olur da bazen kutsal bir ilke, bazen de daha önemli ABD çıkarları için satışa sunulabilecek basit bir piyon olurdu? Buna rağmen, Türkiye ile ABD arasında yapılan nihai transit uçuş anlaşmasının bir kısmının, Iraklı Kürt güçlerinin Musul ile Kerkük civarındaki petrol yataklarının kontrolünü ele geçirmeleri durumunda, Türkiye'nin Irak'ı işgal etmesi için örtük hükümler içerdiği söyleniyordu.

Öyleyse, Başkan Bush Türkiye'yi böyle bir çatışmadan uzak durması konusunda uyardığını kamuoyuna açıkça ifade ederken, onun Yönetimi, Kürtlerin dünya ulusları düzleminde yaşayabilir bir varlık haline gelmelerini sağlayacak kaynakları nihayet ele geçirmeleri olasılığını dikkate alarak tamamen tersi yönde planlar yapıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşının sonunda bölündüğünde, kendilerine bir ülke verilmeyen Kürtlere, Başkan Woodrow Wilson esasen bir vaat etmişti ama ardından, eski sömürgeci güçlerin (Fransa ve İngiltere) bölgedeki kaynakları ve emek gücünü gelecekte kendi neo-sömürgeci emelleri doğrultusunda talan etmek üzere yapay sınır hatları çekmeleriyle birlikte Kürtler tekrar ortalıkta bırakılmıştı. Kürtler Türkiye, Irak, İran, Suriye ve Ermenistan'da devletsiz "azınlıklar" oldular. Bundan dolayı da, Kürtler yalnızca Irak, İran ve Suriye'de değil, ama aynı zamanda Türkiye'de de korkunç baskılara, sayısız insan hakları ihlallerine ve soykırıma maruz kaldılar; ve bu durum "diğer devletlerin hükümran işleri" olarak görüldüğü için, dünya toplumu herhangi bir müdahalede bulunamadı. Üstelik de tüm bunlar olup biterken bu ülkeler, mesela Irak 1980'li yıllarda, Türkiye de başından beri, ABD müttefiki olmuşlardır. Öyle ki, Irak lideri Saddam Hüseyin müttefik olmaktan çıkıp düşman oluncaya kadar, ABD bu her iki ülkedeki zulmü ve soykırımı inkâr edecek kadar ileri gitmiştir ki bu noktada, Irak Kürtlerinin çektiği acıları dile getirmek mümkün olmakla kalmayıp aynı zamanda artık gerekli olmuştur.

Kerkük ve Musul'daki Petrol Yatakları

Kerkük ve Musul etrafında bulunan Irak'ın ana petrol yatakları dünyadaki en büyük petrol yatakları olmakla kalmayıp, aynı zamanda dünyadaki en üretken petrol yataklarıdır. Başka yerlerdeki (örneğin Suudi Arabistan'daki) büyük yataklar, petrol çıkış kapasitelerinin zirve noktasını yıllar önce geride bırakmış ve günümüzde kapasiteleri düşmeye başlamışken, Irak'ın ana petrol yatakları daha onlarca yıl bol miktarda petrol üretecek bir kapasiteye sahiptir. Buna, Suudi Arabistan'da ve petrol üreten diğer belli başlı ülkelerde hala uysal rejimlerin işbaşında oldukları olgusunu da eklediğimizde, Irak'ın neden şimdiki hedef olduğu anlaşılacaktır. Bir yılı aşkın bir süredir şu soru sorulmaktadır: Irak'tan sonra Ortadoğu'nun diğer yönetimleri de "rejim değişikliği" için hedef olacaklar mıdır ve Irak'ın işgalinden sonra ABD gücünün ve varlığının yapısı ne olacaktır?

Bu sorunun kilit cevabı, petrol üretimi açısından hayati bir öneme sahip olan bu bölgenin gizli etnik tarihinde saklıdır. Kısa bir süre önce, Peter Jennings veya başka bir anchorman her gece Irak'ın etnik haritasını tartışırken görülebilirdi: Ortada Sunni Müslümanlar, güneyde Şii Müslümanlar ve kuzey ve kuzeydoğuda da Kürtler. Bu haritalara göre, söz konusu petrol yatakları, Saddam Hüseyin'in partisinin kök saldığı Sunni bölgelerde bulunmaktadır. Ne var ki, bu haritalar, İngilizler tarafından başlatılan ve Saddam Hüseyin tarafından yoğunlaştırılarak sürdürülen 20.yüzyıl etnik temizlik kampanyalarının kasıtlı sonuçlarını temsil etmektedir. Özenle saklanan sır ise, en önemli petrol yataklarının tarihsel olarak Kürt olan bölgelerde bulunuyor olmasıdır. Eğer petrol yatakları en azından doğrusal bir şekilde ve çoğunluk yönetimine dayalı etnik bir temelde tahsis edilecekse, gerçek durum

www.arsivakurdi.org

budur. 20. Yüzyılda sömürgeciliğin öncesinde ve sonrasında bu bölgede gerçekleştirilen ve bölgedeki Kürt çoğunluğu ya ortadan kaldıran ya da yeniden iskan eden etnik temizlikten önce, burası, Kürtlerin, Sunni ve Şii Müslümanların, Türkmenlerin Yahudilerin ve diğerlerinin birlikte ve barış içinde yaşadığı çok etnili bir bölgeydi. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, burada da, modern anlamda etnik ve ulusal çatışmalar Batı tarafından icat edilmiş ve bunlara Batı tarafından müdahalede bulunulmuştur.

Türkiye'nin etnik temizlik ve soykırım tarihi, bu devletin kendine has ırksal üstünlük üzerine kurulu şiddetli milliyetçilik tarzına dayanmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk modern Türkiye milletini kurduğu zaman, bunu Ermenilere yönelik bir soykırım üzerine kurdu; ve bu soykırım halen de dünya kamuoyunun çoğu ve ABD Kongresi tarafından tanınmamıştır.

Mevcut savaşın başlamasıyla birlikte, kuzey Irak'taki Kürt siyasi partilerinin, teslim olup karşı tarafa geçtiklerinde korunmalarını isteyen Irak ordu mensuplarının isimlerini toplamaları olgusunda bu kültürel birlikte varoluşun öğelerini gördük. Teslim planlarının çoğu kırsal bölgelerde yaşayan Kürtlerle yapılan pazarlıkları içeriyordu; bu planlara göre, Irak askerleri ve istihbarat subaylarına Kürt giysileri sağlanacak ve onlar resmi teslim gerçekleşinceye kadar Kürtlerin evlerinde barınacaklardı. Medya uzmanları "ezeli aşiretsel nefretten" bahsetmeye bayılsa da, Birinci Körfez Savaşında olduğu gibi, bu tür eylemler, farklı etnik kökenlere ve mezheplere mensup halklar arasında bölgede halen de tarihsel bir norm teşkil eden ittifakların varlığını ifade etmektedir. Kürtlerin kendine zulmedenlerden nefret etmesi için fazlasıyla neden vardır, ancak Kürtler, rejim ve onun elit komutanları ile Irak politikasının etnik girdabına kapılmış tabandaki askerler ve siviller arasındaki farkı da görmektedir. Ne var ki, Saddam Hüseyin sonrası bir Irak yönetimine Kürtlerin de dahil olma potansiyeli konusunda bazı kısık sesleri duymamıza rağmen, Kürtlerin orta ve kuzey Irak'taki petrol kuyularında hak sahibi oldukları konusunda herhangi bir şey duymak neredeyse imkânsızdır.

Post-Modern Soykırım Politikası

Kürtlerin haklı direnişinin, sadece Irak Kürtleri için değil, ama aynı zamanda Türkiye ve diğer yerlerdeki Kürtler için de bir devletin kurulmasına yol açacağı hususundan sürekli olarak korku duyulmaktadır. İşte Türkiye'nin ABD'de ısrarla yürüttüğü lobi çalışmalarının nedeni budur. Ve yine bu yüzden Kürtler tartışıldıklarında yalnızca, eskiden ABD'nin koruması altında olan Saddam Hüseyin'in kurbanları olarak tartışılmaktadır; sadece ABD savaş planlarının ihtiyaçlarına uyduğu zamanlarda, bu kez de Irak'a yönelik ilk saldırının gereği olarak tartışıldılar. Ne ironiktir ki, Kuveyt'in ulus-devlet statüsü Birinci Körfez Savaşında ABD'ye zayıf bir bahane sağlarken, ABD'nin emperyal müdahalesini daha az meşru kılan şey bir Kürt devletinin yokluğu ve Kürtlerin çektiği acıların sorumluluğuna ABD'nin de ortak olması olgusu olmuştur.

Türkiye'nin etnik temizlik ve soykırım tarihi, bu devletin kendine has ırksal üstünlük üzerine kurulu şiddetli milliyetçilik tarzına dayanmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk modern Türkiye milletini kurduğu zaman, bunu Ermenilere yönelik bir soykırım üzerine kurdu; ve bu soykırım halen de dünya kamuoyunun çoğu ve ABD Kongresi tarafından tanınmamıştır. Irksal olarak "saf" bir Türk toplumu yaratma girişimleri çerçevesinde, Ermenilerin yanı sıra, aynı dönemde neredeyse bir milyon Kürt sürüldü veya katledildi, ayrıca bir milyonu aşkın Rum da Anadolu'dan sürüldü. Yine de, Kürt liderleri ve savaşçıları, Türkiye sınırlarının gelecekteki olası işgalcilere karşı güvenceye alınması noktasında yardımcı olmuşlardı. Kürtlerin verdiği bu yardımın karşılığında onlara verilen ödül ise, Kürt liderlerinin kitlesel olarak idam edilmesi, verilen sözlerden dönülmesi ve ardı arkası gelmeyen baskı olmuştur. Ermenilerden sonra, Kürtler milliyetçi terörün başlıca hedefleri haline gelmiştir, zira onların "inatla" sahip çıktıkları kimlikleri, Türkiye'nin tek kültürlü laik toplum vizyonu karşısında bir tehdidi ifade ediyordu.

Daha sonraki yıllarda, her biri acımasız biçimde bastırılan onlarca ayaklanmaya tanık olundu; ta ki gerillalar dağlara yerleşip 1980'li yıllarda Türk ordusuyla savaşa tutuşuncaya kadar. Bu mücadeleler çevrimi, Türkiye'nin kırsal kesimleri insansızlaştırma politikası çevresinde 3.000'i aşkın köyün tahrip edildiği, 2 milyon Kürdün iç sürgüne gönderildiği ya da kalıcı bir mülteci statüsü ile karşı karşıya bırakıldığı 1980'li ve 1990'lı yıllarda doruğa çıktı. Türk ordusunun ve

www.arsivakurdi.org

paramiliter güçlerin kısa bir süre önce öldürdüğü kişilerden de anlaşılacağı üzere, köylere geri dönmenin cezası işkence ve ölüm olmaya devam ediyor. Kürtlerin kendi dillerini kullanmaları, çocuklarına Kürtçe isim koymaları, Kürt renklerindeki giysileri giymeleri engellenmektedir; trafik lambalarının rengi bile kırmızı, sarı ve maviye dönüştürüldü, çünkü kırmızı, sarı, yeşil renkler Kürtlerin ulusal renkleridir.

Kürt çocuklarının "kültürsüzleştirildikleri" ve birer Türk olarak büyütüldükleri kitlesel halde yatılı okullara transfer edilmesi de dahil olmak üzere, Türkiye'nin bu çabaları, Soykırıma Karşı Cenevre Sözleşmelerinin diliyle söylemek gerekirse, farklı bir halkın sayıca azaltılmasını ya da ortadan kaldırılmasını hedefleyen kültürel soykırım eylemlerini teşkil etmektedir.

Türkiye'nin Kürt kültürünü yok etme çabaları –ki Türkiye Kürtlerden yalnızca "dağ Türkleri" olarak bahsetmektedir- dünyanın tüm saygın insan hakları örgütleri, en çok da Uluslararası Af Örgütü, Human Rights Watch ve hatta ABD Dışişleri Bakanlığı İnsan Hakları Raporları ve çeşitli Avrupa Birliği temsilcileri ve kurulları tarafından bile mahkum edilmiştir. Kürt çocuklarının "kültürsüzleştirildikleri" ve birer Türk olarak büyütüldükleri kitlesel halde yatılı okullara transfer edilmesi de dahil olmak üzere, Türkiye'nin bu çabaları, Soykırıma Karşı Cenevre Sözleşmelerinin diliyle söylemek gerekirse, farklı bir halkın sayıca azaltılmasını ya da ortadan kaldırılmasını hedefleyen kültürel soykırım eylemlerini teşkil etmektedir. Bu baskının doruğa çıktığı dönemlerde Türkiye'nin silahlarının yüzde 80'i ABD tarafından sağlanmıştır ve bu yüzden ABD de, yeterince gün ışığına çıkmayan bu acımasız etnik temizlik politikasına doğrudan bulaşmıştır.

Tabandan yetişen cesur bir Kürt lideri olan Mehdi Zana 1977 yılında Türkiye Kürdistanı'nın en büyük şehri ve başkenti olan Diyarbakır'ın Belediye Başkanlığına seçildi. Zana kısa bir süre sonra tutuklanarak on yılı aşkın bir süre cezaevinde tutuldu, şimdi kendi ülkesinden uzakta, sürgünde geçen yaşamının geri kalan kısmı boyunca kendisini etkileyecek olan tarif edilemez işkencelere ve aşağılamalara maruz kaldı. Zana'nın yaşadıkları onun bir tanıklık niteliğindeki, 5 Nolu Cezaevi: Türkiye Hapishanelerinde On Bir Yıl adlı eserinde yansımıştır; Elie Wiesel da bu esere önsöz yazmıştır. Zana'nın "davasına" konulan kanıtların da gösterdiği gibi, belediye başkanlığı esnasında yardımcılarıyla, onların konuşabildiği tek dil olan Kürtçe diliyle konuştuğu için Zana'ya yönelik temel suçlama "bölücülük" olmuştur. Avrupalı devlet başkanlarının ve sayısız etkin insanın desteğine rağmen, Zana'nın on yılı aşkın bir süre boyunca yaşadığı acılar hafiflememiştir. Şimdi bile Zana sadece ailesinden değil, aynı zamanda halkından ve vatanından uzakta yaşamaktadır.

Mehdi'nin eşi Leyla Zana da giderek radikalleşti ve 1991 yılında daha sonra tutuklanan beş Kürt ile birlikte Parlamento'ya seçildi; ama kısa bir süre sonra Zana ve arkadaşlarının milletvekili dokunulmazlığı kaldırıldı ve hep birlikte gözaltına alındılar. Yine "bölücülük" yaftası altında yargılanan Zana ve arkadaşlarının "suçu" açık havada Kürt giysileri giymek, Kürtçe dilini konuşmak ve Kürt bölgelerinde gerçekleştirilen insan hakları ihlalleri konusunda Avrupa ve ABD Kongresinde tanıklık yapmaktı. 15er yıl hapis cezasına çarptırılan Zana ve arkadaşları halen cezaevinde. Nobel Barış Ödülüne aday gösterilen Leyla Zana, diğer birçok ödül ve onur payesinin yanı sıra, Saharov Düşünce Özgürlüğü Ödülünü kazanmıştır. Leyla Zana öyküsünü, Cezaevinden Yazmalar adlı çalışmada kronolojik olarak anlatmaktadır.

Mehdi Zana'nın maruz kaldığı insanın kanını donduran işkencelerin anlatıldığı eserin arka kısmında, Fransa'da sürgünde yaşayan etkili Kürt aktivisti Kendal Nezan tarafından yazılan bir makale de bulunmaktadır. Buradaki Kürt tarihi, Kürt politikasını ve tarihini bilimsel olarak ele alan en iyi çalışmalardan biridir ve Kürtlerin dünya politikasındaki yerini anlamak isteyen tüm aktivistler için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Söz konusu çalışma, merkezi ABD'de bulunan ve bir Kürt sürgünü ve Gandici pasifist olan Kani Xulam tarafından neredeyse tek başına kurulan ve yürütülen AKIN (American Kurdish Information Network - Amerikan Kürt Enformasyon Ağı) bürosundaki aktivistler için daha da gereklidir. Merkezi AKIN Washington DC'de olan AKIN ABD'deki tek önemli Kürt örgütüdür ve Capital Hill'deki lobi faaliyetlerini de yine bu kuruluş yürütmektedir. Kani Xulam protesto ve gösteriler örgütlemekte –bilgi yaymakta, ülkenin her tarafındaki Kürt mültecilerle çalışmakta ve üniversite kampuslerinde, konferanslarda ve diğer etkinliklerde konuşma yapmak üzere her tarafa gitmektedir.

www.arsivakurdi.org

Bu en ümit verici ve en riskli dönemde Kürtlere ne olursa olsun, çekilen acıların tarihi sonuç olarak ele alınmalıdır. Kürtler sık sık kendi durumlarını Filistinlilerin durumları ile ilişkili olarak tartışmakta ve şöyle şeyler söylemektedirler: "Filistin sorununa bir çözüm bulunduğunda, sıra Kürt sorununa gelecektir."

Bununla birlikte, Türkiye'nin ürkütücü bir şekilde ABD'nin gözünden düşmesi, öyle anlaşılıyor ki, bir serap değildir, zira kimileri gelişmekte olan bir Kürdistan'ın daha ziyade, tıpkı İsrail gibi ABD'nin bölgedeki bir müttefiki ve üssü olma işlevini görüp göremeyeceğini soruyor. Böylesi kıyaslamalar henüz fazlaca dikkate alınamayacak tuzaklarla dolu ve karmaşıktır, ama paradigma soruları gerçek olmaya devam ediyor. Tıpkı baskı gören diğer devletsiz halklar gibi, Kürtler ve Filistinliler, İkinci Dünya Savaşının hemen akabinde İsrail aracılığıyla Yahudilere tanınan ulusal imtiyazlardan bir kısmını –bir ulus-devlet, baskı görmeyecekleri güvenlikli bir yer ve bir ekonomi kurma şansını- kendileri için de istemektedirler.

Savaşa ve Irak halkına yönelik soykırımsal yaptırımlara kafayı takan savaş karşıtları, Kürtlerin çektikleri acıların, Irak'taki zulmü gerekçelendirmek üzere aşağılayıcı bir şekilde kullanılması karşısında dehşete kapılmalıdırlar. Bir soykırım ile başka bir soykırımı meşrulaştıran, gerektiğinde soykırımları örtbas eden, gerektiğinde destekleyen ve/veya kendi çıkarları doğrultusunda soykırımlara üzülen bir dünya düzenini kabul etmemeliyiz.

80 Yıllık bir baskı döneminin ardından, mevcut konjonktür, Kürtlerin kurtuluşu konusunda çok da açık seçik yollar sunmuyor ama buna rağmen Kürtler mevcut imkanları kendi çıkarlarına en uygun olacak şekilde kullanmaktan geri kalmayacaklardır. Peki dünya halkları, özellikle de ilerici halklar, Kürtleri destekleyecek midir?

Savaşa ve Irak halkına yönelik soykırımsal yaptırımlara kafayı takan savaş karşıtları, Kürtlerin çektikleri acıların, Irak'taki zulmü gerekçelendirmek üzere aşağılayıcı bir şekilde kullanılması karşısında dehşete kapılmalıdırlar. Bir soykırım ile başka bir soykırımı meşrulaştıran, gerektiğinde soykırımları örtbas eden, gerektiğinde destekleyen ve/veya kendi çıkarları doğrultusunda soykırımlara üzülen bir dünya düzenini kabul etmemeliyiz. Bizim düzeni sağlama çabalarımızı kuşkusuz daha da karmaşık hale getirmesine rağmen, aktivistler, bugün her zamankinden daha fazla, Kürt sorununu doğrudan ele almalıdır.

Kaynak: www.zmag.org

İngilizce'den çeviren: Cemal Atila

www.arsivakurdi.org

Bir Kimlik Krizi

Dindar Zebari*

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 5 Nisan 1991 tarihinde, Irak içindeki sivil nüfusa yapılan baskıları kınayan 688 sayılı yasayı onayladı. Bu, Birleşmiş Milletler'in, üye bir ülkenin iç işlerine müdahale etme hakkı üzerinde ısrar ettiği ilk örnekti. Uluslararası toplumun müdahalesi için sunulan gerekçe, insani ihtiyaçlar gibi bir temele dayandırılmıştı. Irak'a, Kürt nüfusa uyguladığı şiddetli baskıya derhal son vermesi, uluslararası insani yardım kuruluşlarının, Irak'ın tüm bölgelerindeki yardıma muhtaç insanlara ulaşmasına izin vermesi emredilmişti. Peki acı çekmek zorunda bırakılan bu insanlar kimdi? Niçin acı çekiyorlardı? Bu insanlar niçin uluslararası toplumun sorumluluğu altındaydı? Peki İngilizler, Fransızlar ve Amerikalılar kimdir? Bu tür soruları sorduğumuzda, alabileceğimiz cevaplar konusunda üç aşağı beş yukarı bir fikrimiz vardır; İngilizler İngiltere'de doğmuş olan insanlardır ve saire... Ama bu tümüyle kolay bir cevaptır ve bu sorulara verilebilecek sayısız cevaplar mevcuttur. Bunlar, ulusal kimlik, böyle bir kimliğin ve şu ya da bu ulusa mensup olmanın ne anlama geldiği gibi konularda kocaman tezlere konu teşkil edebilecek türden sorulardır. Burada amacım bu sorulara cevap vermek değildir, ancak, şu soruyu sorduğumuzda, kimlik konusunun nasıl çok daha karmaşık hale geldiğini göstermeleri bakımından bu sorular yararlı olabilir: Kürtler kimdir?

Kürt halkının yaşadığı resmi bir devletleri yoktur. Uluslararası plânda tanınmış sınırlar ya da Kürt hükümetleri bulunmamaktadır. Kürt olarak değerlendirilen ve birkaç farklı ülke de yaşayan yaklaşık olarak 30 milyonluk bir halk bulunmaktadır; bu, zengin ve farklı kültüründen onur duyan, ortak bir dili, tarihi ve toplumu olan bir halktır. Böyle bir halkın var olduğu ve bu halkın yakın toplumsal bağlarla birbirine bağlı olduğuna kuşku yok. Tüm bunlar bu halkın kendisine ait bir devlet hakkına sahip olması anlamına gelir mi? İngiltere'de doğmuş ve orada yaşayan, ama Hindistan kökenli olan insanlar, ortak bir kültüre, dile ve topluma sahipler diye, kendi devletlerine sahip olma hakkına da sahipler midir? Bu soruya ne tür bir cevap verilirse verilsin, bu iki durumun aynı olmadığı anlaşılacaktır. Hem İngiltere, hem de Hindistan birer hükümran devlet olarak mevcuttur ve herhangi bir birey, gerekli belgeleri sunarak, kolayca gidip bu devletlerden birinde, sanki o devletler bireye ait olma, adapte olma yetisi kazandırıyormuşçasına yaşayabilir. Oysa, 4000 yıldan beridir Kürdistan bölgesinde yaşamalarına rağmen, uluslararası toplum tarafından spesifik bir devlete mensup olarak kabul edilmeyen Kürtlerin durumu böyle değildir.

Peki uluslararası standartlara göre eğer hükümran bir bölgeyi işgal etmiyorsa, o zaman bu halk nerede yaşıyor? Elbette birçok Kürdün yaşayacak bir yeri vardır ve birçoğu da, kendi vatanları haline gelen ülkelerde göreceli bir özgürlüğe sahiptir. Ancak, Kürtler, yasal olarak tanımlanan, uluslararası ölçekte kabul edilen, dünya toplumunun Kürtlere ait ve Kürtlerin kontrolü altında olan bir bölge olarak tanıdığı bir bölgeye sahip değildir. Pek çok politikacının Kürt halkı ile ilgilendiği ve özellikle de Kuzey Irak'taki Kürtlerin

* Birleşmiş Milletler ve Diğer uluslararası Örgütler nezdinde Irak Kürdistanı Bölgesel Hükümeti Temsilcisi

www.arsivakurdi.org

özgün durumu üzerinde yoğunlaştığına kuşku yok. Kürt halkı birden fazla anlamda yurtsuzdur; kendi toprakları üzerinde tanınmaması anlamında yurtsuzdur ve bir de, fiziksel olarak ve zorla kendi ülkesinden çıkarıldığı için yurtsuzdur.

Kürtler, Kürdistan'da var olan zengin doğal kaynaklardan kâr sağlayanlar tarafından kendilerine dayatılan işkence, imha ve baskılara maruz kalmışlardır ve halen de kalmaktadırlar.

"(Kürtlerin) çoğu, 'Kürdistan' olarak bilinen bölgede yaşarlar; coğrafi bir terim olmasına ve hiçbir zaman resmi olarak bir Kürt devletini ifade etmemiş olmasına rağmen."

Bazıları bu ifadeye katılmaktadır ama onlara göre bu, yarım bir ifadedir. Bu terimin "uluslararası toplumun bildiği kadarıyla, hiçbir zaman bir Kürt devletini ifade etmediğini" söylemek daha doğru olur. Günümüzde Türkiye, Irak ve İran devletlerinin harita üzerinde buluştuğu bölgede yaşayan insanlar" söz konusu olduğunda, "Kürdistan" kavramı, en azından, Çin Hükümetinin tamamen zıt yöndeki yaklaşımlarına rağmen, Tayvan ve Tibet'te yaşayan insanların kendi uluslarına yaklaşımları kadar sağlam bir devlet konsepti teşkil edebilir. Benzer şekilde, Kuzey Amerika'nın üçkâğıtçı İngiliz, Hollandalı ve Fransız kolonilerinden oluştuğunu ya da Güney Amerika'nın, baş belası İspanyol ve Portekiz devletlerinin bir uzantısı olduğunu bugün çok az kişi kabul edecektir. Öyleyse sorulması gereken soru "Kürdistan" diye bir devletin olup olmadığı değil, tersine, bizatihi Kürtlerin kendilerini, self-determinasyon hakkı da dahil olmak üzere, özgür ve bağımsız bir halk olarak değerlendirme hakkına sahip olup olmadıklarıdır; ve self-determinasyon hakkı ne anlama gelirse gelsin.

Kürdistan, İran ile onun batıdaki komşuları arasındaki sınırları boyunca, kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzayıp giden sıradağlardan oluşur. Kürdistan halkı getnik olarak Kürt olduklarını savunanlar, ya da atadan kalma vatanları Kürdistan olanlar- aynı zamanda Ermenistan, Azerbaycan, Suriye, İran'ın doğusundaki Horasan, İstanbul ve Ankara gibi Türkiye şehirlerinde ve Tebriz ve Tahran gibi İran şehirlerinde de yaşamaktadır. Kürt halkı, günümüzde Kuzey Irak, Türkiye ve İran içinde kalmış olan alana yerleşerek önemli tarım ve hayvancılık alanları kurmuştur. Bu bölgelerdeki üretim Türkiye'deki toplam tahıl üretiminin yaklaşık olarak %15'ine, İran'dakinin yaklaşık olarak %35'ine ve Irak'takinin de yaklaşık olarak %30'una tekabül etmektedir. Hayvancılık; on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar tek ve en önemli ekonomik faaliyetti.

Büyük koyun ve keçi sürüleri her ilkbaharda daha yüksekteki yaylalara çıkarılır, kışın ise tekrar aşağılara indirilirlerdi. Bölge, yirminci yüzyıla geçişle birlikte, önemli bir pamuk ve tütün üreticisi haline gelmiştir. Bölge, ayrıca zengin bir temiz su ve petrol kaynağıdır. Ancak petrol, Kürtlerin bu ihtilaflı bölge üzerindeki hak talepleri önünde, büyük güçlükler çıkaran bir ürün olmuştur. Kürt meselesi yalnızca, günümüzde uluslararası toplumun koruması altında olan Kuzey Irak ile sınırlandırılamaz. Bu yazıda Kürtlerin durumu tartışmanın önemli bir kısmını teşkil edecektir; çünkü müdahale, Kuzey Irak'taki Kürdistan halkının, şu anda Kürdistan halkının geri kalan kısmından daha farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmasını gerektirmiştir; bunun nedeni, Kürtler arasında temel farklılıklar olması değil, bölgeye yapılan uluslararası müdahalenin oradaki Kürtlerin durumunu farklılaştırmasıdır. Askeri müdahale gerçekleştiğinden bu yana, Kürdistan bir denge unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de, askeri eylem yeniden gerçekleşebilir; zira müdahalenin bir sonucu olarak, bu bölgedeki Kürtlerin siyasal durumunda ciddi bir iyileşme kaydedildiği için, burası aynı zamanda pek çok şeyin kaybedilebileceği bir bölgedir de. Askeri müdahale gerçekleştiğine göre, insani bir perspektiften bakıldığında, bu bölgedeki gelişme ve kalkınmadan vazgeçmek mantıklı olmayacaktır. Tabi bu, Kuzey Irak Kürtlerinin kaderinin, diğer devletlerin sınırları içinde olan Kürt kardeşlerinin kaderlerinden farklı olarak görülmesi gerektiği anlamına gelmez; elbette böyle bir görüşe inandırıcılık kazandıracak herhangi bir tarihsel kanıt bulunmamaktadır. Bu, aynı zamanda, başka yerlerdeki Kürtlerin kaderinin, Ortadoğu'daki herhangi bir ülkede yapılacak yeni askeri operasyonlarla belirlenmemesi anlamına da gelir.

Kuzey Irak Kürtlerinin kaderinin, diğer devletlerin sınırları içinde olan Kürt kardeşlerinin kaderlerinden farklı olarak görülmesi gerektiği anlamına gelmez; elbette böyle bir görüşe inandırıcılık kazandıracak herhangi bir tarihsel kanıt bulunmamaktadır. Bu, aynı zamanda, başka yerlerdeki Kürtlerin kaderinin, Ortadoğu'daki herhangi bir ülkede yapılacak yeni askeri operasyonlarla belirlenmemesi anlamına da gelir.

Cenevre, 22 Kasım 2003

İngilizce'den çeviren: Cemal Atila

www.arsivakurdi.org

Türkçe Bilmeyen Ali Dayı: "Atatürk başımızdır, ilkeleri nedir o bizim başımızdır" deyip elini tekrar başına götürdü

Fahri Kurt*

Serbestî'nin 14. sayısını Diyarbakır Askeri Cezaevine ayırması önemliydi. Tabii ki, bir sayı yetmedi ve gerisi geldi. Bu yazı da böyle oluştu. Dergiden arkadaşları arayıp tebrik ettiğimde benim de oradaki anılarımı yazabileceğimi söylediler. "Hep konuşuyoruz ama yazmıyorsun, oysa ki yazmalı ve bu eksikliği gidermeliyiz" dediler, haklıydılar...

Yazılacak çok şey olmakla birlikte konu Diyarbakır Zindanı olduğu için belki de bu noktadan hareket etmek, çok daha doğru olacak.

1978 yılında Kahramanmaraş olayları sebebiyle özel olarak Diyarbakır ve çevresinde de sıkıyönetim ilân edildi. Ben, 1979 yılının mayıs ayında gözaltına alındım. 7. Kolorduda geçirdiğimiz sorguda, gözaltına alınanların üzerlerine kızgın yağ dökülerek işkence edildiğini ve bu sebeple ölüm olaylarının gerçekleştiğini duyuyor, ancak bu insanlık dışı uygulamanın gerçek olabileceğine inanmıyorduk.

Yeni uygulamada ise kızgın yağlar kollara ve bacaklara dökülmek suretiyle işkence aracı olarak kullanılıyordu. Bu insanlık dışı uygulamaların gerçekliğine kulaklarımızla ve gözlerimizle şahit olduk.

Şöyle ki, beraber gözaltına alındığımız ve aynı zamanda öğrencim olan Mehmet Ali Ece'den yükselen acı dolu sesler bunu doğruluyordu. Daha sonraki dönemde işkence dolu günlerin bedenimizde bıraktığı ağır yara ve darp izlerinin hafiflemesi için Devgeçidi'ndeki Askeri Kışlaya götürüldüğümüzü hatırlıyorum. Artık gözlerimizi bağlamadıkları ve koğuşta konuşma yasağı kaldırıldığı için Mehmet Ali'nin ellerinin ve ayaklarının bu işkence sebebiyle tutmadığını görüyorduk.

Kızgın yağın kollara ve bacaklara dökülmesi, işkencenin son aşamasıydı. Öncelikli olarak Filistin askısı, elektrik, meydan dayağı vb. "rutin işkenceler" yapılıyor ve gözaltına alınan şahsın direnme gücüne göre bu doz ve tür artıp değişebiliyordu.

Devegeçidi'nde kaldığımız iki hafta boyunca Mehmet Ali'nin temel ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı oluyorduk. Bu sürenin sonunda çıkarıldığımız mahkemece benim tahliyeme, Mehmet Ali'nin tutuklanmasına karar verildi.

Yaklaşık 10 yıl sonra, eski bir Ergani minibüsünde gördüm Mehmet Ali'yi. Çökmüştü ve hayli değişmişti, tereddüt ettim, ancak yine de

* Öğretmen. Rızgarî davası sanıklarından

www.arsivakurdi.org

seslendim. Önce ürktü, beni tanımamıştı. Kendimi tanıttım, ancak hâlâ kuşkuluydu, yaşadığı o zor yıllar sonucu, depresyonlar geçirmiş, hafızası allak bullak olmuş, zihni bulanmıştı.

Zorlandı ancak anlatmaya başladı: Cezaevinden çıktıktan sonra askere alınmıştı. Ancak o işkence günlerinin bedeninde yarattığı ağır sakatlıklar, askerden "çürük"e ayrılmasına sebep olmuştu. Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına, Mehmet Ali'ye önce ağır işkenceler yapılmış, "vatan haini" denmiş sonra da bedenini, beynini, ruhunu altüst ettiği bu yağız adama "Çürük" denmişti, haklıydı. Çünkü Mehmet Ali, artık toplumdan kendini soyutlamıştı. Yıllar sonra da yurtdışına çıkmıştı.

Mehmet Ali'nin zor hayat hikâyesini burada bitirmek zorunda kalıyorum, çünkü eski Ergani minibüsü benim onu gördüğüm son yer olmuştu, daha sonraları da ne bir haber aldım, ne de izine rastladım.

Bir Haziran günüydü, hava oldukça sıcaktı. Gözlerimiz ve ellerimiz bağlıydı. Bizi sıraya dizip alıp götürdüler. Nereye götürüldüğümüz konusunda bir fikrimiz yoktu. Ama iyi şeyler beklemiyorduk. Bizi bir indirip bir çıkarıp engebeli ve taşlı yollardan yürütüyorlardı. Derken merdivenli bir yere çıktık; içerisi çok sıcaktı sıralı banklar vardı, oturttular. Ardından demir kapının kapandığını duyduk. Asker sesleri geliyordu; çok kısa bir sürede sıcaktan boğulacak gibi olduk. Terden elbiselerimiz su içinde kaldı. Saunadan beter bir boğucu sıcaklık vardı, ama saunaya da benzemiyordu. Bu duruma başımızdaki askerler de dayanamayıp demir kapıyı silahların dipçiğiyle ve tekmeyle vurup kapıyı açmaları için avazlarının çıktığı kadar bağırıyorlardı. Kapı açılmazsa kendilerinin de boğularak öleceklerini söylüyorlardı. Artık sonumuz geldi; bizi burada öldürecekler diye düşünmeye başladık. Bizim de, askerlerin de dayanma gücü kalmamıştı. Zaman ilerliyor, biz ise ölüme yaklaştığımızı düşünüyorduk. Askerlerden biri bize seslenerek burada hepimiz öleceğiz dedi. Hiç gözünüzü açtınız mı? Biz hayır açmadık dedik. Bana söz verin dedi asker gözlerinizi açacağım ama sizin de namusunuz varsa bizi tanıyınca bize bir şey yapmayacağınıza dair söz verin. Bize bir anda umut doğmuş gibi geldi; adeta hep bir ağızdan bizi size yanlış tanıtmışlar, bizler sizleri de düşünen insanlarız, biçiminde sol-devrimci sözler söylemeye başladık. Bu arada göz bağlarımızı kafamıza doğru sıyırarak görmemizi sağladılar. Ne görelim? 3 asker 20 ye yakın bizler Diyarbakır'ın o haziran ayının sıcaklığında sacdan özel yapılmış araba tankının içindeyiz. Tankın her tarafı kapalı. Ağaçtan oturma bankları yapılmış, demir kapılı bir su veya yakıt tankı gibi. Güneşin o kavurucu haziran sıcaklığının sacı nasıl kavurduğunu düşünün. Ne halde olacağını tahmin edersiniz. Doğrusu boğulmadan gözlerimizin açılıp dünyayı görme sevinci, içimizde umut doğurmuştu. Aniden tankın kapısı açıldı. Dışarıdaki o sıcak hava bize doğru adeta klima gibi esti. Göz bağımızı hemen, acele bir şekilde yeniden eski hale getirdiler ve bizi dışarı çıkardılar.

İşkence fasılasına ara verip bir grup arkadaşla birlikte bu defa bizi tabuta koydular. Tabutlar özel işkenceler için hazırlanmıştı. Tabutlar betondan dik durumda yapılmış tam bir insanın sağabileceği durumda ayakta dik durmak zorundasın, çökmeyi bırak dizini bile tam kıramıyorsun. Eller arkadan bağlı gözler bağlı sırtın ve omuzların betona değercesine yakın, ön kapı kilitli, saat başı kapı açılıp işkence yapılıyor.

Geldiğimiz yere geri götürdüler. Bu olaya pek anlam veremedik. Bizi yeniden işkenceye almaya başladılar. Anladık ki, amaç önceki işkenceden şişen uyuşan vücutlarımızı, bu tankın içinde yumuşatıp işkencenin daha tesirli olmasını sağlamakmış.

İşkence faslına ara verip bir grup arkadaşla birlikte bu defa bizi tabuta koydular. Tabutlar özel işkenceler için hazırlanmıştı. Tabutlar betondan dik durumda yapılmış tam bir insanın sığabileceği boyutlarda ayakta dik durmak zorundasın, çökmeyi bırak dizini bile tam kıramıyorsun. Eller arkadan bağlı, gözler bağlı sırtın ve omuzların betona değercesine yakın, ön kapı kilitli, saat başı kapı açılıp işkence yapılıyor, yumruk, dizlere potinle vurma göğse çift tekme vurarak sırtını beton duvara çarparlar, iç organların ezildiğini hissediyorsun. Tam üç gün aç susuz ve devam eden işkence, bir kesim işkencecilerde, kokudan alkollü olduklarını hissediyorduk. Hem küfürler hem sık sık işkenceler devam ediyordu. Daha 12 Eylül gelmemiş ve biz bunları 1979'da yaşıyorduk.

7. Kolordudaki işkenceler ve Devegeçidi askeri kışlası gözetim sürecinden sonra savcılığa çıkarıldık. Askeri savcı ağza alınmayacak küfürlerle makamında bana hakaretler etti. Dosya da ismi geçen bayan arkadaşlarla kaç defa yattığımı soruyordu, onları tanımadı-

www.arsivekurdi.org

ğımı söyleyince, ben onları yakalarsam tek tek onları s...cem diyordu. Dedim ya işkencenin her türlüsü organize bir devlet politikasıydı. Ayrıca sorduğu sorulardan, işkence anında savcının da orada olduğu anlaşılıyordu.

Ali dayı Türkçeyi zor konuşuyordu okur yazar değildi. Atatürk ilkelerini nereden bilsin? Askerler coplamaya devam ediyordu. Ali dayının artık coplara dayanacak hali kalmamıştı, yere düştü. Sonra başını kaldırdı ve gardiyan askerlere bakıp, elini başına götürdü. "Atatürk başımızdır", "İlkeleri nedir" "o bizim başımızdır", deyip elini tekrar başına götürdü.

Hukuk adına işkenceler yapılıyor, hukuk katlediliyordu. A. Arif'in dediği gibi "dört yanım puşt zulası". Hukuk adına ne haksızlıklar yapılıyordu. Tahliye oldum; tutuksuz yargılanarak beraat ettim.

12 Eylülden hemen sonra 1402 sayılı sıkıyönetim yasasına göre, öğretmenlikten ihraç edildim. ihraç edilmeyle kalmayıp ömür boyu kamu haklarından da yasaklanmıştım. Bu bir mahkeme kararı değildi, komutanın inisiyatifiyle olan bir uygulamaydı.

Askeri Savcı Ü. C. beraat kararıma daha sonra itiraz etti; Askeri Yargıtay, beraat kararını savcının istemi doğrultusunda aleyhime bozdu. 1984 yılında tutuklanarak cezaevine girdim.Diyarbakır zindanında işkenceler bütün şiddetiyle devam ediyordu.

Önce I. koğuşa sonra 27. ve daha sonra da 33. koğuşa gittim. Koğuşta 90 kişi kalıyorduk. Eruh ve şemdinli baskınları olmuştu ve çok sayıda tutuklu geliyordu. E Bloku diğer bloklardan soyutlayıp yeni uygulamalara başlandı. Geceleri coplar eşliğinde marşlar ve yürüyüşler, gündüzleri havalandırmada işkenceler başladı. Bu uygulama tam 6 ay sürdü. Direnene kadar aralıksız devam etti.

Ben 33. koğuşta, koğuş sorumlusuydum. Direnmemiz gerekirdi ama, koğuşlar arası diyalog kurmamız da gerekirdi. Midyat Kerboran'dan gelen tutuklu Ali Kılıç yaşlı, çok temiz yürekli bir insandı. Bir gün havalandırmada "dayak vaziyeti al, uygun adım marş!" Bu her havalandırmadaki komuttu. Dayak vaziyeti alarak sıra açılıp yürüdük. Askerler Ali dayıyı coplamaya başladılar. Coplarken Atatürk ilkelerini say diyorlardı. Ali dayı Türkçeyi zor konuşuyordu okur yazar değildi. Atatürk ilkelerini nereden bilsin? Askerler coplamaya devam ediyordu. Ali dayının artık coplara dayanacak hali kalmamıştı, yere düştü. Sonra başını kaldırdı ve gardiyan askerlere bakıp, elini başına götürdü. "Atatürk başımızdır", "İlkeleri nedir" "o bizim başımızdır", deyip elini tekrar başına götürdü.

Irak'tan sınırı geçip çay, şeker, un vb. alış veriş için Türkiye'ye geçen dayı ve yeğeni yakalanıyor. Alışveriş yapıp döneceklermiş. Gerçekten büyük şair A. Arif'in şiirde anlattığı gibi, "pasaporta ısınmamış içimiz gayri sebep budur suçumuz eşkıyaya - haine çıkar adımız". Dayı olan Hasan önce koğuşa tek geldi. Üzgündü, yeğeni Salih'i merak ediyordu. Sorduk işkencede Salih ağırlaşmış onu tutmuşlar; Hasanı tutuklayıp koğuşa gönderirken Salih'i de hastaneye kaldırmışlar. Hasan korkuyor, yeğeni Salih için endişeleniyordu. 15 gün sonra Salih'i iki kişi kucakta koğuşa getirdiler. Ne görelim? Salih'in 2 ayağı bilekten kesilmiş. Hasan yeğeni Salih'i o halde görünce çılgına döndü, çığlıklar atıyor kendini affedemiyordu. Oysa onun bir suçu yoktu. Hasan'ı sakinleştirmeye çalıştık. Salih 16-17 yaşlarında bir delikanlı; boylu boslu, yakışıklı bir çocuk, yapılı; ne de olsa köy çocuğu, sonra olayı anlatıyor. Yakalanınca Dayı yeğeni çıplak ayakla karda yürütmüşler, sonra falakaya, Salih'in ayakları kangren olmuş, iki ayağını da bilekten kesmişler. Günlerce onları dinledik. Salih'in bütün hizmetini Dayı Hasan kimseye fırsat vermeden yapmaya çalışıyor, kendini suçlu hissediyordu. Oysa sınır ihlali sanıyorum 6 ay ceza; ama Salih'in gençliği, hayatı gitti. Ailesinin haberi de yok.

1984 Eruh ve Şemdinli baskınlarından sonra ağırlıklı olarak, Hakkari ve Mardin yöresinden çok sayıda tutuklu gelmeye başlamıştı. Bunlar genel olarak E Bloka dağıtılıyordu. Bizim koğuşa da Mardin-Midyat-Nusaybin-Kızıltepe-Hakkari'den ağırlıklı olarak gençler, öğrenciler, köylüler geliyordu.

Siverek'ten bir aileden 9 kişi geldi. Akrabaydılar. Bir baba ve oğul da vardı. Havalandırmada 60 yaşındaki babaya, ailesinin bizim ve en önemlisi oğlunun gözü önünde karın üstünde hem şınav çektirip hem de copluyorlardı. Bu duruma oğlu dayanamayıp babasının üstüne atladı. Oğlu şınav çektiren askerlere yalvarıyordu, babam yaşlı dayanamıyor. Onun yerine bana daha fazla cop vurun, yeter ki ona karışmayın. Ama bütün yalvarmalar nafile; oğluna seyrettirerek tepeden tırnağa şınav çeken babayı coplamaya devam ettiler. Sonunda baba dayanamayıp bayıldı.

www.arsivakurdi.org

Cumhuriyetin 80. yılında herkes bir şeyler söyledi. Bende diyorum ki, 80 yıl boyunca Kürtleri asimile etmeyi, yok etmeyi, imha etmeyi denediniz, başaramadınız. Şimdi artık Kürtlerin hakkını verme, Kürtlerin de yasal zeminde hakkını alma zamanıdır.

Midyat'tan gelen liseli gençlerden biri koğuşun tuvaletindeyken bende tuvalet kuyruğundaydım. O tuvaletten çıktı ben girdim. Tuvalette kan izlerine rastladım. Tuvaletten çıkınca gencin yanına gittim. Koğuş sorumlusu da olduğum için ilgilendim. Gencin yanına giderek tuvaletteki kan lekesini sordum. Başını öne eğerek sıkıldı; önce anlatmak istemedi. Sonra ikna edince soruşturmada copla tecavüze uğradığını anlattı. Onuru çok kırılmıştı, gözleri yaşardı, sonra dişlerini sıkarak kafasını kaldırdı, hocam buradan çıkarsam bu durumla yaşayamam, dağa gideceğim, bunun hesabını soracağım. Sonra öğrendim ki, bu duruma düşürülen yalnız bu genç değildi. Bu gençlerin bir kısmı gerçekten tahliye olduktan sonra dağa gittiler. Daha sonra da, bazılarının çatışmalarda öldüğünü gazete ve TV haberlerinden duydum.

Devam eden işkenceler çekilecek gibi değildi. E blokta koğuşlar arası irtibatı ve direnme gücümüzü ancak 6 ay sonra bulabildik. Çünkü kimse kimseyi tanımıyor, herkes birbirinden kuşku duyuyordu. 90 kişilik koğuşta 15-20 sağlam adam bulunca direnme kararı aldık. Koğuşlar arası irtibatta kalorifer boruları işimize çok yaradı. Direnen koğuşu diğer koğuşlar ses ve sloganlarla destekledi. 6 ay sonra da olsa, direniş başarıya ulaşmış, sinsi kod adlı yüzbaşıya da, şartlarımızı kabul ettirmiştik.

Olayları yazmak için gerçekten ama gerçekten kalem, edebi dil, anlayabilmek için yetmiyor sanıyorum. Anlamak için yaşamak lazım da diyemiyorum. Bunları kanımca burada yaşananları anlatmanın en etkili yolu yolu görsel olmalı, sinema olmalı diye düşünüyorum.

Direniş sonrası bizi hamama götürdüler, süremiz çok sınırlıydı. Daha önce bizler kırmadığımız halde, kırılan kurnaların parasını bizden tahsil etmişlerdi. Onun için, önce koğuş sorumlusu olarak kurnaları kontrol edip sonra yıkanmamız gerekiyordu. Gardiyanla birlikte kontrol ederken Hakkarili bir genç yanıma geldi; sorumlu, donumu nerede değiştireceğim? diye bana sordu. Zamanın da darlığından gence dönüp kızarak donunu nerede değiştireceğini ben mi bileceğim, ben mi söyleyeceğim, insaf dedim. O arada bir baktım ki Abdurrahman Demir, köşede gülüyor kahkaha atıyor. Anladım ki yine A. Demir bir şeytanlık yapıyor. Meğer genç A. Demir'e sormuş, o da başından atarak git önce sorumludan izin al demiş. O nereyi gösterirse donunu orda değiştireceksin demiş.

Bütün bunlara rağmen benim Diyarbakır zindanında yaşadıklarım, yaşananların yanında çok hafif kalır.

Diyarbakır Cezaevi direnişleri, aşağılanan, horlanan, onuru kırılan potansiyel suçlu sayılan Kürt halkının direnişleridir.

Cumhuriyetin 80. yılında herkes bir şeyler söyledi. Bende diyorum ki, 80 yıl boyunca Kürtleri asimile etmeyi, yok etmeyi, imha etmeyi denediniz, başaramadınız. Şimdi artık Kürtlerin hakkını verme, Kürtlerin de yasal zeminde hakkını alma zamanıdır.

www.arsivakurdi.org

Diyarbakır Zindanı Anı Olmaz

Nejdet Buldan*

O zindanda belli bir dönem yaşananlara anı demek ne denli doğrudur? Ben anı diyemiyorum. Ya adı ne olmalı derseniz, doğrusu ona da bir isim bulamıyorum. Kısa isim bulmak zor. Ancak televizyonlarda Hitler rejiminin vahşetini anlatan film ve belgesellere baktığımda, toplama kamplarında, gaz odalarının ve ölüm mangalarının önünde ölüm sıralarını bekleyen her insanın dehşetle açılmış gözlerinde kendimi görüyorum. Veya o dönem Diyarbakır zindanına girip çıkmış birini, girip de çıkamayan birini.

1982 kış aylarında dayak ve eğitimden (!) sonraki bir sigaralık molada B blok 3. koğuşta, etrafımıza kuşku ve korkuyla bakarak fısıldaştığımız bir gün. Hatırladıklarım Hasan Çakır (yanılmıyorsam Erganiliydi), Mehmet İz ve Mehmet Eryılmaz (bu arkadaşın soyadı Yılmaz da olabilir, ama öğretmen olduğunu tam olarak hatırlıyorum). Bu yaşadıklarımızın bir gün birileri tarafından yazılıp yazılmayacağı, dışarıya sağ çıkıp çıkamayacağımızı konuşuyoruz. Mehmet Eryılmaz (veya Yılmaz) arkadaşımızın söylediklerini hiç unutmuyorum:

"Hepimizin burada öldürülmesi biraz zor. Çünkü siyasi suçlu olmayanlar da var. Mutlaka birileri dışarıya çıkacak, bu yaşananları anlatacak hatta belki de yazacak. Fakat gelin görün ki ne burada yaşananları gerçek anlamıyla anlatacak bir dil ve yazacak bir kalem olur. Ne de anlatılanları ve yazılanları anlayacak bir beyin. Kimsenin anlatacakları veya yazacakları inandırıcı olmaz. Burada yapılanları anlamak için burada yaşamak gerek. Onu da insan düşmanına tavsiye etmez."

Gerçekten de çok sonraları dışarı çıktığımda, en yakınımdakilerin bile, beni dinlerken gözlerindeki kuşkuyu, bana inanmayan yüz ifadelerini okuyordum. Ve sonunda sevgili Mehmet hocayı anıyordum, hâlâ o zindanla ilgili bir şey okuduğumda (artık anlatmıyoruz dersek yalan olamaz) benim yaşadıklarımda bir eksiklik görüyorum. Bu, ne anlatan veya yazanların hatasıdır, ne de benim okuduklarımdaki eksiklik. Dedim ya, anlatılmaz, anlaşılmaz ancak yaşamak gerek. Diyarbakır zindanından sonra tek bir isteğim oldu. Hâlâ oradan geçmiş çok insan hayatta. Eli kalem tutan, kalifiye insanlar, kültürlü ve becerikli olanlar oldukça fazla. Bunlar anlatsın tüm boyutlarıyla, ortak bir senarist (dünyanın herhangi bir yerinden olabilir) grup yazsın, tüm olanaklara sahip dünyanın önde gelen bir film şirketi filmini yapsın. Başrolleri de o dönemi yaşamış insanlar oynasın. Ya da dünyanın en iyi karakter oyuncuları. Keşke bir de romanını yazanlar olsa.

Diyarbakır işkence değildi. Çünkü dünyada benzerlerinin olması gerekirdi. Oysa, ben benzerlerinin olabileceğine inanmıyorum. Hatta o tür uygulamayı ancak o ülkenin egemenleri, elemanları yapabilirler. Bu nedenle Diyarbakır zindanı bir ülkenin sistemiydi.

* Eski Yüksekova Belediye Başkanı

www.arsivakurdi.org

Diyarbakır zindanında o günleri görenler, kurban da değildi. Kurban olsaydılar, dünyanın değişik yerlerinde benzerleri olurdu. Bundan ötürü kurban, bir halktı, Kürt halkıydı.

Yaşam da değildi, kim öyle yaşayabilir, kim olanları öyle uygulayabilirdi. Yaşananların uygulayıcılarının insan olması gerekirdi. O tür insan yok ki dünyada.

Ölüm hiç değildi veya bizim anladığımız ölüm. Orada kurgulanmış, ancak orada uygulanabilecek, yaşanabilecek, anlatılamaz, anlatıldığı zaman inanılamayacak bir ölüm şekli. Ölüm, yaşam fonksiyonlarının işlerliğini kaybetmesi olsa gerek, tıp bilimi nasıl tanımlıyorsa ben anlatamıyorum. Ama ölümü biliyorum, oradaki ölüm değildi. Yaşıyorsun, korku dışında hiç bir duygun yok. Geçmişin yok, hatırlamıyorsun, geleceğe yönelik bir şey düşünemiyorsun. Aşağılanmış, posası çıkarılmış bir vücut sadece. Biraz da verilen emirlere uymaya çalışan, bir tür programlanmış. Kişiliğin alınıyor, beynin boşaltılıyor. Hani yaşayan ölü mü diyorlar, işte öyle. Yaşıyorsun, ölmemişsin ama tepki vermiyorsun, insani tepkiden söz ediyorum. "Ölüm" sözcüğü mutlaka kullanılacaksa, gıdım-gıdım, parça-parça ölüyorsun. Beyninden başlayan her saat bir organını çürüten ölüm. Bu yüzden Diyarbakır zindanında yaşatılanlara ad bulmak zor diyorum. Belki de tarih demek gerek.

Bir kültür değildi demek doğru mudur? Esirlerin böyle bir kültürü de yoktu. O zaman cellatların kültürüydü. Ezberletilen onlarca askeri marşın kırk altısında "kahpe Yunanlı, kahpe düşman, büyük Türk, galip Türk, yüce Türk....." sözlerinin yer aldığı bir kültür.

Tüm duvarlar gri, insanlar gri. Görülebilecek her yere ay-yıldız, marş, Atatürk ilkeleri, sözleri yazılmış, hatta beynimize kazılmış. Ya gri, ya da kırmızı ve beyaz. Bu renkler seni boğuyor. Ve bu renklere kızıyorsun, çocukluğunda bilinçaltına yerleşmiş kavramlar gibi.

İki buçuk yıl kaldım, insan görmedim orada. Koğuş arkadaşlarım benim gibi, ama ben insan değildim ki. İnsan sesi duymadım. Duvarları, pencereleri, mazgalları aşıp bana gelen insanların sesi değildi. Ya bir emir tekrarıydı gırtlaklar yırtılırcasına, ya bir küfürdü yüzyılların kinini kusan, ya bir marş sesiydi şovenizmin doruğunda, ya itirafçı olması için birine yapılan işkencelerin sesiydi, ya da cop sokulan birinin kulakları sağır eden canhıraş feryatlarıydı. Mahkemelerde insan aradım, hani o "Adalet Mülkün temelidir" yazısının altında, cübbelerin ve rütbelerin içinde bize, bir pisliğe bakar gibi, kürsüde tepeden bakanların arasında. Yokmuş ki, onlara da "komutanım " diyorduk. "Mülk ve temel" var mıydı, neydi anlamları bilmiyorum, ama mahkeme salonunda o "yüce heyetin" gözleri önünde coplandığımıza göre demek ki "adalet" varmış.

Gittiğim gün revirde de, "Hipokrat yeminli" birini aradım. Yokmuş meğer, belki de yıllarca uğramamış. Çünkü gözlüğümün üzerine vurulan yumruk/yumruklar sonucu gözlerim açılmıyor, kanıyor, içlerine cam parçaları batmıştı. Gene gri elbiselerinin üzerine beyaz bir önlük geçirmiş biri biraz baktı, elleriyle ağrılarımın biraz daha artmasını sağladı ve çıktım. Sol gözümün görme becerisinin yüzde yetmişini orada bıraktım. Mahkeme, görüş ve koğuşlarda on üç dişimin birer parçasını yanımdaki "komutanlarım", geriye kalanlarını da o "revirdeki komutanım" almıştı.

Benden "Diyarbakır zindan anıları" isteyen notu gördüğümde, hiç anım olmadığını gördüm. Anı, yaşanmış, acısıyla tatlısıyla geride kalmış şeyler olsa gerek. Benim gördüklerimin, yaşadıklarımın hiç biri geride değil ki. Her saniye benimle beraber, yüreğimde, bağırsaklarımda, midemde, içimde, beynimde, böbreklerimde, ameliyatla düzelmeyen bel fıtığımda, yüzde yetmiş görmeyen şaşı sol gözümde, ağzımda kırılmış on üç dişimin yerlerinde, hâlâ soğuklarda sızlayan avuçlarımda, ayak tabanlarımda, dayaklarda pıhtılaşmış ur haline gelmiş kan barındıran damarlarımda, iliklerimde. Orada sen yoksun ki, anıların da olsun. Arkadaşına vurulan her darbeyi kendinde duyarsın, bir ses vardır kulaklarında, tanırsın sesin sahibini. Sana cop soktuklarını hissedersin sürekli. Diyarbakır zindanı bir devlet politikasıydı. "Bunları asmayıp da besleyelim mi" diyen gri elbiseli devlet başkanlarının politikası ile "devlet işkenceyi sistem haline getirmez, münferit olaylardır bunlar" diyen başbakanların politikası. "Elimizde aslan gibi yirmi yaşında genç insanlar var, neden sorgularda cop kullansınlar ki" diyen devlet büyüklerimiz vardı. Orada bir kurallar demeti vardı. Birinci maddesinde "komutan her zaman haklıdır", ikinci maddesinde "komutan haksız olduğu zaman birinci madde geçerlidir" der ve devam ederdi. Şimdi de öyle değil mi? Bunlar anı olabilir mi?

Diyarbakır mahşerdi, mahşerin öbür dünyada olacağını söyleyenlere inat. Hiç mahşerden bu dünyaya dönen olduğunu duymadım ki anıları olsun.

Diyarbakır mor gri karışımı bir renkti. Zebanilerin yürekleri mor, kendileri hep griydi. Kurbanların gözlerinin altı da dahil her tarafı mordu. Anılar ise rengarenktir.

www.arsivakurdi.org

Diyarbakır Cezaevi, Feryat ve Acı Sesinin Hiç Dinmediği Bir Yerdi

Mehmet Can: *1943'te Sason -Batman'da doğdu. 1971 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Üniversite öğrenciliği yıllarında "Demokratik Üniversite" için, Deniz Gezmiş'lerle birlikte yapılan çalışmalara, grevlere, kavgalara, boykotlara katılır. İstanbul DDKO'nun 30 kişilik kurucuları arasında yer alır. Stajyer avukatken askere gider ve askerdeyken onun "yerine" ve onun adaşı olan Türkçe bilmeyen, Liceli bir Mehmet Can dinamitle balık avlamaya giderken yakalanır. Bu yakalama olayı, gazetelere ve radyo bültenlerine, "Stajyer avukat Mehmet Can dinamit kalıplarıyla birlikte yakalandı" şeklinde yansır. Bu arada gerçek Mehmet Can askerde olduğu için "paçayı" kurtarır. Askerden sonra Siirt'te avukatlık mesleğini sürdürür. Bülent Ecevit döneminde çıkarılan 1974 Genel Af havasıyla CHP'nin Siirt İl Başkanı olur; ancak, dönemin tüm muhalif yayınları da il binasında bulundurulur. Sonra CHP'de milletvekili adayı olur fakat CHP yönetimi tarafından 'sicili uygun' olmadığı için adaylığı veto edilir. 12 Eylül Askeri Darbesinden hemen sonra iki kez göz altına alınır. Birincide 15 gün, diğerinde 45 gün gözaltında kalır. 1977-1982 yıllarında Siirt Baro Başkanlığı görevinde de bulunur. 12 Eylül rejimin hakim olduğu koşullarda Siirt İl Güvenlik Kurulu tarafından resmi bir bayram merasimine katılmadı diye Siirt'ten sürülür. Yani tıpkı MGK gibi her ilin, İlde bulunan en büyük askeri erkan, jandarma yetkilisi, vali, emniyet müdürü ve MİT temsilcisinden oluşan, bir İl Güvenlik Kurulu bulunuyor. Bu kurul her hafta bir değerlendirme toplantısı yapıyor. Siirt'ten ayrıldıktan sonra İstanbul'a yerleşir aradan 3 ay geçmeden evine ve bürosuna yapılan bir baskınla Diyarbakır'a götürülerek, ASALA, TKP davasından sorgulanır. Adı Mehmet yani Hz. Muhammed'in isminin Türkçe'si, ailesi de daha önce Müslümanlığı seçmiş olmasına rağmen, kökeninde Ermenilik olunca, devletin hışmından kurtulamamış. Gördüğü işkence nedeniyle hâlâ bel fıtığı, kireçlenme gibi şikâyetleri bulunuyor.*

1983'ün Şubat sonuydu. Eve baskın yaptıkları sırada ben yer yatağında yatıyordum. Bana "*Burada zengin olman lazımdı, niye yer yatağında yatıyorsun?*" diye sordular. "*Yerimi boş verin de, beni nereye götüreceğinizi söyleyin ki, ona göre hazırlığımı yapayım*" dedim. "*Neresi olacak, bildiğin yere, Diyarbakır'a*" dediler. Ben de bir bavul dolusu eşya hazırladım. Yola koyulduk, 15 gün beni İstanbul Emniyetinde tuttular, daha sonra Diyarbakır da Seyrantepe'nin aşağısında bulunan o meşhur sorgulama merkezine götürdüler.

Kayıt işlemlerinden sonra sorguya alındım. CHP İl Başkanlığı, Baro Başkanlığı gibi görevlerimden söz ettim. *"Geç bunları, bunların sana bir faydası olmaz, sen bize Komünist Partisiyle ilgili faaliyetlerinden söz et"* dediler. Tabii hayret ettim; Siirt gibi bir ilde, (ki, Siirt seyitlerin, şeyhlerin hakim olduğu bir yerdi) CHP İl Başkanı, Baro Başkanı, milletvekili adaylığı gibi pozisyonlarda bulunmuştum, dolayısıyla benim TKP ile ne gibi bir ilgim bulunabilirdi ki? Bir ara Deniz Baykal'la da çok samimiydim. Hatta sorguda bir defasında gelip bana dediler ki, *"Deniz Baykal da komünisttir. O o... çocuğunu da buraya getireceğiz."* Ancak her ne kadar, beni TKP ile ilişkili sorgulamalarının bir mantığının bulunmadığını anlattıysam da, onlar habire bana işkence yaparak TKP ile ilgili benden bilgi istiyorlardı. İşkence; falaka, kaba dayak, elektrik, soğuk ve tazyikli su gibi uygulamalardı. O soğuk şartlarda bazen üstümüze kovayla su döküyorlardı. Soğuk ve ıslak betonda yatırıyorlardı.

Adım Mehmet Can olduğu halde polisler hep beni Alican diye çağırıyorlardı. Sonra bir ara bir polis beni götürdü, oturttu ve "*Anlat bakalım sen kod adını söyledin şimdi de TKP'deki görevini ve arkadaşlarını anlat*" dedi. *"Ne kod adı, benim kod adım yok. Onlar beni Alican diye çağırdılar sonra kod adım şeklinde ifademe geçirdiler ve zorla bana imzalattılar." dedim. "Ulan şimdiye kadar ben sana sahip çıkıyordum, sana bir şey yapmasınlar diye, bundan sonra sana ne yaparlarsa yapsınlar*" dedi ve çekti gitti.

Kayınpederim Siirtlidir, bir de onların eniştesi olan biri Siirt Emniyetinde görevliydi. O daha sonra bana *"Seninle ilgilenmek istedim ancak dosyana baktım ki seni ASALA'nın Siirt Temsilcisi olarak kayda geçirmişler. O yüzden çekindim sana yanaşmadım*" dedi. O dönemde herhangi bir kişinin ASALA'yla ilişkilendirilmesi, onun hemen kurşuna dizilmesi gereken kişi olduğu şeklinde algılanıyordu. Oysa ne ASALA'yı tanırım, ne de bilirim, sadece kökenimizde (dedemde) bir Ermenilik var. Bunu da biliyorlar.

www.arsivarsiv.org

Gerçekten baktım ki, TKP ile ilgili sorgulamayı kestiler, ki, bende de hiçbir bilgi yoktu. Bu defa ASALA ile ilgili olarak sorguya başladılar. Tabii, ASALA'dan sorgulanınca çok korktum. Kalaslara benzer tahtaların üzerinde yüzü koyun yatırmışlardı bizi. Herkesin burnunun, diğerinin ayak ucuna gelecek şekilde bizi yerde birbirimize kenetlemişlerdi. Öyle bir vaziyette, "*Beni ASALA'yla ilgili suçladıklarına göre herhalde beni sağ bırakmazlar, öldürecekler*" diye düşünüyordum. Onun için bende ne yapıp edip buradan kaçmak lazım diye bir his oluştu. Kaçmak için bir iki kez kafamı yerden kaldırmaya çalıştım; ama, her iki kez de anında kalaslarla kafama vurdular. Neyse, kısa bir süre sonra ASALA korkusunu atlattım ve kaçma fikrinden de vazgeçtim.

O ara Mehdi Zana'yı tekrar sorguya almışlardı. Mehdi ile yan yana geldiğimiz bir sırada, Mehdi, bana, "*Ben seni tanımıyorum tamam mı*" dedi. "*Vallahi sen Belediye Başkanısın, sen beni istediğin kadar tanıma, bana sorsalar, Belediye Başkanıdır, tanırım derim*", dedim.

O işkenceli sorguda bir ay kaldıktan sonra, bizi askeri bir doktorun yanına çıkardılar. Askeri doktor, sadece karnımızın yumuşak doksuna bakıp ona göre rapor yazıyordu. Yumuşak karnın dışında, her tarafımız yara bere içindeydi. Ancak her ne hikmetse doktor sadece yumuşak karnımıza bakıyordu. Neyse doktordan 'sağlam' raporu alındıktan sonra, bizi yine askeriyenin içinde gözaltı diye bir yere götürdüler. Gözaltında da yaralar iyileşsin diye bir hafta on gün kaldık. O sıra bir asker gelip, "*Yahu içinizde bir tane avukat var, onu ne kadar dövüyorlar ağzından hiçbir kelime çıkmıyor. O kimdir?*" dedi. "*O avukat benim, ancak sordukları sorularla ilgili hiçbir şey bilmiyordum ki, ağzımdan kelime çıksın*" dedim.

Gözaltı yerinde de çorba getiriyorlardı, gözler kapalı; "başla" komutuyla "bir, iki, üç" deyinceye "kaşık bırak" diyorlardı, hemen kaşığı bırakıyorduk... Hani affedersiniz, köpeğin önüne yemek atarsınız sonra köpeğin yemeği bırakması için hemen taşlamaya başlarsınız; bize aynen öyle yapıyorlardı. Her tarafımız bit içindeydi. Bir yerini kaşımak için bile izin isteniyordu. "Komutanım kulağımı kaşıyabilir miyim?" gibi şeyler. Banyo adına bazen bizi götürüp soğuk suyun içine batırıp çıkarıyorlardı. Yani sonuçta fiziki işkence yapmasalar bile, orada oturma şekilleri, yatırma şekilleri, yemek yedirme şekilleri başlı başına çekilmez bir işkenceydi.

Hele o coplar, kalaslar, hepimizin içinde şöyle bir itikat var "Ya Allah, Bismillah" gibi bir ara beni o kadar dövdüler ki, ha bayıldım, ha bayılacağım, sendeleyip pat diye yer düştüm, öyle bir anda "*Ya Allah*" dedim. Baktım birisi diğerine "*Bu orospu çocuğu ne dedi?*" diğeri, "*Ya Allah*" dedi. "*Vay orospu çocukları, bunlar Allah'ın adını ağızlarına alırlar mı?*" dedi.

Sürekli "*Senin ailenin bütün fertlerini buraya getireceğiz, kadın olanların hepsini senin gözlerinin önünde çırılçıplak yapacağız, karını getirip soyacağız*" diyorlardı. Hatta bir ara ihtiyar bir kadın sesinin geldiği bir sırada bana, "*Senin anani buraya getirdik*" dediler. Ben oturup ağladım, "*onun ne günahı var onu niye getiriyorsunuz?*" diye feryat ettim. Böyle dehşet verici bir psikolojik baskının altında tutuyorlardı.

Gözaltındayken de hâlâ elim tutmuyordu, arkadaşlar beni tıraş ediyorlardı. Soruşturma ile gözaltında toplam 45 gün kaldım. Yani gözaltı dedikleri yer nispetten daha rahat geçiyordu.

Mahkemeye çıkardılar. Vanlı bir savcı vardı. Bana "*Burada senin hakkında bir sürü suçlama var, ne diyorsun bunlara?*" diye sordu. "*Aile fertleriyle ilgili bilgilerin dışında hiçbirisini kabul etmiyorum.*" Dedim. "*Kaç kardeşsiziniz, büyükten küçüğe doğru say ve ne iş yaptıklarını söyle*" dediler. "*Bu bilgilerin dışında hiçbir şeyi kabul etmiyorum. Orada ASALA'yla bağlantımı kurmak için beni kaçak olarak Suriye'ye Fransa'ya, Rusya'ya göndermişler. Bu yöndeki bilgiler doğru değil*" dedim. Savcı, "*O zaman al oku sana ait olmayan yerlerin altını çiz*" dedi. Tuttum hepsinin altının çizmeye başladım. Savcı "*Sen hepsinin altını çiziyorsun.*" deyince, "*Hiçbirisi bana ait değil ki*" dedim. Oysa o okumak için kolaylık olsun diye bana vermiş ve sana ait olmayan yerleri çiz demişti, ben de hepsinin altını çizince, "*O zaman geri ver*" ve "*şimdi bu ifadelerin hiçbirisi sana ait değil mi?*" dedi. "*Hayır*" dedim. "*Maalesef komutanlık emridir, tutuklanman gerekiyor*" dedi. Hakime gittim o da tutuklama kararını onayladı. Sonra gittim 4-5 ay Diyarbakır Cezaevinde yattım.

Cezaevinde de yine aynı korku, aynı baskı. Sürekli koğuşları basıyorlardı ve her defasında insanları kıyasıya dövüyorlardı. 21 No'lu koğuşta kalıyordum. 50 tane marş ezberlettiler. "*Marşları yanlış okudun, yanlış söyledin*" diye sürekli işkence yapıyorlardı. Orada kaldığım süre içerisinde feryat sesi, acı sesi hiç dinmedi. Bir de görüşmeye götürürlerken iki tane askerin eşliğinde, resmi bir disiplinle götürüyorlardı. Türkçe'nin dışında başka bir dille konuşmak kesinlikle yasaktı. Bu defa ziyaretçimize kaş göz işaretiyle bir şey söyleyip söylemediğimize bakıyorlardı.

Dehşetli günler yaşadık. Binlerce insan, hiçbir suçu, eylemi, günahı olmadığı halde işkencelerden geçirildiler. Mesela, ben bir hukukçuyum, yasadışı ne gibi bir eylemim olabilir ki? Geriye dönüp baktığımda o günleri lanetliyorum.

Fakat kanaatimce, bizim gibi insanlara yönelmelerinin sebebi, aydın insanları o bölgeden kaçırtmaktı.

12 Eylül rejiminin devlet katında bittiğini de zannetmiyorum; belli çevre ve güçlerde hâlâ devam ediyor. Yalnız AB ve yeni dünya sisteminin bazı standartlarına uymak için bazı çalışmalar yapılıyor. Dileğimiz bu çalışmaların muvaffak olmasıdır.

www.arsivakurdi.org

Tarihi Bir Vesika "Zilan Katliamı Belgesi"

RNN-Haber

On yıllardır inkar edilen Zilan katliamı neticede devletin yarı resmi gazetesi olan Cumhuriyet gazetesi arşivinde itiraf ediliyor. Kürdler her zaman türk devleti tarafından katledildiklerini söylediler ancak, devletin resmi yetkilileri hep inkar ettiler. Zilan serhildanında topluca katledilen 15 bin Kürdün dramını

Cumhuriyet gazetesinin arşivinden alan ülkücüler bu katliamı medarı iftihar sayarak yayınlıyorlar. İşte belgeler!....

KEMALİST REJİMİN KÜRTLERE BAKIŞI

Kemalist rejimin kürtlere bakış açısı, biz Türkçülerin bugünkü bakış açısıyla aynı doğrultudaydı.

1930 Ağrı isyanını çıkaran kürtler, dönemin yarı-resmi gazetesi Cumhuriyet tarafından şöyle tasvir ediliyor:

"Bunların alelade hayvanlar gibi basit sevk-i tabiilerle işleyen his ve dimağlarının tezahürleri, ne kadar kaba hatta abdalca düşündüklerini gösteriyor... Çiğ eti biraz bulgurla karıştırıp öylece yiyen bu adamların Afrika vahşilerinden ve Yamyamlardan hiç farkı yoktur."

("Temizlik Başladı: Zeylan Deresindekiler Tamamen İmha Edildi", Cumhuriyet, 13 Temmuz 1930, s. 4)

***

16 Temmuz 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Ağrı Dağı Harekatı Bu Hafta Başlıyor" başlığı altında şöyle yazıyor:

"Ağrı Dağı tepelerinde kovuklara iltica eden 1500 kadar şaki kalmıştır. Tayyarelerimiz şakiler üzerine çok şiddetli bombardıman ediyorlar. Ağrı dağı daimi olarak infilak ve ateş içinde inlemektedir. Türkün demir kartalları asilerin hesabını temizlemektedir. Eşkıyaya iltica eden köyler tamamen yakılmaktadır. Zilan harekatında imha edilenlerin sayısı 15.000 kadardır. Zilan Deresi ağzına kadar ceset dolmuştur... Bu hafta içinde Ağrı Dağı tenkil harekatına başlanacaktır. Kumandan Salih Paşa bizzat Ağrı'da tarama harekatına başlayacaktır. Bundan kurtulma imkanı tasavvur edilemez."

("Ağrı Dağı Harekatı Bu Hafta Başlıyor", Cumhuriyet, 16 Temmuz 1930)

***

Gazeteci Yusuf Mazhar, isyan bölgesini gezdikten sonra kaleme aldığı "Ararat Eteklerinde" başlıklı yazı dizisinde kürtleri şöyle tasvir ediyor:

"Bunlar – tarihin şehadeti ile sabittir ki – Amerika'nın kırmızı derililerinden fazla kabiliyetli oldukları halde ziyadesiyle hunhar ve gaddardırlar... Dessas ve bedii hislerden, medeni temayüllerden tamamiyle mahrumdurlar. Bunlar asırlardan beri ırkımızın başına bela kesilmiştirler.

..... Rusların idaresi altında – bir kısım insani ve medeni haklardan mahrum tutularak – dağlardan aşağı inmelerine müsaade olunmayan bu mahlukat hakikaten medeni haklardan istifadeye şayan değildir. .....=Siyasî ve medenî teşkilata istinad eden buradaki Türk köylüleri, hükümet ve idare nüfuzunun za'fa uğraması üzerine başkaldıran vahşi Kürt aşiretlerinin önünden ya kaçmışlar, yahut Kürtleşmişler de yalnız köylerinin isimlerini bırakmışlar."

(Yusuf Mazhar, "Ararat Eteklerinde", Cumhuriyet, 18 Ağustos 1930, s. 3)

***

"Bunlar (Kürtler) ayrıkotu gibi sardıkları toprakta intişar eder fakat bastıkları yere zarar verir mahluklardır. Birçok yerlere hastalık sirayet eder gibi sonradan yerleşmiş ve asli ahalisini –aşiret teşkilatındaki kuvvet sayesinde – körletmişlerdir."

(Yusuf Mazhar, "Ararat Eteklerinde", Cumhuriyet, 19 Ağustos 1930, s. 3)

***

"Bu Kürtler zahireyi değirmende öğütmeyi bilmezler. ... Bunlarda istiklal ve hürriyet hisleri temelinden mefkut ve ruhları izzet-i nefisten mütecerrittir. Bana bu sözleri söyleyen Kürt delikanlısı buralar Rusların işgaline uğrayınca hicret ederek on dört yaşından on dokuz yaşına kadar Gazi Ayıntap'ta yaşamış olduğu cihetle biraz insanı andırıyordu. Yoksa bunlar meramlarını, maksatlarını en basit mantikî kıyaslarla yahut en adi misallerle ifadeye kadir değildirler.

Bu Kürt kitlesindeki karanlık ruhu, kaba hissiyatı, hunhar temayülatı kırmak mümkün olmadığına kaniim. Bunu uzun bir tekamülden beklemek bunların zaman zaman böyle isyanlar çıkararak yahut memlekette asayişi bozarak veyahut hırsızlık ederek hükümetin daima meşgul olmasına halkın mütemadiyen mutarrız olmasına sebep olur."

(Yusuf Mazhar, "Ararat Eteklerinde", Cumhuriyet, 20 Ağustos 1930, s. 3)

http://www.nihalatsiz.com/anasayfa.htm

www.arsivakurdi.org

Beşikçi Hoca'dan Mektup - V -

Sevgili Ahmet merhaba,

Önce selamlar, sevgiler,

Bu mektubumda düşün özgürlüğü bağlamında muhalif yazarlardan, muhalif yazarların çalışma koşullarından, yaşam koşullarından söz etmek istiyorum.

Araştırmacı, yazar, yazarın üretmiş olduğu eser, okuyucu kitlesi bir bütün oluşturur. Eseri okuyucuyla buluşturan iletişim kanalları da bu bütünün önemli bir parçasıdır. Yayınevi, matbaa, dağıtım ağları, kitabevleri, kütüphaneler iletişim konusunda önemli kanallar olarak belirirler. Batıda Edebiyat Sosyolojisi bu dört temel kategori üzerinde, bu kategoriler incelenerek yapılır. Yazar, eseri, okuyucu kitlesi, okuyucu ile eseri buluşturan iletişim kanalları. Araştırmacı yazar herhangi bir konuda düşüncelerini dile getiren bir yazı hazırlar. Bu, bilimsel bir yazı, araştırma, inceleme olabileceği gibi, roman, hikâye, şiir, tiyatro vs. de olabilir. Yazar, ürettiği yazıyı bastırmak için herhangi bir yayınevi ile ilişki kurar. Yayınevi, bu yazının kitap olarak basılması için dizgi-mizanpaj gibi konularda önemli hazırlıklar yapar. Bir matbaada bunun kitap olarak basılmasını sağlar. Yayıncının, kitabın yayınlanmasındaki işlevi, doğumda ebenin işlevine benzer. Yayıncı, çalışmanın kitap olarak yayınlanmasını hızlandırır, kolaylaştırır. Ona kendi emeğini katar. Bu bazen, yaratıcı bir emek de olur. Basılan kitaplar, çeşitli dağıtım kurumları tarafından kitabevlerine, kütüphanelere ulaştırılır. Okuyucu da, istediği kitapları buralardan temin etmeye çalışır. İşte Edebiyat Sosyolojisi başlıca bu dört kategorinin birbirleriyle ilişkilerini, nasıl bir bütünlük oluşturduklarını incelemeye çalışır. Prof. Nurettin Şazi Kösemihal Sosyoloji Dergisi'nde, "Edebiyat Sosyolojisine Giriş" yazısında (sayı 19-20, 1964-1966, s. 1-35) bu dört kategoriyi irdelemektedir. Sosyoloji Dergisi'ni İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü yayınlamaktadır. Prof. Nurettin Şazi Kösemihal, bu yazısını Fransız araştırmacı Robert Escarpit'in Edebiyat Sosyolojisi isimli kitabından yararlanarak hazırlamıştır. Prof. Kösemihal'in yazısı bu kitabın özet çevirisi gibidir. Fransa'da 1958 yılında yayınlanan bu kitap daha sonra Türkiye'de de yayınlanmıştır (Robert Escarpit, Edebiyat Sosyolojisi, çev. Ali Türkkay Yazıcı, Remzi Kitabevi, Kültür Seviyesi, İstanbul, 1968)

Bu model, Türkiye'deki Edebiyat Sosyolojisi çalışmaları için yeterli bir model değildir. Bu modele beşinci bir kategoriyi daha eklemek gerekir: Devlet. Çünkü Türkiye'de devlet yazarın ve yayıncının birlikte ürettikleri eserle okuyucular arasındaki ilişkiyi, daha doğrusu okuyucuların yazarla buluşmasını gayet kolay bir

www.arsivakurdi.org

Resmi ideoloji, düşün yasakları, dinamik bir şekilde, sistematik bir şekilde yaşama geçirilmektedir. Toplatma kararlarıyla, dağıtımın, satışın yasaklanmasıyla yazarın ve yapıtının okuyucuyla buluşması engellenmiş olmaktadır. Devletin bu uygulaması hem araştırmacı yazarın hem okuyucunun hem de yayıncının düşün özgürlüğü önünde büyük bir engeldir.

şekilde kesebilmektedir. Eserin okuyucuya ulaşmasına engel olabilmektedir. Düşün özgürlüğünün kurumlaştığı, özgür eleştiri kurumunun dinamik bir şekilde işlediği böyle bir modelde devlet beşinci bir kategori olarak yer almayabilir. Ama Türkiye'de devlet bu konuda belirleyici bir niteliğe sahiptir. Resmi ideoloji, düşün yasakları, dinamik bir şekilde, sistematik bir şekilde yaşama geçirilmektedir. Toplatma kararlarıyla, dağıtımın, satışın yasaklanmasıyla yazarın ve yapıtının okuyucuyla buluşması engellenmiş olmaktadır. Devletin bu uygulaması hem araştırmacı yazarın hem okuyucunun hem de yayıncının düşün özgürlüğü önünde büyük bir engeldir. Devlet bu uygulamasıyla hem yazarın hem okuyucunun hem de yayıncının düşün özgürlüğünü ihlal etmiş olmaktadır. Zira düşün özgürlüğü her şeyden önce kişilerin istedikleri her düşünceye özgürce ulaşmasına amirdir. Okuyucular toplatılmış, dağıtımı ve satışı yasaklanmış bir kitaba, bir yazıya ulaşamayacakları için özgürlükleri ihlal edilmiş olmaktadır. Araştırmacı yazar ise incelemeleri, araştırmaları sonucunda ulaştığı düşünceleri açıklayamamaktadır. Yayıncı da emeğini katarak hazırladığı kitabın, yazının okuyucuya ulaşamamasının tedirginliği içindedir. Yayıncının çabasını sadece ticari bir çaba olarak değerlendirmemek gerekir. Yayıncının da kitap veya yazı seçiminde elbette bir dünya görüşü etkili olmaktadır. Zira, düşün özgürlüğünün önemli bir gereği de insanların edindikleri düşüncelerini özgürce açıklamalarıdır. Bu düşünceleri özgürce savunabilmeleridir. Kitaplar, yazılar hakkında toplatma kararı alınmasıyla araştırmacı yazarın ve yayıncının özgürlüğü de ihlal edilmiş olmaktadır. Sadece bunlar değil, bu düşünceleri özgürce başkalarına aktarmak, bu düşüncelerin yaygınlaştırılması için çabalamak da düşün özgürlüğünün gereklerindendir değerli Ahmet.

Herhangi bir kitap için veya yazı için soruşturma açılması, dava açılması, yazarın, araştırmacı yazarın veya yayıncının özgürlüklerini elbette kısıtlayıcı, ortadan kaldırıcı bir niteliğe sahiptir. Düşün özgürlüğü bir defa daha ihlal edilmektedir. Çünkü düşün özgürlüğü bir kişinin düşüncelerinden dolayı kınanmamasını, suçlanmamasını da içerir. Her kitap için, her yazı için soruşturma açmak, dava açmak, bu uygulamayı sistematik olarak gerçekleştirmek düşün özgürlüğünü tamamen ortadan kaldırıcı bir niteliğe sahip olmaktadır. Soruşturma sırasında yazarın gözaltına alındığını, bir karakolda, jandarma veya polis merkezinde sorgulandığını düşünelim. Sorgulama sırasında düşüncelerinizin açıklanması için baskı uygulandığını, düşüncelerinizi zorla açıklatmaya çalıştıklarını düşünelim. Bu durumda düşün özgürlüğü bir defa daha ihlal edilmiş olmaktadır. Zira düşün özgürlüğünün insanların düşüncelerinin zorla açıklanmasına engel olan bir içeriği de vardır. Bu davaların yayıncıya karşı da açıldığı, bazen matbaa sahibini, dağıtıcıyı da içine aldığı bilinmektedir.

Edebiyat Sosyoloji, yazarı hem toplum içinde hem de zaman içinde incelemeye çalışır. Yazarın yaratıcılığının koşullarını belirler. Halbuki, devletin yazara ve yayıncıya karşı, yukarıda kısaca belirtmeye çalıştığımız operasyonları toplum içinde yazarın gelişmesini engeller. Bu bakımdan, antidemokratik toplumlarda devlet, zaman içinde ve toplum içinde yazarı değerlendirirken gözden uzak tutulamaz çok önemli bir kategori olmaktadır. Soruşturmalar, toplatmalar ve yasaklama kararlarıyla devlet, yazarı iyice mağdur eder. Yazarı hem manevi hem maddi bakımdan mağdur etmek, devlet için sistematik bir uygulama olmaktadır. Aynı mağduriyet şüphesiz yayıncı için de söz konusu olmaktadır. Halbuki devlet, resmi ideolojiyi benimsemiş bir araştırmacıya bir yazara hem maddi hem manevi bakımdan çok büyük olanaklar sağlar. Bu yazarın kitaplarını satın alır, illerdeki, ilçelerdeki, bakanlıklardaki devlet kitaplıklarına dağıtır.

Düşün özgürlüğünün yaşama geçmediği, özgür eleştirinin kurumlaşmadığı bir toplumda muhalif bir yazar, muhalif bir araştırmacı elbette bazı risklerin bilincindedir. Yayıncı da. Gerek araştırmacı yazar, gerek yayıncı kitabın veya yazının yayımı ile gündeme gelebilecek bazı idari ve cezai yaptırımların farkındadırlar, bilincindedirler. Ama kamuoyuna duyurulması gereken bazı düşüncelere sahiptirler. Bu düşünceleri ulaştırmak için de çaba içindedirler. Muhtemel olarak gündeme gelecek bu tür davalarda en sağlıklı, en iyi savunma yazarın kendini, tutumunu, düşüncelerini savunmasıdır. Bu aynı zamanda gerekli bir tutumdur Ahmet. Yazma ve yayınlama faaliyetinde birinci planda

www.arsivakurdi.org

rol oynayan ticari bir dürtü değildir. Bu çok açıktır. Ama gerek yazar, gerekse yayıncı da yaşayan bir varlıktır. Bazı ihtiyaçlarını emeği ile karşılaması gereken bir varlıktır. Kendi olayımızda bu sürecin nasıl işlediğine biraz değinme gereğini duyuyorum. Sürece sadece yazar açısından değil, yazar-yayıncı açısından da bakma, bizim olayımızda gerekli olmaktadır.

Kitaplarının, yazılarının gelirleriyle yaşamını sürdürmek bir yazar için çok büyük bir mutluluktur Ahmet. İstenen budur. Bu, yazarın emeğinin karşılığını aldığı anlamına gelir. Avrupa'da yazarların genel olarak kitaplarından, yazdıklarından önemli gelirler elde ettikleri, yaşamlarını bu gelirlerle sürdürdükleri, emeklerinin karşılıklarını aldıkları söylenmektedir. Kitapların, yazıların gelirleriyle geçim sürdürmek derken, yazarın herhangi bir devlet memurluğundan, özel şirketlerde vs. çalışmasından bir geliri olmamasını, gelirlerinin tamamını kitaplarından, yazılarından elde etmesini kastediyorum. Gelir derken de, yazarın eline belirli süreler içinde, periyodik olarak belirli bir gelirin, yani miktarı önceden bilinen bir gelirin geçmesini kastediyorum. Önemli olan, ele geçen gelirin az veya çok olmasından ziyade, kişinin eline belirli aralıklarla belirli bir gelirin geçmesidir. Örneğin bir kişi, aylarca hiç para sahibi olamıyor. Ama birdenbire yüklü bir para ile karşılaşıyor. Veya yıl içinde bazı aylarda, miktarını önceden bilemediği paralarla karşılaşıyor. Bunları gelir olarak değerlendirmek doğru değildir kanısındayım. Bunlar, kira geliri veya topraktan elde edilen bir gelir yani rant da olabilir. Miktarı önceden biliniyorsa ve düzenli aralıklarla kişinin eline geçiyorsa bunu gelir kabul etmek mümkündür. Ama düzenli aralıklarla ele geçmiyorsa, miktarı da önceden bilinmiyorsa kanımca bu da gelir olarak kabul edilemez. Ele geçecek paranın miktarının önceden bilinmesi önemlidir. Miktarı önceden bilirseniz, bu parayla geleceğe ilişkin bazı planlar yaparsınız, öbür türlü olunca böyle bir plan yapamazsınız.

Türkiye'de, yazılarının, kitaplarının geliriyle yaşamalarını sürdüren yazarlar vardır. Yaşar Kemal, Orhan Pamuk, Attila İlhan, Çetin Altan, Ahmet Altan, Murathan Mungan, Adalet Ağaoğlu bu kategoride değerlendirilebilecek yazarlardır. Daha başka yazarlar da olabilir. Prof. Yalçın Küçük de çok üreten, çok yazan, çok kitabı olan bir araştırmacı yazardır. Ama Yalçın Küçük'ün üniversite profesörlüğünden emekli olması, emeklilik geliri elde etmesi, kitapları ne kadar çok satarsa satsın, ne kadar çok kitabı olursa olsun, ne kadar çok gelir elde ederse etsin yukarıda belirtmeye çalıştığım kategori içine girmiyor. Temel Demirer de çok yazan, çok üreten, çok yazısı, çok kitabı olan bir araştırmacı yazardır. Devlet memuru da değildir. Memurluktan veya emeklilikten elde ettiği bir gelir de yoktur. Yazılarının ve kitaplarının geliriyle geçimini sürdürebiliyor mu acaba? Kitaplarının, yazılarının geliriyle geçimini sürdürebilmek denildiği zaman benim aklıma hep Temel Demirer gelir. Ama emeğinin karşılığını alabilmek, her yazar için her araştırmacı için mümkün olmuyor. Bu ilişkinin somut olgular çerçevesinde değerlendirilmesinde yarar vardır. Öte yandan önemli olan, bir yazarın emeğinin karşılığını alabilmesidir. Modern ilişki budur. Bu, yazarın kendi kendini finansmanıdır. Buna içten finansman denebilir. Yazarın, "dayanışma" çerçevesinde, dıştan şu veya bu şekilde desteklenmesi arzu edilen bir durum değildir.

Ben, emeğinin karşılığı sıfır olan bir araştırmacıyım değerli Ahmet. Kitaplar hakkında toplatma kararı alınması, dağıtımın, satışın yasaklanması böyle bir sonuç doğuruyor. Böyle olunca yayıncının yazara telif ücreti ödemesi de mümkün olmuyor. 1991, 1992 ve 1993 yıllarında ve daha sonraki yıllarda Yurt Kitap-Yayın 33 kitap yayınladı. Bunlardan 29'u hakkında toplatma kararı alındı.

Ben, emeğinin karşılığı sıfır olan bir araştırmacıyım değerli Ahmet. Kitaplar hakkında toplatma kararı alınması, dağıtımın, satışın yasaklanması böyle bir sonuç doğuruyor. Böyle olunca yayıncının yazara telif ücreti ödemesi de mümkün olmuyor. 1991, 1992 ve 1993 yıllarında ve daha sonraki yıllarda Yurt Kitap-Yayın 33 kitap yayınladı. Bunlardan 29'u hakkında toplatma kararı alındı. O yıllardan beri bu kitapların dağıtımı, satışı yasak. Yukarıda emeğinin karşılığı sıfır olan bir araştırmacı-yazar olduğumu söylemiştim. Aslında durum çok daha kötüdür. Karakol, Cumhuriyet Savcılığı, mahkeme, cezaevi sizi çok farklı süreçlerle ve masraflarla karşı karşıya getirmektedir. Çünkü bu kitaplar cezai ve idari yaptırımlarla karşılaşmaktadır. Kitaplar hakkında ayrı ayrı ceza davaları açılmaktadır. Ceza davalarının çok büyük bir ekseriyetle mahkûmiyet ile sonuçlandığı da bilinmektedir. Siz hem emeğinizin karşılığını alamıyorsunuz hem de idari ve cezai yaptırımlardan dolayı mağdur oluyorsunuz. Ayrıca bu mağduriyetiniz sırasında bile ufak da

www.arsivakurdi.org

olsa yeni yeni masrafları ödemek durumunda kalıyorsunuz. 1990'lardaki duruşmalarda, davamızın tutuksuz olarak görüldüğü dönemlerde, Ankara'da, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde şöyle bir usul geçerliydi: Duruşmalardan bir gün önce, gece karakola götürüyorlardı. Bu, gözaltı falan değildi. Ama sabahleyin mahkemede hazır bulundurmayı garanti etmek için böyle bir yöntem uyguladıklarını söylüyorlardı fakat, gözaltına alınmış bir kişi gibi geceyi karakolda geçiriyorduk. Duruşmalardan bir gün önce, akşam karakola götürülme, geceyi karakolda geçirtme, sabahleyin karakoldan polis veya bekçi eşliğinde mahkemeye götürülme olayına yoğun itirazlar yapılıyordu. Karakol emniyet amiri, "DGM böyle istiyor, biz emirleri yerine getirmek durumundayız" diyordu. İtirazların gittikçe artması, yoğunlaşması üzerine, geceyi karakolda geçirtme usulüne çok sık başvurmadılar. Ama karakol emniyet amiri bu sefer de şöyle söylemeye başladı: "Akşam karakola almıyoruz, artık geceyi karakolda geçirmeyeceksiniz ama sabahleyin saat sekizde muhakkak karakolda olun. DGM'ye karakoldan götürüleceksiniz. Saat dokuzdan önce muhakkak DGM'de olmalıyız" diyordu. Bunu, duruşmadan önce "sanığı DGM'de hazır bulundurmayı garanti etmek" şeklinde açıklıyorlardı.

Mahkemenin gerekçeli kararlarının fotokopilerini göndermesini rica etmiştim. Avukat arkadaşımız şu haberi göndermişti: "İsmail Ağabeye söyle, benim değil fotokopi çıkartacak, dolmuşa binip mahkemeye gidecek kadar bile param yok." 1990'lı yıllar sadece bizim için değil, avukatlarımız için de çok zor yıllardı. Avukatlarımız çok ağır koşullarda, çok ağır baskılarla, hakaretlerle mücadele ederek görev yapıyorlardı.

1991, 1992, 1993 yıllarında, yani davaların tutuksuz olarak sürdüğü yıllarda, duruşmalara hep karakoldan gidiyorduk, daha doğrusu götürülüyorduk. Yeni bir davanın ilk iki celsesinde bu uygulama yapılıyordu. Daha sonraki celselere, kendiniz doğrudan doğruya gidebiliyordunuz ama bizim, kitaplardan, yazılardan o kadar çok davamız vardı ki ilk celseler, ilk iki celseler hiç bitmiyordu. Her kitaptan, her yazıdan dolayı yeni yeni davalar açılıyordu. Bu bakımdan sabah saat sekizden önce sık sık karakolda oluyorduk. Bazen karakola haftada iki üç defa gittiğimiz de oluyordu. İstanbul'daki Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde veya İstanbul'daki herhangi bir ağır ceza mahkemesinde görülen davalardan dolayı talimatla ifade alınması da gerekiyordu. Talimatla ifade alınacaksa yine aynı usul uygulanıyordu. Karakoldan mahkemeye genel olarak bir bekçi ile gidiyorduk ve taksiyle gidiyorduk. Taksinin ücretini de "dava sahibi" olduğumuz için bize ödetiyorlardı. Bir gün karakol amirine "DGM'yi biliyorum, belirtilen saatte ve yerde orada olurum. Karakoldan oraya götürülmemiz gerekli değil. Karakoldan DGM'ye taksiyle gidiliyor, taksinin ücretini de bize ödetiyorsunuz, halbuki ben DGM'ye örneğin belediye otobüsü ile gidebilirim" demiştim. Karakol emniyet amiri bu öneriyi makul bulmuş ama "ama DGM'nin usulü böyle" demişti. Taksi ücreti küçük bir ücret ama sık sık gerçekleştiği zaman önemli bir yekun tutuyor. Daha sonra DGM'ye Ünsal'ın arabasıyla gidip gelmeye başladık. Ünsal ise sabah sekizden önce beni evden alıyor, karakola birlikte gidiyorduk veya birbirimizle karakolda karşılaşıyorduk. DGM'ye polisle veya bekçiyle bu şekilde gidiyorduk.

Emeğimin karşılığının sıfır olduğunu, aslında durumun sıfırdan daha kötü, eksi olduğunu anlatmaya çalışıyorum değerli Ahmet. Yazılardan, kitaplardan dolayı hiç gelir elde edemememize rağmen, ufak tefek böyle bir çok masraf oluyordu. Bunları çoğu zaman arkadaşların dayanışma duygusu içinde yaptıkları yardımlarla yapıyorduk.

1994-1995 yıllarında Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde idim. Gazetelerde zaman zaman "Beşikçi'ye şu kadar ceza daha verildi" gibi küçük haberler çıkıyordu. Bu haberler daha çok İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde süren davalarla ilgiliydi. Bunlar, talimatla ifade alındıktan sonra bu ifadeye dayanılarak gıyaben yapılan duruşmalardı. Davayı avukatlar izliyordu. Davanın mahkûmiyetle sonuçlandığını ben de gazetelerden öğreniyordum. Bu tür haberler iki üç kere yayınlanınca İstanbul'daki avukat arkadaşlardan birine haber göndermiştim. Mahkemenin gerekçeli kararlarının fotokopilerini göndermesini rica etmiştim. Avukat arkadaşımız şu haberi göndermişti: "İsmail Ağabeye söyle, benim değil fotokopi çıkartacak, dolmuşa binip mahkemeye gidecek kadar bile param yok." 1990'lı yıllar sadece bizim için değil, avukatlarımız için de çok zor yıllardı. Avukatlarımız çok ağır koşullarda, çok ağır baskılarla, hakaretlerle mücadele ederek görev yapıyorlardı. Ama o yıllarda çok yoğun bir heyecan vardı. Bu baskılara mağduriyetlere, olanaksızlıklara rağmen çok olumlu, dinamik çalışmalar vardı. Şimdi avukatlarımızın durumunu daha iyi oldu-

www.arsivakurdi.org

ğunu sanıyorum. Dilerim öyledir. Fakat o yıllardaki heyecan yok. Dinamik, etkili çalışmalar da.

Yukarıda, emeğinin karşılığı sıfır olan bir araştırmacı yazar olduğumu, somut durumun bundan daha kötü olduğunu belirtmiştim. Bu düşünceyi biraz daha geliştirmek durumundayım. "Düşün suçu" ile ilgili davalarda yazara ve yayıncıya ağır hapis veya hapis cezalarından ayrı olarak ağır para cezaları da veriliyor. Düşünce suç kabul ediliyor ve terör kapsamında değerlendiriliyor. Ağır para cezaları yıldan yıla artırılıyor. Bu, enflasyon oranındaki artıştan kat be kat yüksek bir artış oluyor. Bu cezanın mantığı nedir? Devlet bir yazarı ele geçirdiği zaman istediği kadar onu cezaevinde tutabilir. Yazar, hapiste tutularak düşüncesiyle topluma verdiği zarar ziyan (!) ödettiriliyor. Fakat ağır para cezaları nasıl tahsil edilecektir? Devlet, haklı veya haksız ağır hapis cezasının infazını yapabilir çünkü yazar zaten devletin elindedir. Fakat para cezalarının infazı nasıl yapılır? Ne kazanmışsınız, hangi parayı kazanmışsınız ki bunun bir kısmını da devlete ve topluma verdiğiniz zarar ziyan (!) karşılığı olarak ödeyeceksiniz? Yazar, yazdıklarından bir şey kazanmamış ki kazandığı paranın bir kısmını cezanın karşılığı olarak devlete ödesin? Yazar, kendisi kazanmadığı gibi yayıncıya da bir şey kazandırmamış. "Düşün suçu" ile ilgili davalarda yazara ağır hapis ve hapis cezaları, buna ilave olarak da ağır para cezaları verildiğini belirtmiştim. Ağır para cezaları aynı fiile, düşün faaliyetine verilen ikinci bir ceza oluyor. Aynı cezalar, biraz daha küçük oranlarda yayıncıya da veriliyor. Siz, yazar olarak yayıncıya bir şey kazandırmamışsınız ama aynı cezaları o da ödemek zorunda bırakılıyor. Bu cezanın mantığı nedir, amacı nedir? Örneğin uyuşturucu kaçakçılığı veya silah kaçakçılığı ile ilgili davalarda sanıklara ağır hapis cezası yanında ağır para cezası da veriliyor. Bu cezanın mantığını anlamak mümkündür çünkü bu kaçakçılar, faaliyetleri sırasında çok yüksek miktarlarda gayrı meşru gelir elde ederler. Bu kişilerin ağır para cezalarına da mahkum edilmesi, elde ettikleri gayrı meşru gelirin bir kısmının tekrar topluma döndürülmesi anlamına gelebilir. Öte yandan, kaçakçıların faaliyeti ile kamu düzeninde, toplum sağlığında, kamu menfaatlerinde bir bozulma da gerçekleşebilir. Bu ceza ile, bozulan kamu düzeni, bozulan toplum sağlığı yine yerli yerine oturtulabilir. Örneğin uyuşturucuya alıştırılmış bir toplumda özel hastaneler kurularak uyuşturucu kullananlar tedavi edilebilir ama bizim olayımız çok farklıdır. Düşünce açıklamasıyla hangi kamu düzeni bozulmuştur? Düşünce açıklamasıyla örneğin toplum sağlığı bozulur mu? Bunun ötesinde bu ceza hangi parayla ödenecektir? Kitabınızdan veya yazınızdan dolayı bir gelir elde etmiş misiniz? Açıkça görülüyor ki "düşün suçu" diye bir kategori ortaya çıkarılması, düşünceye ağır hapis ve para cezaları verilmesi, yazarı ve yayıncıyı mağdur etmekten, yıldırmaktan, gözünü korkutmaktan başka bir anlam taşımaz. Bir ülkede düşün hayatı böyle kurur, böyle çölleşir. Beyinler böyle büzülür, böyle tembelleşir. Düşüncenin suç kabul edildiği toplumlarda düşün hayatının ilerlememesi, durgun kalması, yaratıcı düşüncenin gelişmemesi çok doğaldır. Düşüncenin suç kabul edilmesi, terör suçu kabul edilmesi, çağdaşlık iddialarını çürüten çok önemli bir olgudur. Düşüncenin suç kabul edildiği bir yerde çağdaş toplum olma iddialarının ileri sürülmesi, sadece bir ironidir. Düşünce eğer "terör suçu" kabul ediliyorsa, o zaman da 'terör' denen olayın maddi temelinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekir.

Yazar, hapiste tutularak düşüncesiyle topluma verdiği zarar ziyan (!) ödettiriliyor. Fakat ağır para cezaları nasıl tahsil edilecektir? Devlet, haklı veya haksız ağır hapis cezasının infazını yapabilir çünkü yazar zaten devletin elindedir. Fakat para cezalarının infazı nasıl yapılır? Ne kazanmışsınız, hangi parayı kazanmışsınız ki bunun bir kısmını da devlete ve topluma verdiğiniz zarar ziyan (!) karşılığı olarak ödeyeceksiniz?

Uluslararası ilişkilerde bir devletin gücünden "ulusal güç"ten söz edildiği zaman başlıca dört unsur üzerinde duruluyor demektir. 1. Ülkenin fiziki yapısı, doğal kaynakları, dağlar, ormanlar, denizler, nehirler, göller, hava sahası, yer altı zenginlikler, örneğin kömür petrol, toprağın verimi vs. 2. ülkenin biyolojik zenginlikleri, işgücü, insanın beden gücü, bitki ve hayvan ürünlerinden sağladığı güç, ülkenin florası (bitki zenginliği) ve faunası (hayvan zenginliği) 3. teknolojinin seviyesi. Bu kesimde insanın doğayı kullanırken, doğadaki güçleri denetim altında tutmaya çalışırken yarattığı, geliştirdiği her çeşit alet, makine söz konusu edilmektedir. 4. İnsanın bilinç gücü, yaratıcı gücü, düşün gücü. Ulusal gücü oluşturan dört kategoriden en önemlisi kuşkusuz bu dördüncüsüdür. Düşün gücünün, yaratıcı gücün gelişebilmesidir. Zira düşün gücü, yaratıcı güç geliştiği ölçüde doğayı, fizik güçleri kontrol etmek mümkün olur. Doğal güçler an-

www.arsivakurdi.org

Yazar, yayıncıdan çok daha ağır bir şekilde cezalandırılmaktadır. Eğer Yazara 600 milyon TL. ağır para cezası veriliyorsa, yayıncıya da 300 milyon TL. ağır para cezası verilmektedir. Halbuki kapitalist olan yayıncıdır. Herhangi bir kitap basımında para koyan, sermaye koyan, kâğıda, mürekkebe, boyaya vs. yatırım yapan yayıncıdır.

cak bu şekilde insanın lehine kullanılabilir. Düşün yasaklarının egemen olduğu bir toplumda, resmi ideolojinin siyasal sistemi belirlediği bir toplumda düşün gücünü, yaratıcı gücü geliştirmek olası değildir. Tarih, Sosyoloji, Siyaset Bilimleri, Antropoloji, İktisat gibi sosyal bilimler alanında, beşeri bilimler alanında, hukukta ve güzel sanatlarda düşünceyi baskı altında tutalım ama fizikte, kimyada, jeolojide, bu fen bilimlerinin uygulama alanı olan tıpta, tarımda, mühendislikte her türlü yaratıcı düşünceye yol verelim, yaratıcı düşünceyi geliştirelim demek bir yanılgıdır. Zira bu alanlarda da araştırmaya yön veren, içerik veren temel düşüncenin resmi ideoloji olduğu, resmi görüşün gerekleri olduğu hemen görülmektedir. Sovyetler Birliği'nde 1940'larda yaşanan Lysenko Olayı buna güzel bir örnektir. Şöyle söyleyebiliriz. Düşün yasaklarının olduğu bir toplumda özgür düşüncenin, yaratıcı düşüncenin gelişemediği bir toplumda ulusal güçten söz edilmesi, ulusal gücün büyüdüğünden, arttığından söz edilmesi sadece bir ironidir. Bütün bunlardan dolayı Türkiye gibi bir ülkede Edebiyat Sosyolojisi çalışmalarında devlet önemli bir kategori olarak analize dahil edilmek durumundadır.

Bu cezalandırma sürecinin önemli bir özelliği daha vardır Ahmet. Yazar, yayıncıdan çok daha ağır bir şekilde cezalandırılmaktadır. Eğer Yazara 600 milyon TL. ağır para cezası veriliyorsa, yayıncıya da 300 milyon TL. ağır para cezası verilmektedir. Halbuki kapitalist olan yayıncıdır. Herhangi bir kitap basımında para koyan, sermaye koyan, kâğıda, mürekkebe, boyaya vs. yatırım yapan yayıncıdır. Devletin düşünceye karşı menfi tutumunu bu yaptırım da açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yayıncının belirli bir kitap için, belirli bir yatırım yaptığını söylüyoruz. Örneğin 1991 yılında basılan "Kürtlerin Mecburi İskânı" kitabı için 32 milyon TL. civarında masraf yapılmıştır. Bu kitap 208 sayfa olup 5 bin adet basılmıştır. Kitaba 18 bin TL. üst fiyat konulmuştur. 1993 yılında basılan "Kürt Toplumu Üzerine" kitabı için 91 milyon TL. civarında masraf yapılmıştır. Bu kitap 240 sayfa olup 5 bin adet basılmıştır. Bu kitaba konulan fiyat ise 60 bin TL dir. 1994 yılında basılan "Kirletilen Kavramlar" kitabı için 323 milyon civarında masraf yapılmıştır. Bu kitap 392 sayfa olup 5 bin adet basılmıştır. Kitabın üst fiyatı 200 bin TL.dir. Bu masraflara KDV'ler de dahildir. Yayıncı bu yatırımlarının karşılığını nasıl alabilir? Ürettiği kitapların dağıtımını yaparak ve satarak alabilir. Bu paranın geliriyle de daha sonra yayınlayacağı kitaplar için yatırım yapma olanakları arar. Kitap hakkında toplatma kararı alınması, kitabın dağıtımının, satışının yasaklanması, yayıncıya bir kere daha vurulan bir darbedir. Bir yazarın emeğinin karşılığını alabilmesi, geçimini yazılarının, kitaplarının geliriyle karşılayabilmesi şüphesiz çok değerli bir gelişmedir. Bu bizim olayımızda nasıl gerçekleşebilir? Kitaplar hakkında yayınlanır yayınlanmaz toplatma kararı alındığı, dağıtımının, satışının yasaklandığı, yazarın ve yayıncının ayrı ayrı ağır hapis cezalarıyla ağır para cezalarıyla karşılaştığı bir ortamda bu ilke nasıl yaşama geçer? Bazı kitapların henüz matbaada iken toplatıldığı ve yasaklandığı da bilinmektedir. Kendisi kazanamayan, yatırımının karşılığını bile elde edemeyen, ayrıca daha başka idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşan bir yayıncı yazara nasıl ücret ödeyebilir, hangi parayla ödeme yapabilir? Yazar yayıncı ilişkilerinin olgusal bir zenginlik içinde ele alınmasında yarar vardır.

Düşün suçu ile ilgili davaların nasıl görüldüğünü irdelemekte de yarar vardır Ahmet.

Toplumsal bir gerçeği dile getiriyorsunuz. Bunu dürüstçe yapıyorsunuz. Olgulara, somut gerçeklere bağlı oluyorsunuz. Somut gerçeği ifade ettiğiniz için, somut gerçeğe bağlı olarak analiz yaptığınız için, bu konularla ilgili düşün yasaklarını eleştirdiğiniz için "suçlu" duruma düşüyorsunuz. Bu bakımdan bu davaların hukuksal bir niteliği yoktur. Tamamen siyasi davalardır. Davaların içeriği ile ilgili olarak kısaca bunlar söylenebilir. Teknik bakımdan bu davaların nasıl görüldüğünün, usul hükümlerinin nasıl uygulandığının incelenmesi de gerekir. Yurt Kitap-Yayın sahibi Ünsal Öztürk'ün daha önce sözünü ettiğim yazısına yine işaret etmek zorundayım. Bu yazı, Çağdaş Hukuk Dergisi'nin Aralık 1997 tarihli 59. sayısında yayınlanmış (s. 37-46). Bu yazıda 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 6, 7 ve 8. maddeleri, TCK' nın 159, 268, 311-312. maddeleri, 5816 sayılı Atatürk ve Eserlerini Koruma Hakkında Kanun ayrı ayrı incele-

www.arsivakurdi.org

niyor. Mahkeme kararları ve Yargıtay kararları üzerinde duruluyor. Terörle Mücadele Yasası'nda zaman zaman yapılan değişikliklerden, yeninden yargılanmalardan söz ediliyor ve bütün bu analizlerde, daha çok yayıncı odak noktasına konularak yapılıyor.

Bu kıyas yoluyla yayıncıya yine para cezası ve hapis cezası veriliyor. Kıyas yoluyla ceza vermenin ise hukukun evrensel ilkelerin aykırı olduğu belirtiliyor. Ünsal Öztürk bu yazısında "hukuka karşı hile"yi birçok dava dosyasına dayanarak irdelemektedir. Bu değişikliklerle ceza maddesi yürürlükten kaldırılmaktadır. Ceza maddesi ya ceza yasının bir fıkrasına eklenmekte veya ceza miktarında küçük bir indirim yapılmaktadır

Yazıda, Terörle Mücadele Yasası'nın 6/Son ve 7/Son ve 8/2 maddelerinden söz edilmektedir. Davaların özellikle 8/2 maddesine göre yürütüldüğü vurgulanmaktadır. Bu maddelerde "bir aydan az süreli" mevkutelerin sahiplerinin ve sorumlu müdürlerinin tarif edildiği anlatılmaktadır. Bu maddelerde "mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eser ve yayınlatanı" ile ilgili, yani kitap yayıncılığı ile ilgili bir hüküm bulunmadığı dile getirilmektedir. Bu konuda görülen davaların kanunsuzluğuna dikkat çekilmektedir. Yayınevi sahibine, yani kitap yayınlayana, herhangi bir gazetenin, yani bir aydan az süreli bir mevkutenin sorumlu müdürüymüş gibi ceza verildiğine vurgu yapılmaktadır. Yani terörle Mücadele Yasası'nın hükümlerine bile riayet edilmediği söylenmektedir.

Yurt Kitap-yayın sahibi Ünsal Öztürk, bütün duruşmalarda bunu anlatmaya çalışmıştır. Bu açıklamalar gerek sözlü olarak, gerek yazılı olarak çeşitli duruşmalarda ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Yargıçlar, bu açıklamaları sadece dinlemişler fakat gereğini yerine getirmemeye büyük bir özen göstermişlerdir. Bu konuda tartışmaya da girmemişlerdir. Örneğin gerekçeli kararlarda bu savunmaların yanlışlığı, bu bakımdan reddedildiği belirtilmemiştir. Bu durum ceza hukuku uzmanları tarafından da, Barolar Birliği, İnsan Hakları Derneği gibi kurumlar tarafından da tartışılmamıştır.

Yasada geçen "mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eser" ibaresi, Anayasa Mahkemesi'nin 27 Ocak 1993 tarihli kararı ile iptal edilmiştir. Fakat Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin bir yorumuyla bu iptal kararı etkisiz bırakılmıştır. Yargıtay, yayıncıyı, hem eser sahibi hem de eserin yayınlatanı olarak değerlendirmektedir. "Somut olayda sanıklardan İsmail Beşikçi mevkute niteliğine girmeyen kitapların yazarı, sanık Ünsal Öztürk de hem sahibi hem de yayınlatanı durumunda olup..." denmektedir. Buysa çok büyük bir zorlamadır. Böylece gazetelerdeki yazı işleri müdürü ile yayıncı arasında benzerlik kuruluyor, kıyas yapılıyor. Bu kıyas yoluyla yayıncıya yine para cezası ve hapis cezası veriliyor. Kıyas yoluyla ceza vermenin ise hukukun evrensel ilkelerin aykırı olduğu belirtiliyor. Ünsal Öztürk bu yazısında "hukuka karşı hile"yi birçok dava dosyasına dayanarak irdelemektedir. Bu değişikliklerle ceza maddesi yürürlükten kaldırılmaktadır. Ceza maddesi ya ceza yasının bir fıkrasına eklenmekte veya ceza miktarında küçük bir indirim yapılmaktadır, veya maddenin yerine aynı sonuçları doğuran, zaten varolan bir ceza maddesi uygulamaya konulmaktadır. Bunun için yorum bile yeterli olmaktadır.

Değerli Ahmet,

18 Ağustos 2000 tarihli ve 99 sayılı Sol Dergisi "aydın" üzerine bir dosya yayınlamıştı. Dosya içeriğinde "aydın eşitlikçidir", "aydın emekten yanadır", "aydın toplumcudur", "aydın sağcı olmaz", "aydın korkak olmaz" gibi bölümler vardı. Dosyada ayrıca "aydın satar mı?" bölümünde "aydın sorunu, biraz da aydının geçim sorunu" başlıklı bir yazı vardı. Bu yazıyı Ali Mert hazırlamış (s. 42-43). "Kimi paşaların himayesi altına girerek yaşayan, üretkenlikle maymun iştahlılık arasında gidip gelen" Şinasi'den söz ediliyor. "İki dergi çıkarıp birini Sultan'a satan, böylelikle diğerini ve gerçeğini finanse eden Tanzimat ve Meşrutiyet aydınına değiniliyor. Öğretmenliğiyle geçinen Fakir Baykurt'tan, önce maliye müfettişi sonra Darphane Genel Müdürü olan Cemal Süreya'dan söz ediliyor. Küçük memuriyetlerle yetinenlerden, örneğin Ece Ayhan'dan söz ediliyor. "Sezai Karakoç'u gericiler ihya etti" deniyor. Bu kişiler tarafından yazılan kitapların satışı üzerinde değerlendirmeler yapılıyor. Kitapların "satma sorunu" nun aynı zamanda "çalışma sorunu" olduğuna vurgu yapılıyor. Bu satışlarla geçim yapmanın mümkün olmadığı söyleniyor. Bu aydınların geçimlerini, akademisyenlik, öğretmenlik, gazetecilik, sendikacılık, kimi devlet memuriyetleri gibi işlerde çalışarak sağladıklarına değiniliyor. "Sırf yazarak geçineler ise bir elin parmaklarını hiçbir zaman geçmedi. Eskilerden Yaşar Kemal'dir, Aziz Nesin'dir, Yalçın Küçük'tür, yenilerden Murathan Mungan'dır, Orhan Pamuk'tur, daha fazlasını bilmiyorum. Sırf kol

www.arsivakurdi.org

gücü ile geçinen ise hiç bilmiyorum" diyor.

Görüldüğü gibi Ali Mert'in, aydının "geçim" sorunlarını irdelediği yazısında birçok kategori var. Fakat bunlar arasında "emeğinin karşılığı sıfır olan araştırmacılar" diye bir kategori yok. Emeğinin karşılığı sıfır olan, buna rağmen bir yığın ağır cezai yaptırımlarla da karşılaşan araştırmacılar, yazarlar şeklinde bir kategori yok. Ali Mert'in, böyle bir olgunun, böyle bir kategorinin varolduğunu düşünememiş olması ilgi çekici bir durumdur. Ali Mert'in böyle bir kategoriden söz etmemesi, bu duruma ender rastlanmasıyla ilgili olabilir. Kaldı ki bizim örneğimizde, bir de yazar-yayıncı birlikteliği vardır. Birbiri arkasına gelen davalarda yayıncı da yazar gibi ağır hapis ve ağır para cezalarıyla karşılaşmaktadır. Baskıya uğrayan yazarlardan, araştırmacılardan sık sık söz ediliyor. Ama baskı ile karşılaşan yayıncılardan söz edilmesi endedir. Yayıncıların, hakkında dava açılan yayıncıların yazarlar gibi politik savunmalar yapmaları da ender görülen bir durumdur. İsmail Beşikçi'nin kitaplarıyla ilgili davalarda, 1970'lerin sonlarında, Komal Yayınevi yöneticisi Recep Maraşlı, 1990'ların başlarında Belge Uluslararası Yayıncılık yöneticisi Ayşe Zarakolu, daha sonraki yıllarda da Yurt Kitap-Yayın sahibi Ünsal Öztürk, duruşmalarda her zaman siyasal içerikli savunmalar yaptılar. Bundan çok daha önemlisi sağlam bir duruş sergilediler. Recep Maraşlı, çok genç yaşlarda Komal Yayınevi'nin yöneticiliğini üstlenmiştir. Ayşe Zarakolu'nun "düşün suçları" konusundaki düşünceleri, düşün suçları konusunda sık sık başvurulan "bilirkişi"ye ilişkin düşünceleri değerlidir. Ünsal Öztürk'ün düşün suçlarına ilişkin davalarda yayıncının konumu ile ilgili çalışmaları dikkate değer.

1993 Ekim ayında bir gün Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde benimle Ünsal'ın ayrı ayrı duruşmaları vardı. Benim duruşmam İstanbul'da DGM'de süren bir dava ile ilgili olarak talimatla alınan bir ifade idi. O gün Yalçın Küçük'ün de bir duruşması vardır. Yalçın Hoca duruşmasında "Türkiye'de kitapları en çok satan, kitaplarının satışından en çok gelir elde eden, kitaplarının geliriyle geçimini sürdüren bir yazar olduğunu" söylemişti. Yargıçlar bu açıklamaları dikkatle dinlediler. Bu duruşmayı biz de arka sıralarda izliyorduk. Ünsal'ın duruşması öğleden sonraya kaldı. Öğleden sonra ilk olarak Ünsal'ı aldılar. Ben de duruşmayı arka sıralarda izliyordum. Salonda çok az dinleyici vardı. Yargıçlar henüz yerlerine oturuyorlardı. Duruşma henüz başlamadan, heyete yeni katılan yargıçlardan Süreyya Gönül, arka sıralarda beni görünce "sabahleyin burada bir yazar kitaplarının en çok sattığını, satışlardan en fazla gelir elde eden bir yazar olduğunu söyledi, siz de kitaplarınızdan gelir elde ediyor musunuz İsmail Bey?" gibi bir soru sordu. Yalçın Küçük salonda yoktu, sabahki duruşmasından sonra mahkemeden ayrılıp gitmişti. Hiç beklemediğim bir konuşmaydı. Gülümsemekle yetindim. Hemen hemen yayınlanan bütün kitaplar hakkında toplatma kararları alındığını, dağıtımının, satışının yasaklandığını yargıçlar da biliyorlardı. Zaten bu işlemi de kendileri yapıyorlardı. Emeğinin karşılığı sıfır olan hatta sıfırdan da eksi olan bir yazar. Kitapların toplatılmasıyla ilgili kararlar da aynı mahkemeler tarafından alınıyordu.

Yargıçlardan Süreyya Gönül, arka sıralarda beni görünce "sabahleyin burada bir yazar kitaplarının en çok sattığını, satışlardan en fazla gelir elde eden bir yazar olduğunu söyledi, siz de kitaplarınızdan gelir elde ediyor musunuz İsmail Bey?" gibi bir soru sordu. Yalçın Küçük salonda yoktu, sabahki duruşmasından sonra mahkemeden ayrılıp gitmişti. Hiç beklemediğim bir konuşmaydı. Gülümsemekle yetindim.

Kitapları çok satan birkaç yazar var. Bazen kitaplarının ilk baskısı 100 bin olan kitaplardan yazarlardan söz ediliyor. Bu yazarlarla hemen hemen bütün kitapları hakkında toplatma kararları alınan, bazı kitapları henüz matbaada iken toplatılan araştırmacı yazarlar arasında ne gibi ilişki vardır? Düşün özgürlüğünü savunmak bir yazar için elbette çok doğal bir eylemdir. Zaman zaman kitaplarından ve yazılarından dolayı baskıya uğramış kişilerle ilgili bildiriler yayınlanmaktadır. Bu bildirileri insan hakları örgütleri, yazar örgütleri, basın ile ilgili örgütler, mühendis odaları, tabip odaları gibi örgütler yani sivil toplum örgütleri hazırlamaktadır. Eğer bu bildirilerde baskıya uğrayan yazarlar arasında sizin isminiz de varsa, böylece sizinle ilgili baskılar da, size yönelen baskılar da protesto edilmiş olur. Kaldı ki bu, örneğin İsmail Beşikçi için sadece bir defa söylenebilen, bir defa gösterilebilen bir tutumdur. 1998 yılı sonlarında devlet bazı yazarlara "devlet sanatçısı" unvanı vermişti. Orhan Pamuk bu unvanı kabul etmediğini açıklamıştı. Açıklamasında "İsmail Beşikçi gibi araştırmacı yazarlar cezaevinde iken böyle bir ödül almam mümkün değildir" gibi bir açıklama yapmıştı. Bu haberi ertesi gün arkadaşlar havalandır-

www.arsivakurdi.org

mada bana da duyurmuşlardı. "İsmail Ağabey, akşam haberlerde senin adın geçti" diyerek Orhan Pamuk'un protestosunu anlatmışlardı. Ben de gazetelerde bu haberin yer aldığını, haber içinde İsmail Beşikçi adının geçtiğini de görmüştüm. Orhan Pamuk söz konusu açıklamaları daha sonra bir kitap halinde toplamış (Öteki Renkler, Seçme Yazılar ve Bir Hikaye, İletişim, 1999) Bu açıklamalar arasında sözünü etmeye çalıştığım olaya ilişkin açıklama da var. Fakat bu açıklama gazete sayfasından kitaba girerken İsmail Beşikçi adının çıkarılmış olduğu görülüyor (s. 399-400).

Basın mensupları da yazılarından ve kitaplarından dolayı zaman zaman baskıyla karşılaşabilmektedir. Bazı yazılar ve kitaplar dolayısıyla soruşturmalar, davalar açılabilmektedir. Bu durumda, çeşitli gazetelerde, televizyonlarda ve radyolarda çalışan basın mensubu yazarlar bu soruşturmaları, davaları şiddetli bir şekilde eleştirmektedirler. Bu süreci düşün özgürlüğünü savunmaktan çok, mesleki dayanışma çerçevesinde değerlendirmek doğrudur kanısındayım. Bu tepkiler herhangi bir yazarın, araştırmacının kitabı soruşturmaya uğradığında, hakkında davalar açıldığı zaman değil, sadece gazeteci bir yazarın ürünleri baskı ile karşılaştığı zaman yapılmaktadır. Mesleki dayanışmanın bu türlüsü çoğu zaman düşün özgürlüğünü geliştirici, özgürlükleri geliştirici bir yol değildir. Öte yandan çok yüksek mali desteklerle, çok detaylı projelerle araştırmalar ve incelemeler yapıldığı da görülmektedir. Bu sürecin de düşün özgürlüğünü ilerleteceği kanısında değilim. Nadire Mater'in Mehmed'in Kitabı, Güneydoğu'da Savaşmış Askerler Anlatıyor (Siyahbeyaz, Metis Güncel, 4. Bası, Haziran 1999) buna canlı bir örnektir.

"Muhalif yazar" derken, "muhalif olmanın" içeriğini de incelemek gerekir. Resmi ideolojinin egemen olduğu, resmi ideolojinin özgür düşünceyi boğduğu siyasal sistemlerde "muhalif olma"nın çok ağır bedelleri vardır. Resmi ideolojinin eleştirisi çok ağır cezai yaptırımlar getirir. Türkiye'de resmi ideolojinin, örneğin Kürt sorunu açısından eleştirilmesinin idari ve cezai yaptırımları çok ağırıdır. Bu bakımdan çeşitli olgular açısından "muhalif olma"nın içeriğinin incelenmesi de yararlı olacaktır. Resmi ideolojinin çerçevesi içinde, düzen sınırları içinde yapılan eleştiriler de "muhalefet" kabul edilmektedir. Sözünü etmeye çalıştığım muhalefet şüphesiz bu değildir. Örneğin "Avrupa Birliği istekleri karşısında hükümet Kıbrıs'ta taviz vermektedir. Bu politikaya karşıyız." Veya "Hükümet Kuzey Irak'ta soydaşlarımız Türkmenlerin haklarını savunamıyor, bu konuda hükümet daha atak olmalıdır" şeklindeki ifadeler sözünü etmeye çalıştığım "muhalif olma" kapsamına girmiyor. Bunun gibi, Kıbrıs sorununda veya Kürt sorunu konusunda hükümetin çok atak yaptığını, aslında böyle ataklara gerek olmadığını, hükümetin daha ılımlı bir tutum içinde olması gerektiğini söylemek de muhalefet değildir. Bunlar, mevcut siyasal ve toplumsal düzenin olduğu gibi sürmesi için hükümeti uyarmaktır. "Muhalif olma" kavramıyla kastettiğim bunlar değil Ahmet. Ama gerek Kürt sorununda, gerek Kıbrıs sorununda özgürce yapılan eleştiriler "muhalif olma" kapsamına girebilir. Örneğin Güney Kürdistan'da ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde birbirine zıt politikalar izlenmesi eleştiri konusu yapılabilir. Resmi ideolojinin idari ve cezai yaptırımlarından dolayı Türkiye'de köklü bir muhalif olma durumu gelişememektedir. "Muhalefet" henüz fikir düzeyindeyken boğulmaya çalışılmaktadır. Daha önceki bir mektubumda, devletin hoşgörüsünü almayan, devletin onayını almayan bir muhalefet hareketinin yaşayamayacağını, varlığını uzun süre devam ettirmeyeceğini belirtmiştim Ahmet. Bu şüphesiz düşünceler için de böyledir. Örneğin Kürtler konusundaki muhalif bir düşünce henüz nüve halindeyken boğulmaya çalışılır. Böylece o düşüncenin maddi bir güç haline gelmesine, o düşünce etrafında bir siyasal hareketin oluşmasına engel olmaya gayret edilir. Ülkedeki fikir hayatı bakımından bu tutumun çok önemli sonuçları vardır. Ülkenin temel sorunları, politika çelişkileri söz konusu olduğunda yazarlar hep teorik sorunlar üzerinde durmakta fakat somut sorunları irdelemeye yanaşmamaktadırlar. Örneğin laiklik konusunda teorik olarak yazılmış çok yazı bulunabilir. Fakat somut bir sorun olan Alevilik bu teorinin ışığı altında incelenememektedir. Başka somut bir sorun olan türban sorunu, başörtüsü sorunu, İmam Hatip Okulları sorunu az çok

"Muhalif yazar" derken, "muhalif olmanın" içeriğini de incelemek gerekir. Resmi ideolojinin egemen olduğu, resmi ideolojinin özgür düşünceyi boğduğu siyasal sistemlerde "muhalif olma"nın çok ağır bedelleri vardır. Resmi ideolojinin eleştirisi çok ağır cezai yaptırımlar getirir. Türkiye'de resmi ideolojinin, örneğin Kürt sorunu açısından eleştirilmesinin idari ve cezai yaptırımları çok ağırıdır.

www.arsivakurdi.org

Resmi ideoloji kurumunun düşün hayatına egemen olduğu bir yerde düşüncelerin daima birtakım olguları, olgusal ilişkileri izleme endişeleri vardır. Siyasal iktidarın idari ve cezai yaptırımları karşısında kendini korumaya çalışmak, düşüncenin yine önemli bir endişesi, önemli bir özelliğidir. Bu endişeler içindeki bir düşünceden yaratıcılık beklenemez.

incelenebilmektedir. Fakat Alevilik sorunu, laiklik ilkesinin evrensel prensipleri açısından incelenememektedir. Halbuki önemli olan ülkenin, toplumun somut sorunlarını, görmezlikten, bilmezlikten, duymazlıktan gelinen sorunlarını inceleyebilmektir. Kürt sorunu, Ermeni Soykırımı sorunu yine böyle sorunlardır. Yazarlar, araştırmacılar öyle somut sorunlarla ilgilenmek, bu konularda düşünce açıklamak zorunda kaldıkları zaman, bu konularda düşünce açıklamanın artık kaçınılmaz olduğu durumlardaysa resmi ideolojinin çerçevesinde kalmaya özen göstermektedirler. Bu durumdaysa teorik yazılardaki düşünceleriyle somut sorunlardaki düşünceleri arasında bir bütünlük olamamaktadır. Somut sorunları algılarken ve çözümlerken geliştirdiği düşünceler, teorik yazılarda ileri sürdüğü düşünceleri doğrulamamaktadır. Resmi ideoloji kurumunun düşün hayatına egemen olduğu bir yerde düşüncelerin daima birtakım olguları, olgusal ilişkileri izleme endişeleri vardır. Siyasal iktidarın idari ve cezai yaptırımları karşısında kendini korumaya çalışmak, düşüncenin yine önemli bir endişesi, önemli bir özelliğidir. Bu endişeler içindeki bir düşünceden yaratıcılık beklenemez. Düşün özgürlüğünden çok söz eden, düşün özgürlüğünü savunan, gerekli bulan yazarlar, araştırmacılar da vardır. Soyut olarak genel çerçevede düşün özgürlüğü savunulmaktadır. Avrupa'da ve dünyada düşün özgürlüğünü kazanmak için ekleştirilen ve halen sürmekte olan mücadeleler ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır ama somut sorunlara değinilmekten, somut sorunların özgürce tartışılmasından kaçınılmaktadır. Yani bunların da bazı somut sorunları görmezlikten geldikleri görülmektedir, somut sorunlardan söz etmek zorunda kaldıkları zaman da resmi ideolojinin çizdiği çerçevenin dışına çıkamadıkları gözlenmektedir.

Doç. Dr. Sami Selçuk, düşün özgürlüğü konusunda çok yazan, çok konuşan bir kişidir. Sami Selçuk düşün özgürlüğünün aktif bir taraftarıdır. Yargıtay'da yargıçken, 4. Ceza Dairesi Başkanı iken, Yargıtay Başkanı iken, bu konuda pek çok konuşma yapmıştır, kitap, yazı yayınlamıştır. Yargıtay'da, adli yılın açılışında yaptığı her konuşma daha sonra kitap olarak yayınlanmıştır. Fakat bu konuşmalar, özgürlükleri teorik olarak, soyut olarak savunan konuşmalardır. Düşün özgürlüğünü kısıtlayan, bazı durumlarda da tamamen ortadan kaldıran ise, başta Kürt sorunu olmak üzere, Ermeni soykırımı, Alevilik-Müslümanlık sorunu gibi konulardır. Bu somut konularda ise bunlara değinmek zorunda kaldığı durumlarda ise, özgürlükleri baskı altında tutan resmi görüşler yanında yer aldığı görülmektedir. Ama Sami Selçuk "araştırmacılar, örneğin Kürt sorunu konusunda da düşüncelerini özgürce açıklayabilmelidirler fakat bu düşünce açıklamalarından dolayı herhangi bir cezai ve idari yaptırımla karşılaşmamaları gerekir" diyememektedir. Bu durumda Sami Selçuk'a özgürlükçü denebilir mi? Sami Selçuk'un düşün özgürlüğünü sınırsız bir şekilde savunduğu söylenebilir mi? Düşün özgürlüğü her şeyden önce ülkenin somut sorunlarının anlaşılması, kavranılması için gerekli değil midir? Ülkenin bazı somut sorunları konusunda devlet gibi düşünüyorsan o zaman senin için düşün özgürlüğünün ne gereği vardır?

Özgürlükleri soyut olarak, teorik olarak savunmakla somut bir konuda özgürce dayranmanın özgürlükleri kısıtlayan, baskı mekanizmalarını eleştirmenin çok farklı şeyler olduğunu anlatmaya çalışıyorum Ahmet.

1940'larda, 1950'lerde, Adnan Adıvar, Nurullah Ataç gibi yazarlar düşün özgürlüğünü yoğun bir şekilde savunurlardı. Fakat düşün özgürlüğü hep soyut bir özgürlük kategorisi olarak savunulurdu. Ülkenin temel toplumsal ve siyasal sorunlarını özgür düşünceyle tartışmaktan özenle kaçınılırdı. Epos Yayınevi, geçtiğimiz Mayıs ayında Abdülhak Adnan Adıvar'ın "Denemeler" isimli bir kitabını yayınladı. Kitabın alt başlığı, "Bilimin Sarp Yolunda Cüretkar Adımlar" başlığını taşıyor. Denemeler kitabında Adnan Adıvar'ın 1940'larda, 1950' lerde çeşitli gazetelerde yer alan bazı yazıları var. Adnan Adıvar'ın bu yazıları o zamanlar üç kitapta toplanmış. "Bilgi Cumhuriyeti Haberleri (İstanbul, 1945)", "Dur, Düşün" (İstanbul 1950), "Hakikat Peşinde Emeklemeler" (İstanbul 1954), Epos Yayınevi Denemeler, Bilimin Sarp Yolunda Cüretkar Adımlar kitabında, Abdülhak Adnan Adıvar'ın sözü edilen bu üç kitabından seçtiği bazı yazıları bir araya getirmiş. Bu yazıları Remzi Demir der-

www.alevivakfi.org

Örneğin bir araştırmacının Kürt sorununa, Ermeni soykırımına, Alevilik-Müslümanlık sorununa ilişkin düşüncelerini açıkladığını ve bu açıklamalardan dolayı da bazı idari ve cezai yaptırımlarla karşılaştığını düşünelim. Bu durumda Adnan Adıvar, bu açıklamalarından dolayı başı derde giren araştırmacının yanında yer alır mıydı, onu destekler miydi acaba?

lemiş. Denemeler kitabında Remzi Demir'in de bir sunuş yazısı var (s. 7-12).

Bu yazılarda özgür düşünce, bilimsel düşünce sık sık tartışılır, bu kavramlardan ödün verilmez. Özgür düşünceyi, bilim yöntemini kısıtlayan her dinsel ve siyasal gerekçe eleştirilir. Adnan Adıvar, özgür düşünceyi bastırmayı, sindirmeyi amaçlayan her türlü tasarımın karşısında yer alır. Ama bunlar hep düşün özgürlüğünü soyut planda yapılan savunmalardır veya Batı'da düşün özgürlüğü konusunda yapılan mücadelelere atıf yapılmaktadır. Veya Batılı düşünürlerin düşün özgürlüğüyle ilgili düşünceleri incelenir, tanıtılır. Bunların ötesinde Adnan Adıvar'ın "Tarih Boyunca İlim ve Din" (Remzi Kitabevi, 2. Basım, 1969) ve "Osmanlı Türklerinde İlim" (Remzi Kitabevi, yeni baskı, 1970) isimli kitapları da var.

Adnan Adıvar'ın bu kitabını okurken devamlı olarak şunu düşündüm değerli Ahmet. 1940'larda, 1950'lerde yaşadığımızı düşünelim. Örneğin bir araştırmacının Kürt sorununa, Ermeni soykırımına, Alevilik-Müslümanlık sorununa ilişkin düşüncelerini açıkladığını ve bu açıklamalardan dolayı da bazı idari ve cezai yaptırımlarla karşılaştığını düşünelim. Bu durumda Adnan Adıvar, bu açıklamalarından dolayı başı derde giren araştırmacının yanında yer alır mıydı, onu destekler miydi acaba? Örneğin "falancanın da düşüncelerini özgürce açıklaması ama bu düşünce açıklamalarından dolayı herhangi bir idari yaptırımla, cezai yaptırımla karşılaşmaması gerekir" der miydi? Bu konudaki düşüncem, kanaatim olumlu değildir. Kanımca bu uygulamaları görmezlikten gelirdi. Bu şekilde devletin baskı mekanizmaları yanında yer alırdı veya açıkça devletin baskı mekanizmalarını desteklediğini de söyleyebilirdi. Düşün özgürlüğünü soyut olarak savunmakla, Batı'da bu uğurda yapılan mücadelelerin yanında yer almakla bazı somut konulara özgürce yaklaşmak arasında çok büyük fark vardır. Bu bakımdan Remzi Demir'in "Adnan Adıvar her zaman kritik zihniyete sahipti" (s. 10) sözlerine katılamıyorum. Üniversite, bilim özgürlüğü, düşün özgürlüğü, bilim tarihi gibi konularda yazmasına rağmen Adnan Adıvar'ın, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde 1940'ların sonlarında Behice Boran, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav gibi üniversite öğretim üyelerine karşı geliştirilen baskılar konusunda sessiz kaldığı görülmektedir. Bu gibi somut sorunlar konusunda yazı yazmak durumunda kalsa Adanan Adıvar herhalde somut gerçekleri değil devletin değerlerini dile getirmeyi tercih ederdi.

Bu görüşleri örneğin Nurullah Ataç'la ilgili olarak da tekrar etmek mümkündür.

Değerli Ahmet,

Prof. Dr. Mümtaz Turhan, 1950'lerde, 1960'larda bilim özgürlüğü, düşün özgürlüğü, üniversitenin işlevi, batılılaşma gibi konular üzerinde çok yazan, çok konuşan kişilerden biriydi. Bu görüşlere bazı alıntılarla kısaca şöyle değinebiliriz:

"İlim, realiteye, gerçeğe sadakatle bağlı kalarak, vakıa ve hadiseler arasındaki münasebeti sistemli müşahade ve tecrübe vasıtasıyla tespit etmektedir. Bununla, ilmin vakıa ve hadiseler arasındaki münasebeti, bilhassa objektif olarak tespit ve izah etmeye çalıştığı kastolunmaktadır." (Atatürk İlkeleri ve Kalkınma, Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, İstanbul, 1096, s. 62)

"İlim, mahiyeti icabı her an tahkik edilebilme vasfını taşır." (age. s. 66)

"Ortaçağ zihniyetinin, otoriteye dayanan hissi, objektif, dogmatik, taasub ve müsamahasız tutumuna mukabil, ilim zihniyeti mahiyeti icabı objektif hadise ve vakıalara hürmetkar, şüpheci ve gerçeğe bağlıdır... Ortaçağ zihniyetine göre bir şeyin hakikat olabilmesi, ona inanılması için bir otoritenin ağzından çıkması kafidir. Bu tarzda inanılan bir hakikat artık ne değişir ne de değiştirilebilirdi. O mutlaktır. İster dini, ister ilmi manada olsun ona inanmak mecburiyeti vardır. İnanmayan kafir olurdu. Ortaçağ zihniyeti fikir ve vicdan hürriyeti tanımazdı. Başka fikir ve kanaatte olanların işkence ve ölüme mahkum edilmeleri, ilim öncülerinin ateşe atılıp yakılmaları hep bu yüzdendir. İşin garibi tüm bu zulümlerin hakikat ve fazilet namına işlenmiş olmasıydı."

"Halbuki ilim zihniyetine göre bir şeyin hakikat olup olmamasının, ona inanılıp inanılmaması ile alakası yoktur. Bir şeyin hakikat veya doğru olabilmesi

www.arsivakurdi.org

Ama Türkiye'nin bazı somut toplumsal sorunlarına özgür düşünce ile yaklaşıldığı zaman, Prof. Turhan'dan farklı görüşler ileri sürüldüğü zaman, bu temel ilkelerden hemen ayrıldığı görülmektedir. Prof. Turhan kendisi gibi düşünmeyenleri "Kızıl kundakçı", "kızıl softa", "gafil", "Marksçı" gibi kavramlarla suçlamaktadır.

sistemli müşahade ve tecrübeler neticesinde yahut diğer ilim metotlarına göre vesika ve delillere dayanılarak meydana çıkarılmış olması, kontrol edilebilmesi, başkaları tarafından da aynı neticeler alınabilmek üzere tekrarlanabilmesi lazımdır. Bu şartlar altında elde edilen bir hakikat kendisini empoze edeceğinden ona inanıp inanmamak elimizde değildir. Onun için ilmi hakikatlara inandırmak maksadıyla tazyik yapmak kimsenin aklından geçmez." (age., s. 73-74)

Görüldüğü gibi Prof. Mümtaz Turhan "realiteye, gerçeğe sadakatle bağlı kalmaktan" söz etmektedir. Vakıalar karşısında objektif olmaktan, "hadiselere, vakıalara hürmetkâr, şüpheci ve gerçeğe bağlı olmak"tan söz etmektedir. İnanmak ve bilmek arasındaki farklara dikkat çekmektedir. Bunlar bilim yönteminin temel ilkeleridir. Ama Türkiye'nin bazı somut toplumsal sorunlarına özgür düşünce ile yaklaşıldığı zaman, Prof. Turhan'dan farklı görüşler ileri sürüldüğü zaman, bu temel ilkelerden hemen ayrıldığı görülmektedir. Prof. Turhan kendisi gibi düşünmeyenleri "Kızıl kundakçı", "kızıl softa", "gafil", "Marksçı" gibi kavramlarla suçlamaktadır. (Bak. Garplılaşmanın Neresindeyiz, Yağmur Yayınları, 4. bs. İstanbul 1967, s. 128-133).

Kızıl kundakçı", "kızıl softa", "gafil" gibi kavramlar bilimin kavramları değildir, bunlar, değer yüklü, değer yargısı belirten kavramlardır. Marksçı kavramı değer belirtmeyen bir kavram olduğu söylenebilir fakat suçlamak amacıyla, bu içerikle kullanılmaktadır.

Prof. Mümtaz Turhan 1968 yılı sonunda vefat etmiştir. O yıllarda Kürt sorunu, Alevilik sorunları, Ermeni soykırımı sorunları dinamik bir şekilde tartışılmıyordu. Bu gibi sorunların dinamik bir şekilde ortaya çıkması ve tartışılması karşısında Prof. Turhan'ın tavrı nasıl olurdu acaba? Prof. Turhan'ın öğrencileri, diyelim, Turhan'dan feyz alanlara, veya bunların büyük bir kısmı bu tür yazılar konusunda hep suçlayıcı ve ihbarcı oluyorlar. 1960'ların sonlarında, 1970'lerde, 1980'lerde, 1990'larda bu çok görüldü.

Prof. Turhan'ın Kültür Değişmeleri isimli bir kitabı var. Kitabın alt başlığı "Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik"tir. Kitap, 1951 yılında, İstanbul'da, Edebiyat Fakültesi yayınları arasında çıkmış. Kitap 1960'larda ve daha sonraki yıllarda Kültür Bakanlığı tarafından defalarca yayınlandı. Kitabın "Mecburi Kültür Değişmeleri" başlıklı bir bölümü var. Bu bölümde Prof. Turhan İspanyolların Meksika'da yerlileri nasıl Hıristiyanlaştırdıklarını anlatıyor. Şöyle diyor:

"Hakim grubun bu müdahalesi ya kendine mahsus kültür unsurlarını zorla kabul ettirmek veya yerli kültürün mevcut bazı şekillerini menetmek suretiyle yahut çok defa görüldüğü gibi her ikisini de aynı zamanda içine alacak tarzda tecelli eder. Mesela İspanyollar Meksika'da yerlileri kiliseye gitmeye, Hıristiyan merasimine iştirake mecbur ederken aynı zamanda putperest dinlerini de terk etmeye zorluyorlardı." (age. s. 102)

Prof. Turhan, Meksika yerlilerinin Hıristiyanlaştırılması ile ilgili bu örneği Raplh Linton isimli bir Amerikalı antropologun "Amerikan Yerlisi Yedi Kabilede Kültürlenme" isimli kitabından alıyor. Mecburi kültür değişmeleri derken 1940'ta yayınlanmış bu kitabı kendisine dayanak yapıyor. (Ayrıca bak Emre Kongar, Türk Toplumbilimcileri, cilt. 2, Remzi Kitabevi, 1988, Mümtaz Turhan bölümü, s. 239)

Şöyle söyleyebiliriz. Prof. Turhan mecburi kültür değişmeleri konusunu incelerken neden Amerikan yerlilerinin İspanyollar tarafından nasıl Hıristiyanlaştırıldığını anlatıyor, veya neden sadece bu örneğe dikkat çekiyor? Her Alevi köyüne cami yapılması, camiye imam tayin edilmesi, cem evlerinin yasaklanması ne anlama geliyor? Bu, Alevilerin zorla Müslümanlaştırılmaları anlamına gelmiyor mu? Prof. Turhan neden Türkiye'de dinamik bir şekilde yaşanan bu örneğe dikkat çekmiyor? Veya neden Kürtlerin nasıl Türkleştirildiğini, Kürtçe'nin nasıl yasaklandığını vs. anlatmıyor? İşte bu konularda Prof. Turhan eleştirilse nasıl bir tutum izlerdi acaba? Kendisinin yaşadığı dönemde, kendisi gibi düşünmeyenleri nasıl suçladığını, hangi kavramlarla suçladığını yukarıda belirtmiştim. Daha sonraki yıllarda Prof. Turhan'ın öğrencilerinin, Prof. Turhan'dan feyz alanların veya onların önemli bir kısmının nasıl bir tutum sergilediğini de.....

Düşün özgürlüğünü soyut olarak savunmak başkadır, bazı somut konularda özgürce düşünce üretmek başkadır. Somut konularda özgürce düşünce üre-

www.arsivakurdi.org

tilemiyorsa, devletin görüşleri her zaman muteber ise o zaman düşün özgürlüğü gibi bir kategoriye de gerek yoktur.

Bu konuda bir örnek daha vermek istiyorum değerli Ahmet.

Ordinaryüs Profesör Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun bir yazısına değinmek istiyorum. Bu yazı "Bizde Sosyoloji ve Birkaç Meselemiz" başlığını taşıyor. Yazı İstanbul'da Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümü tarafından yayınlanan Sosyoloji Dergisi'nde yer alıyor (sayı 13-14, 1958-59, s. 137-149).

1957 yılı yaz aylarında Milli eğitim Bakanlığı ile UNESCO Milli Komitesi tarafından Lise Sosyoloji öğretmenleri için bir kurs düzenleniyor. Bu kursta Lise Sosyoloji öğretmenlerine dünyadaki ve Türkiye'deki sosyoloji çalışmaları hakkında konuşmalar yapılıyor. Kursa katılan öğretmenlere Prof. Fındıkoğlu da üç konuşma yapıyor. Bu konuşmalar "Türkiye'de Sosyoloji Tarihi", "Türk Sosyolojisinde Ziya Gökalp ve Meseleleri", "Sosyal Siyaset" üzerine oluyor. Bu konuşmalarda, özellikle ilk iki konuşmada Prof. Fındıkoğlu sosyoloji çalışmaları olarak Türkçülük konusundaki düşüncelerini, Türkçülük'ün karşılaştığı sorunları, Türkçülük'ün ele alması gereken sorunları anlatıyor.

"Şimdi tekrar harita başına geçelim. Türklük XI. Asırla beraber Selçuk adı altında yeniden şahlanıyor. Ana yurd ve vatan değişmekte, yahut büyümekte, Orta Asya Türk varlığı Küçük Asyaya doğru uzanmaktadır. Bu muazzam ve alemşümul vakıa içinde sosyolog bir şahsiyet arayabilir miyiz? Selçuklar devrinin Türklüğü mekanik tesanüdden uzvi tesanüde geçmiş bir cemiyettir ve binaenaleyh ferdiyetlerin zuhuru lazımdır."

"Türk sosyolojisinde Ziya Gökalp ve Meseleleri" üzerinde dururken Prof. Fındıkoğlu, Ziya Gökalp'in dile getirmeye çalıştığı sorunlara dikkat çekmektedir. Bunu da "bugün için aktüel kıymeti olmayan sosyal meseleler" ve "bugün dahi tazeliğini, aktüelliğini muhafaza eden meseleler" diye ikiye ayırmaktadır. İkinci kategoride ele aldığı en önemli sorunu ise Türkçülük meselesi, Türkçülük siyaseti olarak belirlemektedir. Liselerdeki sosyoloji öğretmenlerinin bu konularda bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi gereği üzerinde durmaktadır.

"Lise Sosyoloji hocaları için ikinci kategorinin taşıdığı ehemmiyet aşikardır. Liselerin umumi kültür yuvaları olması, liseden sonra hayata atılanların ekseriyeti teşkil eylemesi hatta teşkil eylemesinin lazım geldiği düşünülürse, iyi vatandaş tipi yetiştirecek, liselerden memleket meseleleriyle meşgul olan sosyologlar hakkında öz bir bilgi sahibi olacak mezunların yetiştirilmesi başlı başına bir pedagoji davası teşkil eder. Bu dava peşinde koşulurken memleket mütefekkirleri ve onların cemiyetimize ait problemler hakkındaki mütalaaları üzerinde durmak yerinde olur."

"Tam bugünlerde Türkçülük, yalnız cemiyetimizin değil, dünyamızın mühim meselelerinden birini teşkil ediyor. Ağustos sonunda Münih'de toplanacak olan Beynelmilel müsteşrikler kongresi Türkoloji ile alakalı, rivayete göre sayısı elliyi bulacak raporları müzakere edecektir. Amerika'da Türkçülük ve Türkoloji ile alakalı beş Enstitünün kurulduğunu, şimdiden Türkçülük tetkikatı için en kıymetli kütüphanelerin Amerika'da vücuda getirildiğini haber alıyoruz. Nihayet her sabah elinize aldığınız gazetelerde Kerkük Türkünün, Kıbrıs Türkünün, Çin Türkünün, Rus Türkünün kaderinden bahseden satırlar görmüyor muyuz? Demek ki taze bir mesele karşısındayız."

"Ziya Gökalp, hayatta iken de ileri sürülmüştü: 'ne lüzum var? Fransa'da mesela bir Fransızcılıkdan bahsedilebilir mi?' Dikkat ederseniz burada bir analoji safsatası vardır. Bu safsatayı mantık derslerinde bir misal olarak kullanabilirsiniz. Safsata kolaylıkla reddedilir: Türkiye Fransa değildir. Fransa'nın dışında asırlarca kalmış Fransız kümesi var mı? İlh... O halde safsatacıyı bertaraf etmeli, coğrafi realiteyi ve tarihi hakikatı ele almalıdır. O zaman Türkiye dışındaki Türklerin varlığı bedaheti ile karşı karşıya kalırsınız. O zaman bu Türklerin, Türkiye'dekinden daha da çok miktarının Türkiye dışında, Rusya'da bulunduğunu fark edersiniz, 'Türkçülük meselesi' o zaman kendiliğinden ortaya çıkar. Z. Gökalp, o zaman aktüel bir mütefekkir olarak aramıza girecektir."

Prof. Fındıkoğlu daha sonra "1917 Rus İnkılabı"na değinmekte, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği sınırları içinde bulunan Türklerin milli sorunları üzerinde durmaktadır. Ziya Gökalp'in Orta Asya'daki Türk topluluklarının duyguları ve düşünceleriyle ilgili değerlendirmelerini ele almaktadır. Milletlerin kendi geleceklerini belirleme hakkından söz edildiğini, buna mukabil Türk topluluklarının esaret hayatı yaşamaya başladığını vurgulamaktadır. Sınıfsız, imtiyazsız toplum söylemlerinin sadece propaganda olduğunu, Türkiye'de bu propagandaya inananların olduğunu söylemektedir, onları eleştirmektedir, Lise Sosyoloji öğretmenlerini bu konuda uyarmaktadır.

www.arsivakurdi.org

"Fakat bu garip mahluklar sınıfsız, tabakasız, cemiyetin muhayyel diyarda, Rusya'da tahakkuk edip etmediğinden biran şüphe etmiş midirler? Dindar adam nasıl şüpheden azade ise devrimizin komünist denen bir nevi mahlukları da böyle şüpheye yanaşmazlar, yanaşsalar öğrenirlerdi ki bugünkü Rusya, harici siyasete ait iddialariyle tamamen Deli Petro'nun Rusya'sıdır. Keza öğrenirlerdi ki 1917 Rusya'sındaki sınıfsız cemiyet hayalinden bugün ortada eser yoktur. Keza öğrenirlerdi ki bugünkü Rusya, ırki, coğrafi ve siyasi telkinlerin tesiri altında Deli Petro'nun vasiyetnamesini gerçekleştirmek istiyor. Keza öğrenirlerdi ki Rusya'da 50 milyonu aşan Türk, Rusya'nın ve Rus kültürünün ve kolonizasyon sisteminin ezici, temsil edici tesiri altında eriyip gidiyor. Münih'de neşredilen Türkçe (Dergi)leri bilhassa her sosyoloji hocası takip etmelidir."

"Bütün bunlardan sarfınazar, hangi tabiat ve ahlak kanuna dayanarak bir Türkü, başka yerdeki Türkü düşünmekten men edebiliriz? Türkiye haricindeki Türklere alaka ve samimiyet göstermek, onların siyasi hürriyet ve inkılaplarını düşünmek için mutlaka yabancı bir devletin tesiri ve yabancı bir devlete husumet mi lazımdır?"

Bu vesile ile şu noktayı da kaydedeyim: Türkiye haricindeki Türkleri düşünmek, mutlaka o Türkleri idaresinde bulunduran devlet veya devletlere tecavüz etmek değildir. Bir devletler hukuku, bu hukuk kadrosu içinde yabancı, ekalliyet veya ekseriyetler meselesi mevcuttur. Bir misal: İstanbul'da sütçülük, yoğurtçuluk yapanların çoğu Bulgar'dır. Bunların çocukları için bir Bulgar mektebi mevcuttur. Bulgaristan, Türkiye'deki bu beş on Bulgar için meseleler çıkarır, onların hukukunu müdafaa eder. İstanbul'daki Bulgar mektebine, Bulgaristan'ın en ateşli milliyetperver muallimleri gönderilir. Binaenaleyh yarınki dünya nizamı kurulurken, Rusya'ya karşı bir tecavüz ve taarruz fikri beslemeksizin, Rusya'daki ve dolayısıyla Suriye, Irak, Kıbrıs, Bulgaristan... gibi yerlerdeki muhtelif Türk cemaatları için hukuki, harsî imtiyazlar isteyemez miyiz? Bu manada bir Türkçülük yapmak, Türkiye için aynı zamanda milli ve insani ahlak vazifesi sayılmalıdır."

"O halde 1957'de Z. Gökalp sosyolojisinden bahsederken onun doktrinal fikirlerinin en mühimi olan Türkçülük, bugünkü milli ve beynelmilel hadiselerin ışığı altında yeniden ele alınmağa değer. Sizler kadar bu işe salahiyetli, hatta meslek itibariyle vazifeli bir kimse tasavvur edilemez. Dersleriniz boyunca talebelerinize, Dünya Türklükleriyle alakadarlık fikrini telkin etmeniz kafidir. Bu hususta tarih ve edebiyat, coğrafya hocaları da size yardım edebilirler. En azından günlük gazetelerin Türklükle alakalı havadisini toplamak, bunların üzerinde talebelerinizle beraber düşünmek bile kıymetli bir fırsattır."

Z.G. sosyolojisinin aktüelleşen meselelerinden biri olarak anlattığım 'Türkçülük' yalnız dış Türklük işi değildir. Türkiye içinde bir Türkçülük meselesi bulunduğunu söylemek isterim. Bugünkü Türkiye'nin «Tecanüs-Homogénéité»sini düşünmek zorundayız. 1955 nüfus sayımına göre nüfusumuzun yüzde 98i aynı dine mensuptur. Geri kalan yüzde 2si kendi dini çevreler içinde yaşasın. Fakat yüzde 98'in dini terbiyesi bir Türkçülük meselesi sayılmalıdır. Aynı nüfusun yüzde 88'i aynı dile yani Türkçe'ye sahiptir. Fakat geri kalan yüzde 12yi ne yapacağız? Bu yüzde 12'nin ikisi gayrimüslim. Onları hali ile terkedelim. Fakat yüzde geri kalan 10? Bugünlerde bir İstanbul gazetesinin neşrettiği bir tefrikayı -Şeyh Sait tefrikasını- her halde sosyoloji mensubu olarak takip ediyorsunuz. Bu noktada da Türkçülük bütün ehemmiyet ve azameti ile karşımıza çıkmaktadır: Anlayışlı, şefkatli ve muhabbet, vahdet telkin eden bir Türkçülük doktrinini ele alıp beslemek zarureti vardır."

Prof. Fındıkoğlu'nun Türkçülük sorunları, Türkçülük siyaseti ile ilgili düşünceleri kısaca böyle. Bu düşünceler, sosyoloji olarak değerlendiriliyor. Prof. Fındıkoğlu "halkımızın %88'i Türkçe konuşuyor, geriye kalan %12'yi ne yapacağız" diyor. "%12'nin %2'si gayrimüslim, geriye kalan %10'u ne yapacağız" diyor. İsim vermeden Kürtlerden söz etmeye veya Kürtleri anımsatmaya çalışıyor. Türkçülük siyasetinin Kürtlerin asimilasyonunu gerekli kıldığını vurguluyor. Prof. Fındıkoğlu "bir İstanbul gazetesinin neşrettiği Şeyh Sait tefrikası"ndan söz ederek "Türkçülük bütün azametiyle karşımızda durmaktadır" diyor. Prof. Fındıkoğlu'nun adını vermeden söz ettiği Şeyh Sait tefrikası, Şeyh Sait ve arkadaşlarının davasında Cumhuriyet Savcısı olan Süreyya Örgeevren'in 1957 yılı yaz aylarında Vatan gazetesinde yayınlanan anıları olsa gerek. Bu yazı dizisi Prof. Fındıkoğlu'na "Türkçülük bütün azametiyle karşımızda durmaktadır" dedirtiyor. Bu, şüphesiz Kürtlerin asimilasyonunu sağlama görevidir.

İşte bu noktada şu şekilde bir analiz yapma gereği vardır. Prof. Fındıkoğlu Sovyetler Birliği'nde kalan Türk topluluklarının milli haklarına vurgu yapıyor. Sovyet yönetiminin bu Türk halklarını asimile etme-

www.arsivakurdi.org

Prof. Fındıkoğlu "halkımızın %88'i Türkçe konuşuyor, geriye kalan %12'yi ne yapacağız" diyor. "%12'nin %2'si gayrimüslim, geriye kalan %10'u ne yapacağız" diyor. İsim vermeden Kürtlerden söz etmeye veya Kürtleri anımsatmaya çalışıyor. Türkçülük siyasetinin Kürtlerin asimilasyonunu gerekli kıldığını vurguluyor.

ye dönük politikalarını şiddetle eleştiriyor. Komünistlerden "bu garip mahluklar", "bir nevi mahluk" diye söz ediliyor. Orta Asya Türklerinin Türk kalma, Türk benliklerini koruma hakkında taviz verilemeyeceğini söylüyor ve bu Türkçülük bilgilerinin sosyoloji olduğunu vurguluyor. Orta Asya'daki, dünyanın çeşitli yerlerindeki, örneğin, Kıbrıs'daki, Batı Trakya'daki, Bulgaristan'daki, Kerkük'teki vs. Türk toplulukları için bu duyguları ve düşünceleri besleyen Prof. Fındıkoğlu'nun Kürtler için yoğun bir asimilasyon önermesi bunun Türkçülük siyasetinin en önemli sorunu, en önemli görevi olduğunu belirtmesi, ayrıca bunların da sosyoloji olduğunu vurgulaması üzerinde durulması gereken bir konudur. Çifte standartlı düşünceler bilim yöntemiyle nasıl bağdaştırılabiliyor? Açıkça görülmektedir ki Prof. Fındıkoğlu Sosyolojiyi bir bilim alanı olarak düşünmemektedir. İdeolojik koşullandırmayı gerçekleştirmek için sosyolojiyi kullanmaktadır. Bu elbette eleştirilmesi gereken bir tutumdur. Düşün özgürlüğüne duyulan ihtiyaç bir defa daha kendini hissettirmektedir. Önemli bir konu daha var. Ziya Gökalp sosyolog olarak anılmaktadır. Halbuki Ziya Gökalp "olan" üzerinde değil, "olması gereken" üzerinde düşünmektedir. Sosyoloji bir bilim olarak "olan"la, "olguyla" ilgilenir. Olması gerekenler ise insani eğilimlerden, inançlardan, amaçlardan ve arzulardan üretilen kanaatlerdir. Etik tasarımları siyasal tasarımları bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Ziya Gökalp'i de siyasal düşünür olarak değerlendirmek daha doğrudur. Ziya Gökalp'in Türk düşüncesindeki etkisi kanımca sosyolog olmasından çok siyasal düşünür olmasındandır.

Türkçülerin bu konudaki düşüncelerine biraz daha yakın bakmakta yarar vardır. 19. yüzyılda Azerbaycan'dan, Kırım'dan Hazar Bölgesinden bazı Türkler, Türk aydınları, Osmanlı devletine sığınıyorlardı. Bu kişiler Rus despotluğunun baskısından, Rusya'nın Türk topluluklarına karşı yürüttüğü asimilasyon politikalarından şikayet ediyorlardı. Ahunzade Mirza Feth Ali (1812-1878), Gaspıralı İsmail (1851-1914), Hüseyinzade Ali Bey (1814-1942) bunlar arasındadır.Rusya'daki entelektüel Türklerin Osmanlı devletine sığınması 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında da sürmüştür. Ağaoğlu Ahmet Bey (1869-1939), Yusuf Akçora (1876-1935), Sadri Maksudi Arsal (1880-1955), Zeki Velidi Togan (1891-1970). Bu Türkçüler hep Rus despotizminden söz etmişlerdir. Rusların Türklere karşı her zaman asimilasyon politikası uyguladıklarını, buna karşı çıktıklarını, o bakımdan takibata uğradıklarını, Osmanlı Devleti'ne sığınmak zorunda kaldıklarını belirtmektedirler. Ama, İttihat ve Terakki yönetiminden beri Osmanlı Devleti'nde de Kürtlere karşı bir asimilasyon politikası uygulanmaktadır. Cumhuriyetle birlikte bu politika çok daha yoğunlaştırılmış, yaygınlaştırılmış ve sistematik bir hale getirilmiştir. Rusya'nın asimilasyon politikalarına, uygulamalarına karşı olan bu Türkçülerin ise Türkiye'nin Kürtlere karşı uyguladığı asimilasyon politikalarını yoğun bir şekilde destekledikleri görülmektedir. Kendileri asimilasyondan şikayet edenlerin, başka bir hükümetin başka bir milleti asimile etme politikalarına destek vermeleri dikkate değer bir süreçtir. Bu Türkçü hareketin önemli bir boyutudur.

Kürtlerin asimilasyonu konusunda yürütülen çabalar Türkçü harekete çok büyük bir zarar vermiştir. Çünkü bu politikalara ağırlık veren, kaynaklarının önemli bir kısmını bu uğurda tüketen Türkçülük, ekonomik ve toplumsal politikalarını yaşama geçirmekte güçlük çekmektedir.

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız konuşmasında Prof. Fındıkoğlu'nun "Nüfusumuzun İ 98'i Müslümandır" dediği görülmektedir. Bu, Alevilerin de Müslüman olarak kabul edildiği anlamına gelmektedir. Bu da asimilasyonun farklı bir yönüdür. Kürtlerin Türklüğe asimilasyonu gibi Alevilerin de Müslümanlığa asimilasyonları devletin temel bir politikası olmuştur. Devlet bunları vazgeçilmez uygulamalar olarak algılamaktadır.

Bu sürecin bilim yöntemi açısından da değerlendirilmesi gerekiyor. Bilim, olgusaldır denir. Bilimin olgulardan hareket ettiği, araştırmacıların olgulara, vakıalara saygılı olmaları, olgulara bağlı olmaları gerektiği söylenir. Bunlar bilimin temel hareket noktalarıdır. Bilimsel düşüncenin, bilim yönteminin vazgeçilmez ilkeleridir. Toplumsal bilimlerde de, doğa bilimlerinde de olgulardan hareket etmek, olgulara bağlı kalmak bilimsel çalışmanın temel ilkeleridir. Prof.

www.arsivakurdi.org

Asimilasyon politikalarına destek vererek olguyu bozmakta, olgusal ilişkileri saptırmaktadır. Prof. Fındıkoğlu'nun bu düşüncelerini kabul etmeyenlere, eleştirenlere, örneğin Kürtlerden, Kürtçe'den söz edenlere ise çok ağır cezai ve idari yaptırımlar gündeme gelmektedir. Sizi eleştirenleri cezaevine koyuyorsunuz, sizin düşüncenizi benimsemeyenleri cezaevine yolluyorsunuz.

Fındıkoğlu ise, asimilasyondan söz ediyor, Kürtleri toplumsal bir olgu olarak görüyor fakat onu Türk olarak algılamaya, Türkleştirmeye çalışıyor. Böylece hem olgudan değil, resmi görüşten hareket ediyor, hem de olguya bağlı değil, olguya hürmetkâr değil. Bilimde böyle bir yöntemle ilerlemenin hiçbir olanağı yoktur. Prof. Fındıkoğlu buna sosyoloji diyor, Türk sosyolojisi diyor. Bunun bilim olması,Türkçülük politikalarının gerekleri yerine getirilerek bilime hizmet edilmesi olası değildir. Bu ancak resmi görüşe, resmi düşünceye hizmet olabilir.

Alevilik konusunda da olgulardan hareket edilmediği, resmi görüşün doğrulandığı, resmi görüşü doğrulayıcı, meşrulaştırıcı önermeler üretildiği açıktır.

Bütün bunların dışında 1950'lerde, 1960'larda ve daha sonraki yıllarda Kürtlerden, Kürtçe'den söz eden yazıları konuşmaları düşünelim. Yani olgulardan hareket eden, olgulara bağlı olan, olguların varlığını kabul etmeyen resmi görüşü, resmi ideolojiyi eleştiren yazıları düşünelim. Bunlar çok ağır idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşıyorlardı. Şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. Prof. Fındıkoğlu, Türkçülük siyasetine, asimilasyon politikalarına yoğun bir destek vermektedir. Lise Sosyoloji öğretmenlerini bu doğrultuda yönlendirmektedir. Asimilasyon politikalarına destek vererek olguyu bozmakta, olgusal ilişkileri saptırmaktadır. Prof. Fındıkoğlu'nun bu düşüncelerini kabul etmeyenlere, eleştirenlere, örneğin Kürtlerden, Kürtçe'den söz edenlere ise çok ağır cezai ve idari yaptırımlar gündeme gelmektedir. Sizi eleştirenleri cezaevine koyuyorsunuz, sizin düşüncenizi benimsemeyenleri cezaevine yolluyorsunuz, böylece kendiniz dokunulmaz kılıyorsunuz. Böyle bir süreçten sosyoloji çıkar mı?

Türkçülük akımının Kürt düşüncesini ne kadar yoğun bir şekilde etkilediğini, başta dil, edebiyat, tarih olmak üzere her alanda görmek mümkündür. İsmail Habib Sevük'ün Tanzimattan Beri Edebiyat Tarihi (I) isimli kitabında da bu anlayışı görmek mümkündür. Kitap 1942'de, İstanbul'da, Remzi Kitabevi tarafından yayınlanmış.

Tanzimattan sonra gelişen Türk Edebiyatı incelenirken "Tanzimat Devri Edebiyatı", "İstibdad Devri Edebiyatı", "Meşrutiyet Edebiyatı", "Son Devir Edebiyatı" gibi bölümler yapılmış. Her bölüm içinde edebi nevilerin gelişmesi incelendikten sonra "Türkçülük Cereyanı" ayrı bir bölüm halinde incelenmiş. Kitapta "Türkçülük Cereyanı" adı altında dört başlık var. Birinci Başlık "Tanzimat Edebiyatı'nda Türkçülük Cereyanı" başlığını taşıyor (s. 210-227). Bu bölümde Tanzimat yıllarındaki Türkçülük cereyanındaki gelişmelerin üç cephesinden söz ediliyor. Birinci olarak Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Abdülhak Hamit, Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci, Sadi Bey gibi yazarlarda Türkçülük fikrinin nasıl doğduğu araştırılıyor. İkinci olarak Türkçülük akımının ilim ve şuur safhası inceleniyor. Bu safhadaki gelişmeler incelenirken Ahmet Vefik Paşa, Mustafa Celalettin Paşa, Ali Suavi, Süleyman Paşa, Şemsettin Sami gibi araştırmacıların, yazarların eserlerine, düşüncelerine dikkat çekiliyor. Bu dönemde Türkçülük cereyanının üçüncü cephesi olarak da dış Türklerin etkilerinden söz ediliyor. Bu çerçevede Kafkasya doğumlu Fetih Ali Ahundof (1811-1878) ve Buharalı Şeyh Süleyman Özbeki üzerinde duruluyor.

İsmail Habib Sevük'ün kitabında belirtilmiyor ama bizim belirtmemizde yarar var. Mustafa Celalettin Paşa 1869 yılında, Fransızca olarak yazıp Padişah Abdülaziz'e sunduğu "Eski ve Yeni Türkler" isimli kitabında, Türklerin de Avrupa'da oturan kavimler gibi beyaz ırka mensup olduğunu anlatmaya çalışıyor, Kürtlerin aslının Türk olduğunu, Kürt diye bir kavimden, Kürtçe diye bağımsız bir dilden söz edilemeyeceğini vurguluyor. Namık Kemal ise çeşitli yazılarında, İslami bir millet olan Kürtlerin İslam inancı ve düşüncesi doğrultusunda, Osmanlılık içinde asimile edilebileceğinden, asimile edilmeleri gereğinden söz ediyor. Şemsettin Sami ise "Kamus-ul A'lam"da Kürtlerden ve Kürdistan'dan uzun uzun ayrıntılı bir şekilde söz ediyor. İsmail Habib Sevük, şüphesiz bunlara da dikkat çekmiyor. Bu arada yine hatırlatmakta yarar var. Mustafa Celalettin Paşa Polonya asıllı bir milliyetçidir. 1848 ayaklanmaları sırasında Osmanlı'ya sığınmak zorunda kalıyor, Müslümanlığı kabul ediyor, Türkleşiyor. Kendisinin, ana tarafından Nazım Hikmet'in dedesi olduğu biliniyor. Şemsettin

www.serbestiyakurdi.org

Mustafa Celalettin Paşa 1869 yılında, Fransızca olarak yazıp Padişah Abdülaziz'e sunduğu "Eski ve Yeni Türkler" isimli kitabında, Türklerin de Avrupa'da oturan kavimler gibi beyaz ırka mensup olduğunu anlatmaya çalışıyor, Kürtlerin aslının Türk olduğunu, Kürt diye bir kavimden, Kürtçe diye bağımsız bir dilden söz edilemeyeceğini vurguluyor.

Sami Arnavut kökenli bir yazardır. Türk tarih yazımında ve Arnavutluk tarih yazımında farklı özelliklerıyle değerlendirilen bir yazardır. Şemseddin Sami Arnavutluk'ta Sami Fraşhëri diye anılmaktadır. Şemseddin Sami'nin "Kamus-ul A'lam"daki Kürtlere ve Kürdistan'a ilişkin maddeler 2001 yılında İstanbul'da Deng yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitap hakkında yayınından çok kısa bir süre sonra İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından toplatma kararı verilmiş, dava açılmıştır.

Kitapta konuyla ilgili ikinci başlığın "İstibdat Devrinde Türkçülük Cereyanı" olduğu görülüyor (s.304-315). Bu bölümde, Necip Asım Bey, Velet Çelebi, Ahmet Hikmet (Müftü oğlu), Mehmet Emin (Yurdakul) gibi yazarlar ve şairler üzerinde duruluyor. Mehmet Emin'in "Ben bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur" diye başlayan şiiri ve bu şiirin etkileri irdeleniyor. Osmanlı ülkesi dışındaki Türkçülük hareketleri de inceleniyor. Cemalettin Efgani (1838-1897), Kırımlı İsmail Gaspirinski (1851-1914), Azerbaycanlı Hüseyinzade Ali Bey (1864-1942) bu çerçevede ele alınıyor. Bu düşünürlerin ve yazarların, gördükleri baskılardan dolayı Osmanlıya sığındıkları, İstanbul'da yaşadıkları biliniyor.

"Meşrutiyet Devrinde Türkçülük Cereyanı" üçüncü başlık altında incelenmiş (s. 388-401). Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu gibi yazarlar ve düşünürler bu bölümde ele alınmış. Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset"i, Ahmet Ağaoğlu'nun Batı medeniyeti ve Türklük hakkındaki düşünceleri bu bölümde değerlendiriliyor. Dilde Türkçülük çerçevesinde Genç Kalemler, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ali Canip (Yöntem) ele alınıyor. Tarihte Türkçülük konusunda Türk Ocağı'nın kurulması, Türk Yurdu dergisinin yayına başlaması, Fuat Köprülü'nün çalışmaları bu bölümde irdeleniyor. Ziya Gökalp'in "Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan / Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir Turan" şiiri (1910), Halide Edip (Adıvar)'ın "Yeni Turan"ı (1911), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu)'nun "Altın Ordu"su, "Oğuz İttihadı", "Türkmen İttihadı" gibi projeler yine bu bölümde tartışılıyor.

Dördüncü başlık altında Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkçülük hareketi inceleniyor (s. 425-431). Son devir Türkçülüğü incelenirken "Türkçülüğün fiili ve umumi zaferi"nden söz ediliyor. Bütün bu dönemlerde yazarların, şairlerin, Türklükle ilgili duygularını, düşüncelerini belirten metinler irdelenirken Türk düşüncesi bu doğrultuda yoğun bir şekilde yönlendiriliyor.

Prof Fındıkoğlu, Lise Sosyoloji öğretmenleri ile 1957'de kurs yapmıştı. Peki bu yıllarda yönetim Kürtlere karşı ne tür politikalar uyguluyordu? Biraz da buna bakmakta yarar vardır. 1958-1959 yıllarında Diyarbakır'da İleri Yurt isimli bir gazete yayınlanıyordu. 31 Ağustos 1959 tarihli İleri Yurt gazetesinde Musa Anter "kımıl" isimli Kürtçe bir şiir yayınlamıştı. Bu şiirden dolayı Musa Anter, gazetenin yazı işleri müdürü Canip Yıldırım, gazetenin sahibi Abdurrahman Efhem Dolak tutuklandılar. Açılan davada Ord. Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Nurullah Kunter, Doç. Dr. Sahir Erman, Kürtçe'nin olup olmadığı, Kürtçe şiir yazmanın suç oluşturup oluşturmadığı konusunda bilirkişi raporu hazırlıyorlardı. 1959 yılları sonlarında, İstanbul'da ve Ankara'da, üniversitelerde tahsil gören Kürt öğrenciler kamuoyundan gizli bir şekilde gözaltına alınıp teker teker hücrelere tıkıldılar, işkenceli sorgulardan geçtiler. Aileler uzun süre korkularından çocuklarının akıbetini soramaz oldular. Gözaltına alınanlar arasında avukatlar, doktorlar, mühendisler gibi serbest meslek sahipleri de vardı. Bu davaya "49'lar Davası" deniyordu. Öğrenciler birbirlerine yazdıkları mektuplarda Kürtlükle ilgili duygularını açıklamışlardı. Bu mektuplar davanın en önemli delili kabul ediliyordu. 1963'te, yaz aylarında, 23 Kürt aydını tutuklandı. Davaları askeri mahkemede gizlice görülmeye başladı. Bu 23 kişi de işkenceli sorgulardan geçti. 1963'te *Deng, Roja Newe, Reya Rast* gibi dergiler yayınlandı. Bu dergiler bir iki sayı sonra yasaklandılar, kapatıldılar. Bu dergileri çıkaran Yaşar Kaya, Medet Serhat gibi aydınlar da işkencelerden geçirildi. Açılan her bir davada profesörler Kürtler ve Kürtçe'nin olup olmadığı konusunda "bilirkişi" raporları hazırlamayı sürdürdüler.

Türkçülük anlayışının ve "Kürtler vardır, Kürtçe vardır" denmeye çalışılmasının çok farklı süreçler olduğu açıktır. Türkçülük anlayışının ve Kürtleri asimilasyon politikalarının birbirine zıt, çifte standartlı sü-

www.arsivakurdi.org

Türkçülük anlayışının ve "Kürtler vardır, Kürtçe vardır" denmeye çalışılmasının çok farklı süreçler olduğu açıktır. Türkçülük anlayışının ve Kürtleri asimilasyon politikalarının birbirine zıt, çifte standartlı süreçler yarattığı açıktır. Çifte standartlı bu tutumlardan bilim çıkar mı? Sosyoloji bu şekilde ilerler mi? Bunlar, sosyolojiye değil, ancak resmi görüşe hizmet olabilir.

reçler yarattığı açıktır. Çifte standartlı bu tutumlardan bilim çıkar mı? Sosyoloji bu şekilde ilerler mi? Bunlar, sosyolojiye değil, ancak resmi görüşe hizmet olabilir. Sosyoloji çalışmaları da böyle bir süreçte giderek tıkanır, Sosyoloji çalışmalarında kuraklık, çölleşme, yorgunluk böyle ortaya çıkar. Düşünelim ki Ordinaryüs Profesör Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) bu düşüncelerini Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü tarafından çıkarılan Sosyoloji Dergisi'nde açıklamaktadır. 1950'lerde, 1960'larda Sosyoloji Dergisi'ni kimler yönetmektedir? Cevap şöyle olabilir: Ordinaryüs Profesör Hilmi Ziya Ülken (1901-1974), Profesör Nureddin Şazi Kösemihal (1909-1972), Profesör Mümtaz Turhan (1908-1969), Profesör Cahit Tanyol (doğumu: 1914). Bu tür eleştiriler bazı akademisyenler tarafından "saygısızlık" olarak değerlendirilmektedir. "Beşikçi büyük hocalara saygısızlık ediyor" denmektedir. Bu çok yanlış bir eleştiridir, yanlış bir algılamadır. Aslında, bir dönem "çok büyük" kabul edilen, "ulaşılamaz" bulunan bu hocaların bu kadar büyük hataları nasıl yapabildikleri üzerinde durulmalıdır. Vakıalara hürmetkar olmayan tutumları, çifte standartlı tutumları, sosyoloji olmayan bilgileri sosyoloji diye göstermeleri irdelenmelidir. Daha da önemlisi, bu profesörlerden sonra gelenlerin, bu profesörlerin öğrencileri olan profesörlerin, onların da öğrencileri olan profesörlerin neden bu "çok büyük" hocaları eleştirmedikleri üzerinde durulmalıdır. Bu tür eleştiriler gelişmeden sosyolojinin gelişmesi olası de-

Daha önceki bir mektubumda Türk aydınlarının düşünce özgürlüğüne karşı olduklarını söylemiştim Ahmet. Bu profesörlerin düşünce özgürlüğüne taraftar oldukları söylenebilir mi? "Düşün suçları"nda "bilirkişilik" yapmak, ifade özgürlüğüne karşı olmanın önemli bir kanıtı değil midir? Öte yandan sosyoloji bir bilim alanıdır. İdeolojik koşullandırma aracı değildir. Sosyolojiyi ideolojik koşullandırmada bir araç olarak kullananların bu tutumları elbette eleştirilmelidir. Sosyolojinin, sosyolojik düşüncenin gelişebilmesi için böyle bir eleştiri kaçınılmazdır. Bu bağlamda düşün özgürlüğü, özgür eleştiri yine büyük bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Bunları sadece 1950'lere, 1960'lara ait bir süreç olarak değerlendirmemek gerekir. Günümüzde de sosyal bilimler üzerinde, özellikle sosyoloji üzerinde resmi görüşün, resmi ideolojinin çok ağır bir etkisi, baskısı vardır. Bu, belirleyici, yönlendirici bir etkilidir. Bu etki hem "solcu" hem "sağcı" denen hem de "liberal" denen araştırmacılarda rahatlıkla izlenebilir, gözlenebilir. Türkiye'de düşünce tarihi, Türk düşün hayatı gibi konularda çalışanlar zaman zaman düşün hayatındaki çölleşmeden, düşün hayatındaki tıkanmalardan söz ederler. Fakat muhalif düşüncelere karşı sistematik olarak geliştirilen idari ve cezai yaptırımlara hiç dikkat çekmezler. Sanki devletin muhalif düşünceye karşı bir yaptırımı yokmuş gibi davranırlar. Çölleşmenin, bu sistematik baskılardan ileri geldiğini belirtmekten kaçınırlar. Bu ilişkileri de ayrıca değerlendirmek gerekir.

Düşün özgürlüğüyle ilgili olarak kısaca şu söylenebilir: Düşün özgürlüğünün olup olmaması kanımca çağdaş uygarlığın en önemli ölçütüdür. Siyasal sisteminde düşün özgürlüğünün, özgür eleştirinin kurumlaşmasını sağlayan devletler, halkına karşı sistematik baskı, işkence yapmayan, yolsuzluklara, dolandırıcılıklara yol vermeyen devletlerdir. Halkına karşı sistematik baskı, işkence uygulayan devletlerin düşün özgürlüğünü kısıtladığı veya ortadan kaldırdığı, özgür eleştirinin kurumlaşmasına engel olduğu, yolsuzluklara, dolandırıcılıklara, rüşvete, irtikaba yol verdiği görülmektedir. Özgür eleştiri sadece bilimin değil, demokrasinin de temel koşuludur.

Bu mektubu burada tamamlamak istiyorum sevgili Ahmet. Niyetim sadece Serbestî'nin 8. sayısının çıkışından dolayı duyduğum memnuniyeti belirtmekti. Bu duygu açıklamasıyla birlikte, birkaç eleştiriye cevap vermek de iyi olur diye düşündüm. Giderek, resmi ideolojiyi, üniversite, düşün özgürlüğü, aydınlar, yazarlar, devlet, muhalif olma, savaş gibi konulardaki düşüncelerimi de belirtme gereğini duydum. Dilerim seni, Serbestî'yi sıkmamışımdır. Yine bu bağlamda söylenecek, yazılması, konuşulması gereken başka konular da var. Bunları da başka bir zamanda konuşmaya çalışırız.

Serbestî'nin düzenli aralıklarla çıkması çok güzel... Sana ve bütün Serbestî çalışanlarına selam ve sevgilerimi yolluyorum. Sağlık diliyorum, başarılar diliyorum.

İsmail Beşikçi
Haziran 2003

www.arsivakurdi.org

English Summary

Kurdistan Tests the International Sistem

Our principles require us to treat every human being and country with the same justice.

Quoted by Norman Birnbaum, in Le Monde Diplomatique (Turkish version), October 15th-November 15th 2002, from a replying letter sent to Marx by minister Charles Francis Adams on behalf of the U.S. President Abraham Lincoln.

The League of Nations, which designed international system after the World War I, left Kurdistan out of the international system especially with the Treaty of Lausanne (1923). Though the UN, which was founded at the aftermath of the World War II as a continuation of the League of Nations, saw, in all of the main charters, the peoples' right to self-determination as a basic principle and the exercise of this right as a safeguard for the international peace, Kurdistan was, nevertheless, left out of the international system and forced to an illegal field. Whereas the second subsection of the Article 1 of the Charter which created the United Nations reads as follows: "To develop friendly relations among the nations, based on the principle of equal rights for all the nations and respect to right of nations to self-determination in determining their future, and to take all other appropriate measures for the strengthening of the world peace."

The rule of law was never dominant in the region where Kurdistan was forced to an illegal field and the desired peace could not be achieved. Those who "owned" Kurdistan, maintained their existence always through military coups, "civil wars" and "internal cleansing" campaigns. Whereas the racial discrimination and application of racist doctrines is deemed as crime in all the UN charters, UN members such as Turkey, Iraq, Syria and Iran pursued most violent racist programs against the Kurds. They formed military alliances and signed political treaties aiming at the extermination of the Kurds. Within the three of these four countries, these racist programs are still in full force with all their intensity; the fact that these countries still pursue these racist programs also means that their violation of all the UN charters also goes on and shows very clearly how "defective" the international legal system is.

The International System which, in the last decade, cracked down in Caucasus, Balkans and finally in the Middle East, is currently facing a new design and the fact that whether or not Kurdistan will take its place as a legal subject within this new design will play a crucial role for the stability of this newly founded system. When examining the UN charters, Inter-States Law Professor Ove Bring makes the following finding regarding the Kurds: "We are obliged to take into account self-determination right of Kurdish people, a people that shares a common linguistic and cultural heritage (a nation), that has its own distinctive characteristics and that faces a political repression among the boundaries of the State where it lives."

In this context: We have prepared an extensive dossier which examines Kurdistan's situation in terms of self-determination and international law, concepts which form the international system. The "The Peoples' Right to Self-determination" section of Professor Ove Bring's work "Inter-State Law in the United Nations Charters" is well to the point here and constitutes a guiding text for the Kurds who have yet to exercise their right to self-determination. While examining Peoples' Right to Self-determination, Pro-

www.arsivakurdi.org

fessor Ove Bring points out to, for and against, contradictory situations in binding UN documents and charters. Making a successful commentary under the title of "Kurdistan" in his same valuable work, Ove Bring says; "That the Mehabad [Republic] was, beside political unity and independence, also successful in Inter-state relations is beyond dispute. In this sense, it is impossible not to see the Kurds as the counterparts in the Inter-State Law."

One other valuable works among the current dossier is sociologist Naif Bazwan's article, "From Past to Future; Rethinking Kurdish Cause." Bazwan establishes that the Kurds were completely and forcefully excluded from the political arrangement that was done in the aftermath of the World War I; that this was the starting point for the Kurdish cause. He deeply focuses on the regional states dominating Kurdistan and their "Kurdistan policies" which have turned to a "fear and violence" spiral and he also offers various projections regarding the future of Kurdistan.

Hadayt Nazami in his three-section article, "A tale of nations: International law on self-determination in Context and the Kurdish Example" examines the issue with a rich variety of materials and in a wide spectrum and he underlines the following lines in terms of international peace and Kurdish struggle for self-determination: "International peace and security is at risk if the Kurdish struggle for independence is not solved. Decades of oppression under various abusive foreign rulers have not weakened the Kurdih right to self-determination, but have in fact made it stronger."

We of course didn't forget south Kurdistan. KDP leader Masoud Barzani emphasizes that a federation formulation based on the provinces is unacceptable for the Kurds and advocates that to ensure Kurdish people's rights, a federal Iraq based on political, geographical and national foundations, as well as a voluntary unity, currently would be the best solution. In addition to Barzani's article where he explains his thoughts in detail, we have included three other articles to the point: Political Scientist Shlomo Avineri's article "Three Iraqs Are Better Than One"; one of U.S.' important political analysts, Retired General Ralph Peters' "Break Up Iraq Now!"; and again one of U.S.' leading journalist-authors, Leslie H. Gelb's "The Three-State Solution". All the three authors agree on the fact that the federation formulation could pave the way for a new conflict and that Iraq's break up into three states would be a better solution to the question. Our friend Dr. Abdullah Kıran, together with an American health delegation, made a visit to South Kurdistan and Iraq, impressions of which he penned for Serbesti readers under the title "Kirkuk-Baghdad" which includes quite interesting points regarding the Palestinians, Kurds and the "Turcomans". Jesse Benjamin's article, "Kurds at the Nexus of Global Politics" is also a significant one.

As we had mentioned in our previous issue, we had opened the Diyarbakır Military Prison Number 5 dossier with the intention of not closing it ever again. In this issue, Necdet Buldan and others continue to tell us the "experience from wildness". The current issue includes Master İsmail Beşikçi's "Letter 5" as well. In his "last letter", the Master focuses on the effects of official ideology on freedom of thought in context of author-publisher relationship and gives a detailed account of economical hardships encircling opponent authors and publishers. The realities written by the Master are quite moving, but it is also a great happiness to see the Master still and insistingly writing and challenging the official ideology.

On the other hand, the collapse of Iraqi dictator Saddam Hussein's blood-sickened regime and his final capture at a "spider hole" as well as his would-be trial in a special tribunal for the cruelties he imposed in Kurdistan and the crimes he committed against the humanity will be the confession of the injustice applied in Kurdistan so far and also in context of Kurdistan, it will constitute a pleasing development for the international peace. When Kurds's reactions after Saddam's capture are examined, it will be seen that the Kurds didn't behave as revengers, i.e., they didn't ask for immediate hanging of Saddam, but one thing that should be mentioned is that in the hearts of every Kurd lies a desire to see Saddam being tried in Halabja.

I, on behalf of all my collogues in Serbesti, whish you a happy new year and hope to be with you with new issues in the forthcoming year.

Mehmet Sanrı

www.arsivakurdi.org

www.arsivakurdi.org

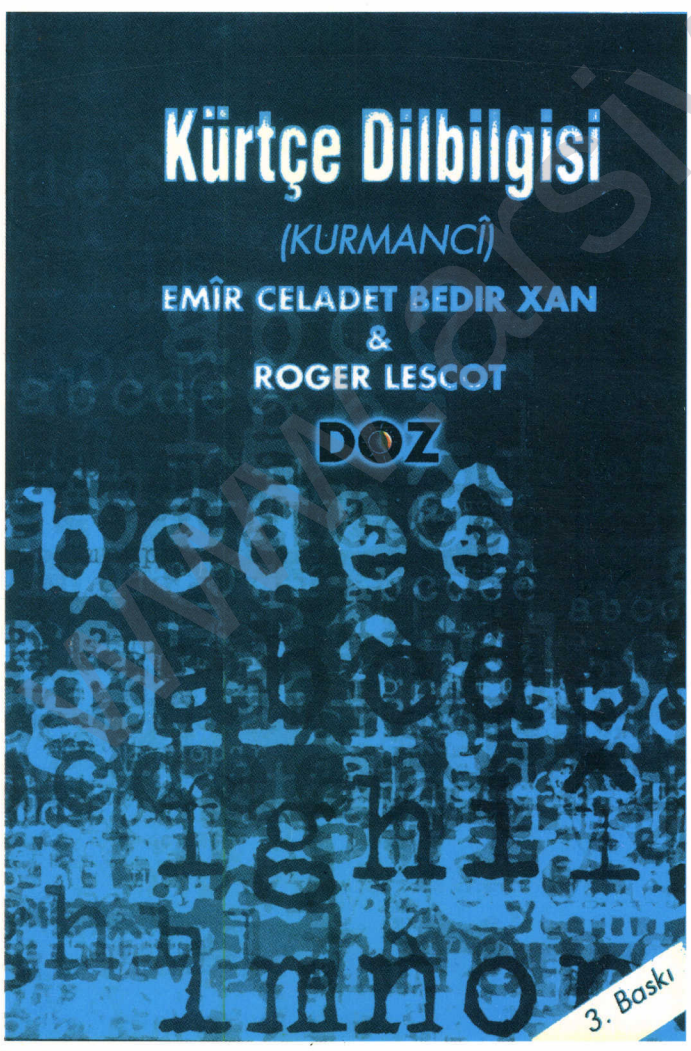

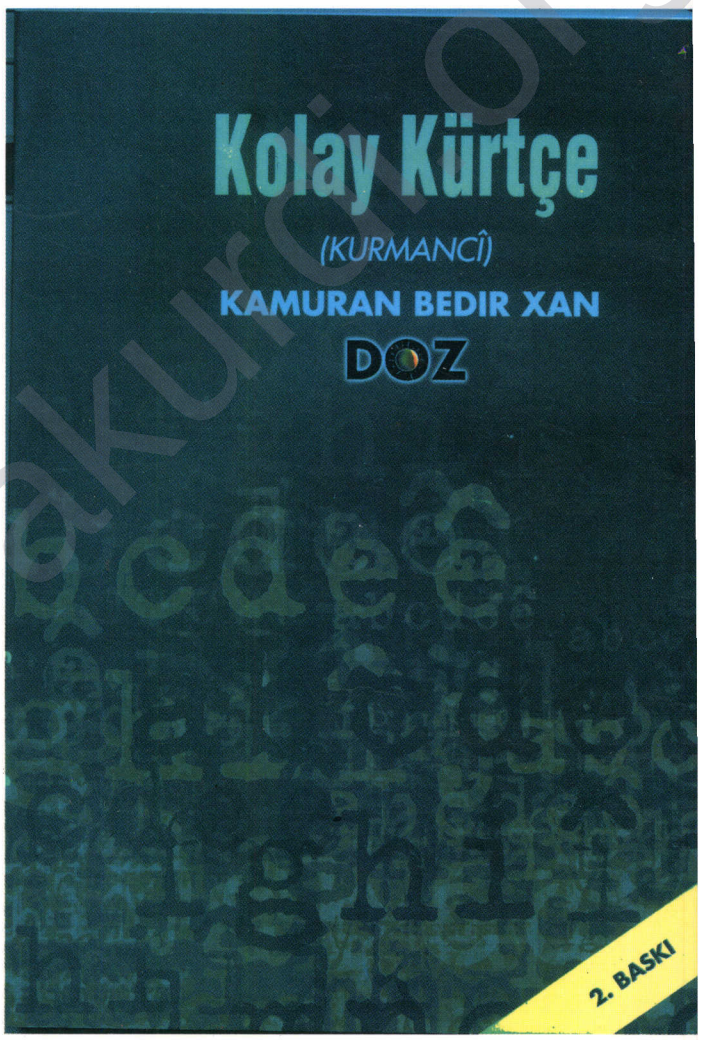

www.arsivakurd.org